

Branislav Nušić

KOMEDIJE

BRANISLAV NUŠIĆ

O Nušiću se govorilo i pisalo da je on odličan zabavljač šire pozorišne i čitalačke publike, da njegova dela nalaze mnogo više odjeka u redovima te publike nego u ložama kritičara. U jednom pismu iz 1924. godine, koje je uputio svojoj kćeri Margiti Predić, Nušić je ponovio neke ocene koje su kazivali neki njegovi kritičari, da on nema "dubinu jednog satiričara", da on u komediji pribegava "lakšoj njenoj vrsti, komediji naravi, izbegavajući ili nemajući moći "da zađe u komediju karaktera". S druge strane, Nušić će ukazati na razlike između humora i satire i upozoriće da postoji samo jedan pravi humor, i to onaj "koji izazivajući smeh na usnama ublažava surovosti života". I, doista, ni u svojim najtežim časovima Nušić nije mrzeo nego je duboko voleo život i čoveka. On je živio i delovao relativno dugo, bio radoznali i aktivni svedok uzbudljivog razvoja srpskog društva od vremena kada ga je, kako kaže Nušić, pritiskivala "petrificirana patrijarhalnost", pa do vremena kada uveliko rastu otpori prema kapitalističkim društvenim odnosima. Pri tome, i sam Nušić prelazio je izvesne faze razvoja, ali je gotovo uvek, u raznim književnim žanrovima, a posebno u dramskoj vrsti izražavanja, sputavao "bes smeha i podsmeha", spontano kritikovao i smeja se "prvo sebi, onda onom do sebe, pa onom više sebe, onome što je pred nama i onome što ide za nama". I ne samo to: on je zalazio i u prostore gde je video pojave i ljude, kako naznačuje je-dan estetičar, kao "iznenadujuće male" ili "beznačajno velike", ali uvek kao realno verovatne. Tragično osećanje života ne samo da je upoznao i doživio nego je i sam stvarao tragične slike životnih borbi i njihove odjeke u ljudima. Melanholično osećanje prolaznosti života nije ni njega mimoišlo. Ali, pre svega, humorno osećanje života i stvaranje komediografskih dela, u kojima dolazi do iz-ražaja takvo osećanje života, najviše je odgovaralo Nušiću kao čoveku i piscu.

Nušićev dramski opus potpuno je bacio u senku ostali njegov prozni rad. Dobro je poznato da je on celo vreme svog delovanja pisao i objavljivao raznovrsna pripovedačka dela. Neka od njih su sama po sebi značajna, a druga nam pomažu da bolje i svestranije razumemo i sagledamo Nušića kao dramskog stvaraoca.

Pripovetke jednog kaplara iz srpsko-bugarskog rata (1886) prva je štampana knjiga Branislava Nušića. U ovoj knjizi pisac je objavio devet "sličica", a posle toga napisao je još jedanaest i sve zajedno objavio u knjizi istog naslova (1895). Većina tih "sličica" su pripovedački zapisi ili kratke priče u kojima autor, s nekoliko poteza, sugeriše atmosferu rata u pozadini, izvan bitaka, u tišini koju šire ćutjive tragike malih, neznanih ljudi i koju duhovno obogaćuje ljudska solidarnost. Primetno je da je Laza Lazarević, a preko njega i Turgenjev, uticao na Nušića suzdržanim realističkim osvetljenjem običnih ljudskih či-nova (neke svoje pripovetke, među njima i pripovetku Sve će to narod pozlatiti, Lazarević objavljuje u "Otdažbini" između 1880. i 1882. godine). U nekim najboljim pričama Nušić uspeva da diskretno realistički ocrtat atmosferu ratnih apsurd, katkad s izvesnim setnim tonalitetom, ponekad s blagim, unutrašnjim patosom (vidi priče Bela zastava, Pusto ognjište, naročito Na razbojištu i Sprovođ). Već u ovim pripovetkama moguće je zapaziti da je Nušić dugovao ponešto našem kasnijem romantizmu, naročito u asociiranju raspoloženja lica i izgleda pejzaža. Nije slučajno Nušić drugovao s pesnikom Vojislavom Ilićem. I Nušić je morao da doživi sudar između jedne romantičarski idealizirane prošlosti i kritički viđene stvarnosti. I on je čeznuo za slavnom i velikom prošlošću, za njenim legendama. U knjizi pripovedaka Ramazanske večeri (1898) tradicionalno mirno i skladno veze anegdote o jednom prohujalom životu koji postaje svet legendi. Pisac smerno, s nekom dalekom, suzdržanom ironijom, neretko melanholičnom, priča o nekim sudbinskim određenjima. Tajanstveno i sudbinsko u čoveku i životu česte su teme i njegovih istorijskih drama i izvesnih drugih dela, koja je pisao u raznim fazama književnog stvaralaštva. Bliski ili daleki odjeci romantizma javljaće se u njegovim delima prelomljeni, upravo često izlomljeni, realističkim viđenjima prošlog i, naročito, savremenog života.

Kad je zbog jedne satiričke pesme uperene protiv dvora osuđen i zatvoren, Nušić piše feljtone, koje je po-sle objavio pod naslovom Listići (1890). Nezadovoljan dobom polutana, jer "pred nama je bilo pokolenje odlučno u dejama, istrajno u radu", a za nama "dolazi pokolenje koje će sumnjičiti", Nušić šeretski, ironično pita: nije li njegovo pokolenje "koje treba da se smeje". U ovim feljtonima Nušić se smeje i sebi i drugima. Isprva, on se smeje s izvesnim elegantnim humorom, da bi se, zatim, slobodno, spadalački, s maskom naivnog lakrdijaša, smeja mnogo čemu što je asociirao kao životno i komično istovremeno. Ovi listići su, najvećim delom humorističke improvizacije na aktuelne teme i na neka iskustva koja se danas teško mogu prepoznati. Istorijski posmatrano, ovi feljtoni pokazuju Nušića kao radoznalog i veselog publicistu improvizatora, koji će kasnije, kao novinar, s nadimkom Ben-Akiba, s velikim uspehom zabavljati čitalačku publiku (v. zbirke feljtona Ben-Akiba, 1907, po-tom 1932, 1935). Značajno je, pri tome, spomenuti da samo tako radoznali i agilni duh, koji želi da se stalno smeje životu i društvu upravo radi nekih bitnih vrednosti života, ima uslova da stvori dela u kojima će egzistirati je-dan novi komični život i smešna bića.

U pripovedačkim delima Branislava Nušića primetan je opširni i nekoherentni feljtonski način izražavanja. U humorističkom romanu Opštinsko dete (1902) pisac je proširio anegdotu o jednom odojčetu koga je napustila majka i koje je postalo "opštinsko dete" tolikim mnoštvom drugih, svakovrsnih epizodnih anegdota da su one postale važnije od same osnovne fabule. Ogromna komična građa nije uobličena u neku celinu, kao, na primer, u takvu celinu koju daje Sremčevu poetsko-humorističko delo Pop Ćira i pop Spira. Ipak, trebalo bi zapaziti autorov pokušaj da humoristički parodira Odiseju ovog nesuđenog malog junaka, piščevu sposobnost da razdragano, veselo prikaže standardne tipove sela i varoši kada upadnu u komične situacije. Neki delovi romana pokazuju veliki dar humoriste Nušića, na primer, u glavi petnaestoj, gde se naru-gao društvenim konvencijama kad nastupi smrtni čas, ili u glavi dvadeset drugoj, gde pisac vijoglavo duhovito priča "o jednoj strašnoj noći" grešnog Tome, bogoslova, koji se zaljubio u pozorište i u glumicu gospođicu Lenku i doživio razne skale komičnih kontrasta stvarnosti i ideala. Vidi se uveliko da je ovo delo pisao već

poznati pisac, koji ume veselo, katkad ironično i sa satiričkim udarcima da improvizira priče što se nehajno uklapaju u jed-nu slobodnu feljtonsko-kozersku celinu.

Kozerske sposobnosti Branislava Nušića, koji humoristički govori i slobodno asocira uspomene i zapažanja, najbolje se primećuju u delu Autobiografija (1924). Bez ambicija da ostvari određenu umetničku strukturu, Nušić spontano parodira jedan mogući život i jednu moguću autobiografsku formu. U ovom delu on je protejski šeret, na mahove čudesan parodičar i autoparodičar, i to se naročito zapaža kada prevazilazi lokalne asocijacije, isku-stva vezana isključivo za njegovo vreme, kada, na primer, sjajno parodira stil nekih članaka i studija, ili kada se ruga smrti, čoveku koji je očekuje i onima koji od nje žive! Autobiografija je značajno kozersko-humorističko delo: u njemu Nušić spontano časakački govori o raznim temama i daruje onaj smeh koji nas bar donekle oslobađa surovosti života.

Branislav Nušić je objavio i mnoge, uglavnom kraće humorističke pripovetke (v, Sabrana dela, knjiga II, 1931, knjiga XVI, 1932, knjiga XXV, 1936). Veliki deo tih pripovedaka pokazuje da ih je pisao kozer i feljtonist Ben Akiba, ili, u boljim slučajevima, pisac epizodnih priča iz romana Opštinsko dete, Nušićevo razvijanje i komponovanje priče u osnovi je tradicionalističko i ne doprinosi razvoju kratke humorističke pripovetke.

Posebno mesto u Nušićevom proznom radu pripada njegovom delu Devet stotina petnaesta (1921). To je delo memoarsko-reportažnog i memoarsko-pripovedačkog ka-raktera, u kojem pisac potreseno svedoči o onome šta je doživeo u vreme tragičnog srpskog povlačenja 1915. godine. Posebno je značajan prvi deo ovog dela, naročito nekoliko sugestivnih realističkih, katkad gorko ironično intoniranih slika bežanja iz Skoplja, zatim slike umiranja jednog poznatog glumca u Prištini, plastični i dinamični prikazi borbi za Čačak, potom slike poraza i satirički prikazani prizori "probijanja" beogradskih dama prema Pri-štini. U odnosu na svoja rana pripovedačka dela Nušić je u Devet stotina petnaestoj, naročito u spomenutim delovima, dramatično snažno prikazao situacije u kojima su ljudi primorani da budu sve ono što jesu ili ono što samo malo jesu. Nušićeva evokacija prošlosti nije, tada, obično konstruktivistička, nego spontana subjektivnim memoarskim pripovedanjem. U drugom delu ovog dela pisac nastoji da psihološki svestrani i dublje prikaže tragiku pojedinaca, njihove patnje i žrtve, i da, preko toga, osvetli tragičnu epopeju stradanja srpskih izbeglica koje se povlače putovima i stazama Crne Gore i Albanije. Pri tome Nušić je zanemarivao realistički način evociranja i pri-kazivanja i sve više zastarelo romantičarski, sentimentalistički i patetično, govorio o ljudima i događajima. Nušić nije liričar i epičar. Upravo kao realistički pisac zapam-ćenog i doživljenog, Nušić prethodi i utiče na one mnoge pisce koji će se pojaviti kasnije i koji će svojim memoarsko-pripovedačkim i romanesknim delima zanimljivo i uzbudljivo svedočiti o stradanjima srpskog naroda u vre-me Prvog svetskog rata.

Prevashodno Nušić je dramski pisac. Njegova vokacija je u tome što uspeva da prikaže životne situacije i likove u "neposrednoj sadašnjosti", i to dijaloškim formama u kojima se životno sadašnje i prošlo vide bez po-sredovanja pripovedačke evokacije i opisivanja. Kao što saopštavaju njegovi biografi, Nušić je bio veoma rado-znala i dinamična ličnost, uvek u težnji da deluje makar starim idejama i načinima. Svoj dinamizam, svoje sposobnosti improvizatora i kozera, Nušić je najbolje usredsredio i sazeo u dramskoj formi, posebno u komediji. Jer i za Nušića komično najbolje povezuje život i pozorište, ono je prava dinamična veza između živog i umetnog, između zbilje i pozorišta. I on misli da komedija stremi, suštinom i fakturom, brzim, dinamičnim i koncentrisanim čulno-konkretnim otkrićima života kao izvesnog komičnog pozorišta.

Poznata komedija u tri čina Narodni poslanik jeste prvi veći dramski rad Branislava Nušića (napisan 1883, igran 1896). Kao devetnaestogodišnjak, on je ovu komediju čitao u bašti kuće Jovana Ilića, i to braći Vojislavu i Dragutinu Iliću, kao i Vladimiru Jovanoviću i Kosti Arsenijeviću. Sam Nušić je zanimljivo opisao taj susret sa svojim prvim kritičarima, a potom svoje bezuspešne pokušaje da beogradsko Narodno pozorište izvede ovo delo. Tek 1896, znači u vreme kad politička opozicija obrenovićevskom režimu postaje jaka, unekoliko prerađen, Narodni poslanik je izašao na scenu Pozorišta. To je ko-medija o vlasti, i to ne o nekoj iz legendi i iz dalje istorije, nego o savremenoj, konkretnoj vlasti. Iako ne sadrži oštre satiričke rezove, ona se ipak smejala nekim ružnim i slabim stranama jednog režima - i, eto, odakle strah i otpor prema njoj kod onih koji su čuvali svetost režima i pozorišne ustanove.

Kosta Trifković je započeo da piše političke komedije o vlasti, Branislav Nušić je to nastavio i doveo do izvesnog pozorišnog savršenstva. U predgovoru komedije Sumnjivo lice B. Nušić će kazati da je politika, u to vre-me kad je on počeo da piše komedije, imala "jedan epidemičan karakter", da je tada, pored drugih ruskih pisaca, Gogolj "bio pisac cele dotadanje omladine, koja se njime oduševljavala sa njegove oštre satire, naročito one koja se odnosila na rusku birokratiju". Između 1880. i 1890. godine Nušić je napisao tri komedije - Narodni poslanik, Sumnjivo lice i Protekcija - sve tri političke komedije, sve tri na neki način "gogoljijske".

Narodni poslanik je, u stvari, komedija o palanačkom poimanju politike i o takvom politiziranju, o jednom trgovcu, gazda-Jevremu, koji se kandiduje za poslanika, o nizu minornih smešnih lica koja se iznenada uzdižu i postaju činici ili svedoci politikantskih igara. U manjoj meri nego kod Trifkovića ali suštinski isto, ovi izleti u politiku posmatraju se kao prolazne bolesti ipak u biti vrljih građana jedne varošice, koje će izlečiti poraz i vratiti ih na pravi put života i porodične sreće. Jer, na kraju, kćerka gazda-Jevrema udaće se za njegovog političkog protivnika Ivkovića, kao što se to moglo i ranije očekivati. I na osnovu ovog moguće je videti da je ovaj komad svojevrsan politički vodvilj: nekoliko ironičnih i satiričkih replika uklopljeni su u laku komičnu igru. Najbolji delovi komedije su oni u kojima Nušić uspeva da razigrano, burleskno prikaže paralelne komične situacije i peripetije. Takvi su trenuci kada zbunjeni i zaneseni Jevrem počinje da se nada da će postati poslanik, ali i čuje da mu je kćerka verena za političkog protivkandidata Ivkovića; ili, kada, na kraju II čina, Jevrem prima delegaciju "ćornutih" građana i govori im, a tada upada gnevni Ivković, oklevetan, i viče: "Gospodine taste, ovo je kleveta koja se krvlju plaća"; i, najzad, čeli treći čin, ispunjen raznim peripetijama, u kojem ima i čudnih preterivanja, kao kada Jevrem govori s jednog prozora okupljenim građanima koji slušaju Ivkovića, već izabranog poslanika, koji im govori sa drugog prozora! Komedija Narodni poslanik označava datum u našoj književnoj istoriji: to je prvi zanimljiv, dinamično izveden politički vodvilj, prvi komad u seriji Nušićevih komada u kojima on takozvane svete, političke pojave vodviljski-burleskno prikazuje. Čak i intrigant Sreta, prizemni politički cinik, postaje adolescentno smešan u igrama koje on kobajagi zapliće i u koje on nespretno i smešno uvlači Jevrema pa i samog sebe. I političke surovosti Nušić veselo razigrava i otkriva kao komično detinje u čoveku i društvu. Proći će dugo vremena dok ovaj naš pisac ne počne duhovno dramatičnije prikazivati komiku i tragikomiku političkog života.

Komad u dva čina Sumnjivo lice (napisan 1888, prvi put igran tek 1923) unekoliko podseća na Gogoljevog Revizora. Sličan je motiv: traži se sumnjivo lice koje je došlo u jednu palanku. To je povod da se, u nekoliko situacija, prikaže komika palanačke gluposti i trivijalni politički cinizam palanačke vlasti. Nušić je stvorio tip sreskog kapetana, imenom Jerotije, čiji suvi racionalni odnos prema svemu, čiji neuki cinizam i moralna niskost stvaraju paradoksalne komične situacije. Već u Narodnom poslaniku B. Nušić je neke situacije gradio ver-balnom komikom. U ovoj drugoj komediji verbalna ko-mika preteže, jer su igre rečima i doskočicama, pismima i šifrovanim porukama od presudne važnosti za tok rad-nje i za obeležavanje tipova i lica. To je, zacemento, umanjilo šanse da dobijemo "gogoljevsku", satirički intoniranu komediju o jednoj u biti groteskno viđenoj vlasti i ljudima u njoj i oko nje. Ako je prvi čin obećavao tako nešto, naročito u predstavljanju Jerotija i lica njemu podređenih, onda je drugi čin pokazao da je Nušića do te mere zavela verbalna komika da je uživao u plasiranju lokalnih burgijaških viceva i u takvim igrama reči, kao što to jasno ilustruje scena gde Jerotije sa Vićom ispituje Đoku, nesuđeno sumnjivo lice, u stvari verenika svoje kćerke. Umesto velike, maštovito odigrane burleskne scene dobili smo tromu, dosadnu sliku u kojoj doskočice i vicevi ne pomažu da ona ima potrebnu dinamiku i plastičnost.

Poznati sastav intriga, neočekivane promene koje dovode lica u komično-farsične situacije, pa zatim melodramski kraj komada - karakteriše i komediju u pet činova Protekcija (napisana 1889, igrana iste godine). Kao i u nekim Trifkovićevim komadima, tako i u ovoj Nušićevoj komediji nalazimo izvesne epizodične satiričke scene, ali su one podređene kovitlacu vodviljske igre koja stremi operetskom završetku. Uvek aktuelni društveni i politički problem protekcije ovde je dobio izuzetno zabavne kombinacije raznim veselim situacijama. Očekivani interesi i neočekivani pokreti, očekivani pokreti i neočekivani interesi stvaraju vrtešku uzbudljivih smešnih scena. To je racionalno buržoasko pozorište, zabavljачko i melodramatično, ali i toliko ispunjeno smehom da nehotično šeretski pretili da se razlije preko tih nekih tradicionalističkih granica.

Komedija Protekcija je i poslednja uspela komedija koju je Nušić napisao u toku devetnaestog veka i u toku prvih godina dvadesetog veka. Pri tome uočljivo je da je on prestao da piše "političke" komedije, a započeo je da piše dramu, takva pozorišna dela u kojima nastoji da dramatično izrazi neke društvene, posebno porodične probleme. Samo povremeno on će dati oduška svojoj vokaciji komediografa u ponekom zabavnom komadu, u onom što sam naziva "šala" i o onom što je mali vodvilj. Tako, na primer, Prva parnica (napisana i igrana 1897) jeste simpatična porodična komedija situacije, kao i Običan čovek (napisan 1899, igran 1900). "Sala u tri čina" Običan čovek sadrži motiv preciozne devojke koja misli da živi po uputstvima Šopenhauerove filozofije, koja odbija brak i život u braku. Relativno komične metamorfoze ove de-vojke, Zorke, koje će na neki način usmeriti pesnik Damjanović, mlad, razuman i "običan" čovek, Nušić će prikazati vodviljski i melodramatično obično, bez književnih iznenađenja - slično kao i u jednočincima analogne teme i motiva Šopenhauer (igrane 1900). Pored humoreske u jednom činu "Naša deca (igrana 1903), Nušić će napisati još Put oko sveta (1911), komičnu pozorišnu reviju o "čudnovatim događajima Jovanče Micića, Jagodinca", u kojoj nalazimo dosta gegova, viceva i dosetki lokalnog karaktera, u kojoj su parodija i humor podređeni autorovoj želji da bez većih književnih ambicija za-bavi publiku čudnim događajima i promenama situacija u kojima dominira tip svesno i nesvesno spretnog i sretnog Jovančeta.

Na osnovu toga bilo je moguće tada govoriti da je komediograf Nušić najviše postigao svojim prvim komedijama i da je zatim izgubio interesovanje za komediju, da se posvetio pisanju društvene, salonske i istorijske drame, činilo se da je humorist Ben-Akiba nadvladao komediografa Nušića, a da je pisac drama i tragedija Branislav Nušić nastojao da uspostavi balans prema "sojtariji" Ben-Akibi, u nameri da književno doprinese društvenim i nacionalnim naporima srpskog društva, posebno pre Prvog svetskog rata. Međutim, posle tog rata, uprkos tome što je i sam proživio veoma bolne časove (poginuo mu je sin), Nušić je beogradskom Narodnom pozorištu dao da izvede njegove dve uspele male komedije: Dva lopova (1919) i Svetski rat (1923). Dramskom fakturom Svetski rat podseća na poznatu Trifkovićevu jednočinku. Komad Dva lopova je originalnije, gotovo malo remek-delo komediografske literature. Dijalog je prividno miran, radnja je suptilno gradirana, i to upravo ironično-satiričkim replikama jednog, za uske društvene norme, autentičnog lopova. Te i druge aktovke bile su, zajedno s obnovom njegovih ranije napisanih i izvedenih kome-dija, pripremni činovi za novu renesansu komediografa Branislava Nušića.

Scenskim prikazivanjem Gospođe ministarke (1929) počinje novi i najznačajniji period komediografske delatnosti Branislava Nušića. Iako je već uveliko prešao šezdesetu godinu života, Nušić intenzivno stvara pozorišna dela, pokazuje mladalačku radoznalost i vragolanstvo, izvanrednu lucidnost i težnje ka novim stvaralačkim putevima. On je doveo do izvesne zrelosti i perfekcije svoja dotadašnja iskustva strukturiranja komedije, ali je, takođe, uspeo u nekim delima i da ih prevaziđe i da otkrije nove mogućnosti za ostvarenje takozvanog totalnog komičnog pozorišta, koje objedinjuje sve poznate vidove komedije. Harlekin, ironičar i diskretni satiričar Nušić prikazuje komične vidove ljudske egzistencije i sudbine. Pri tome, on ne apstrahuje životne manifestacije, niti se ruga životu u ime nekog intelekta. Niko se kod nas nije tako veselo smejaio i slabostima i surovostima života u ime jednog stvarnog, istinski racionalnog i emocionalnog života.

U komediji Gospođa ministarka Nušić umešno i maštovito plete mrežu smešnih posledica iznenadnog događaja koji poremeti "normalnu liniju života" jedne žene i njene porodice, i plastično oblikuje lik te žene, Živke, koja grubo ambiciozno nastoji da postane velika gospođa. Kao u ranijim komedijama, u Narodnom poslaniku i Protekciji, Nušić je i sada veliki majstor komičnih situacija i verbalne komike. Gotovo od samog početka, posebno od trenutka kada Živka postane "gospođa ministarka", zapljusne nas bogata verbalna komika, koja i sama prouzrokuje smešne situacije, odnosno komične situacije dobivaju svoju punocu pomoću verbalne komike. Neki kritičari govorili su da je verbalna komika u Nušićevim komadima, pa i u Gospođi ministarki, prizemna i gruba, sastavljena katkad od banalnih viceva i gegova. Međutim, Nušić je u svojim boljim komedijama uspevao da vicevi i gegovi budu u funkciji dijaloga, dramske situacije i radnje komedije. U Gospođi ministarki Nušić je, doista, majstor zapleta, ali takvih zapleta koji odgovaraju naravima likova i neke društvene klase. Na primer: uzbud-ljivo smešni treći čin je vrhunac verbalne i situacione komike zato što su spletke i zapleti koje uporedo pletu jedno protiv drugog Živka i njen zet Čedo, uz pomoć drugih, motivisani prvenstveno njihovim karakterima, njihovim ambicijama i osećanjima. Zbog toga ova kome-dija izvršno daje nekoliko smešnih likova. Dominira lik Živke, pokondirene žene, koja nije smešna samo zato što su njene ambicije prevelike nego i zato što ona neumorno oporo i ogoljeno, tako reći, čulno deluje kao ministarka i na taj način pokazuje izvesne smešne apsurdnosti dru-štva. Upravo zbog toga što nehotično komično ruši neke društvene forme i sadržaje, ona diskredituje svog muža, ministra, i doživi poraz kao gospođa ministarka. Treba istaći i likove kao što su ujka Vaso, komično opasni savetnik i kombinator Čedo, Živkin zet, koji cinično-mangupski zna mere

društva u kojem živi i na osnovu toga dela, Ninković, salonski karijerist i politikan, koji skorojevićima prodaje svoje više skorojevićevsko umeće. Komedijska Gospođa ministarka nije običan politički vod-vilj, nego je i komedija karaktera u kojoj veselo zrači imanentna i eksplicitna moralna kritika izvesnih pojava buržoaskog društva. Začelo da bi ova komedija bila manje opterećena lokalnim asocijacijama i umetnički uspejala da pisac nije, posebno na kraju komedije, vidljivije na-metao ideju da su glavni likovi u svojoj suštini dobri čim se vrate, makar i pod pritiskom događaja, na nor-malnu liniju svog života.

Šta sve može da učini Nušić svojom dramaturškom, vodviljskom tehnikom i maštovitim komediografskim sagledanjima društvenih grupa i pojedinaca koji ne biraju sredstva da se domognu novca i časti prema merilima buržoaskog skorojevićevskog društva - pokazuju kome-dije Mister Dolar, Dr i Ujež. Tradicionalno usmeren, Nušić se smeje slabostima, a ne apsurdima ljudi i društva. Trijumf razuma i smeha pomaže čak i moralnom ološu da postane svestan svojih slabosti i da koriguje svoje po-stupke. Ipak, ove pišćeve "racionalističke" usmerenosti ne pokrivaju i ne guše komičnu i burlesknu igru, vrto-glavo veselo, harlekinski ironičnu i satiričnu.

Komedija Mister Dolar (igrana 1932) prvenstveno je komedija situacije s elementima komedije naravi. Razo-čarani i cinični Matković, relativno bogat građanin, u želji da se osveti društvenoj grupi kojoj pripada i devojci koja ga je ostavila, uspeva da ih moralno kompromituje vešto izvedenom varkom. Elitni klub skorojevićevskih buržuja poveruje da je konobar Žan postao bogati naslednik i na mnoge načine udvara se "misteru Dolaru" i tako pokazuje svoje slabosti i poroke. Male ili čak veće naivnosti u motivisanju radnje, izvesno prejako tipizi-ranje lica, konstruktivističko komponovanje komedije, na-ročito vidljivo na početku i na kraju ovog dela, nedostaci su koje pisac nastoji da otkloni životvornim ritmom promena, nekim, zaista, uzbuđljivim komičnim scenama u kojima verbalna komika udružena sa situacionom komi-kom daje snažnija ironična sazvučja i značenja. Toj vrsti burleskne komike koja imanentno sadrži eros i etos smeha pripada i komedija Dr (1936). U njoj savršeno dejstvuje nušićevski mehanizam vodviljske dramaturgije. Čim iznenadno dospe jedno pismo u kuću gazda-Živote, započinje velika smešna pometnja, odmotava se stara i gotovo istovremeno zapetljava nova komična priča o jed-noj porodici i njenom ocu. Čini se, nikad neće biti kraja tim pričama, odnosno delovanjima istrajno samouverenog i "naivno" ciničnog Živote, koji bez ikakva zazora želi da sve kupi, svaku čast i počast. Na kraju, on će se tako zapetljati u svojim nastojanjima da se otrese balasta pro-šlosti, i da se domogne novih časti i bogatstava, da će morati da se pomiri s nužnim porazom. Lik Živote duuguje mnogo toga ranijim likovima Branislava Nušića. On je, na izvestan način, lik čoveka, trgovca, cinične filo-zofije da se sve može kupiti, ali on je komičan lik jer to radi uvek, i to na način neumeren i nespretn. Nušićeva dramaturgija je parodično protejska: Života nikako da se preobrazi, u lik koji superiorno vlada drugima i so-bom, jer on nikako ne može da izađe iz svoje kože, jer on ne može da pronađe metode koje bi razmršile ono što on stalno mrsi. Kao u Gospodi ministarki, tako i u Dr-u dobili smo nekoliko plastičnih, smešnih, spontanih likova, tipičnih za jednu građansku sredinu koja je stalno u lovu za novcima bogatih udavača, za raznovrsnim častima i za provodima gde se novci rasipaju. To nisu karikirani li-kovi, nego likovi koji su komični zbog situacija u kojima se nalaze, zbog nastojanja da se suprotstave nekom toku događaja, zbog toga što moraju da rade ono što je su-protno njihovim ambicijama. Vodviljska dramaturgija dobiva, prema tome, agense od jedne realističke komediografske dramaturgije. Verbalna komika u funkciji je ko-mike situacija, a ova dobiva podsticaje od komike naravi. Ipak, Dr je, prvenstveno, izvanredna komedija situacije, a onda tek društvena komedija i komedija karaktera. To je veoma vesela komedija, kojoj ironične i satirične rep-like, izvesna društvena i politička određenja, daju punoću izuzetnog komičnog života.

U komediji Ujež (1935) Nušić farsično prikazuje "dosadom zasićene buržuske žene" i uglavnom ruga se njihovim društvenim ambicijama. Pri tome, vidljivo je pišćevo nastojanje da male anegdote i viceve scenski aktuelizira i modernizira. Kao i u nekim drugim kome-dijama iz tog vremena (npr. Svinja, 1935. i dr.), Nušić poznatim komediografskim i scenskim načinima zabavljački živo deluje.

Nušićev duh bio je kritički u tom smislu što komediografski razgolićuje ljudske slabosti smehom koji ne prestaje da bude uživanje, pa, prema tome, koji ne pre-staje da bude melem za čovekove slabosti. Nušić nije imao velike ideje i vizije, nije bio revolucionar svojim mišljenjima i svojim književnim delima. On nije rušio da bi nešto novo sazidao, nego je kritički, realistički, kat-kad i veoma oštro, govorio o ljudskim i društvenim sla-bostima u duhu i prema normama tradicionalnog etosa. Uostalom, Nušić se formirao u doba našeg realizma, i kao pisac on je imao sličnu sudbinu kao što su je imali Stevan Sremac i Radoje Domanović. Sremčeva emocionalnost i Domanovićeve kritičnost objedinjeni su i preobraženi na poseban način u Nušićevom delu. Kao ovi njegovi savremenici, kao drugi naši realistički pisci, Nušić je težio da ono što je realno i aktuelno deluje i u njegovim komediografskim delima. Transcendencija, ontološka problemati-ka, problemi same egzistencije ne pripadaju komediji već tragediji. Ipak, u ovo vreme tridesetih godina, Nušić je morao da iskusi i sazna stvari koje su mu omogućile da prekorači neka svoja iskustva i da se uhvati ukoštac kako sa savremenim problemima društvene i ljudske egzisten-cije tako i sa nekim ontološkim problemima, koje nije samo obrađivala klasična tragedija nego i velika klasična i moderna komedija. O tome svedoče njegove komedije Ožalošćena porodica i Pokojnik.

Obe komedije govore o smrti, o mogućim i stvarnim posledicama što ih donosi smrt, govore o društvu, o novcu i o bici za novčana nasledstva i za društvene pozicije. Fenomen smrti nije na margini Nušićeva teatra, nije neka bogata mirazuša koja samo komično zapetlja banalno klupko buržujskih navika i naravi, nego je ona i ironična sudbina koja izaziva eksplozije borbi i osveta prikazane urnebesno-komično, ali i pritajeno satiričko-tragično. Do samog kraja života, čak i kad je teško bolovao - saopštavaju biografi - Nušić se vragolasto, ali i hrabro, po-nosno smejao smrti. U ovim komedijama Nušić se smeje i komičnim posledicama i grotesknim relativitetima što ih ona donosi.

Ožalošćena porodica (1934) izvanredno je zanimljiva komedija o jednoj "ožalošćenoj" grupi ljudi koja iščekuje nasledstvo i uveliko deli blago koje nije dobila. U ovom komediografskom delu pisac je dao galeriju lica male pa-meti koji se takmiče lažima i cinizmom - na čelu sa sjajno ostvarenim likom Agatona, koji je među njima najviše dinamična ličnost, što znači s najviše plastičnih osobina hipokrizije i beskrupuloznosti kakve može imati jedna mala ali i lukava pamet. Upravo u ovoj Nušićevoj komediji došla je do punog izražaja dramska i pozorišna "neposredna sadašnjost", postupno izvedena od jedno-stavnijih ka složenijim oblicima čulno-konkretnog prikazi-vanja. Naime, grupa ljudi se kao grupa rasipa, lica se individualiziraju da bi sve više komično dominirao lik Agatona, koji od tipičnog lica određenog društvenog sloja i te grupe izrasta u lik što se tako lukavo preobražava i prilagođava da izgubi mere svoje lukave pameti i biva i sam zapanjen preteranošću svoje poslednje kombinacije! Ovu komičnu igru je dramaturški veoma uspeo izveo naš pisac. U prvom činu prevladava duhovita verbalna ko-mika. Drugi čin ostvaren je prvenstveno situacionom ko-mikom, koja

osvetljava galeriju lica i izdvaja Agatona, koji se bori da postane "vođa" ožalošćene porodice. Kraj drugog čina je vrhunac te komike, jer, paradoksalno, pojedinačni interesi vode lica jednoj grupnoj, "porodič-noj" svađi, u kojoj su reči, kao elementi hipokrizije i znakovi interesa, svedene na razinu samih uzvika. Naj-zad, treći čin započinje saznanjem da ih je sve pokojnik prevario: grupa je prividno ujedinjena, ali svaki pojedi-nac je već skinuo i skida masku sa svog lica, masku "oža-lošćene porodice". Relativno mirno, reznirano, s gorkim i osvetničkim, čak sarkastičnim rečima upućenim pokoj-niku, svaki od njih otkriva svoje pravo lice, moralno bedno. Samo Agaton pokušava da pronađe nove puteve svom protejskom biću u žudnji da se domogne nasleđstva, novaca i imanja. Verbalna i situaciona komika podređeni su, sada, komici naravi Agatonova lika, grupe i društva. - Tradicionalni moralni balans uvođenjem pozitivnih nasuprot negativnim licima - siromašne devojke, vanbračne kćerke pokojnika i mladog advokata nasuprot grupi i Agatonu - nije bitno smetao ovoj komičnoj igri. Srećom, ove pozitivne ličnosti nisu u komediji da poučavaju, nisu ni da pokažu neke idealitete, nego da, donekle, trpe i sami čulnost komične igre. Tragovi surovog života i senke tragike gube se u vrtoglavoj burlesknoj igri, u duhovitim i lucidno ironičnim, čak satiričkim relacijama i asociacijama, u kaskadama urnebesnog smeha kojem je u pozadini snažno vrelo kritičkog, komičkog etosa.

U Pokojniku (1937) Nušić je komediografski zaoštrio neke društvene i egzistencijalne relativitete. Stari svet slabih patrijarhalnih domaćina, smešnih skorojevića i nepametnih ali ciničnih buržuja ustupa mesto do izvesne mere smešnim, opasno grotesknim ljudima građanskog društva koje vodviljske životne promene ne mogu tako lako izbaciti iz njihovih ležišta. Oni znaju da na složeniji način umnožavaju opljačkana dobra i bogatstva uz pomoć novca i vlasti. Tolstojeva etička drama (npr. Živi leš), Pirandellove dramske i romaneskne igre s relativitetima egzistencije, kao i izvesna moderna socijalna drama doprinele su donekle Nušićevom opredeljenju da ostvari na složeniji način egzistencijalne relativitete ljudi i, posebno, glavnog lika, Marića, posle njegove prividne smrti. Nušić je želeo da komično i satirički prikaže aspekte relativitet ljudi i društva koji žive od laži - i sigurno je da je našao dovoljno materijala svuda oko sebe. Inače, u biti Nušić ne napušta svoju komediografsku dramaturgiju. Verbalna komika, tipovi kao likovi, situaciona komika sada su intenzivnije izvučeni visprenom ironijom i suzdržanim sarkazmom. Relativno novo u dramaturgiji je piščevo unošenje retrospektivnih tokova dešavanja i sećanja na njih i razaranje tog sećanja. Predigra komada, gde upoznajemo prošlo vreme jednog bračnog trougla, kao i neka epizodna lica, jeste mala bulevarska predigra, koju je moguće lako izostaviti u scenskom izvođenju. Značajnije je odvijanje prošlih i razvijanje sadašnjih događaja, sukoba osećanja i ambicija već od prvog čina kad se pojavljuje "pokojnik" Pavle Marić i kada on, svo-jim prisustvom, svojom ironijom i svojim pretnjama da će obelodaniti istinu, postaje velika opasnost za ljude koji su ga nasledili na razne načine, najčešće lažima, falsifi-katima, krađama. Komično i, istovremeno, dublje iro-nično i satirički deluju njihova priželjkivan ja i nasto-janja da Marić ostane ili ponovo postane "pokojnik". Isprva, Nušić gotovo veselo stvara situacije usplahirenosti, straha i nemoćnog besa što obuzima grupu ljudi koja je iznenada dovedena u položaj da izgubi privilegije, imanja i časti. Zatim, pisac postupno intenzivira sve više ironične i satiričke replike, situacije bivaju sve više na-bijene oštrinom sukoba između grupe i Marića, da bi, naročito od kraja drugog čina i u trećem činu, autor za-počeo da tragikomično obrće tokove radnje: od progoni-telja Marić postaje progonjen. Naime, pred realnom mo-gućnošću ne samo da izgubi ono što je prigrabila nego i da ne stekne ogromne kapitale, grupa naslednika uz pomoć jednog gospodina visokih veza koji uveliko zna kako se uz pomoć policije može upropasti svaki čovek, uspeva da krajnje cinično politički i državotvorno namesti intrigu Mariću i da ga, potpuno zapanjenog i rezigni-ranog, otera ponovo u anonimnost, daleko od prljavih radova ovih naslednika, koje će im doneti nova bogatstva. Poslednje obrte Nušić nije uvek dublje psihološki i so-ciološki motivisao i izrazio, nego i na način običnog kri-minalističkog pisca. Ipak, u celini gledano, Nušić je u Pokojniku bitno komično i satirički ostvario izvesne egzi-stencijalne i socijalne relativitete, i to često izuzetno du-hovito i zavidnom duhovnošću, sugestivnim tragikomič-nim, katkad i tragičnim akcentima.

Nušićeve drame danas se veoma retko spominju, a kamoli igraju. Nekad su, naročito u godinama pre Prvog svetskog rata, njegove drame o beogradskom građanskom životu, o bračnim i porodičnim problemima, o ljudima s periferije tog života privlačile pažnju i publike i kri-tike. Sam Nušić bio je veoma zainteresovan da scenski prikaže neke moralno-društvene i porodične probleme. On je dobro poznao beogradsku sredinu u kojoj dolazi do velikih promena i naglih pomeranja, jer stare građan-ske običaje lome novi buržoaski odnosi. Podstaknut i pozorišnom literaturom, koju je izvodilo beogradsko Narod-no pozorište, delima pisaca kao što su, između ostalih, Suderman, Šnicler, Ibsen i neki francuski dramatičari devetnaestog veka, Nušić je pisao drame koje dramatično upozoravaju na krizu braka i porodice u složenijim odnosima građanskog društva. Ovo je naročito vidljivo u prvim njegovim dramama.

Ideja drame Tako je moralo biti (igrana 1900, posle trideset godina prerađena) naznačuje da lakomisleni i na računu zasnovan brak nužno se raspadne kad se pobrkaju novčane osnove takvog braka. Nušić je nastojao da kom-pleksni je psihološki prikaže moralne dileme glavnih li-kova i tragiku njihovih preobražaja. Jela je žena što umorno i ponosno bespomoćno podnosi brak s čovekom koga ne voli. Međutim, pod utiscima i doživljajima muževljevog stradanja i trpljenja ona ga zavoli i žrtvuje svoju čast i ponos da bi ga spasla. Njen muž Đorđe, koji dugo podnosi posledice lakomislenosti njene porodice i svoju nemoć da se tome suprotstavi, u najtežim trenu-cima spozna svoj pravi položaj u takvom društvu, ali neće shvatiti a kamoli prihvatiti ženu žrtvu, odbaciće je u afektu u kojem se sažima sva njegova gorčina i sav nje-gov dugo skupljani bes. Ove psihološke dileme i preobra-žaje Nušić je uglavnom razrešio spoljnjim dramaturškim sredstvima, mnogim promenama i iznenađenjima. Umesto psihološke i socijalne drame, kao što je obećavao prvi čin, dobili smo ipak jednu melodramu, samo na momente s autentičnim akcentima jedne surove građanske drame. I u drami Pučina (1901) upoznajemo ženu koja, kao lju-bavnica jednog ministra, želi da stvori veliku karijeru svome mužu i da obezbedi građanski ugled svojoj poro-dici. Ona, međutim, doživi veliku tragiku: sve himere su raskinute, tragični užas "pučine" ostaje kao memento. Mehanizam bulevarskog pozorišta ovde je presudan: sitne intrige i pisma useljavaju strah i ljubomoru, najzad uslovljavaju melodramsko-tragični završetak ove drame. Mo-ralna kriVICA Jovanke započinje da se odvija kad je obuzima strah da će njena preljubnička veza s ministrom biti otkrivena - a to je u velikoj nesrazmeri s bolom i kajanjem što će je zahvatiti na kraju. Zaista, ovu vrstu dramskog i dramatičnog prikazivanja psiholoških i mo-ralnih kriza ljudi, koji žive u lažima i u himerama, Nušić je ostvario prividno vesto raznovrsnim scenskim kombi-nacijama, a, u stvari, umetnički nepovezano i necelovito.

Uvek kada nastoji da izrazi krizne situacije u životu drame i lika, Nušić skreće ka melodrami, ka neprimerenom patosu. I u drami Jesenja kiša (1909) neosnovani dramaturški obrti nisu mogli da sugerišu tragičnu sud-binu jedne žene. Isto tako, patetični i melodramatični tokovi, raznovrsne neočekivane situacije karakteriše "sa-lonske" drame Knjiga druga i Žena bez srca, u kojima je pisac želeo da na izvestan simbolistički način prikaže mistične veze ljubavi i ljudske sudbine. Drama Opasna igra sadrži zanimljivu temu o vitalnosti ljubavi koju ne može ugušiti ni egzaktna askeza. Autorovo ironično i tra-gično viđenje naučnih i pseudonaučnih

eksperimenata o biti ljudske prirode i ljubavi fragmentarno je ostvareno, sugestivno samo u nekim manjim odlomcima i u nekim replikama. Svoju visoku ambiciju da moderno preobrazu mit o Pigmalionu, Nušić nije otelotvorio u uzbudljivim duhovnim i prostornim pejzažima, u dinamičnim scena-ma, u diferenciranim likovima.

Zanimljiv je Nušićev pokušaj da u drami Svet (1906) dramatično prikaže težnje jednog oca, trezvena i skromna čoveka, da sačuva integritet i samostalnost svog života i života svoje porodice od "sveta", od svih onih malograđana i građana koji se lažno dobrohotno, u stvari, gotovo pakosno i perversno upliću u tuđi život. Uzbudljivo dram-ski, s izvesnim humorom, prikazani su sukobi koji potre-saju ovu porodicu. Idilični početak, mimetički prikazi svakodnevnog života, kao i melodramatični završetak umanjuju znatno vrednost ove drame.

Najzanimljivija i najuspelija drama Branislava Nušića jeste "komad u četiri čina" Iza božjih leđa (igran 1909, rukopis zatim izgubljen, mnogo kasnije rekonstruisan i prvi put objavljen 1964). Samo na prvi pogled iznenađujuće deluje tema ovog dela: beogradski život na margini događaja, mali ljudi koji su gotovo na dnu ži-vota, "iza božjih leđa". Taj život, naime, opisivali su pripovedači S. Sremac, R. Domanović i S. Matavulj. Socijalne drame G. Hauptmana (Tkači, drama igrana u beograd-skom Narodnom pozorištu 1903, Kiridžija Henšel, 1905) i, naročito, drame Gorkog (Palančani, 1903, Na dnu, 1904) verovatno su donekle uticali na Nušića da napiše ovu dramu. Najzad, neke kraće pripovetke samog Nušića po-kazuju da je on poznavao takav život, te na izgled beznačajne povesti malih ljudi, prividno trivijalni ali i latentno dramatičan njihov život. Povest o jednom tra-gikomičnom ljubavnom trouglu - o mesaru Simi, nje-govoj ljubavnici Juli i njenom mužu, nesrećnom i stalno pijanom Jovi - okosnica je veristične drame o sudbini malih ljudi koji žive na periferiji grada, izvan njegovog velikog i često lažnog sjaja. Nušić je uzbudljivo prikazao latentno napete tokove svakodnevnog života ovog palilulskog "ološa", isprepletenost malih događaja i sudbina, načinom jednog dobrog verističkog autora: komično i tra-gično gube svoja autonomna značenja i postaju elementi složenog tragikomičnog, ironičnog dramskog postupka. Međutim, melodramski patetičan kraj drame je u rasko-raku sa svim onim što mu je prethodilo, naročito sa re-lativiziranjem komičnih i dramsko-tragičnih odnosa likova i događaja. Ipak, u našim književnim prostorima, ova Nušićeva drama bila je, i danas jeste, veliki izazov našoj dramaturgiji, našoj književnosti.

Gotovo istovremeno kad je počeo da stvara drame moderne i društvene problematike, Nušić je započeo da piše istorijske drame patriotskog sadržaja, koje su dugo vremena bile rado izvođene na našim profesionalnim i amaterskim scenama. Jednočinka Knez Ivo od Semberije (napisana 1900, igrana 1900) dramski lapidarno transformiše našu narodnu i umetničku epsku poeziju, posebno deluje gradacijama bola i žrtvi koje podnosi knez Ivo i drugi Srbi. Romantičarski izražene gradacije i hiperbole karakterišu i dramski fragment u jednom činu Danak u krvi (igran 1907). Aktovka Hadži-Loja (1908) jeste, ten-denciozni rodoljubivi komad o grčevitim junačkim nasto-janjima Hadži-Loje da se na čelu Muslimana i Srba suprotstavi austrijskoj vojsci. Neke scene i replike veoma su aktuelno aludirale na savremenu političku situ-aciju, na austrougarsko anektiranje Bosne i Hercegovine. Patriotska drama Velika nedelja (1925) na reportažno-pozorišni sentimentalističko-romantičarski način slika ono što je autor uspejše ostvario u nekim delovima svog memoarskog dela Hiljadu devetstotina petnaesta.

U svojim istorijskim dramama Nušić nije krenuo putem kojim je pošao Milutin Bojić u dramatu Kraljeva jesen ili u drami Uroševa ženidba, gde Bojić želi da sublimnije komično osvetli ono što je slabo u čoveku, nego se vratio iskustvima naše stare tragedije, u težnji da uzvišeno i s blagim pathosom, samo povremeno humoristički, prikaže konflikte situacije i tragične sudbine. U tragediji Nahod (1923) prvi čin obećavao je da ćemo dobiti istorijsku dramu koja je prirodno vođena, koja prikazuje ono što je povesno realno i egzistencijalno. Ali, već u drugom činu Nušić kreće u avanturu prikazivanja složenih sud-binskih ukrštanj a interesa i strasti mnogih likova, intriga i sukoba. Nušić je dramaturški vešto vodio radnju, efekt-no koncentrisao prizore, logično vezivao scene u jednu celinu. Međutim, ono što je najvažnije: duhovne dimen-zije dramskih sukoba i likovi drame ostali su samo ski-cirani, u duhu naših toržestvenih legendi i starih dobrih tragedija. Njegove drame Knežinja od Tribala i Tomaida pokazuju Nušićeve sentimentalne sklonosti ka bajci i le-gendi, naročito kad želi poetski da govori o snažnim i sudbonosnim ljubavima iz stare viteške, plemićke istorije. Prema tome, Nušić nije bitno doprineo razvoju naše isto-rijske drame, nego je poput raznih savremenika (Miloš Cvetić, Dragutin J. Ilić i dr.) učestvovao u obnovi roman-tičarskog i čak predromantičarskog pozorišta.

Kao što smo videli, Nušić je sve do same smrti ne-umorno stvarao. Ostavio je mnogo nacrtu novih komedija i drama, ostavio je i nedovršenu komediju Vlast. Retko smo imali tako produktivnog i inventivnog pisca, posebno komediografa, kao što je Branislav Nušić. Iz tog obimnog i raznovrsnog opusa, koji još nije objavljen kako bi tre-balo, kritički i precizno, vidljivo je da je Nušić zanimljiv feljtonist u Listićima, divan humorist-kozer u Autobio-grafiji, da je sugestivno pripovedač u pričama Pripovetke jednog kaplara i u nekim delovima memoarskog dela Devet stotina petnaesta. Ipak, pre svega, on je jedan od najistaknutijih srpskih dramskih pisaca. Njegove psihološko-moralne i socijalne drame ne bismo smeli da zane-marimo, jer one, istorijski posmatrano, znače mnogo u domaćem pozorišnom repertoaru: aktuelni moralni i so-cijalni problemi katkad su ostvareni uzbudljivo dramski. Nušićeva drama Iza božjih leđa jedna je od najuspelijih naših drama socijalne atmosfere, naročito svojom verističkom strukturom. - Komediograf Nušić bio je stalno kritikovan što nije bio veći, nedostižniji. Zamerali su mu što je bio "prizeman", čulan i konkretan humorom i ko-mikom. U stvari, Nušić je naš najuspeliji komediograf. Ljubav (porodica i sl.) i vlast (novac i sl.) postali su dva nepresušna motiva za farsično-burleskne igre u njegovim komadima. Uvek kada je uspeo da duhovito i duhovno transformiše mehanizam vodviljskih promena, dobili smo interesantne i uspele komedije, kao što su Narodni poslanik i Protekcija, i, kasnije, sjajne burleskne komedije, kao što su Gospoda ministarka, Mister Dolar i Dr, u kojima nalazimo zanimljivo sintetizirane komiku situacije, karak-tera i društvene naravi. Nekoliko aktovki B. Nušića, posebno one komične kao što je jednočinka Dva lopova, pokazuju sposobnost njenog pisca da sažeto humoristički, suptilnom ironijom, ostvari detalje jedne u osnovi šire, univerzalne igre. Najzad, B. Nušić je napisao i dva zna-čajna komediograf ska dela - Ožalošćena porodica i Po-kojnik, u kojima, pored znanih osobina, dolazi do punog izražaja i latentni etos smeha, u Pokojniku i s elementima groteske i crnog humora. Sve to govori o veličini ovog pisca, kome nije bilo nimalo strano pozorište kao život, a život kao svojevršno pozorište, koji se nije plašio da živi ljudski i ljudski glumački: da iz jednog nesavršenstva teži ka drugom, sve do poslednjeg otkućaja svog bića.

Slavko Leovac

SUMNJIVO LICE

PREDGOVOR

Komad Sumnjivo lice pisan je pre četrdeset i više godina, i nosi na sebi pun otisak onih uticaja koji su tih godina preovladivali, i pod kojima se u našoj književnosti izvršio proces preobražaja romantizma u realizam. Od ruskih pisaca, koji su tada bili najpopularniji, Černiševskog, Turgenjeva i Gogolja - prvi je bio omiljeni pisac novih ljudi, sledberuka Svetozara Markovića; Turgenjev je postao ljubimac književno-inteligentne pu-blike, koja, se dotada zadovoljavala Vladanovom Kočinom Krajinom, Žmajevom Vidosavom, Brankovićevom i Đurinin Srpskim čobančetom, a Gogolj je bio pisac cele tadanje omladine, koja se njime oduševljavala sa njegove oštre satire, naročito one koja se odnosila na rusku birokratiju. U Gogoljevim tipovima omladina je videla onu našu birokratiju, koja je zaostala iz pivih dana građenja države i koja je, doduše, već tada azumirala, ali još uvek beležila jasne tragove u našem javnom životu. Milovan Glišić, najneposredniji uče-nik Gogoljev i najizrazitiji predstavnik realističkog pravca, bo je ujedno i najpopularniji pisac, kao što je Gogoljev Revizor bio najomiljenija lektira omladine. Ispod lakvoga snažnoga uticaja teško je bilo izvući se, a komediografu uto-liko teže što je tadanje naše društvo, napose birokratija, bila istovetna sa onom iz Revizora, da se Gogolj zamalo pa mogao smatrati našim domaćim piscem. Pod tim su velikim uticajem Gogoljevim svi moji komadi pisani osamdesetih godina, Narodni poslanik, Protekcija, a na prvom mestu i najviše Sumnjivo lice, koje će svakojako i u mnogome potsetiti na Revizora. Na mome originalnome rukopisu ovoga komada čak i ne piše "komedija u dva čina", kao što je to docnije na pozorišnim listama napisano, već "gogolijada u dva čina".

Ovu konstataciju valjalo mi je učiniti pre no što je kritika kao svoje otkriće objavi.

Kada sam maločas pomenuo da je ovaj komad pisan pre četr-deset i više godina, mislim 1887 ili 1888 godine, čitaocima se izvesno i samima moralo nametnuti pitanje otkuda i kako to da komad koji je pisan pre četrdeset i toliko godina, tako dockan stiže da bude prikazivan? To pitanje je utoliko nametljiv je što za sve to vreme, ostali moji komadi bivaju od uprava predusretljivo primani i često prikazivani, te zašto onda da jedan komad, koji se može prikazivati 1928. godine, ne bude na reper-toaru osamdesetih godina, kada je i pisan i kada je, pre no sada, oskudnome izvornome repertoaru dobro došla bila svaka, pa ma i skromnija novina?

U tome pitanju i leži razlog zbog koga sam ja sebi zadržao pravo da svoje čitaoce pozabavim istorijom ovoga komada, verujući da ih ona može interesovati, utoliko pre što će ih i ta istorija, kao i sam komad, vratiti u doba naših očeva, te zado-voljiti i jedan kult koji se u poslednje vreme toliko neguje u našoj javnosti.

Krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina pro-šloga veka, može se reći da se u nas vodila poslednja i najočajnija bitka između dva doba, jednoga koje je izumiralo i drugoga koje je nastupalo. Borba se vodila na svima linijama i na svima frontovima, i u politici, i u književnosti i u životu. To je upravo bilo razdoblje ispunjeno sukobima, trzaVIĆAma, potresima i svima onim pojavama koje takvu epohu u razvoju jednog naroda i jednoga društva karakterišu. Prošlost se držala uporno u defanzivi; novi život, novi ljudi, novi pogledi i novi pravci su bezobzirno nadirali i osvajali, unoseći u svoje napore puno tem-peramenta, tako da tih godina temperatura našega javnoga života, za čitav jedan decenij, nije silazila na normalu, a vrlo se često pela i na četrdeset i jedan stepen, pa prelazila gdekad i tu liniju. Politika naročito imala je jedan epidemičan karakter, i to karakter epidemije, kojom je zaražen bio ceo jedan narod, te nije ni čudo što je politika često zalazila i u književnost ili, ako ne to, a ono što su književnici zalazili u politiku. I najneznatiji lirski pesnik toga doba, onaj koji je pisao samo o uzdahu i "njenim očima", nije propustio da napiše i po kakvu političku pesmu ili, u naj-manju ruku, epigram. Kako bi onda komediograf, i sa pretenzijama da bude kroničar svoga doba, mogao ili smeo izbeći da se ne potčini toj opštoj pojavi, a kako tek, kao što je slučaj kod Sum-njivog lica, gde pisac, pod neposrednim uticajem Gogoljevim, hoće da ismeje našu tadanju birokratiju?

Ali to nije sav greh Sumnjivog lica. Toga elementa ima nešto manje u Protekciji, a mnogo više u Narod-nome poslaniku, pa su ipak ta dva komada prikazivana, a Sumnjivo lice sve do danas ne. Težak greh njegov je u tome što se dva ili tri puta u tekstu ovoga komada pominje reč dinastija, i to ne baš uvek dovoljno pažljivo i ne onim lojalnim tonom kakav je toj reči pripadao u doba kada je komad pisan, i u Sumnjivo lice prikazano je prvi put na beogradskoj pozornici 29. maja 1923. godine, doba kada je dinastičnost inaugurisana kao naročiti kult svih režima.

I onda, može se misliti kako se pred tom pojavom morao zgranuti i pretrnuti jedan upravitelj Kraljevskog srpskog narod-nog pozorišta pre četrdeset i toliko godina? To je bio pokojni Milorad Šapčanin, čovek čija je dinastička lojalnost bila jedna vrsta verske dogme.

Kad sam mu predao rukopis, primio ga je sa poverenjem, jer je dolte već bio primljen na repertoar jedan moj komad. Obećao mi je da će ga brzo pregledati i, zbilja, nije prošlo ni nekoliko dana, a ja dobih poruku da odem gospodinu upravniku.

Čitaocima ne može biti poznato osećanje mladoga pisca kad pođe da čuje sudbinu svoga komada. Nečega sličnoga možda ima u osećanju mlade devojkice, prilikom prvog viđenja sa onim koji bi hteo da je prosi. Razume se, nekad, kad tom viđenju nisu pret-hodili mnogobrojni randevui i opširna korespondencija. Jedno ne-određeno i nejasno uzbuđenje nosilo me je uz mnogobrojne stepenike u Narodnome pozorištu, u kancelariju upravnikovu, koja je tada bila gore, pod krovom, iza današnje treće galerije. Ja sam, preskačući po tri stepenika, zamišljao svoj komad već podeljen, video sam već probe, mnogobrojne probe, glavnu probu; video sam publiku u

ložama i parteru i očekivao sam sa strepnjom da se da prvi znak i da se digne zavesa. Sve sam ja to preživio pe-njući se uz sto i dvadeset i sedam stepenika, koliko ih je upravo bilo odozdo pa do upravnikovih vrata. Ovaj tačan broj stepenika su utvrdili zajedničkom saradnjom mladi i beznadežni pisci.

Šapčanin me je dočekao sa onom ljubaznošću i predusretljivošću, koja je bila jedna od njegovih najlepših osobina, pa ipak ja sam se osećao pred njim kao optuženi kome će predsednik suda saopštiti presudu.

"Pročitao sam vaš komad i mogu vam reći sviđa mi se!" počeo Šapčanin. "Ima izvesnih grubosti koje bi se dale i ublažiti; ali, u glavnome je dobra stvar i sviđa mi se. Ja mislim da bi imala lepoga uspeha i na pozornici."

Ova uvodna rečenica razli po mome licu izraz zadovoljstva i meni ponovo prodoše kraj očiju probe, mnogobrojne probe, glavna proba, publika, i zazvoni mi u ušima prvi znak zvonceta za dizanje zavesa.

"Ali", nastavi Šapčanin i zavuče ruku u fijoku vadeći ru-kopis otud, "ali ja vam, mladi čoveče, savetujem da uzmete ovaj rukopis, da ga odnesete kući i da ga spalite u furuni!"

Još čim je Šapčanin izustio reč "ali", mene je pljesnulo nešto po čelu kao hladan mlaz vode, jer sam osetio da iza toga "ali" dolazi nešto neprijatno, nešto oporo, nešto grubo, nešto ne-milosrdno. I Šapčanin razveza zatim jednu dugu i rečitu besedu, koja je imala ton roditeljskog saveta. Govorio mi je o svetinji dinastije i o potrebi njene neprikosnovenosti; objašnjavao mi je potrebu lojalnosti jedne državne ustanove, koja je upravo i stvo-rena inicijativom i potporom dinastije; govorio mi je zatim o mojoj mladosti i budućnosti, koju drugim načinom i drugačim poimanjem prilika treba sebi da zasnujem. On najzad završi svoj krasnorečivi govor, ponavljajući još jednom:

"I ja vam, mladi čoveče, savetujem da ovaj svoj komad spalite!"

Ako sam, penjući se, preskakao po tri stepenika, ja sam sla-bio izvesno i po pet, jer sam se za sekund sručio sa treće galerije u parter, sa rukopisom pod pazuhom.

Razume se da nisam poslušao Šapčaninov savet. Teško je to svoje rođeno čedo predati ognju i gledati kako plamen proždire listove, koje je ispisala mladalacka volja i plemenita ambicija. Stavio sam ga u fijoku, nadno, ispod mnogih drugih hartija, a izvadio sam iz fijke čist tabak hartije da drugo što počnem pisati. Prolazile su godine, a moje Sumnjivo lice počivalo je mirno i neuznemiravano na dnu fijke. Prolazile su godine i do-gadaji su se valjali. Za nas, pozorišnu publiku, bio je veliki doga-đaj i to kada je, jednoga dana, Milorad Šapčanin otišao iz pozorišta, a na njegovo mesto došao Nikola Petrović. Ta promena nije značila samo promenu ličnosti već i promenu režima u pozorištu. Napredna stranka, čiji je eksponent bio Nikola Petrović, zakonima koje je inaugurisala, proširila je slobode svima pojavama jav-noga života. Počeo se osećati jedan življiji društveni pokret, jedan svežiji dah i mnogo što šta, što je do juče bilo neprikosnoveno, počeo dobivati jednu običniju, da ne rečem banalniju fizionomiju.

Meni tada pade na pamet da na dnu jedne fijke u mome stolu leži godinama jedan rukopis, i učini mi se da je upravo došlo njegovo vreme. Izvadim, dakle, jednoga dana rukopis, stresem sa njega prašinu, pročitam, ispravim i uputim se sa sve-žnjem pod pazuhom novome upravniku, čija je kancelarija bila na prvome spratu iz Dositejeve ulice te do koga je lakše bilo dopreti.

Ja neću da ponavljam kazivanje o onim strepnjama za vreme očekivanja presude, na koiu ipak nisam čekao toliko dugo, jer je pokojni Nikola Petrović bio vredan i predusretljiv čovek.

Jednoga dana, nakon dve ili tri nedelje, idući Hilendarskom ulicom, spazih sa protivne strane pokojnog Nikolu Petrovića, koji je tada u toj ulici stanovao. Još na dvadeset metara rastojanja, Petrović udari u glasan i sladak smeh i produži još i kad se zaustavili pred njim. Kada ga prođe smeh, on mi reče:

- E, slatko sam se smejaio onoj vašoj stvari; pa kad vas videh izdaleka, meni pade na pamet. "E, ono je divota, prosto divota!" Čitao sam pre neki dan u krevetu i, kažem vam, tresao sam se od smeha. Moram vam čestitati, Nušiću!

I on mi srdačno prodrmusu ruku, a na mome se licu izli izraz zadovoljstva i ponovo mi prodoše kraj očiju probe, mnogobrojne probe, glavna proba, publika, i zazvoni mi u ušima prvi znak zvonceta za dizanje zavesa.

- Žestoko, kažem vam, samo, ovaj, dodite vi, Nušiću, još danas k meni da vam dam rukopis...

- Kako ... ? - zinuha ja.

- Da, da vam dam rukopis da ga nosite kući. Znate, ne volim da se nađe u mojoj fijoci; mator sam da idem u 'apsu. Nego, nosite vi to što pre svojoj kući.

Meni se prevrnu Hilendarska ulica zajedno sa Mitropolitovom baštom, progutah uzbuđenje i razočarenje i već toga dana, pred podne, smestih rukopis opet tamo, nadno fijke, ispod ostalih rukopisa i izvadih čist tabak hartije da drugo što počnem pisati.

Prolazili su opet dani i godine, a Sumnjivo lice le-žalo je u pritvoru, bez istrage i bez isleđenja. Bio sam gotovo i zaboravio na taj rukopis.

Godine 1900 dolazim ja za upravnika pozorišta i smenjujem Nikolu Petrovića. Pozorišni pisac i sam, imao sam ambiciju da svoje upravljanje obeležim što obilatijom prinovom izvornoga repertoara, te nisam prezao ni od smelijih pokušaja, verujući da će to dati maha izvornoj drami i da će slabiji pisac izvući konzekvence iz svoga neuspeha, a bolji i jači ohrabriti se potstrekom i poći novom

stvaranju. Je li čudo, dakle, što mi je u toj težnji palo na pamet da tamo negde, u jednoj fijoci moga stola, leži zaborav-ljen jedan komad? I nije li prirodna bila moja nada da će nova uprava, koju sam predstavljao ja, izvesno biti predusretnijiva od dosadanih uprava? Ako ikad dakle, sad bi bilo vreme i sad prilika, kao nikad dosad, da Sumnjivo lice vidi sveta.

Ja opet vadim komad sa dna fijeke, stresam prašinu sa njega, i odnosim ga jednoga dana te stavljam na sto upravnika pozorišta. Rukopis nije dugo čekao na pregled; seo sam jednog od prvih dana, zatim, da ga pročitam još jednom.

Sto upravnički veliki, prostran: na stolu akta, na aktima numere, zvonice, pa fotelje i na zidu, iza mene, kraljeva slika u bogatome ramu. Ulazi u kancelariju pozorišni činovnik i donosi akta na potpis: akta sa državnim žigom, potpis pod štambiljom utisnutom titulom - i sve to, i sve oko mene, stvara u meni neko zvanično raspoloženje, stvara jednu naročitu, kancelarsku atmo-sferu i ispravljam se nekako u fotelji iza koje, a nad mojom gla-vom, visi u debelom ramu slika Njegovog Veličanstva Kralja.

Čitam komad, čitam, i kad naiđem na reč "dinastija", okre-ćem se oko sebe i pogledam obazrivo u sliku Njegovog Veličanstva Kralja. Čitam dalje, čitam ga sedeći zavaljen u upravničkoj fotelji i, bome, kad sam dočitao dokraja, učini mi se sasvim drugači no što mi se činio kad sam ga čitao kod kuće, kao pisac. I, najzad, kad sam ga pročitao još jedanput, desi se ono što se moralo desiti. Ustajem sa fotelje, dižem sa stola rukopis i vra-ćam ga sebi kao piscu, a razume se, propaćam to sve ovim mu-drim recima:

- Dragi moj, gospodine Nušiću, nosite vi ovaj rukopis kući. Lep je komad, dobar je komad, ja vam čak i čestitam na njemu, ali nosite vi to kući, jer ne bih rad bio da se nađe ovde, u mojoj upravničkoj fijoci.

- Ali, zaboga - pokušavam ja, Nušić pisac, da se bunim - ranije uprave razumem... ali danas... pa, onda, vaša težnja da prinovite repertoar...

- Sve je to tako... da, tako je - odgovaram ja, Nušić upravnik - ali ja vam kao vaš iskren prijatelj, i u interesu vaše budućnosti savetujem: nosite ovaj rukopis kući. Vi ste mlad čovek, pa treba da me poslušate!

Ovaj sam razgovor vodio, pogledajući u veliko ogledalo, koje je bilo prema mome stolu i u kome je, preda mnom, sedeo pogružen pisac Nušić. Da bih ga umirio, ja napravih jednu kompilaciju iz nekadanje besede Šapćaninove i održan jedan dug govor, te jedva najzad uspeh ubediti onoga u ogledalu da uzme rukopis i da ga odnese kući, i ostavi na njegovo staro mesto, nadnu fijeke, pod debelim svežnjem drugih rukopisa.

Između ove istorije koju ovde ispisujem i prvoga prikaza Sumnjivog lica prevladali su kraj nas veliki i krupna događaji. Prošlost koju smo još i mi zapazili izmakla je vrlo daleko; zasuti su ili su iščezli po putu tragovi teških stopala koje je ona u sporome hodu za sobom ostavljala. Od onih mutnih vremena do danas prošlo je toliko stvari i izmenjeno toliko duha u našim naravima, da nam danas briga stare policije o dinastiji izgleda kao karikatura iz Tvenovih anegdota ili iz Gogoljevih komada. Sumnjivo lice možda je, usled toga, izgubilo jedan deo draži, koju je moglo imati pre trideset ili četrdeset godina, ali ne i svoj kroničarski karakter.

Ali ipak u ovoj komediji ima aluzija koje nisu zastarele; ako ima pogdekoje reči koja bi se mogla i danas reći; ako ima pojava na koje bi se i danas mogao pružiti prst - to je samo dokaz da u birokratiji celoga čovečanstva, svih naroda i svih rasa, ima elemenata koji su i opšti i večiti, te koji će komedio-grafima budućnosti tako isto pružiti materijal kao što ga je meni prošlost pružila.

Ja bih mogao ovde da završim, ali Sumnjivo lice ima još jednu svoju naknadnu istoriju. I predmeti često puta, kao i ljudi, preživljuju događaje, čudnovate doživljaje, po gdekad čak i avanture. I ovaj komad, Sumnjivo lice, preživeo ih je.

Godine 1915 ja sam se nalazio u Skoplju kao upravnik pozorišta. Tu me je zatekao i silom i odatle sam krenuo u bekstvo, u Albaniju. Otvorio sam sve fijeke na svome stolu i pobacao jedan deo nedovršenih rukopisa i beležaka, a sve što je dovr-šeno ili bar detaljnije skicirano, poneo sobom. Tom prilikom, tamo nadnu fijeke, našao sam i - na večitu robiju osuđeno Sumnjivo lice i poneo ga sobom. Najzad, do Prištine, dokle se bežalo železnicom, i mogao se poneti čitav denjak ruko-pisa, koji je težio možda deset, petnaest kila. Ali od Prištine, odakle smo peške morali poći put Prizrena, teško mi je bilo nositi na leđima toliki teret. U Prištini sam dakle morao na-novo reducirati rukopise, morao sam odbaciti ono što je manje vredno, a poneti samo ono čemu sam pridavao naročitu važnost. Odabirajući tako i bacajući na pod sve ono što sam rešio žrtvo-vati, dođe red i na - Sumnjivo lice. Pogledah ga, pogle-dah uzduž i popreko, i - najzad odlučih. Bacih ga na pod, u gomilu onih rukopisa koje žrtvujem, koje odbacujem od sebe, ko-jima namenjujem da zauvek propadnu. "Idi, bedo!" mislio sam bacajući ga. "Nisam bio kadar preneti te preko pozornice, a gde li bih bio kadar preneti te preko Albanije?"

I krenuo sam jednoga dana, noseći na leđima mali paket najdragocenijih mi rukopisa, a tamo u Prištini, u jednoj arnautskoj kući u kojoj sam stanovao, ostali su rukopisi na smrt osuđeni.

Ali ni u Prizrenu se nije moglo ostati, a putujući dotle, uvideo sam koliko je i to veliki teret što sam ga poneo i rešim da i taj deo rukopisa ostavim. Ali ih ne ostavljam nezbrinute kao one tamo u Prištini, bačene na pod i osuđene na propast već ih poveravam jednoj Srpkinji, Prizrenki, koja ih brižljivo prikriva na tavanu, pod samim patosom.

Mi odlazimo iz otadžbine i tri duge godine provodimo u tuđini a krajem osamnaeste, odmah za vojskom, vraćam, se i ja u Skoplje Malo dana zatim i ja saznajem za tužnu vest da su Ugari u Prizrenu, premećući srpske kuće da traže oružje, našli one moje dragocene i odabrane rukopise, skrivene pod patosom na tavanu u vreme izbeglištva, međutim, moj otac koji je stanovao u Prištini, umro je i, čim je to bilo moguće, žena mi ode u Prištinu da mu nađe grob. Prolazeći kroz prištinske ulice, sretno se sa onim Arnautinom u čiju smo se kuću bili i ovaj je pozdravi: "Ama, gospodo, da svratiš do mene. Kad ste pobegli odavde, pobacali ste neke hartije, a ja pokupio i sačuvao!" Žena svrati, uze i donese mi u Skoplje - Sumnjivo lice.

Branislav NUŠIĆ

LICA

JEROTIJE PANTIĆ, sreski kapetan

ANĐA, njegova žena

MARIĆA, njihova kći

VIĆA, ŽIKA i MILISAV sreski pisari

TASA, praktikant

ĐOKA

ALEKSA ŽUNJIĆ, sreski špijun

GAZDA SPASOJE

GAZDA MILADIN

JOSA, pandur

Zbiva se u doba naših očva, u jednoj pograničnoj palanci.

PRVI ČIN

Soba palanački nameštena. Vrata sa strane i u dnu.

I

JEROTIJE, ANĐA

JEROTIJE: (Šeta uzbuđeno s rukama po-zadi i držeći jedno pisamce).

ANĐA: (Dolazi iz leve sobe.) Šta si me zvao?

JEROTIJE: (Podmeće joj pismo pod nos.) Pomiriši!

ANĐA: Ala lepo miriše!

JEROTIJE: Na šta?

ANĐA: (Doseća se.) Čekaj!.. Miriše na promincle.

JEROTIJE: Baš si pogodila!

ANĐA: Nego?

JEROTIJE: Miriše na Đoku.

ANĐA: Kakvog Đoku, bogati?

JEROTIJE: Eto, takvog.

ANĐA: Govori, čoveče, šta je; ništa te ne razumem.

JEROTIJE: Imaš li ti kakvog Đoku u familiji?

ANĐA: (Domišljajući se.) Nemam!

JEROTIJE: E, ako ti nemaš, tvoja ćerka ima.

ANĐA: Ama, šta govoriš, bogati?

JEROTIJE: Ne govorim ja, Ando, on govori, on!

ANĐA: Ama ko?

JEROTIJE: Pa Đoka?

ANĐA: Opet! Govori jedanput, čoveče, da te razumem?

JEROTIJE: Je l' hoćeš da razumeš? E, pa na, pročitaj ovo, pa ćeš razumeti! (Daje joj pismo.)

ANĐA: (Čita pismo.) "Đoka".

JEROTIJE: Njega znamo već. Ostavi njega pa počni ozgo.

ANĐA: (Čita ozgo.) "Marice, dušo moja!"

JEROTIJE: Aha, je l' ti sad miriše na prominle?

ANĐA: (Nastavlja čitanje.) "Primio sam tvoje slatko pismo i izljubio sam ga stotinu puta".

JEROTIJE: Čudo nije izljubio i pismonošu i uprav-nika pošte i...

ANĐA: (Čita dalje.) "Postupiću tačno po uputstvima koja si mi u njemu izložila".

JEROTIJE: Divota! Tvoja ćerka šalje uputstva! Ako tako potera, može početi još i da šalje raspise; može čak da zavede i delovodne protokole pa da počne posao pod numerom...

ANĐA: (Čita dalje.) "Jedva čekam srećan čas da pritisnem.. ."

JEROTIJE: (Prestravi se.) Šta da pritisne?

ANĐA: (Nastavlja.) "Poljubac na tvoja usta".

JEROTIJE: Čudo ne kaže: "Da udarim pečat na tvoj raspis".

ANĐA: (Završava čitanje.) "Tvoj do groba verni Đoka". (Zgranuta.)

JEROTIJE: Đoka! Eto ti ga s misli i s personom! Sad znaš ko je Đoka.

ANĐA: (Krsti se.) Ju, ju, ju, ju! Gospod je ne ubio! Prste ću joj iseći, da ga majci nikada više ne napiše pismo.

JEROTEJE: More će da ga napis nose. Nosem će da ga napiše, samo kad hoće.

ANĐA: Otkud ti ovo pismo?

JEROTIJE: Doneo poštar.

ANĐA: Za nju?

JEROTIJE: Za nju, dabome!

ANĐA: I ti ga otvorio?

JEROTIJE: Otvorio, dabome.

ANĐA: Bolje da nisi; bolje, boga mi, nego ovako što mi presede. I kako ću da joj kažem da si joj otvorio pismo?

JEROTIJE: Eto ti sad! Čudo božje! Otvarao sam ja pisma malo veće gospode, pa neću Đokino.

ANĐA: Otvarao si, al' si zbog toga i službu izgubio.

JEROTIJE: Izgubio, pa šta? Posedeo malo, koliko da se zaboravi, pa posle opet dobio službu.

ANĐA: Pa jeste, al' nemoj sad opet da otvaraš pisma.

JEROTIJE: Moram! Nije što hoću, nego moram. Znaš kako je to, ostane čoveku u krvi. Ima ljudi koji vole tuđe pile, ima ih koji vole tuđu ženu, a ja volim tuđa pisma. U mojim, je rukama, gledam ga, a ne znam šta u njemu piše. Ne možeš da izdržiš, pa to ti je. Slade je meni pročitati tuđe pismo no pojesti tri porcije sutlijaša sa cimetom, a ti, Anđo, znaš koliko ja volim sutlijaš sa cimetom. Eto, došlo je odjutros puno pisama: iz ministarstva, iz okruga, iz opštine. Kad, jedno pismo miriše. Znam, pisma iz ministarstva ne mirišu; ne mirišu ni ona iz okruga, a ona iz seoskih opština... možeš misliti već!... Uzmem ovo pismo, pogledam, kad... "Gospodici Marici Pantićevoj". "Oho," rekoh, "tu smo!" Otvorim ga, pomirišem kad... zamirisa Đoka. Eto ti!

ANĐA: Ja ne znam, boga mi, šta radi ova država! Zar nije bolje da devojke uče čitati i pisati tek kad se udadu.

JEROTIJE: Pa i onda ne znam šta će im. Da čitaju valjda iz kuvara kako se prave puslice i mušakacone. Tu je muž, pa ako mu se jedu puslice, a on neka pročita ženi kako se prave.

ANĐA: Pravo kažeš!

JEROTIJE: A nisi ni pogledala odakle je pismo?

ANĐA: (Zagleda.) "Prokuplje".

JEROTIJE: Kažem ja tebi, Anđo, ne šalji dete u goste tetki, ali ti: "Neka, neka se dete provede malo." E, eto ti sad, ona se provela, a sad možeš ti da se provodiš.

ANĐA: (Razmišlja.) A opet, šta znaš, Jerotije, možda je ovo kakva dobra prilika?

JEROTIJE: Hm, dobra prilika; Đoka, dobra prilika! Idi, bogati! Dobra je prilika gospodin Vića, a ne Đoka!

I ti, da si majka kao što treba, ti bi trebala da je naučiš. Eto, čovek je hoće, nije da neće. Baš pre neki dan opet mi je rekao: "Kad bi se mi orodili, gospodine kapetane, gde bi nam bio kraj!"

ANĐA: Govorila sam joj, nije da joj nisam govorila, ali kad ga dete ne voli.

JEROTIJE: A po čemu ga opet mora voleti? Nisi ni ti mene volela kad si se udala, pa šta ti fali? Nego reci, nisi ni ti mnogo navaljivala na nju?

ANĐA: Pa i nisam. Otežem stvar zbog one njegove krivice. Rekoh, nek se to svrši pa onda neka prosi.

JEROTIJE: Ama kakva krivica, pobogu brate! Gde si ti još videla kod nas da je činovnika glava zbolela zbog krivice? A posle, pametan je to čovek, zna taj šta radi. Pokrao je on sva ta akta, i sad nema akta, nema ni kri-vice. Ne može mu ministar ništa, mani da ga istera iz službe. Ali i da ga istera, misliš mani on? Skrckao je taj paricu, pa mu se može i bez službe. Sedeće godinu dve i davaće pare na zajam seljacima. Ako baš hoće nanovo službu, sačekaće dok ne padne vlada, pa će ga posle druga sa klasom u službu.

ANĐA: Ama, zar istina taj čovek ima toliko para?

JEROTIJE: Ima, nego! I, ima dosta, bome. Pisar druge klase i nema više nego četrnaest meseca kako je u ovome srezu, došao je go k'o pištolj. Al' ume, brate! Eto, onaj drugi, gospodin Žika, celog će života ostati siromah. Njemu dosta kad mu ponudiš litar dva vina. Al' ovaj jok! Neće da se prlja za sitnice; ne voli čak ni da primi na rad prodaje, procene, licitacije i takve stvari; veli: "Neka to gospodin Žika. On samo na krupno hvata. Njegova je struka politika i na njoj bome dobro zarađuje. Najviše zarađuje na dinastiji. Za njega je dinastija krava muzara. A muze, vešto! Tek vidiš, pritvori kakvog gazdu, veli: "Lajao protiv dinastije!" i natovari mu ovolika akta... sedam, osam, dvanaest svedoka... pet godina ro-bije. A jednog dana, tek nestalo akta, ili, iskazi svedoka sasvim drukče glase nego kad si ih prvi put čitao i onaj... tek vidiš, u slobodi. Eto, tako, ide mu taj posao od ruke. E, to je, vidiš, domaćin čovek, takvog mi zeta daj, a ne Đoku.

ANĐA: Šta ću, šta mogu, kad ga ona ne trpi, kaže, liči joj na petla.

JEROTIJE: Rotkve njoj strugane! A šta bi ona htela! I ja sam ličio na petla kad sam tebe uzeo, pa šta ti fali?

GOSPODIN VIĆA, PREDAŠNJI

VIĆA: (Dolazi iz kancelarije sa telegra-mom u ruci.) Dobar dan, želim!

JEROTIJE: A ti si, gospodine Vićo. Baš sad nešto o tebi govorimo.

VIĆA: Telegram, znate, pa rekoh...

JEROTIJE: Iz okruga? ...

VIĆA: Nije, iz ministarstva.

JEROTIJE: (Sa većom pažnjom.) Iz ministar-stva? Šta je?

VIĆA: Šifra.

JEROTIJE: Šifra? Poverljivo?

VIĆA: Vrlo poverljivo.

JEROTIJE: Ando, skloni se ti! Znaš, poverljive stvari nisu za žene.

ANĐA: Znam de, razumem ja to! (Polazi.)

JEROTIJE: A je l' ponese ono pismo? (Spazi ga u njenoj ruci.) Pa ovaj, natrljaj joj nos i kaži da ja to ne trpim. Neka ne čeka da ja...

ANĐA: (Ode.)

III

JEROTIJE, VIĆA

JEROTIJE: Šifra, a? Je l' nešto važno?

VIĆA: Ne znam!

JEROTIJE: Jesi razrešio?

VIĆA: Jesam.

JEROTIJE: Pa šta je?

VIĆA: Ne znam!

JEROTIJE: Ama, kako ne znaš?

VIĆA: Eto, pa čitajte sami! (Daje mu telegram.)

JEROTIJE: (Čita i iznenađuje se. Zagleda depešu sa svih strana, pogleda Viću, pa opet pokušava da čita.) Pa dobro, šta je ovo?

VIĆA: Ne znam.

JEROTIJE: (Čita glasno.) "Plava riba" - jest "plava riba". Budi bog s nama! (Čita opet.) "Plava riba, kljukana dinastija". (Trgne se.) Ama, gospodine Vićo, šta je ovo. (Čita dalje.) Lokomotiva, okrug, trt, trt, trt"... (Pogleda u Viću pa nastavlja.) "zora, kundak, vladika, fenjer, svastikin but, bubanj, pečat, penzija, pop!" (Prestaje.) Budi bog s nama, šta je ovo?

VIĆA: Ne znam, ne razumem. Znojio sam se po sata dok sam razrešio.

JEROTIJE: (Šeta zamišljno.) Š-to ne razu-meš ti, dobro; ali, eto, ni ja ne razumem. Ni jednu reč ne razumem. 'Ajd ovo "dinastija" i ovo "trt, trt, trt", kad se veže, recimo, moglo bi se još nekako i razumeti. To bi moglo značiti na primer: "Ulite u narod strahopoštovanje prema dinastiji!" Al' ovo drugo, ovaj pop, pa ova plava riba i ovaj svastikin but, to baš ne može ništa značiti. (Čita opet u sebi.) Ne znam! (Misli se.) A da ipak ovo ne znači nešto samo vrlo zavijeno rečeno, a? I to možda vrlo važno?

VIĆA: I ja bih rekao.

JEROTIJE: To bi moralo biti štogod vrlo važno, jer ako bi bilo da tebe, gospodine Vićo, otpuštaju iz službe, zbog onoga što si udesio da se u akta podmetne lažan te-stament, to ne bi moralo šifrom.

VIĆA: Dabome! Ne bi moralo šifrom čak i kad bi vas penzionisali, zbog onog što ste udesili da se čovek zaduži kod Uprave fondova na tuđe imanje.

JEROTIJE: (Ujeda se.) Jest, ne bi ni to moralo šifrom! Mora da je to važnije što. Da nije mobilizacija, ili... ko zna šta sve može biti? Ama, jesi li ti to, gospo-dine Vićo, dobro razrešio?

VIĆA: Reč po reč. Vid'o sam odmah da je nešto vrlo važno, pa sam pažljivo radio.

JEROTIJE: (Misli.) "Plava riba"! Dobro, neka mu bude "plava riba", ali "kljukana dinastija"? Kad se zrelo razmisli, ima tu i uvrede, gospodine Vićo! To ne može drukče biti, nego ti si nešto pogrešio.

VIĆA: Evo, da donesem šifre, pa sami da vidite.

JEROTIJE: Razrešio si donjom, opštom šifrom?

VIĆA: Jeste!

JEROTIJE: A nisi probao gornjom, specijalnom?

VIĆA: Gle! Nisam, bogami!

JEROTIJE: Pa to će biti, to će biti, gospodine Vićo! 'Ajde brže, ako boga znaš, izgoreh od nestrpljenja! 'Ajdemo u kancelariju! (Odu desno.)

IV

ANĐA, MARICA

MARICA: (Napolju, levo, čuje se tresak nekog suda koji se razbio o zemlju. Od-mah zatim pojavljuje se uzbuđena).

ANĐA: (Dolazi za njom.) Što da razbiješ šerpenju?

MARICA: Pa šta bih drugo mogla razbiti kad mi je šerpenja bila u ruci?

ANĐA: Pa dobro, al' zašto da je razbiješ?

MARICA: Ja sam ti kazala jedanput za svagda: neću ni reći više da mi govoriš o tome gospodinu Vići, a ti nećeš da me se okaneš. Sad sam se rešila: čim mi progovoriš makar jednu reč o njemu, da razbijem što mi prvo dođe do ruke. Drukče ne mogu s tobom da izađem nakraj.

ANĐA: Pa ne govorim ja za tvoje zlo.

MARICA: Za što god da mi govoriš, neću da čujem, razumeš li me? Čim mi ga pomeneš, razbiću što god do-čepam.

ANĐA: (Krsti se.) Budi bog s nama, a da kažeš bar da je rđav čovek. Eto, baš malopre razgovaramo ja i otac; veli ima para, a i voli te čovek, kazao je ocu da te voli.

MARICA: (Dočepa čašu s cvećem koja stoji na stolu i tresne je o zemlju).

ANĐA: E, jesi besna, kćeri!

MARICA: Kazala sam ti, nije da ti nisam kazala; pa šta me izazivaš!

ANĐA: Šta ti je danas?

MARICA: Šta mi je? Još me pitaš? ... Otvorili mi pismo; čitali ga možda celom svetu, pa sad me pita šta mi je danas!

AND A: Pa lepo, 'ajd' da razgovaramo ljudski i pa-metno o tome.

MARICA: (Dočepa flašu s vodom. Odlu-čno.) O čemu? O kome?

ANĐA: O... Đoki!

MARICA: (Ostavi flašu.) Šta da govorimo?

ANĐA: Pa, tako, da mi kažeš ko je to, šta je, ka-kav je ... ?

MARICA: Kakav je da je, ja ga volim, pa to ti je.

ANĐA: Pa znam, kćeri, al' ne ide to tako!

MARICA: Ide, bogami! Do devetnaeste godine nisam ni mislila na udaju, ostavila sam to vama; od devetnaeste do dvadeset prve, mislila sam i kazala sam vam: "Nadite mi." Kad sam navršila dvadeset i prvu, a vi nikog niste našli, kazala sam vam: "Ja ću naći." Pa eto, našla sam!

ANĐA: Ama kako to "našla sam"... I... nije to valjda ... kako da kažem...

MARICA: Jeste, jeste, svršeno je, ako si to htela da pitaš! Ako ne veruješ, evo da ti pročitam šta sam mu pisala. (Izvadi iz kecelje parče ha rtije.) Na, ovo je taj odgovor od njega što ste ga vi otvorili i pročitali. Evo, slušaj! Ovo napred te se ne tiče, nego ovo. (Čita.) "Ja sam ti već usmeno govorila da je moj otac" ... (Govori.) I to te se ne tiče! (Čita.) "A taj gospodin Vića, zbog koga" ... (Govori.) I to te se ne tiče! (Čita.) "Ni ostali u srezu..." (Govori.) I to te se ne tiče!

ANĐA: Pa šta me se onda tiče?

MARICA: Evo ovo! (Čita.) "Zato, ako me odista vo-liš, ti odmah kreni na put. Dodi ovamo i kad stigneš, odsedni u hotel "Evropi", ali nemoj izlaziti nigde u va-roš. Malo je mesto pa bi odmah pao u oči. Sedi u sobi i javi mi ceduljicom da si stigao. Ja ću tad izaći pred oca i pred majku otvoreno. Ako pristanu, zvaću te da odmah svršimo stvar; ako ne pristanu, ja ću doći tebi u hotel i pući će bruka kakva se nije desila otkako je sveta i veka. Tada već ni otac ni majka neće imati gde ..." (Prestane čitati.) Ovo dalje te se ne tiče! Eto, sad znaš! Jesi razumela? Na to mi on odgovara! "Postupiću tačno po uputstvima koja si mi u pismu izložila." Jesi razumela sad? Eto ti, pa se prema tome sad upravljajte i ti i otac.

ANĐA: (Krsti se.) Ju, ju, ju, kćeri, crna kćeri, šta sam doživela. Obećavaš čoveku da mu ideš u kavanu. Gospode bože, kakva je ovo današnja mladež!

MARICA: Onakva kakva je uvek bila mladež...

ANĐA: Ju, pomeri se dete... nikad to nije bilo, nikad! Izmetnuo se svet, prevrnulo se sve tumbe i promenilo se... .

MARICA: Promenilo se samo mesto i ništa više.

ANĐA: Kakvo mesto?

MARICA: Pa tako. Sad devojke zakazuju sastanke u kafani, a u tvoje vreme su na tavanu.

ANĐA: To nije istina! A i da je istina, opet je to drugo.

MARICA: Ne znam po čemu?

ANĐA: Pa po tome što je sramota da devojka izađe iz kuće, a tavan je u kući.

MARICA: E, to ti вреди!

ANĐA: Al' ovo, u kafani; ja da doživim da moja kćerka ide u kafanu sa mladićem!

MARICA: A ti nemoj da doživiš! Ne moram ja ići, može on ovamo doći ako pristajete.

ANĐA: Ama kako, ako pristajemo. Niti znamo ko je, ni šta je, ni...

MARICA: Pa pitaj me ako ti treba, pa ću ti kazati.

ANĐA: (Krsti se.) Gospode bože! Pa dobro, evo da te pitam. 'Ajd' kaži mi: koji ti je taj Đoka?

MARICA: Apotekarski, pomoćnik.

ANĐA: Apotekarski pomoćnik? Zato njegovo pismo miriše na promincle!

MARICA: Baš si pogodila!

ANĐA: Svejedno, na šta bilo, tek miriše. Pa dobro, kćeri, jesi li razmislila ozbiljno šta je jedan apotekar-ski pomoćnik, od čega ćete da živite?

MARICA: To nemoj ti da brineš.

ANĐA: Da ko će? Ne možete se hraniti prominclama, niti se oblačiti u facile.

MARICA: To je naša briga, a vaša je da razmislite što pre, da ne bude posle dockan kad već pukne bruka. Čula si šta u pismu piše i tako će i biti. On ako ne stigne danas, stići će sutra začelo i onda... Upamti i slobodno kaži ocu, bruka mu ne gine!

ANĐA: Gde bih mu to kazala, pobogu, dete! Ne bi ja to njemu smela...

MARICA: Ako nećeš ti, ja ću mu kazati.

ANĐA: Nemoj, bolje nemoj! Naljutićeš ga, pa još gore. Pusti mene, ja ću polako, izdaleka, lepim. Nemoj, molim te, ti!

MARICA: Kako god hoćeš, meni je svejedno!

V

JEROTIJE, PREĐAŠNJI

ANĐA: (Čim se pojavi Jerotije na des-nim vratima.) Htela bih, Jerotije ...

JEROTIJE: (Značajno, prst na usta.) Pst!

MARICA: (Odlučno.) Slušajte, oče!

JEROTIJE: (Kao gore.) Pst! Stvar je vrlo važna! Izadite iz ove sobe.

ANĐA: Moram da razgovaram s tobom nasamo, jer nemamo vremena.

JEROTIJE: Ima i država da razgovara sa mnom na-samo, a država je preča.

MARICA: Meni je svejedno, samo da se posle ne kajete! (Ode u levu sobu.)

ANĐA: Stvar je ozbiljna...

JEROTIJE: I ovo je stvar ozbiljna, još kako ozbiljna. Zvaću te, idi sad, zvaću te! (Odgura je u levu sobu.)

ANĐA: (Odlazeći.) Bogami, Jerotije, grešiš...

(Ode.)

VI

JEROTIJE, VIĆA

JEROTIJE: (Na vratima, iz kojih je došao.) 'Odi gospodine Vićo.

VIĆA: Jeste li sami?

JEROTIJE: Sam. Ne možeš u celoj kući da nađeš mesta gde možeš poverljivo da razgovaraš. Ona naša kance-larija prava jurijska; tek zineš a neko upadne! Ovde opet, možemo! (Seda.) Deder sad, molim te, gospodine Vićo, pročitaj mi još jedanput depešu, ali polako, reč po reč. (Metne školjku od šake na uvo.)

VIĆA: (Obzirući se da ko ne sluša.) "Strogo poverljivo. Prema saznanju i tragu dosada uoče-nome" ...

JEROTIJE: Aha, aha!

VIĆA: (Nastavlja.)... "U tome se srezu sada na-lazi izvesno sumnjivo lice"

JEROTIJE: Upamti, gospodine Vićo, "sumnjivo lice."

VIĆA: (Nastavlja.)... "Koje nosi sobom revo-lucionarne antidinastičke spise i pisma"...

- JEROTIJE: Pročitaj to molim te, još jedanput! (Metne na oba uva školjke.)

VIĆA: (Ponavlja.)... "Koje nosi sobom revoluci-onarne i antidinastičke spise i pisma"...

JEROTIJE: (Uzima depešu.) Daj i ja da proči-tam. (Čita.) "Koje nosi sobom revolucionarne i antidi-nastičke spise i pisma"... (Vraća mu depešu.) Čitaj dalje!

VIĆA: (Čita.) ... "sa namerom da ih prenese preko granice"...

JEROTIJE: Aha, aha! Deder dalje!

VIĆA: (Čita.) ... "Tačan opis ovog sumnjivog lica nepoznat je vlastima! Jedino se zna da je to mlad čovek. Učinite sve što je moguće, da se ovo lice u vašem srezu pronade, spisi i pisma od njega oduzmu i pod jakom stra-žom sprovedu u Beograd. Udvojte pogranične straže da bi mu se sprečio prelazak preko granice i, ako vam za-treba pomoć, obratite se u moje ime susednim sreskim vlastima."

JEROTIJE: Aha, gospodine Vićo, ovo nije plava riba i svastikin but? Ovo je važna i ozbiljna stvar. A? Daj ovamo tu depešu! (Stavlja je na dlan i uznosi kao da bi hteo da joj odmeri težinu.) Šta misliš ti, gospodine Vićo, koliko je teška ova depeša?

VIĆA: Bome!

JEROTIJE: Ako hoćeš da joj izmeriš težinu, treba da znaš šta nosi. Šta misliš, gospodine Vićo, šta nosi ova depeša?

VIĆA: (Sleže ramenima).

JEROTIJE: Nosi klasu, gospodine Vićo, klasu!

VIĆA: Vama, gospodine kapetane!

JEROTIJE: Pa meni, dabome! Uostalom ti, gospodine Vićo, i ne mariš mnogo za klasu. Pa jes', šta će tebi?

VIĆA: Ne kažem da mi treba klasa, ali bih voleo onako da se sredim, da se odomaćim ...

JEROTIJE: Znam šta hoćeš da kažeš. Ne brini, go-spodine Vićo; ako ovaj posao svršimo meni klasa, a tebi nevesta u kuću.

VIĆA: To tako vi kažete, a devojka?

JEROTIJE: Devojka ima da čuti i da sluša roditelje, samo ako mi pomogneš da uhvatimo ovo lice.

VIĆA: Ako meni samo poverite stvar, ja ću ga uhvatiti.

JEROTIJE: Dobro, da ti poverim, al' kako ćeš da ga nađeš? 'Ajd, Kaži mi, kako ćeš ga naći? ...

VIĆA: Pa ja mislim, ovaj, na osnovu ove depeše da uhapsim gazda-Spasoja Đurića.

JEROTIJE: Da uhapsiš gazda-Spasoja?! Uha, kud ti zaošija, gospodine Vićo. Čestit čovek i miran, najbogatiji trgovac...

VIĆA: Pa baš zato!

JEROTIJE: Ama otkud to ide?

VIĆA: Ne bi mu baš ništa falilo. Otsedeo bi dva do tri dana u 'apsu, a ja bih ga posle pustio.

JEROTIJE: Znam ja, da bi ga ti posle pustio, ali što ne ide, ne ide! Otkud gazda-Spasoje sumnjivo lice? Zar ne vidiš da ovde piše mlad čovek, a gazda Spasoje ima šeset godina. Pa onda, i da ga uhapsiš, kamo ti kod njega revolucionarni i antidinastički spisi? Ako i preturiš hartije gazda-Spasojeve, šta ćeš naći? - Priznanicu tvoju, priznanicu moju, a to, brate, nisu sumnjivi spisi.

VIĆA: (Buni se.) Pa, ono ...

JEROTIJE: Ono jest, sumnjivi su, zato što ne misliš da mu platiš. A ne mislim ni ja, ako hoćeš pravo da ti kažem. Dosta on zarađuje od ovoga naroda, a mi smo, kao vlast, pozvani da uzmemo u zaštitu narod od takvog globadžije. A kako ćeš ga zaštititi drukče do ako zakineš pogdešto od gazda-Spasoja. Ali, gospodine Vićo, ako su naše priznanice sumnjive, nisu antidinastičke. Ne možeš tek uzeti naše priznanice pa ih poslati gospodinu ministru kao antidinastičke spise! Je l' tako? Nego slušaj ti mene, gospodine Vićo. Ovo je velika i važna stvar, od nas zavisi spas države, te se moramo ozbiljno uzeti u pamet. Jesu li svi činovnici ovde na okupu?

VIĆA: Svi su, samo je gospodin Žika otišao u srez.

JEROTIJE: Eto ti sad, šta će u srez?

VIĆA: Nije otišao, nego napio se juče, a naši činov-nici, kad se ko napije pa ne dođe ceo dan u kancelariju, kažu obično otišao u srez.

JEROTIJE: Taj mi često ide u srez. Razumem kad se napije pri kakvoj većoj licitaciji, pri kakvoj proceni za zajam kod Uprave fondova ili tako što; ali je on počeo u poslednje vreme da se napija i kod najsitnijih usluga koje vrši građanstvu. Izda nekom lažan stočni pasoš, napije se; natera nekog da plati dug koji ne priznaje, napije se. E pa, brate, to ne вреди tako za sitne stvari. Zbog toga pati država, a treba i o tome koji put voditi računa.

VIĆA: Pa treba, dabome!

JEROTIJE: Kaži panduru Josi - u njega je dobar rasol - neka mu odnese jednu testiju, pa kad se rastrezni, neka dođe ovamo. A ostali?

VIĆA: Ostali su ovde.

JEROTIJE: Čim dođe gospodin Žika, neka dođu svi ovamo. Ne mogu tamo u kancelariji ni da razgovaram poverljivo. Naslone oni praktikanti uši na vrata, pa svaku šifru cela varoš odmah sazna. I koliko sam ih odučivao od toga, pa badava, ne pomaže ništa. 'Ajde, gospodine Vićo, čim dođe gospodin Žika, dodite svi ovamo da se razgovorimo i posavetujemo, jer stvar je ozbiljna i važna.

VIĆA: A kako bi bilo, gospodine kapetane, da još sad odmah pošaljem poverenika Aleksu da malo procunja po varoši?

JEROTIJE: Ne verujem da je to lice u varoši: ono se krije negde u srezu. Ali opet, neka vidi. Kaži mu neka zaviri gde god se može zaviriti. Po svima kafanicama. Neka ode i do one Kate kod gornjega bunara, i ona izdaje sobe za samce. Neka svrati i kod onoga gazda-Joce maloga - i to je kanda nekakav revolucionar, mogao ga je i on sakriti.

VIĆA: To onaj krojač ženskog odela?

JEROTIJE: Jeste, on! Pre, jednom, kad je dolazio da mu platim neki račun, pa ga ja učtivo izbacio iz kancela-rije, digao je takvu dreku protiv vlasti, da sam odmah primetio da je revolucionar. Nek vidi i kod njega.

VIĆA: Ne brinite, ume to Aleksa. (Polazi.)

JEROTIJE: (Ispručajući ga.) 'Ajde, pa požuri, gospodine Vićo.

VII

JEROTIJE SAM

JEROTIJE: "Plava riba" ... Ja, plava riba a? treba je upecati. Treba vešto nataći mamac, spustiti udicu u vodu, pa, mirno... . čutiš, ne dišeš... a tek plovak zaigra, a ti, hop!... Iskoči udica, a kad pogledaš: na udici - klasa! Klasa, dabome! Prošlih izbora mi izmakla, ali mi sad majci neće izmaći. Pohapsiću pola sreza ako ne može drugače, pa ću onda rešeto, pa sej. Što je čisto, prođe kroz rešeto, a što je sumnjivo, ostane pa se praćaka kao ribica u mreži. A ja samo biram: (Tobož vadi iz rešeta jedno lice.) "'Ajde, golube, najpre tebe!" Stegnem ga za vrat, a on samo kmečne kao jare. Mora da prizna, iako mu se ne priznaje. - "Jesi li ti sumnjivo lice?" - "Jesam, gospodine, kako da nisam!" - "Tako te hoću, golube moj!" pa otrčim odmah na telegraf. (Pokret kao da kuca u taster.) "Gospodinu Mini-stru unutrašnjih dela. U mojim je rukama vaše sumnjivo lice, u vašim je rukama moja klasa. Molim za hitnu razmenu!" Ja, tako ume Jerotije, nego!

VIII

JEROTIJE, MARICA

MARICA: (Dolazi iz sobe.) Jesi li sam, oče?

JEROTIJE: Nisam.

MARICA: (Gleda.) Nema nikog?

JEROTIJE: Nisam sam kad ti kažem... zauzet sam misliima... vrlo važne brige.

MARICA: Ja ne znam kakvu brigu imaš, ali ja moram govoriti s tobom još sad.

JEROTIJE: Ne mogu, nemam kad!

MARICA: Ako ne govorimo sad, biće dockan. Ja te molim da me saslušаш, jer ćeš se inače kajati.

JEROTIJE: Dobro, 'ajde govori, ali kratko i jasno. Kaži ime i prezime, godine starosti, mesto rođenja, jesi li koji put osuđivana i zašto, i odmah pređi na izjavu.

MARICA: Slušaj oče, ti znaš da sam ja već u godi-nama i da je red i dužnost roditeljska da me zbrinete.

JEROTIJE: (Ne sluša je, već razmišlja za svoj račun.) Treba poslati pandure u srez. Koliko imamo konjanika pandura? (Broji na prste.)

MARICA: Ja sam čekala sve dosad da vi tu svoju dužnost ispunite.

JEROTIJE: (Sam sebi.) A treba i raspis predsednicima..

MARICA: Pa vi mene i ne slušate?

JEROTIJE: Ne slušam. Eto, vidiš i sama da nemam kad da te slušam!

MARICA: Dobro, oče, al' znajte da ćete imati kad da se kajete ...

JEROTIJE: Slušaj, sve što imaš reci ti tvojoj majci, a ja ovaj ... pa vidiš valjda i sama da mi je ovolika glava od briga!.. Lice ... antidinastički spisi, plava riba, klasa, panduri, rasol za gospodina Žiku, pa onda fenjer, pa pop, pa klasa, raspis predsednicima opština... Sve se to, vi-diš, meša u mojoj glavi i krčka... Ostavi me, ostavi me, molim te, ili... još bolje, sedi ti ovde, a ja ću tebe da ostavim. (Odlazi desno.)

IX

MARICA, ZATIM JOSA

MARICA: (Sama.) Ja ovo neću da trpim. (Uzima sa stola tanjir na kome je ranije bila ča-ša s cvećem.) Počecu da lupam sve po kući, pa im se mora dosaditi. Drukče ne mogu izaći sa njima nakraj. I onako, kad bih što slučajno razbila, govorili bi mi: "Što lupaš kao da si zaljubljena?" E pa, evo, sad sam zaljub-ljena i sve ću odreda da razbijam. (Baci tanjir na pod.)

JOSA: (Dolazi na zadnja vrata.) Ovaj... dođe malo čas jedan dečko pa veli: "Gde je Josa pandur?" A ja velim" "Ja sam Josa pandur!" A on veli: "Evo ti ovo pismo!" A ja velim: "Daj ovamo to pismo." A on veli: "Da daš u ruke gospodici," a ja velim...

MARICA: (Ščepa mu pismo.) Dobro, dobro, dobro!...

JOSA: Posle on veli...

MARICA: Dobro, čula sam! (Uzbuđeno otvara pismo i čita potpis.) Doka! (Glasno.) Hvala ti, Joso!

JOSA: A ja onda njemu rekoh...

MARICA: Dobro, čula sam. Idi sad. Joso!

JOSA: Pa ići ću, dabome!

X

MARICA, ZATIM ANĐA

MARICA: (Ushićena.) Slatko ime, Đoka. Bože, kako sam uzbuđena! (Čita.) "Stigao sam, nalazim se u hotel Evropi, soba br. četiri i ne izlazim nigde dok mi ti ne javiš. Čak ni gazdi od hotela nisam hteo reći ime svoje da ne bih stvar odao. Kao što vidiš, postupio sam u svemu kako si ti želela. Grli te tvoj Đoka."

ANĐA: (Ulazi s leva pa kad sagleda po-lomljene sudove po zemlji, ona zastane na vratima.) Maro, dete, ti si mora biti razgovarala s ocem o tvojoj udaji?

MARICA: Ko to kaže?

ANĐA: Pa eto polomljeni tanjiri i staklo...

MARICA: Majko, slatka majčice, 'odi da te poljubim. (Ljubi je.)

ANĐA: (Iznenadena.) Da me poljubiš? Šta je tebi dete?

MARICA: Jednu reč da ti kažem samo, pa ćeš sve razumeti.

ANĐA: Jednu reč?

MARICA: Đoka!

ANĐA: Pa šta?

MARICA: To što sam ti kazala - Đoka! (Odjuri veselo u sobu iz koje je došla Anđa.)

ANĐA- (Gleda za njom i krsti se).

XI

JEROTIJE, ANĐA

JEROTIJE: (Dolazi iz kancelarije.) Ando, idi odavde i zatvori vrata, pa pazi, dobro da mi niko ne prisluškuje.

ANĐA: Ama, šta je to danas?

JEROTIJE: Ne pitaj šta je, važno je! Pozvao sam sve činovništvo ovde na savetovanje.

ANĐA: Pa našto ti onda kancelarija?

JEROTIJE: Ne mogu, brate, tamo. Što god progovoriš u kancelariji, čuje cela čaršija. Moram ovde, sigurniji sam. 'Ajde, evo ih, zatvori vrata.

ANĐA: Dobro! (Odlazi i zatvara vrata.)

XII

JEROTIJE, ČINOVNISTVO

JEROTIJE: (Na druga vrata.) Izvol'te, udite. (Ulazi Vića, Žika, Milisav i Tasa. Vića je suv i štrkljast, on ima neobično kratak kaput na struk, tesne, pripijene jahaće pantalone, čizme i na njima mamuze. Potišanih je brkova i ima čubu od kose nad čelom. Žika je dežmekast, a ve-like čupave glave, podbulih očiju i de-belih usana. Na njemu visi izveštalo pr-ljavo odelo, prsluk mu kratak tako da mu se košulja pod njim vidi. Pantalone mu gore vrlo široke, a dole uske i spale te se naborale. Gospodin Milisav je srednjeg rasta, ulickane kose i ufitiljenih brkova. Na njemu je bivša oficirska bluza sa rasparanim znacima i čojicama od kojih se trag još poznaje. On je vojnički kratko ošišan, a pantalone sumu zategnute lastišom pod cipelom. Tasa je omalen, povijenih leđa, sedih brkova, čelav. Na njemu du-gačak izlizan redengot i prljave i iskri-vljenih štikala cipele. Jerotije ih premerava sve, pa onda počinje svečanim, tonom.) Gospodo, stvar je vrlo važna i ozbiljna... mo-ramo svi... (Zaustavi mu se pogled na Žiki.) Kako je tebi, gospodin-Žiko?

ŽIKA: (Odebljalim jezikom.) Ja vršim svoju dužnost!

JEROTIJE: Tako, tako i treba! Moramo svi vršiti dužnost, jer stvar je ozbiljna... Stvar je, kako da kažem... da, gospodo, mi smo se ovde sabrali... upravo, ja sam vas pozvao, gospodo!... Gospodin-Viće, brate, ti tako gledaš čoveka u oči kao da imaš nešto da mu kažeš, a to može zbuniti i najvećeg govornika.

VIĆA: Pa imao bih da vam kažem.

JEROTIJE: Šta?

VIĆA: Poslao sam već Aleksu.

JEROTIJE: Ako, dobro si učinio! Dakle, šta sam ono t'eo da kažem. (Seti se.) Ah, da! Deder ti, Taso, pročitaj ovu depešu. (Da mu.)" Gospodo, depeša je poverljiva od gospodina Ministra unutrašnjih dela!... Čitaj!

TASA: (Čita.) "Plava riba, kljukana dinastija..."

JEROTIJE: (Trgne se i otme mu.) Ama nije to, ko ti to daje? Gospodin-Viće, ovo je trebalo uništiti.

(Trpa u džep ovu, a vadi iz drugog džepa drugu hartiju i daje je Tasi.) Ovo čitaj...

TASA: (Čita.) "Strogo poverljivo."

JEROTIJE: Čuli ste, gospodo, "strogo poverljivo". Taso, evo ti ovde pred svima kažem da ću ti noge prebiti, ako odavde zađeš po čaršiji i istrtlaš šta si pročitao.

TASA: A!... Gospodin kapetane!...

JEROTIJE: Nemoj ti meni "a, gospodin kapetane!" jer si ti, brate, za polic rakije kadar da istrucaš svaku državnu tajnu. A to ne valja. Jedna obična žena pa krije svoje tajne, a jedna država pa da nije kadra sakriti svoje. I to zbog jednog polića rakije. Ja, vidiš, još nisam kazao ovu tajnu svojoj ženi, a ti da je kažeš čaršiji. Ako te počem svrbi jezik, a ti uzmi četku od cipela pa ga pro-česi, a nemoj ga češati na državni račun. Razumeš li?

TASA: Razumem!

JEROTIJE: Ovo su sve ukazna lica, a ja, vidiš, činim tebi čast, pa te zovem zajedno s ukaznim licima. Zašto?

Zato što si već trideset godina ovde činovnik i što si star čovek. Pa nemoj onda... 'ajd', čitaj dalje!

TASA: (Čita.) "Prema saznanju i tragu dosada uoče-nome, u tome se srezu nalazi izvesno sumnjivo lice koje nosi sobom revolucionarne i antidinastičke spise i pisma, sa namerom da ih prenese preko granice. Lični opis ovoga sumnjivog lica nepoznat je vlastima. Jedino se zna da je to mlad čovek. Učinite sve što je potrebno da se ovo lice u vašem srezu pronade, spisi i pisma od njega oduzmu i pod jakom stražom u Beograd sprovedu. Udvojte pogranične straže da bi mu se sprečio prelazak preko granice i, ako vam zatreba pomoći, obratite se u moje ime i susednim sreskim vlastima".

JEROTIJE: (Za vreme čitanja posmatrao ih je važno.) Jeste li čuli... Jeste li čuli, gospodo? Uvi-date li koliko je ovo važna stvar? Na nama je da spasemo državu; u nas, u ovome času, gleda i država i dina-stija! (Opšta tišina. On ih posmatra i, po-što prošeta dva tri put razmišljajući, nastavlja.) Stvar nije prosta i moramo svi ozbiljno da razmislimo kako ćemo priteći državi u pomoć. Nije to da kažete hajduk, na primer, pa se dignemo, svi ovako, te ajde na večeru kod predsednika opštine u ovo selo. Sutradan, ostavimo gospodina Žiku da se ispava, a mi 'ajde na ručak u drugo selo, kod drugog predsednika opštine, pa se vratimo i pošaljemo depešu u Beograd: "Energičnom poterom ovosreske vlasti, hajduk taj i taj izmakao ispred potere u drugi srez!" Al' ovo je druga stvar, ovo je su-mnjivo lice! A šta je to sumnjivo lice? 'Ajde, kaži, Taso, šta je to sumnjivo lice? (Tasa sleže ramenima i gleda u ukazna lica.) Ne znaš, dabome! Sumnjivo lice to je prvo i prvo lice bez ličnog opisa, a drugo: to je lice koje je teško pronaći a državni interesi zahtevaju da ga pronadeš! I kako da poznaš među tolikim licima koje je sumnjivo lice? Eto, 'ajd' kažite, je li gospodin Žika sum-njivo lice? (Žika se buni.) Nije! Je li Tasa sumnjivo lice? (Tasa se snishodljivo smeje.) Eto, promerite ga, molim vas, pa kažite je li sumnjivo lice. To vam je, gospodo moja, kao na primer na pataricama: skupe se žene, deset, dvadeset, trideset žena; e, 'ajde sad ti, ako mo-žeš, poznaj koja je među njima nepoštena? Ne možeš da po-znaš ni koja je poštena akamoli koja je nepoštena! (Pa-uza, šeta.) E, pa, de sad kažite vi meni, gospodo, kako mislite vi da postupimo u ovoj prilici? Šta, na primer, mi-sliš ti, gospodin-Žiko?

ŽIKA: (On nije ni slušao govor kape-tanov već se neispavan borio sa očnim kapcima koji mu jednako padaju.) Ja? Ja ne mislim ništa!

JEROTIJE: Kako ne misliš?

ŽIKA: Uhvatila me promaja, a mene kad uhvati pro-maja, ne umem ništa da mislim.

JEROTIJE: Ali tebe često hvata ta promaja, a to ne valja. Treba da se lečiš, trebalo bi da ideš u kakvu sum-pornu banju. To su one banje što smrde na pokvarena jaja.

ŽIKA: Jest!

JEROTIJE: Ja mislim, gospodo, prvo i prvo da se na-piše jedan raspis svima pretседnicima opština. To ćeš ti, gospodine Milisave, da napišeš!

MILISAV: Je l' strogo?

JEROTIJE: Strogo, nego šta? I da mi svršiš raspis sa onim: "Za svaku nemarnost po ovoj stvari odgovaraće mi lično pretседnik." A oni tamo znaju da taj svršetak u mome raspisu znači dvadeset i pet u zatvorenom prostoru i bez svedoka. Razumeš li me, gospodine Milisave, hoću da napišeš tako da se pretседnici opština, čim pročitaju raspis, počesu odostrag. Pa onda, gospodine Žiko, da se pošalju panduri konjanici u srez.

ŽIKA: Nek se pošalju!

JEROTIJE: Jeste, da se pošalju panduri konjanici na sve strane da prokrstare ceo srez, da zavire u svaki šumarak, u svaki tor, u svaku vodenicu. Nek se i panduri konja-nici malo razmrđaju, i inače ništa ne rade do što idu po selima te zbiraju jaja za činovnike. Pa, onda, ti panduri zarađuju lepu paru i na švercu, pa je pravo da se i oni oduže državi.

MILISAV: Treba!

JEROTIJE: Mi treba, gospodo, da podelimo posao među sobom. Ti ćeš, gospodine Milisave, recimo, da napi-šeš raspis... dobro! Ti ćeš, gospodine Vićo, recimo, da pri-miš na sebe varoš... dobro! Ti ćeš, gospodine Žiko, re-cimo, da ... (Pogleda ga dremljivog.) spavaš!

ŽIKA: Jeste!

JEROTIJE: Ti ćeš, Taso, recimo, da prepisuješ ra-spise. Dobro! Al' ko će u srez? Treba neko da ide u srez!

ŽIKA: (Gundā nešto).

JEROTIJE: Je l' kažeš nešto, gospodin-Žiko?

ŽIKA: Kažem... mogla bi gospođa kapetanica da ide u srez.

JEROTIJE: Eto ti sad. Kako može ona da ide u srez po zvaničnoj dužnosti?

ŽIKA: Nje se najviše boje predседnici opština.

JEROTIJE: Ono, da je ona stroga, to priznajem, ali što ne ide ne ide. A ja ne mogu u srez, moram biti ovde; svaki čas može stići kakva nova depeša od gospodina mi-nistra. Moram biti ovde. Nego, gospodine Ziko, kad bi ti mogao nekako da se razdremaš? Ovo je trenutak kad država traži od nas da svi budemo budni.

ŽIKA: Pa ja bih mogao... samo...

JEROTIJE: Samo bi zaspao u prvoj opštini i onda ko zna kad bi se probudio. Ovako, kad spavaš ovde u varoši, možemo te i probuditi ako zatrebaš. Ne ostaje ništa drugo nego da ti, gospodine Milisave, svršiš brzo raspis pa da pođeš u srez!

ŽIKA: Jeste!

XIII

JOSA, PREDAŠNJI

JOSA: (Unosi jednu posetnicu i daje je Vići).

JEROTIJE: Šta je?

VIĆA: Aleksa.

JEROTIJE: Gle, gle, ja nemam vizit-karte, a Aleksa ih ima.

VIĆA: Pa znate kako je, bio žandar u Beogradu, bio pred ministarskim vratima.

JEROTIJE: Daj ovamo da vidim! (Uzima kartu i čita.) "Aleksa Žunjić, sreski špijun." (Govori.) Pa je l' on lud? Otkud se javno kaže da je špijun?

VIĆA: On kaže, pre dok je krio, nije mogao ništa da dozna, a sad mu svi kazuju jedan protiv drugog.

JEROTIJE: (Josi.) Gde je on?

TASA: Evo ga čeka.

VIĆA: On je procunjaio kroz varoš; mora da je naišao na kakav trag čim se ovako brzo vratio.

JEROTIJE: (Izdere se na Josu.) Pa šta čekaš, brate, pusti ga neka uđe.

JOSA: (Ode.)

JEROTIJE: I ti, gospodin-Viće, mesto odmah da ga zoveš, zapodeo si neke razgovore: te bio žandar u Beo-gradu, te štampao vizit-karte! A vreme prolazi i svaki je trenutak izgubljen za otadžbinu.

XIV

ALEKSA, PREDAŠNJI

JEROTIJE, VIĆA, MILISAV: (Jednovremeno kad Aleksa uđe.) Šta je?

ALEKSA: (Poverljivo.) Tu je!

JEROTIJE: (Zaprepašćen pred strašnim faktom.) Lice?

ALEKSA: Onaj što ga tražimo!

SVI: (Sem gospodina Žike.) A-a-a?!!

JEROTIJE: (Zbunjen.) Ama... sumnjivo lice?

ALEKSA: Onaj što ga tražimo! (Svi se okuplja-ju oko njega.)

JEROTIJE: (Imitira ga.) "Onaj što ga tražimo!" "Onaj što ga tražimo!"... Pa zar ti, majku mu, u ovako ozbiljnim momentima, ne umeš ništa više da kažeš?

ALEKSA: Pa eto to, šta imam drugo da kažem?

JEROTIJE: Gde je?

ALEKSA: U kafani "Evropi", jutros je stigao.

JEROTIJE: Jutros? Ovaj... šta sam ono hteo. Deder ti, brate, odgovaraj meni po redu, nemoj tako "jutros je stigao." Dakle, prvo i prvo... (Zbuni se.) Šta sam ono hteo, gospodine Viće, prvo da pitam?

VIĆA: Kad je stigao?

JEROTIJE: Ama, pitao sam to! A jest! Taso, deder čitaj depešu.

TASA: (Čita.) "Prema saznanju i tragu dosad uočenom"...

JEROTIJE: Preskoči to! Odavde, evo, odavde čitaj!

TASA: (Čita.) ..."Lični opis ovoga sumnjivog lica nepoznat je vlasti, jedino se zna da je to mlad čovek."

JEROTIJE: Čekaj! Dakle, je l' mu znaš lični opis?

ALEKSA: Ne znam!

JEROTIJE: Ono, nije ni potrebno, pošto je lični opis i inače nepoznat vlastima. A je li mlad?

ALEKSA: Jeste!

JEROTIJE: Mlad?... Je l' znaš sigurno da je mlad?

ALEKSA: Pa jeste, mlad je!

JEROTIJE: Dobro, onda dalje... (Činovnicima.) Pa pripitajte ga i vi štogod; ja već ne umem da se setim šta još da pitam.

VIĆA: (Aleksi.) Po čemu si ti posumnjao da je taj mladić sumnjivo lice?

JEROTIJE: Dabome, po čemu si posumnjao?

MILISAV: Jesi li razgovarao s njim?

JEROTIJE: Dabome, jesi li razgovarao s njim?

ALEKSA: Evo, ako hoćete, sve po redu da vam kažem.

JEROTIJE: Pa tako, brate! Razume se da treba sve po redu da nam kažeš. Ja ne znam i šta ste ga okupili sa tim pitanjima pa samo zbunjujete čoveka.

ALEKSA: Probudim se ja jutros rano. Pokvaren mi sat pa ne znam koliko je bilo, al' biće da je bilo pet, pola šest. Može biti d više, al' više od šest nije bilo. Pro-budim se tako i osetim nešto kao da mi ne valja stomak. Jeo sam pre neki dan neki spanać sa ovčetinom, pa od to doba kao nešto ne valja mi stomak. Zavija me tako i diže me po dva tri puta nanoć, te rekoh da uzmem malo stare komovice sa kičicom...

JEROTIJE: Uha, di si ti zapeo! Pa onaj će, bre, da pobegne dok ti to sve ispričaš. Govori, brate, brže!

VIĆA: Kraće!

MILISAV: Zamisli da si na saslušanju!

JEROTIJE: Dabome, govori kao da si na saslušanju.

ALEKSA: (Zapne kao dak naučenu lekciju.) Zovem se Aleksa Žunjić, po zanimanju sam špijun, imam četrdeset godina, nisam suđen ni osuđivan, sa op-tuženim nisam ni u kakvom srodstvu...

JEROTIJE: (Stavlja mu šaku na usta.) Ama čekaj brate! E, jes' ovo ludo, za ceo srez je ludo.

VIĆA: Počni odande kad sam te ja poslao u varoš da procunjaš.

JEROTIJE: Odatle, dabome!

ALEKSA: Ako je odatle, onda je lako! Podem ja po naredbi gospodin-Vićinoj prvo da obidem sve gostionice...

VIĆA: Pa svega je jedna u celoj varoši.

JEROTIJE: Ama, ne prekidajte ga!

ALEKSA: Jest, kako je svega jedna gostionica u va-roši, to prvo odem u nju, odnosno u Evropu. Zapitam gazdu ima li ovo dva tri dana koga putnika, a on veli, ima tri nedelje kako mu nikakav putnik nije prekoračio prag.

JEROTIJE: Ja ne znam kog bi đavola i tražili put-nici ovde?

ALEKSA: Pa onda... uh, eto, zaboravih gde sam stao!

JEROTIJE: Pa dabome! Ama kažem ja vama ne pre-kidajte ga. Stao si, kako već tri nedelje ni jedan putnik nije prekoračio prag.

ALEKSA: Jeste! I taman ja da pođem, a gazda se priseti, veli: "Odjutros..."

JEROTIJE: Aha, aha...?

ALEKSA: Veli: "Odjutros je stigao jedan."

JEROTIJE: Odjutros, dakle. Gospodo, upamtite, odjutros!

ALEKSA: Pitam gazdu kako mu je ime? Gazda veli, ne zna. Kad je pitao, on nije hteo da kaže ime.

JEROTIJE: Aha, tu smo! Nije hteo da kaže ime. Upamti to, gospodin-Vićo!

VIĆA: To je vrlo sumnjivo!

MILISAV: To je on!

TASA: On je!

ALEKSA: Pitam ja: "Je li izlazi gde, je li govorio s kim, šta je radio?" Gazda veli: "Zavukao se u sobu pa nigde ne izlazi."

JEROTIJE: Aha!

VIĆA: Aha!

MILISAV: Aha!

TASA: Aha!

ALEKSA: Hteo sam da uđem kod njega pa rekoh, bolje da mu ne padne u oči! Otišao sam samo do vrata, prislonio uvo i slušao: čujem - mrda.

JEROTIJE: Mrda?

ALEKSA: Jest, mrda! Pa rekoh: "Ajde da ja brže bolje javim vama."

JEROTIJE: Gospodo, on je!

VIĆA: A ko bi drugi mogao i biti?

MILISAV: Jutros stigao, mlad, neće da kaže ime, sa-krio se u sobu...

JEROTIJE: I mrda!...

TASA: Ala ga brzo uhvatismo!

JEROTIJE: More, to je ono što ga još nismo uhvatili.

VIĆA: I može nam još i umaći.

JEROTIJE: Pa može, dabome, kad ovaj zapeo pa mi priča kako ga zavija stomak i kako ga diza noću. 'Ajde, govorite kako ćemo? Moramo biti obazrivi, jer takvi se ljudi ne predaju lako; on će da se brani i - pucaće.

VIĆA: Hoće!

JEROTIJE: Deder, gospodine Milisave, ti si bio podnarednik u vojsci; deder ti napravi plan. 'Ajde, pokaži se!

MILISAV: (Važno, Aleksi.) U kojoj je sobi?

ALEKSA: Soba broj četiri.

MILISAV: (Razmišlja najpre, zatim uzme štap od Alekse i kazujući plan povlači štapom po podu.) Ja mislim ovako: Da gospodin Vića sa Ristom pandurom primi na sebe desno krilo i da krene odavde, kroz Milićevo sokače, pa kroz Miletinu baštu, da izbije s one strane Evrope. (Svi prate pažljivo i idu za Milisavom gledajući u vrh štapa.) Ja ću sa Josom da primim levo krilo i udariću na knez-Jevtin bunar, kraj Mila papuđžije, pa ću izbiti iza opštinskog kantara, te s ove strane Evrope. Vi ćete, go-spodin' kapetane, biti centar.
..

JEROTIJE: (Preplaši se.) Ko centar?

MILISAV: Vi!

JEROTIJE: Taman! Pa u mene da gađa onaj, je li?

MILISAV: Ama ne, nego vi ćete držati sredinu. Sa vama će poći Tasa.

JEROTIJE: Tasa? Ala mi izabrate vojsku.

VIĆA: Bolje je, gospodine kapetane, neka pođe s vama. Ne zato što bi vam bio od pomoći, nego da ne ostane u kan-celariji, jer će pobeći i sići u čaršiju te razglasiti sve.

TASA: Neću, boga mi!

JEROTIJE: Hoćeš! Znam te! Nego ćeš ti sa mnom - centar!

MILISAV: Vi ćete da sedete pravo čaršijom.

JEROTIJE: I onako, praviću se kao da sam pošao na pijacu. A ti (Tasi.) da ne mrdaš od mene.

MILISAV: Kad tako opkolimo Evropu sa svih strana...

JEROTIJE: Bre, bre, bre, čitavu Evropu će da opko-limo! Pa onda?

MILISAV: Onda moramo izvršiti napad.

JEROTIJE: (Prepadne se.) Kakav napad?

MILISAV: Kad stegnemo svi na svoja mesta, vi ćete, gospodine kapetane, da nam date znak zviždanjem.

JEROTIJE: E, to ne mogu!

MILISAV: Zašto?

JEROTIJE: Ne umem!

MILISAV: Šta ne umete?

JEROTIJE: Ne umem da zviždim, nije mi bog dao dara za to. Umem tako kad vabim psa, ili kad zviždim ćuranu, ali kad dođe tako neka opasnost, a meni se nešto stegne ovde, pa naprčim usnice i samo duvam, ali ne iz-lazi nikakav glas.

MILISAV: (Tasi.) Umeš li ti da zvizneš?

TASA: Umem, gospodine Milisave.

MILISAV: E, evo. Tasa će da zviždi.

JEROTIJE: Jest, on nek bude zviždaljka, da bar i od njega bude neke fajde.

VIĆA: Dobar je ovaj Milisavljev plan, gospodine kapetane!

JEROTIJE: Bre, gospodine Milisave, gde bi ti bio kraj da si ostao u vojsci pa da osvajaš tako Evrope. Ovaj plan ti pare vredi. Samo, ne reče šta ćemo sa gospodinom Žikom? (Potraži ga i vidi na stolici kako spava.) Znaš šta, nek ostane ovde kao rezerva.

ALEKSA: A ja da pođem napred pa da se nađem tamo.

JEROTIJE: I da prislušaš malo, šta će na sve to da kaže građanstvo... Ako ko gunda štogod, zabeleži mu samo ime, jer građanstvo treba da zna da država ne trpi gundanje u ovako ozbiljnim trenucima. (Ostalima.) E, pa 'ajde sad, gospodo, samo hrabro i pametno. Taso, pričekaj me na kapiji! (Svi se povlače u kance-lariju, sem Žike koji ostaje spavajući.)

XV

JEROTIJE, ANĐA, MARICA

JEROTIJE: (Nalevim vratima.) Anđo, Marice!

ANĐA: (Jednovremeno sa Maricom na vratima.) Šta je?

JEROTIJE: Dajte mi kačketu i pištolj.

ANĐA: Šta će ti pištolj, čoveče?

JEROTIJE: Daj mi kad ti kažem!

MARICA: Ama što nam ne kažete ...?

JEROTIJE: (Razdere se.) Dajte kačketu i pištolj, strogo vam kažem. Razumete li šta je to strogost?

ANĐA I MARICA: (Povlače se u sobu).

JEROTIJE: (Šeta uzbuđeno govoreći sam sa sobom.)

ANĐA: (I za njom Marica, dolaze noseći jedna kačket, a druga pištolj.) Ama, kaži, čoveče, šta će ti pištolj?

JEROTIJE: (Meće kačket na glavu, a pi-štolj u zadnji džep kaputa.) Pst! Ja sam danas centar.

ANĐA: Šta si ti?

JEROTIJE: Centar!

ANDA: (Prekrsti se.) Budi te bog s nama i majka božja! Pa dobro, a što će ti pištolj?

JEROTIJE: Idem u lov!

MARICA: U lov?

JEROTIJE: Jeste!

ANDA: Ama šta je tebi, šta govoriš, boga ti?

JEROTIJE: Upamti, idem u lov na - klasu! (Ode.)

ANĐA I MARICA: (Gledaju dugo ubezeknuto za njim; u tom gospodin Žika straho-vito zahrče, one ciknu i pobegnu u sobu).

ZAVESA

DRUGI ČIN

Pisarska soba u srezu. U dnu vrata ko-ja vode spolja, sleva (napred) vrata koja vode u praktikantsku sobu, a sdesna (u dubini) vrata koja vode u kapetanov pri-vatan stan. U uglu, iza ovih vrata, limena peć od koje čunak ide najpre pravo ka publici, uza zid, pa se nad stolom gospo-din Žikinim previja u koleno i polazi levo te probija zid nad vratima praktikantske kancelarije. Desno od zadnjih vrata, kraj zida, stara drvena klupa i na njoj masa akata koja su s jedne i druge strane poduprta po jednom ciglom. Nad klupom slika kneza Milana Obrenovića, pod njom neka proklamacija i sa strane nekoliko pisane naredbe izlepljene na zid. Dužinom levoga zida rafovi i u njima fascikule. Na svakoj veliko "F" i razni brojevi. Ispred tih rafova sto i na njemu grdna knjižurina (registar) i delovodni protokol. Registar otvoren i uzvišen gor-njom stranom na jednu cepaniču sa drvljanika. Po stolu još i gomila akata. To je sto gospodina Milisava pisara, a onaj desno, sasvim napred, sto je gospodina Žike pisara i na njemu je još veća go-mila akata, pritisnuta komadima od cigle.

Kancelarija uopšte prljava. Po podu hartije, ljuške od jabuka i tako dalje. Na zidovima vise neke izbledele hartije, kaputi, metlice i razni predmeti.

Pri otvaranju scene gospodin Milisav stoji na svome stolu, skidajući jednu fascikulu iz najgornjih redova. Gospo-din Žika sedi za svojim stolom, bez krag-ne, raskopčana prsluka i drži hladnu kr-pu na glavi.

I

MILISAV, ŽIKA, JOSA

ŽIKA: (Ispija krčag vode, pa kad ga je ispio dodaje ga Josi, koji stoji kraj stola.) Na! Ima li koji da čeka?

JOSA: Ima.

ŽIKA: Količina su?

JOSA: Ima ih tako pet šest.

ŽIKA: Uh! Da bog sačuva, navikao se ovaj svet da se obesi vlasti o vrat, pa to ti je! Puščaj!

JOSA: (Odlazi.)

II

MILISAV, ŽIKA

MILISAV: (Koji je otvorio fascikulu, dreši je polako.) Mora da je bilo ovogodišnje vino?

ŽIKA: Zašto ovogodišnje?

MILISAV: Pa eto, već drugu si testiju vode ispio odjutros.

ŽIKA: Nije, dobro je vino bilo, nego mnogo, mnogo, brate.

III

MILADIN, PREDAŠNJI

MILADIN: (Ulazi ponizno gužvajući šubar u ruci).

ŽIKA: (Mrzovoljan.) Šta je?

MILADIN: Došao sam, gospodine!

ŽIKA: Vidim da si došao. 'Ajde, kazuj, šta hoćeš?

MILADIN: Pa ti znaš, gospodine Žiko!

ŽIKA: Ne znam ja ništa.

MILADIN: Pa... došao sam za pravdu, gospodine!

ŽIKA: Došao za pravdu. Kao da sam ja pekar pa pečeni pravdu. Ti misliš tako to, dodeš samo na tezgu pa: "Daj pravdu," a ja otvorim fíjoku pa: "Izvol'te, molim lepo!"

MILADIN: Pa ja velim... zakon.

ŽIKA: Ostavi ti zakon na miru; zakon je zakon, a ti si ti. Je li ti što rod zakon, možda kum, stric ili ujak?

MILADIN: Pa nije, gospodine!

ŽIKA: Pa što ga potežeš kao da ti je rođeni ujak?! Zakon nije napisan za tebe, nego za mene da znam koliko da ti odrežem. Je l' razumeš?

MILADIN: Razumem! Al, velim...

ŽIKA: Je l' imaš ti kantar u dućanu?

MILADIN: Imam, gospodin-Žiko!

ŽIKA: E, vidiš, imam ga i ja. Zakon, to je moj kantar.

Metnem na kantar tvoju molbu, ja li tužbu, pa s druge strane metnem jedan paragraf. Ako je malo, ja metnem još jedan, ako je malo i to, ja metnem jednu olakšavnu okolnost, pa ako nagne jezičak na drugu stranu, ja dodam jednu otežavnu okolnost. Ako opet neće da prevali na tvoju stranu, a ja, prijatelju si mi moj, udarim malo jezičak malim prstom, a kantar hop, pa prevali na tvoju stranu.

MILISAV: (Razvio je za to vreme fasci-kulu i tražio po njoj nešto ljuteći se što ne može da nađe. Uređuje opet fasci-kulu, vezuje je i penje se na sto pa je stavlja na svoje mesto, a skida drugu te nju razvija na stolu i traži).

MILADIN: Pa to znaš ja i mislim.

ŽIKA: Šta misliš?

MILADIN: Da udariš malim prstom.

ŽIKA: A, to bi ti hteo? Pa znani te onda, ptico, i zašto si došao. Hoćeš po drugi put da naplatiš od ne-koga dug!

MILADIN: Nije, boga mi, nego prvi put.

ŽIKA: More, kako prvi put! Da je prvi put, ne bi tebi trebao moj mali prst.

MILADIN: Bog mi je svedok, gospodin-Žiko!

ŽIKA: Imaš li ti nekog sigurnijeg svedoka nego što je bog?

MILADIN: Nemam. Al', ja najviše na tebe računam gospodin-Žiko. Rekoh, ako te kao čoveka zamolim.. .

ŽIKA: E, moj brate, ti misliš to tako, da me zamo-liš. Je l' tako radiš ti u tvom dućanu? Dode neko pa kaže: "Došao sam, gazda-Miladine, da te zamolim da mi daš oku kafe!" A ti mu daš, je li?

MILADIN: Pa ono je espap.

ŽIKA: A nauka nije espap, je li? Ko će da plati meni moje školovanje? Deset godina sam ja proveo u školi. Da sam na robiji toliko godina proveo, ja bih naučio kakav zanat. I to, nisam ja učio kao što današnja mladež uči - godinu dana, pa 'ajde u stariji razred. Nego se ja, gospodine moj, nisam micao iz razreda, po godinu, dve, pa i tri ako hoćeš, sve dok nisam ispekao nauku. A ti sad hoćeš tako?... 'Ajde, gospodin-Žiko, makni malim prstom!...

MILADIN: Ja velim, gospodin-Žiko, da ti učiniš tvoje a... ja već znam moje. Ima znaš ona, ona tvoja hartija kod mene ...

ŽIKA: Uh, majku mu, i jest velika stvar. Dužan sam ti sto dinara, pa okupio svaki dan: ona hartija kod mene, ona hartija kod mene...

MILADIN: Nikad ti, gospodin-Žiko, nisam pomenuo dosad.

ŽIKA: Nemoj nikad više u životu ni da pomeneš. (Zvoni.)

MILADIN: Neću, gospodin-Žiko!

ŽIKA: Deder, govori, zašto si došao?

MILADIN: Pa evo šta je, neki Josif iz Trbušnice...

ŽIKA: Znam Josifa. (Opet zvoni.)

MILADIN: Pa taj Josif tako češće uvraćao do mene u dućan, pa...

ŽIKA: Ona stoka Josa opet nije pred vratima! Slu-šaj, prijatelju, izidi napolje na bunar pa mi ukvasi ovu krpu, pa posle natenane da te saslušam.

MILADIN: Hoću, gospodin-Žiko (Uzme krpu i pode.)

ŽIKA: Al' izvadi svežu vodu.

MILADIN: Hoću, gospodin-Žiko!

IV

ŽIKA, MILISAV

MILISAV: (Koji je rasuo svu fascikulu.) E, ovo je strašno; ovo je već prevršilo svaku meru!

ŽIKA: Koje?

MILISAV: Pa, brate, ja ne znam kakva je ovo zemlja, kad u samoj policiji mogu da pokradu policijskog pisara.

ŽIKA: Ama koga pokrali?

MILISAV: Ja držim, znaš, svoj veš ovde, u fascikuli, pa eto nema mi novih novcatih čarapa.

ŽIKA: A što u fascikuli!

MILISAV: Ovde mi je zgodno, niko ne zna. Pa, eto, opet ukrali!

ŽIKA: Pa dabome, kad ne držiš veš kod kuće, kao sav ostali svet.

MILISAV: Ama kod kuće još gore, zato ga i ne držim tamo.

ŽIKA: Potkrada te gazdarica?

MILISAV: Ne potkrada, nego, znaš, ja i Tasa prakti-kant sedimo u istoj sobi.

ŽIKA: Pa hoće valjda da makne?

MILISAV: Neće, ali navuče, pa kad isprlja opet ostavi, a ja plaćam pranje. A kad navuče nešto, ne skida po mesec dana. Eto i sad, dohvatio mi nove novcate gaće.

ŽIKA: Što mu ne skineš pa nek ide go!

MILISAV: Ne mogu, nemam to srce! Vidim nema, pa mi ga žao!

ŽIKA: E, pa tako ti je to! Kad imaš srce... ne možeš da imaš gaće.

V

MILADIN, PREDAŠNJI

MILADIN: (Donosi ukvašenu krpu.) Evo, gospodin-Žiko! (Da mu je pa nastavlja.) Pa taj Josif iz Trbušnice uvraća češće kod mene u dućan - kao čovek, dabome ...

ŽIKA: Bre, baš si ti neka stoka, gazda-Miladine. Pa ti ovo nisi iscedio. Doneo si toliko vode kao da ću da se kupam. Izadi molim te napolje, pa iscedi tamo u avliji... 'Ajde, blago meni, pa posle da te saslušam natenane.

MILADIN: Hoću, gospodin-Žiko. (Odlazi.)

VI

ŽIKA, MILISAV

ŽIKA: (Zadubio se u akta.) Nikako ne mogu da mu uhvatim ko je ovde pobacio? Ovi praktikanti još ne umeju ljudski da saslušaju. Iz ovoga, brate, izlazi da Ljubica Pantić dostavlja Gaju Jankovića da je nasilno pobacio.

MILISAV: (Popeo se na sto te ostavlja fascikulu na svoje mesto.) Da ne bude Kaja Janković?

ŽIKA: (Zagleda.) Bogami, tako će i biti... jest, tako je, Kaja Janković. Jeste! Ali, brate, ovo K i ne liči na slovo nego na đeram, ili na veslo, ili na opštinski fenjer... Đavo će ga znati na što liči. A neka sitna slova k'o dramlije.

MILISAV: I igraju valjda?

ŽIKA: Pa igraju, dabome. Čitava ona gazda-Mitrova dvokatnica pa mi igra odjutros, te neće slova.

MILISAV: Dokle ste pili?

ŽIKA: Do šest jutros. I toliko sam se puta zakleo da ne pijem vruću rakiju no vino, pa ne možeš. Što ti je život, majku mu, čovek nije kadar ni zakletvu da održi akamoli što drugo (Iz praktikantske sobe iz-leti lenjir, zatim upijač i čuje se otud graja.) Hej šta je to tamo! Oni se praktikanti opet tuku! Idi, tako ti boga, Milisave, pa im malo vojnički podvikni!

VII

TASA, PREDAŠNJI

TASA: (Utrči i skuplja bačene stvari.) Molim te, gospodine Žiko, da mi oprostiš!

ŽIKA: Ama šta da ti oprostim, kako da ti oprostim! Je l' ovo državna kancelarija ili nije, i treba li ovde da vlada red ili ne treba? Na vašarište, pa se rvite, a ne ovde! Ko se to gađao državnim stvarima?

TASA: Ja, gospodine Žiko!

ŽIKA: Bre, matori magarac, pa...

TASA: Ja te molim, gospodine-Žiko, da mi opvrostiš, ali ovo se više ne može izdržati. Pre tri dana su mi metli iglu u stolicu, pa sam ripnuo tri aršina u vis; prekjuche su mi namazali šešir mastilom iznutra, pa sam se sav umrljao - eto, još se nisam isprao kao čovek. Juče su mi opet metli na stolicu četiri đacka jeksera za crtanje, okrenuli vrškove na gore, a ja seo i opet se iskrvavio. Ne, boga mi, gospodin-Žiko, ovo se ne trpi više! Ja mogu slo-bodno reći da krvavo zarađujem svoj hleb.

ŽIKA: Ništa to nije! Sipaj u lavor hladne vode, sedi malo pa će da prođe. Praktikant si, brate, pa moraš i da trpiš. Misliš ti ja, kad sam bio praktikant, da nisam patio. Još kako! Sedeo sam ja i na plavi plajvaz, ali mi je podmetnuo sekretar, pa mi je bilo milo, iako me svrbelo deset i više dana.

TASA: Pa ne marim ja kad se ti našališ sa mnom, gospodin-Žiko! Eto, pre, kad si mi registrom razbio glavu, ja sam se iskidao od smeha. Ali ne trpim one, mlađi su od mene.

ŽIKA: Šta ćeš brate, nema kancelarije u kojoj to ne biva. Kako bi drukče prošlo vreme? Dodeš u jutru u osam pa do podne, pa onda u tri po podne pa do šest, ne izbijaš iz kancelarije. Pa kako drukčije da se ubije vreme, ako se stariji sa mlađima i drug sa drugom ne pošali. Ali, zato, brate, ne moraš da se gađaš državnim stvarima,

TASA: A danas, gospodin-Žiko, ukvasili oblande pa naredali po stolici, a ja seo pa se sav ulepio. Evo da vidiš ako ne veruješ! (Nagne se prema gospodin-Žiki i digne peševe od kaputa, te mu se vidi zadnjica sva ulepljena crvenim kancelariskim oblandama.)

ŽIKA: (Plane, skoči sa stolice i gađa ga aktima koja mu se zatekla na stolu.) Po-kaži ti to svojoj ženi, magarče matori!

TASA: Izvini, gospodin-Žiko, molim te! (Skuplja sa poda akta kojima ga je Žika gađao i zagleda ih.) Gle, pa evo ih akta Perićeve intabulacije. Otkad ih tražim, čoveku prošao rok za žalbu zbog toga što se izgubila akta.

ŽIKA: A ti drugi put, ako hoćeš da kome ne prođe rok za žalbu, nemoj da mećeš akta na moj sto. Ne meći mi na sto ništa što ima roka, razumeš? Ne volim rokove, upamti to! 'Ajde marš!

TASA: (Odlazi sa skupljenim aktima).

VIII

MILADIN PREDAŠNJI

ŽIKA: (Počne da radi pa tresne akta.) Neka ide do đavola i ova Kaja! Šta me se tiču tuđa deca! I onako mi pršte glava!

MILADIN: (Unosi iscedenu krpu.) Evo, gospodin-Žiko!

ŽIKA: Bre pa ti kao da si išao da iscediš krpu u Atlanski Okean. Već sam i zaboravio za tebe. Daj ovamo! (Uzima krpu i obavlja je sebi oko glave.)

MILADIN: (Nastavlja kazivanje.) Pa taj Josif, iz sela Trbušnice, uvraća tako češće kod mene u dućan...

IX

KAPETAN JEROTIJE, PREDAŠNJI

JEROTIJE: (Ulazi s polja pod kapom.) Je l' nije tu gospodin-Vića?

MILISAV: Nije!

JEROTIJE: Dabome da nije, kad uvirtio sebi u glavu da nađe saučesnike. Šta će mu saučesnici, da ga pita čovek? Traži se lice; traže spisi a ne... (Spazi Miladina.) Je l' ovaj gazda-Miladin ima neka važna posla kod tebe, gospodin-Žiko?

ŽIKA: Nema, može i da pričeka. (Miladinu.) Izadi ti, gazda-Miladine, pa kad ode gospodin kapetan, dođi da nastavimo.

MILADIN: Razumem, gospodin Žiko! (Ode.)

X

PREDAŠNJI BEZ MILADINA

JEROTIJE: (Milisavu.) A jesu li tu u fijoci spisi što su nađeni kod onoga?

MILISAV: Ovde su.

JEROTIJE: Dobro ih čuvaj, otvori četvore oči. A je l' ti tu poverljivi protokol?

MILISAV: Jeste, gospodine kapetane.

JEROTIJE: Deder, izvadi ga! (Milisav vadi iz fijke jedan protokol.) Zavedi (Milisav umoči pero i očekuje.) "Kapetan ovog sreza, Go-spodina Ministra unutrašnjih dela izveštava depešom, da je u svome srezu pronašao i pritvorio lice koje je poverljivom depešom od 7. ov. meseca traženo. Spisi nađeni pri njemu oduzeti su i zajedno sa dotičnim licem biće pod strogom stražom sprovedeni u Beograd. Sveza Pov. U. broj 4742." Jesi zapisao?

MILISAV: Jesam.

JEROTIJE: Koji ti je broj?

MILISAV: Pov. 117.

ŽIKA: Ama zar vi još niste telegrafisali gospodinu ministru?

JEROTIJE: Pa nisam, dabome, kad onaj gospodin-Vića okupio: čekajte da vidimo ima li i saučesnike pa onda da javite. I evo, čitava dva sata prošlo kako je u apsi, čitava dva sata kako smo spasli državu, a ja o tome ne izveštavam ministra. Idem ovaj čas na telegraf, poneo sam šifre pa ću tamo napisati. Moram lično, jer ovaj naš novi telegraf ista, kad je trezan, kuca kao singerova mašina, a kad provede noć sa gospodinom Žikom, pa vidi šifrovano depešu a on pljune kao da si mu, bože me prosti, ne znam šta pogano pokazao. I onda, razume se, mesto šest otkuca devet, mesto četiri sedam i napravi uopšte takvu zbrku da je ne možeš do smrti razrešiti. Vрати ću se ja. (Pođe pa se kod vrata seti i vrati se.) A jes', boga mi, recite gospodin-Vići, čim dođe, neka iz-vede onoga iz apse i neka otpočne saslušanje. Nek svrši, znaš, dok ja dođem, ono: kako se zoveš, odakle si, jesi li osuđivan i tako te stvari. Posle ću ja već nastaviti...

MILISAV: Kako: zar nećete vi to lično, gospodine kapetane?

JEROTIJE: Ama hoću, samo opet, nek on počne.

ŽIKA: A što, možemo vas i pričekati.

JEROTIJE: Možete me i pričekati, al' bolje je neka počne. Znaš, te nihiliste vrlo su vešti da sakriju bombu. Pretreseš ga do gole kože - nema ništa; izvedeš ga na saslušanje i učtivo ga zapitaš kako se zoveš, a on, u odgo-vor na to pitanje, bombu pa - buuu!... Ode i kapetan i sve sresko osoblje u vazduh. A neko tek mora ostati da nastavi istragu i da izvesti gospodina ministra o doga-đaju. Zato, znaš, počnite vi, pa ako vidim da onaj ništa ne baca, eto mene!

ŽIKA: A mi... onako!... (Pokazuje gestom prevrtanje po vazduhu.)

JEROTIJE: Može biti neće baciti ništa, ali bolje je biti obazriv! A ovaj... ne zaboravite reći gospodin-Vići da pozove i dva građanina kao prisutnike, jer stvar je kri-vična, pa se ne može bez dva prisutna građanina isledivati. Tako mu recite i neka počne odmah, neka ne čeka mene, ja moram da posijem depešu. (Ode.)

XI

ŽIKA, MILISAV

ŽIKA: Bre, ala se prepao kapetan.

MILISAV: A tek da si ga video jutros.

ŽIKA: Kad jutros?

MILISAV: Pa kad smo napali Evropu.

ŽIKA: E? A kako je bilo, boga ti? I ne pričaš mi?

MILISAV: Kako? Badava mu ja napravim najljepši plan, - što kažu i sam bi mi Bizmark čestitao - kad se ne izvede sve kako je naređeno. Eto, sam kapetan, nije ni došao na lice mesta. Kobajagi zagovorio se usput.

ŽIKA: A jeste li svi odjedanput upali u sobu?

MILISAV: Jok! Prvo, kapetan nije ni stigao na lice mesta...

XII

MILADIN: (Uvlači se lagano u kancela-riju.)

ŽIKA: (I ne obraćajući pažnju na Miladina.) A Vića?

MILISAV: I ja i gospodin-Vića stigli smo u isto vreme.

MILADIN: (Koji je prišao stolu Zikinom.) Ovaj... gospodin-Žiko, otišao je gospodin kapetan.

ŽIKA: Znam da je otišao, pa šta?

MILADIN: Pa to, znaš, gospodin-Žiko, kako ti rekoš, taj Josif iz Trbušnice, uvraćao je tako kao čovek u moj dućan, pa...

ŽIKA: E, jesi čuo, baš si ti nekakav neučtiv čovek! Vidiš da se dva činovnika razgovaraju, a ti tvoga Josifa iz Trbušnice. Kako to, oca mu, ne pomisliš malo: "Ovi činovnici padoše s nogu radeći, pravo je da se odmore i da kao ljudi progovore reč dve."

MILADIN: Pa, ja...

ŽIKA: Šta, pa ti. Čekaj, brate! Neće taj tvoj Josif da se istopi za dan dva, niti će Trbušnica da se raseli. Čekaj! Gde si čekao dosad, čekaj još koji dan.

MILADIN: Pa ja velim...

ŽIKA: Ama nema šta da ti veliš, nego izađi napolje dok svršimo razgovor, pa ću da te zovem posle i nate-nane da te saslušam.

MILADIN: Velim, znaš, već tri meseca zbog toga dolazim.

ŽIKA: Pa tri meseca, nego! A šta bi ti hteo da svršiš valjda stvar za tri dana. Dete jedno od kile mesa pa ga čekaš devet meseca, a ti bi hteo da ti tvoga grmalja iz Trbušnice dam za tri dana. Ti misliš pravda to je tako, uzbere se kao zrela kruška. Pravda, to je strpljenje, upamti to, pa nemoj da nasrćeš na pravdu kao june, nego čekaj, brate!

MILADIN: Pa ja čekam već...

ŽIKA: E, da čekaš još. Da umreš, bre, pa da dođeš pred rajska vrata, pa bi ti onaj tamo morao kazati: "Če-kaj..." - ako je samo tamo na nebu uređena admini-stracija i ako ima nekog reda... 'Ajde, izađi napolje dok svršimo razgovor pa ću te ja zvati.

MILADIN: Dobro! (Odlazi.)

XIII

ŽIKA, MILISAV, JOSA

ŽIKA: Pa onda? (Zvoni.)

MILISAV: Ja i gospodin Vića uđemo sami.

JOSA: (Javlja se na vratima).

ŽIKA: Ne puščaj više nikog?

JOSA: (Povlači se).

MILISAV: Steglo nam se srce, znaš već kako je, i jednako šapćemo i dogovaramo se. Ja predlažem da pone-remo jedan džak pa da ujedanput upadnemo u sobu i da mu rizbijemo džak na glavu. Gospodin Vića predlaže da napu-nimo šake alevom paprikom, da upadnemo u sobu pa da mu saspemo alevu papriku u oči. Taman se mi tako do-govaramo, a dođe sobarica pa kaže: "More, ne bojte se, pitom čovek kao jagnje. Jutros sam ga, veli pomilovala za podvaljak, pa mek kao rukavica i miriše sav na parfim!" Al', opet, mi kao vrtimo glavom, jer može čovek imati kožu meku kao rukavica, i mirisati na parfim, pa opet da ima revolver u džepu. Onda nama kaže sobarica: "Ja ću da kidišem na njega!" Ima, znaš, hrabrih sobarica, pa smeju tako da kidišu na čoveka! Kucne na vrata, a otud odgovara onaj kao golub: "Slobodno!" Nama zaigra srce...

ŽIKA: ... I siđe u pantalone!

MILISAV: Siđe, bome! Nije da kažeš da me je strah, al' ... opet, znaš, nisam rad da poginem. Ja sam, vidiš ka-dar da nasrnem golim grudima na čitav bataljon nepri-jateljja - ali kad ima gde da se zaklonim da ne može da me pogodi. Nije što je mene strah da me on pogodi, nego samo zato što nisam rad da poginem!

ŽIKA: Pa ko je prvi ušao?

MILISAV: Sobarica.

ŽIKA: A onaj?

XIV

VIĆA, PREĐAŠNJI

MILISAV: Ah, eto gospodin-Viće, pa nek ti on kaže.

VIĆA: Šta to?

MILISAV: Pričam gospodin-Žiki, kako se kapetan jutros prepao.

VIĆA: Kukavica! Eto, molim vas, ljudi, pala mu u ruke jedna krupna stvar, mogli bi najmanje petnaest njih da pohapsimo, a on ne sme. A gde je on, boga vam?

ŽIKA: Otišao da posije depešu ministru.

VIĆA: Pa što, brate, nije čekao ja da mu je konceptiram? Ko zna šta će on sve napisati.

MILISAV: Nije more toliko zbog depeše; otišao je da se ukloni dok mi ne izvršimo saslušanje nad onim.

VIĆA: Kako, zar neće on prisustvovati?

ŽIKA: Neće. Veli, može onaj imati bombu, - pa bum! A on, što kaže gospodin Milisav, ne bi rad bio da pogine. Nego je kazao da počneš ti isleđenje i bez njega.

VIĆA: Vala i ne treba mi, i volim sam da rukovodim celu stvar. Daj mi, boga ti, gospodine Milisave, one spise nađene kod optuženog.

MILISAV: (Dajući mu.) A, kaže kapetan, treba i dva građanina, prisutnika...

VIĆA: Jes', bome. Šta velite, koga da uzmemo?

ŽIKA: Jednoga imam ovde, a drugoga... jes', boga mi, imam i drugoga: juče sam uhapsio Spasu mehandžiju.

VIĆA: Pa zar iz 'apse?

ŽIKA: A što, brate, ako je i u 'apsi, on je opet građanin. A nije da kažeš da je za neki zločin, nego proturao lažne dinare. Nije ih on kovao, nego samo proturao' a to, brate, i ja, kad mi se nađe u džepu, gledam da proturim. Pa i sam gospodin kapetan, kad naide na olovni groš, od-voji, veli: "Ovo je dobro za tas kad idem u crkvu."

VIĆA: 'Ajd, daj mi te tvoje građane!

ŽIKA: (Zvoni.)

JOSA: (Na vratima).

ŽIKA: Nek uđe gazda Miladin i kaži apsandžiji da mi dovede Spasu mehandžiju.

JOSA: (Povuče se.)

VIĆA: (Milisavu.) Hoćeš ti, boga ti, gospodin-Milisave, da vodiš zapisnik. Poverljivo je i, posle, taj zapisnik ide ministru.

MILISAV: Ja ću, razume se!

XV

PREĐAŠNJI, MILADIN, ZATIM SPASA

MILADIN: (Ulazi, prilazi gospodin Žiki i počinje svoje kazivanje.) Pa taj Josif iz Trbušnice, uvraća tako češće kao čovek u moj dućan..

ŽIKA: (Ščepa divit.) Čuješ, ako mi još jedan-put pomeneš toga Josifa iz Trbušnice, ja ću te divitom u glavu!

MILADIN: Pa ja kao mislim...

ŽIKA: Ama šta imaš da misliš. Pozvao sam te ovde da budeš građanin, a kad si građanin, onda nema šta da misliš!

VIĆA: Boga ti, gospodin-Žiko, da mi ustupiš tvoje mesto.

ŽIKA: Hoću! (Diže se.) Evo, sedi!

SPASA: (Ulazi).

ŽIKA: A, eto ga, to je taj građanin iz 'apse.

SPASA: Ni za šta, boga mi, gospodin-Žiko, ni za šta.

ŽIKA: Znam, de, verujem ja tebi; a ono što si proturao lažne dinare, to je onako, više šale radi.

SPASA: U brzini, gospodin-Žiko, znaš kako je, u brzini!

ŽIKA: Pa jes', što kažeš, u brzini. U brzini ga pri-miš, u brzini ga i daš!

SPASA: Jes'!

ŽIKA: Znam de! Nego, ne valja mu samo što smo ti u fijoci našli sto i nekoliko lažnih dinara.

SPASA: Pa nabralo se. Od dana na dan pa se nabralo. Dode mušterija, traži oku vina...

ŽIKA: A ti njemu oku rdavog vina, a on tebi rdav dinar.

SPASA: Jes', gospodin-Žiko, tako je kako ti kažeš.

ŽIKA: Ništa, ništa, za ovaj put će da te prođe. Treba mi znaš ovde jedan građanin koji nije osuđivan, a kako je u ovoj varoši teško naći građanina koji nije osuđivan, to još ako i tebe osuđim... 'Ajde, neka ti prođe zasad, samo da promeniš vino; ono vino ti ne valja.

SPASA: Promeniću, gospodin-Žiko. Izvol'te prekосу-tra, drugo vino ću otvoriti.

ŽIKA: E, sad 'ajde tamo kod gospodina-Viće.

VIĆA: (Koji je dotle razgledao akta.) Je l' vi znate zašto ste ovde?

MILADIN, SPASA: (U jedan glas.) Ne znamo, gospodin-Viće!

VIĆA: Imam da saslušam jednog vrlo velikog političkog krivca, pa po zakonu treba da su prisutna dva građanina. (Zvoni. Josi koji se pojavi.) Donesi iz praktikantske sobe dve stolice. (Josa ode u praktikanstku sobu.)

SPASA: Ako, da postojimo, gospodin-Viće!

VIĆA: Ne biva, nije to za malo. Ima tu sat i više posla. (Josa je doneo i namestio stolice.)

MILADIN: (Sedajući rikne i ripne prihvatajući se rukom za zadnjicu).

ŽIKA: Šta je more?

MILADIN: Nabodo' se, gospodine, uh, grdno se nabodo'!

ŽIKA: Ako, de, ako! Pa dabome, kad ona stoka Josa uzme Tasinu stolicu. (Zagleda stolicu i uzima nešto.) Gle, molim te, metli mu iglu.

MILADIN: Uh, zasvrbe me, do srca me zasvrbe!

ŽIKA: Eh, pa i ti! Nije ti valjda s te strane oko. Šala, brate. Znaš kako je, činovnici se šale između sebe, a ti opet... Sedi, sedi sad slobodno!

MILADIN: (Seda s nepoverenjem).

VIĆA: Jesi l' previo tabak, gospodine Milisave? Na-piši mu tamo "rađeno" i upiši imena prisutnika. (Zvoni, Josi koji se javlja na vratima.) Dovedi mi onoga gospodina iz 'apse.

JOSA: Koga?

VIĆA: Onoga de, jutrošnjega. Kao da su ti pune 'apsane gospode, pa ne znaš koga?

JOSA: A jes'! (Ode.)

VIĆA: (Milisavu.) Jesi li napisao zaglavlje?

MILISAV: Jesam!

VIĆA: Upisao si i ove?

MILISAV: Jesam!

VIĆA: (Građanima.) Slušajte vi, bre! Da ne pri-čate po čaršiji što ovde čujete i vidite, jer je ovo državna tajna. Jednu reč ako lanete, isprebijaću vas kao mačke, u ime države.

MILADIN, SPASA: (Jednoglasno.) Jok! Kako! Molim te!

VIĆA: Upamtite samo što vam kažem!

XVI

ĐOKA, PREDASANJI

VIĆA: (Pri ulasku Đokinom opšti po-kret. Vića se iskašljuje i počinje strogo.) Pridi bliže!

ĐOKA: (Mlad, ulizan, udešen. Prilazi preplašeno.) Molim lepo!

VIĆA: Kako ti je ime i prezime?

ĐOKA: Đorđe Ristić.

VIĆA: Odakle si rodom?

ĐOKA: Iz Pančeva.

VIĆA: Pišeš li, gospodine Milisave?

MILISAV: Pišem, pišem!

VIĆA: Kakvo ti je zanimanje?

ĐOKA: Apotekarski pomoćnik.

VIĆA: (Bajagi u tome nazire nešto.) Aha, dakle apotekarski pomoćnik? Zapiši mu tako, gospodine Milisave, kako on kaže, pa ćemo videti već. (Đoki.) A koliko ti je godina?

ĐOKA: Dvadeset i šest.

VIĆA: Piši! Jesi li bio koji put osuđivan?...

ĐOKA: Nisam!

VIĆA: Čekaj, ne prekidaj! Jesi li bio koji put osuđivan i zašto?

ĐOKA: Nisam!

VIĆA: (Milisavu.) Zapiši, gospodine Milisave! (Đoki.) A znaš li zašto si uhapšen?

ĐOKA: Ne znam!

VIĆA: A možeš li ti meni kazati zašto si, uopšte i kojim poslom, došao u ovu varoš?

ĐOKA: Ne mogu... to je tajna!

VIĆA: (Značajno.) Tajna? Aha, tu smo! Tako te hoću! Piši, gospodine Milisave: "Upitan zašto je došao u ovosresku varoš, izjavljuje da je došao po izvesnim taj-nim poslovima o kojima vlasti ne smeju znati."

ĐOKA: Nisam tako kazao!

VIĆA: Nego kako si kazao? (Građanima.) Je li tako kazao?

SPASA, MILADIN: (Jednoglasno.) Tako je, go-spodin-Viće!

ĐOKA: Molim vas, ja sam kazao da je to moja tajna.

VIĆA: Pa tvoja, dabome da je tvoja! Ali sad, kad smo te ulovili, sad je naša. Piši ti samo, gospodine Milisave, kako sam ti kazao.

XVII

KAPETAN, PREĐAŠNJI

KAPETAN: (Ulazi obazrivo, trgne se kad se sretne sa Đokinim pogledom, pa kad vidi da nema nikakve opasnosti, upadne i ustremi se pravo na Đoku. Zastane spazivši ga i posmatra ga.) Je l' to taj? A? To si ti, je li, golube moj? Dakle ti si? A izabrao si ovuda, kroz moj srez, a? E, moj sinko, mali si ti da meni promakneš! Drugačiji pa sa mnom nisu izlazili na kraj, te ti ćeš! Jesi li počeo, gospodin Viće?

VIĆA: Jesam!

KAPETAN: Je l' kazao ime, prezime, godine?

VIĆA: Jeste!

KAPETAN: (Spazivši Miladina i Spasu.) A šta će ovi ovde?

MILADIN I SPASA: (Jednovremeno.) Građani, gospodine!

KAPETAN: More, znam ja da su oni građani, nego šta će ovde?

VIĆA: Pa mora prisutnici.

ŽIKA: Sami ste vi naredili.

KAPETAN: (Seti se.) A jes', bome! A jesi l' ti, gospodine Vićo, kazao ovim građanima da drže jezik za zube?

VIĆA: Rekao sam im!

KAPETAN: (Građanima.) Obesiću vas za jezik, razumete li, ako čujem da ovu državnu tajnu krčmite u čaršiji! (Opet gleda Đoku.)

Dakle ti si to, golube moj, a? (Vići.) Priznaje li?

VIĆA: Priznaje!

ĐOKA: Ne priznajem ja ništa!

KAPETAN: Čut! Reč da nisi kazao. Gle ti njega! Priznaješ, nego šta! A ako ne priznaješ, ti ćeš priznati, jer ja sam već telegrafirao ministru da si priznao. Ne možeš ti valjda sad menjati navode vlasti. (Vadi, iz džepa depešu i daje je Vići.) Pročitaj mu, gospodine Vićo, kako sam telegrafirao gospodinu ministru da bi se mogao u svojim iskazima držati toga! (Đoki.) A ti slušaj, pa tako od reči do reči da mi kažeš na saslušanju!

VIĆA: (Čita.) "Gospodinu Ministru unutrašnjih dela. Beograd. Uloživši nečuvan trud i požrtvovanje, uspeo sam uhvatiti lice o kome govori vaš telegram Pov. Broj 4742. Prilikom hvatanja izložio sam lično život opa-snosti, jer je zlikovac nasrnio na mene i tek posle očajne borbe, uspeo sam savladati ga..." (Buni se.) Ama, gospodine kapetane ...

KAPETAN: Pa šta je, brate, ko je bio centar? 'Ajd', ko je bio centar?

VIĆA: Znam, al' niste ni bili na licu mesta.

KAPETAN: To nema nikakve veze sa krivicom, bio ja na licu mesta ili ne bio. Glavno je, vlast je bila na licu mesta.

ĐOKA: Al' ja se nisam branio.

KAPETAN: A ti što nisi, brajko! Ko ti je kriv što se nisi branio! Čitaj, čitaj samo dalje!...

VIĆA: (Čita.) "Iz priznanja okrivljenoga izlazi da je on nihilista, u vezi sa najvećim inozemskim revoluci-onarima ..."

ĐOKA: Ja nisam zlikovac, ja nisam ni za šta kriv, ja - protestujem!...

KAPETAN: Čut', kad ti kažem! Gle ti njega, on misli zvao ga neko ovde da govori!

VIĆA: (Čita.) "... i da mu je namera bila kako di-nastiju tako i celu državu baciti u vazduh. Iz spisa nađe-nih pri njemu vide se jasno te njegove namere... Molim za dalja upustva."

KAPETAN: (Đoki.) Eto, jesi čuo? Pa sad ne možeš ti drukčije govoriti no što sam ja već javio ministru! (Milisavu.) Jesi l' ti zapisao, gospodin-Milisave, da je priznao sve?

VIĆA: Nisam ga još sve pitao.

KAPETAN: Jesi l' ga pitao šta je po zanimanju?

VIĆA: Apotekarski pomoćnik.

KAPETAN: (Razočaran.) Šta? Apotekarski po-moćnik?

VIĆA: Pa tako on kaže.

KAPETAN: Pa dabome da on tako kaže. On može reći i da je pevac u crkvi svetoga Marka, al' smo za to mi tu da cenimo njegov iskaz... Apotekarski pomoćnik. Otkud apotekarski pomoćnik može biti revolucionar?! Piši ti njemu, gospodine Milisave, mašinski šloser, ili bivši ruski oficir, ili, ako hoćeš, bivši španski mornar. (Đoki.) To si ti, brajko, pogrešio; nego priznaj ljudski i pošteno da si bar mašinski šloser, ako nećeš da priznaš da si bivši ruski oficir ili španski mornar?

ĐOKA: Ja sam apotekarski pomoćnik.

ŽIKA: Pa što, gospodine kapetane, može i to.

KAPETAN: Pa ono,, jes' što kažeš, gospodin-Žiko, ti apotekari mešaju otrove, špirituse, bengalske vatre i druge opasne stvari. Al', brate ne liči mi nekako: apotekarski pomoćnik pa revolucionar. Baš mi nekako ne liči! (Đoki.) Pa dobro, 'ajde neka si apotekarski pomoćnik, al' ti priznaješ da si nosio antidinastičke spise?

ĐOKA: Ne priznajem!

KAPETAN: Kako ne priznaješ? A šta je ovo? (Vići.) Gde su hartije nađene kod njega?

VIĆA: (Daje mu.) Evo!

KAPETAN: A šta je ovo, a?

ĐOKA: To su moje hartije, uzeli su mi ih iz džepa.

KAPETAN: Tvoje hartije, dabome da su tvoje hartije! Al' to je ono! Ovo te kolje, moj brajko, pa bolje ti je pri-znaj sve pošteno.

ĐOKA: Ja ne znam šta da priznam.

KAPETAN: Ako ne znaš, ja ću te već naučiti šta ćeš priznati. (Vići.) Jesi l' pregledao ove hartije, gospo-dine Vićo?

VIĆA: Nisam, gospodine kapetane.

KAPETAN: E 'ajde, to prvo da svršimo. (Dreši paketić koji je vezan kanapom.)

ĐOKA: Ja to ne dozvoljavam, to su moje sasvim pri-vatne stvari.

KAPETAN: Gle, gle, privatne stvari. A što hoćeš da baciš državu u vazduh, je l' i to tvoja privatna stvar? Sve ovo mora da se pročitati.

ĐOKA: Ali, molim vas...

KAPETAN: (Ne slušajući ga.) Piši ti, gospo-dine Milisave: (Diktira.) "Zatim se prešlo na čitanje spisa i hartija nađenih kod optuženog u..." (Vići.) Gde je držao ovo?

VIĆA: U unutrašnjem džepu od kaputa.

KAPETAN: (Nastavlja diktiranje.) "...na-đenih kod optuženog u naročitom unutrašnjem džepu od kaputa." Jesi l' zapisao? Deder, gospodine Vićo, po redu. (Daje mu hartije.)

ĐOKA: Ali ja vas lepo molim, gospodine kapetane!

KAPETAN: Nemaš ti mene, brajko, šta da moliš; ni ti mene, ni ja tebe. Zar tebi nije jasno to da si ti u rukama vlasti, a kad je neko u rukama vlasti, on ima da čuti. Razumeš? Čitaj, gospodine Vićo!

VIĆA: (Otvorio je prvi listić hartije.) Ovo je neki račun, šta li?

KAPETAN: Čitaj ti samo!

ĐOKA: Ali, zaboga! . .

KAPETAN: (Đoki.) Pst! (Vići.) Čitaj!

VIĆA: (Čita.) "Veš dat baba Sari na pranje."

ĐOKA: Eto, vidite!

KAPETAN: (Vići.) Ama, čitaj kad ti kažem! Ko zna šta se tu krije, jer ti revolucionari imaju tako neke ši-fre, pa jedno pišu a ono mu drugo znači. Gospodin-Žiko, molim te, obrati i ti pažnju.

VIĆA: (Čita.) "Dvanaest marama za nos."

KAPETAN: Hm! Hm! "Dvanaest marama za nos". Kobajagi! (Đoki.) 'Ajde, reci ti nama pošteno, šta si time hteo reći?

ĐOKA: To što piše.

KAPETAN: Čitaj, gospodin-Vićo, dalje!

VIĆA: Šest košulja, tri peškira, četiri para gaća.

KAPETAN: Hm! Hm! "Šest košulja, tri peškira, če-tiri para gaća." Zar mu to ne dođe, gospodin-Žiko, kao neki raspored vojnih jedinica? A?

VIĆA: "Dve jegerke."

KAPETAN: "Dve jegerke", a? I to mi kao nešto su-mnjivo dode. "Dve jegerke." (Đoki.) Deder ti, mladiću, reci iskreno, šta si mislio pod tim "dve jegerke?"

ĐOKA: To što piše!

KAPETAN: Slušaj, mladiću, da ti dam jedan sasvim roditeljski savet. Tebi, vidiš, za ovu tvoju krivicu ne gine kuršum u čelo, pa priznavao ti ili ne priznavao. E, pa onda, što ne bi lepo sve priznao, jer kad bi priznao, ti bi imao jednu olakšavnu okolnost za sebe. Ne kažem da bi ti ta olakšavna okolnost pomogla da te ne vežu za kolac, al' opet, odužuješ se nekako svojoj savesti. I kad te vežu za kolac, ti možeš mirne duše sam sebi reći: "Ginem, al' imam jednu olakšavajuću okolnost!" Veruj mi i poslušaj me, ja ti ovo govorim kao roditelj, radi tvoje budućnosti, jer ti si još mlad čovek pa treba da misliš na svoju budućnost.

ĐOKA: Ama šta vi govorite, gospodine? Kakav kolac, kakav kuršum, nisam ja ništa kriv!

KAPETAN: Dobro, sinko, ja sam pokušao lepim da te privolim, no kad ne pristaješ, kajaćeš se al' će dockan biti. (Vići.) Čitaj dalje!

VIĆA: Nema više na ovoj hartiji. Sad ima ovaj notes.

KAPETAN: Ima li što u njemu?

VIĆA: (Zagleda u notes.) Prva strana prazna, samo jedan datum napisan. Na drugoj strani neka pesma.

KAPETAN: Aha, pesma! Oružje, krv, revolucija, slo-boda... To, to, čitaj boga ti, Vićo!

ĐOKA: Ja bih vas molio!

KAPETAN: Je l' hoćeš da priznaš?

BOKA: Ama nemam šta da priznam.

KAPETAN: Čitaj!

VIĆA: (Čita.) "Svaki, dušo moja, Snosi ljubav razno, Al' men' je bez tebe Uvek srce prazno!"

KAPETAN: Cvrc! Pa to, bre, nešto kao iz lire! (Đoki.) Imaš li ti, brate, što opasnije? Ovo nije ništa! (Vići.) Ima li još?

VIĆA: Ima! (Čita.)

"Ja te volim, dušo, Žarom srca svoga, Ti si meni zvezda Srca mladanoga!"

KAPETAN: Svirajte mi tamburaši, jedan, dva! Je l' tako, gospodin-Žiko?

ŽIKA: Pa liči pomalo.

KAPETAN: (Đoki.) Sram te bilo, i ti si mi revolu-cionar! Dvanaest marama za nos, peškiri, gaće. Kamo ti puške, bombe, a ne "četiri para gaća". Pa onda, mesto da si ljudski napisao kakvu proklamaciju da je policiji čisto milo da ti metne bukagije na noge, a ti "Dušo moja, žica mladanoga, jedan dva!"... Ima li još što, gospodine Vićo?

VIĆA: Ima na ovoj strani neki zapis.

KAPETAN: Čitaj!

VIĆA: (Čita.) "Protivu zatvora".

KAPETAN: Kako reče?

VIĆA: "Protivu zatvora".

KAPETAN: Aha, aha, tu može još da bude nešto. Naslov je sasvim politički: "Protivu zatvora." Jer ti novi ljudi su zato da se ukine vojska, da se ukine činovništvo, da se ukinu zatvora. Što se tiče vojske, ne razumem se u vojničkim stvarima, ali što se tiče činovništva, kako može da se ukine, pitam ja vas? Ti si zato da se ukine, al' ja, brate, nisam, jer imam trideset i dve godine ukazne službe. Počekaš još osam godina, da napunim godine za punu penziju, pa ukidaj posle. A hoćeš da se ukinu i zatvori? Pa dobro, pitam ja tebe: (Đoki.) gde bih ja tebe odjutros uhapsio da su ukinuti zatvori? 'Ajde reci mi, gde bih te držao u 'apsi? (Vići.) Deder da ga čujemo, šta kaže protivu zatvora?

VIĆA: (Čita.) "U jednu čašu vruće vode metni jednu kašiku gorke soli, rastvori to, ispij i šetaj malo zatim."

KAPETAN: (Razočaran.) Pa ovo je ono... zbog stomaka...

VIĆA: (Čita.) "Najpodesnije je sredstvo ricinus, koji se može uzeti u pivu, mleku ili ...

KAPETAN: Jes', to je ono. To ti, gospodin-Žiko, da prepíšeš. Ti patiš od tih stvari. (Vići.) Pa je l' to sve?

VIĆA: (Razgledao je notes.) Nema ovde u notesu ništa više.

KAPETAN: Ama baš ništa? Jesi l' dobro pregledao?

VIĆA: Nema.

KAPETAN: Ima li još kakve hartije?

VIĆA: Ima jedno pismo.

ĐOKA: (Skoči besno.) To ne dozvoljavam! (Hoće da ščepa pismo.)

KAPETAN: De! (Pobegne iza Milisavljevog stola. I svi ostali poskoče preplašeno.)

ĐOKA: Pre ću poginuti no što ću to dozvoliti!

KAPETAN: Aha! Aha! Tu smio! Nagazili smo na žulj! (Dočepa zvonce i zvoni.) Tu smo, dakle, golube, pipnuli smo tamo gde boli! (Pojavi se Josa na vrata.) Ima li još koga tu?

JOSA: Aleksa!

KAPETAN: Zovi ga, dodite obojica!

JOSA: (Mane glavom te ulazi i Aleksa).

KAPETAN: Držite ovoga!

ĐOKA: Ali, gospodine kapetane!

KAPETAN: Držite ga, kad vam kažem! (Tek kad ga uhvate, kapetan se oslobodi i pride mu.) Držite ga čvrsto, taj preti! Zapiši, gospodine Milisave, da je hteo nasrnuti na mene! Vidiš li, gospodine Vićo, da sam tačno izvestio gospodina ministra da sam s opasno-šću života vršio istragu! Ali ne marim, ne marim, go-spodo, ni svoj život da dam kad treba poslužiti državi! Deder, čitaj boga ti, gospodine Vićo, jer izgleda da sad tek nailazi ono što je glavno. (Doki.) Je l' tako? To pismo te boli, je li? E, onda čitaj, gospodine Vićo, znaš kako mi je uživanje tuđa pisma da čitam. Samo molim te slovo po slovo, svaku reč da čujemo.

VIĆA: (Čita.) "Dušo moja".

KAPETAN: (Razočaran.) Opet "dušo moja!" (Đoki.) Ama, ti si bre neka šušumiga!

ĐOKA: Molim vas, ja ne dozvoljavam da me vređate,

KAPETAN: E, boga ti! Pazi, molim te, šta mi nakaziva! Da te ne vređam, je li? A ti što vređaš državu, to ništa, je li? Čitaj, boga ti, gospodine Vićo!

ĐOKA: Ja vas preklinjem, gospodine kapetane, da ne dozvolite čitanje toga pisma. Ako već mora biti, proči-tajte ga vi sami!

KAPETAN: A ne! Ovako, javno! Nemam ja s tobom ništa pa da nasamo čitamo tvoja pisma. Ovako javno, svi da čuju. Ne slušaj ga, gospodine Vićo, nego čitaj! Slušajte!

VIĆA: (Čita.) "Da bi ti bilo sve jasno, moram ti izneti celu situaciju ovamo kod nas..."

KAPETAN: (Zadovoljan.) Tako, brate, jedva je-danput nešto revolucionarno. Situacija, dakle, a? Deder da čujemo tu situaciju? Slušajte svi pažljivo da ni jednu reč ne ispustimo!

VIĆA: (Čita.) "Moj otac, iako je sreski kapetan, starovremski je čovek ili, ako hoćeš iskreno da ti kažem, glup je i ograničen. On je pre bio poštara, pa je tamo ne-što zabrljao te su ga najurili iz službe pa je docnije pre-šao u policiju"...

KAPETAN: (Najpre je sa radoznalošću, zatim sa zaprepašćenjem slušao početak pisma, prelazeći ispitujućim pogledom sve redom. Najzad mu se na licu izražava jasno saznanje i on očajno drekne.) Čekaj! (Zbuni se, ne zna šta će.) Ovaj kako da kažem... Čekaj, molim te! Ko piše to pismo?

VIĆA: (Zagledao je kraj pisma. Zlobno.) Piše ga vaša ćerka, gospodine kapetane!

KAPETAN: Šta kažeš? To ne može biti! Otkud moja ćerka može biti tako pismena?

VIĆA: Eto, vidite potpis, ako ne verujete. (Daje mu pismo.)

KAPETAN: (Zagleda potpis.) "Marica!"... (Poražen, slomljen, hukće i seta uzbuđeno. Najzad zastane pred Vićom i više poverljivo.) A ovaj... Šta bi ti rekao, gospodin-Vićo, na koga se kao odnosi ovo što ona piše?

VIĆA: Pa na vas, izgleda.

KAPETAN: I ja bih tako rekao. Odmah sam poznao sebe. (Građanima.) Ne slušajte vi, bre, svašta! Niste vi pozvani ovde da sve čujete! (Metne pismo u džep.) Ovo se pisano, gospodine Vićo, neće čitati!

VIĆA: Mora, gospodine kapetane.

KAPETAN: Ovo se pismo neće čitati! Gde piše da se moraju čitati pisma koja piše moja ćerka?

VIĆA: To je dokumenat nađen u džepu kod okrivljenoga, a ovo je istraga. A pošto ja vodim istragu, to hoću da se držim zakonskih propisa.

KAPETAN: Ti da se držiš zakonskih propisa?! E, blago zakonu ako se i ti prihvatiš za njega!

VIĆA: (Zlobno.) Iz ovoga se pisma vidi da gospođica voli nekog i zato se prema čestitim domaćim sino-vima onako ponaša. Pa kad je tako, onda bar neka pukne bruka!

KAPETAN: Je l' to tebe boli?

VIĆA: To je moja stvar šta mene boli, ja samo tražim da se čita pismo radi potpunosti istrage!

KAPETAN: Jok! Ovde se neće čitati. Čitaćemo ga posle ja i ti, kad ostanemo sami.

VIĆA: (Ščepa kapu.) Onda, gospodine kapetane, ja odoh! (Pođe.)

KAPETAN: Kuda more?

VIĆA: Napuštam dužnost i idem na telegraf da pod-nesem gospodinu ministru telegrafsku ostavku i da kažem zašto je podnosim.

KAPETAN: Pa ne moraš, brate, ministru da kažeš, možeš i meni.

VIĆA: Dovde mi je već došlo! Ja se mučim i hvatam ovoga razbojnika, a vi telegrafirate, "s opasnošću života uhvatio sam ga". Ja gutam to i trpim, jer imam druga obećanja, a ono - evo, gospođica piše ljubavna pisma. Pa sad ne date još ni da se čita, iako to mora da bude.

KAPETAN: Čekaj de! Čekaj malo! (Građanima.) Ama, jesam li ja vama kazao da ne slušate! Pazi, nemojte vi da mi platite za sve! (Žiki.) Je l' mora, gospodin-Žiko, da se čita pismo?

ŽIKA: Pa ono, mora!

ĐOKA: Bolje nemojte čitati dalje.

KAPETAN: Ti da čutiš, jesi l' čuo? (Milisavu.) Je l' ti, gospodine Milisave, veliš da se mora čitati?

MILISAV: Pa jes'!

KAPETAN: Dobro! Sedi, gospodine Vićo, pa nastavi posao, A pismo čitaj ti, gospodin-Žiko! (Daje mu.) Baš da ga ne uživa gospodin-Vića. (Građanima.) A vi ne-mojte slušati, jer će da vas izede đavo!

ŽIKA: Je l' ispočetka?

KAPETAN: Ama kako ispočetka. Što smo čuli, čuli smo! Čitaj odande gde smo stali...

ŽIKA: ... "A docnije prešao u policiju" ...

KAPETAN: Odatle, jes'!

ŽIKA: (Čita.) "Pa on i majka navalili da podem ovde za jednog sreskog pisara, jednog preispoljnog kli-pana koji liči na petla, a i inače je nitkov i lopov prvo-klasni, te ceo srez pišti od njega..."

VIĆA: (Plane i skoči.) Molim, ja ne dozvolja-vam da se čita to pismo.

KAPETAN: Ehe!

VIĆA: Ja neću to da trpim, ja ne dozvoljavam!

KAPETAN: E, vidiš li, sinko goli, našta izađe stvar? Zaokupio tu: dokumenat, zakon, istraga, a ono eno šta ispade! Ama čim tebi pade na pamet zakon, gospodine Vičo, znao sam ja da će tu nešto naopako izaći.

VIĆA: To je sramota da jedna gospodica, ćerka našeg starešine...

KAPETAN: (Nastavlja.) Izgrdi tog istog starešinu.

VIĆA: To je drugo.

KAPETAN: Zašto drugo?

VIĆA: Ono je više vaša, familijarna stvar. Ali je ovo uvreda u zvaničnoj dužnosti. Ja ću podneti tužbu za nanetu mi uvredu.

KAPETAN: Sasvim. Podnesi je meni!

VIĆA: Znam ja kome ću podneta! (Iz kapetanove privatne sobe čuje se tresak, kao kad se razbijaju sudovi. Vrata se naglo otvaraju i otud lete u kancelariju: tanjiri, šerpenje i saksije sa cvećem. Svi zaprepašćeni skaču sa svojih mesta. Otvaraju se vrata od praktikantske sobe, te svi praktikanti nagrnu na vrata.)

KAPETAN: (Skoči prestravljen.) Šta je to, more?

XVIII

ANĐA, ZATIM MARICA I PREĐAŠNJI

ANĐA: (Pojavi se usplahirena na vrati-ma.) Goveče! Ako si muž, ako si otac i ako si vlast, a ti pomaži!

KAPETAN: Ama kakav je to lom?

ANĐA: Porazbija ti ćerka sve po kući!

KAPETAN: Gle, razbojnika! Zar malo što nam svima ovde okači repove, nego sad još i kuću razbija! Gde je ona?

MARICA: (Dolazi i prilazi pravo ocu.) Evo me! (Spazi Đoku, pa mu poleti.) Đoko, slatki Đoko!

KAPETAN: (Iznenaden.) Šta-a-a-a? Đoka?!!

ANĐA: (Takođe iznenađena.) To... Đoka?!!

MARICA: Jeste, jeste, to je Đoka.

KAPETAN: (Miriše Đoku.) Bog i duša, on je! Miriše na promincle.

ANĐA: (Još nikako ne može da dođe k sebi.) Ama onaj Đoka?

KAPETAN: Pa onaj de, što se buniš!

MARICA: Jeste, onaj Đoka. Ja sam ti kazala, majka, da će on doći i, evo došao je. Išla sam i u kafanu, tražila sam ga.

KAPETAN: Ko išao?

MARICA: Ja!

KAPETAN: Pa šta imaš ti da ideš, kad nisi određena da ga hvataš?

MARICA: Tako, išla sam i čula da je uhapšen.

KAPETAN: E, dobro, čula si i sad si ga videla, a sad, 'ajd' tamo u sobu, da mi nastavimo svoj posao.

MARICA: Ne, ja neću da se odvojim od njega. Ja ću ga ovde, pred celim svetom, zagrliti, pa ne možete da me odvojite. (Zagrlí čvrsto Đoku.)

VIĆA: (Drekne.) Molim, ja protestujem! Ovo je kancelarija, ovo je zvanični izviđaj, ovo je državno nadležstvo; i ja protestujem da se u državnom nadležstvu pri-vatna lica grle i ljube.

KAPETAN: Ama, čekaj de, pa ti! Šta si zaurloao?

VIĆA: Molim da se zapiše u protokol istrage da se ovde, u kancelariji, privatna lica ljube i grle pred očima vlasti.

KAPETAN: Ama, pusti mene prvo da prečistim ra-čune!

VIĆA: (Besan.) Ja protestujem u ime državnog mo-rala i ja, u ime države, izjavljujem da ovo ne mogu da gledam svojim očima. Ja nisam dužan u zvaničnoj du-žnosti da gledam ljubljenje i grljenje u državnom nad-leštvu i izjavljujem da smatram to kao uvredu u zvaničnoj dužnosti. Izvol'te vi sami nastavite istragu (Ščepa kapu i naglo ode.)

XIX

PREDAŠNJI, BEZ VIĆE

KAPETAN: Pa jes', tako je, ima pravo čovek. To je uvreda u zvaničnoj dužnosti. (Spazi praktikante.) A šta ste se vi, bre, tu iskupili, kao da je ovo menaže-rija? (Ščepa divite, lenjire i sve što mu dođe do ruku i gađa ih te se oni povlače i zatvaraju vrata.) Pa i vi, razbojnici! Napravili se junaci na jednog apotekarskog pomoćnika, a da je hajduk, vi biste leđa uz zid. Napolje! (Bije pandure nogom u zadnjicu i izbacuje ih tako. Ovom prilikom i jedan od građana, Spasa, nađe se tu nekako te i on izleti udaren nogom. Drugi građanin, Miladin, čim je kapetan pobesneo i počeo ziparati, sakrio se napred, iza rafa za fascikule, i tu se šću-ćurio i ne dišući, te ostaje na sceni sve do kraja.)

ANĐA: (Pokušavajući da mu kaže nešto.) Jerotije!

KAPETAN: Ćut'!

MARICA: Oče!

KAPETAN: Ćut'!

ĐOKA: Gospodine kapetane!...

KAPETAN: Ćuti, Đoko, jer sad ću te noktima za-daviti! Sve si mi ti ovo, onako apotekarski, zamešao i posolio!

ĐOKA: Hteo sam samo...

KAPETAN: Ćut'! (Andi.) Skloni mi ispred očiju, i jedno i drugo, skloni mi ih, molim te, jer mi se smrklo.

ANĐA: (Uhvati Đoku i Maricu i odvodi ih u svoju sobu.)

XX

KAPETAN, ŽIKA, MILISAV

KAPETAN (Žiki i Milisavu): Videste li, ljudi, šta bi ovo? I gospodin ministar sad čita moju de-pešu: "nasrnuo na moj život", a on ovde, usred kancela-rije, nasrnuo na moju ćerku.

ŽIKA: Ovaj ...

KAPETAN: Znam šta hoćeš da kažeš: nasrnula ona na njega. Al' to je svejedno. Pući će bruka po čaršiji; onaj Vića će razglasiti na sve strane.

ŽIKA: Jest, naljutio se mnogo!

KAPETAN: A šta misliš, kuda je otišao on?

ŽIKA: Pa... valjda na telegraf.

KAPETAN: Na telegraf? Šta će tamo?

ŽIKA: Pa valjda da telegrafira ministru.

KAPETAN: Ministru? Kakvom ministru, po bogu brate! Šta ima on da telegrafira ministru? Gospodine Milisave, potrči, boga ti, za njim i reci mu neka se ne šali da mi muti vodu. Dosta mi je zamutio ovaj Đoka, pa sad još i on! (Milisav se diže i uzima kapu.) A, čuj, gospodine Milisave. Ako te počem neće da posluša, a ti kaži telegraf isti da ne sme ni jednu depešu, pa ma ko mu je podneo, otkucati dok ja ne pregledam.

ŽIKA: Pa to je cenzura.

KAPETAN: Nego! Kad je u pitanju država i dina-stija, zavešću ja i cenzuru i torturu i sekvesturu i pozitivu i udariću svakome dvadeset pet po tunu. Ne biva drukče! 'Ajde, boga ti, gospodine Milisave!

MILISAV: (Ode.)

XXI

KAPETAN: (Sedne umoran na stolicu i hukće.) Pa šta sad, gospodin-Žiko, po bogu brate; šta me savetuješ da činim? Kud ću i šta ću s ovim Đokom?

ŽIKA: Ja bih kao rekao...

KAPETAN: Govori!

ŽIKA: Pa, vi ste stari policajac, znate već kako se u takvim prilikama radi.

KAPETAN: Ama i da znam, ne pada mi sad ništa na pamet. Nego govori, ako znaš.

ŽIKA: Pa mislim Đoku da pustite da pobegne, a go-spodinu ministru da telegrafirate: "Pored sveg strogog nadzora, ono sumnjivo lice noćas pobeglo iz zatvora..."

KAPETAN: (Razmišlja.) Hm!... Pobeglo... Do-bro, može Đoka i pobeći, ali spisi, antidinastički spisi? Ne mogu ja kazati gospodinu ministru: "Pobegao Đoka i odneo antidinastičke spise." Je l' da ne mogu? I onda će gospodin ministar odgovoriti meni: "Dobro, pobegao, pobegao, al' pošalji spise". A šta da mu pošaljem, gospodine Žiko, je l' onaj lek od zatvora i ovo pismo u kome smo namolovani ja i gospodin Vića? Je l'... 'ajde reci!

XXII

JOSA PREĐAŠNJI

JOSA: (Promoli glavu kroz vrata ne smejući da uđe.) Depeša.

KAPETAN: (Skoči kao oparen.) Depeša? Daj ovamo! (Ščepa mu. Josa se povlači. Nervo-zno otvara i čita potpis.) Ministar!... Uh, pre-sekoše mi se noge. (Klone u stolicu.) Ja ne smem da je čitam. Čitaj ti, gospodin-Žiko! (Daje mu.)

ŽIKA: (Čita.) "Lice, o kome je reč u vašem tele-gramu od sedamnaestog ovog meseca, uhvaćeno je u srezu ivanjičkom..."

KAPETAN: Eh, nazdravlje!

ŽIKA: (Nastavlja čitanje.) "Lice koje ste vi uhvatili, verovatno je jedno od takvih, stoga ga sprovedite u Beograd pod strogom stražom, zajedno sa svima spisima pri njemu nađenim".

KAPETAN: Nazdravlje!.. (Pauza.) Šta sad, moj gospodin-Žiko?

ŽIKA: Nemate kud, morate ga sprovesti.

KAPETAN: Koga? Đoku? More ću da ga sprovedem, vezanog ako hoćeš; metnuću ga u džak, kao mačku, pa ću da ga pošljem u Beograd! Ali šta ću sa spisima? Vidiš li da gospodin ministar ima pik baš na ove spise!

ŽIKA: Znae šta, gospodine kapetane? Ako hoćete mene da poslušate... ?

KAPETAN: Govori, gospodin-Žiko, bog iz tebe pro-govorio!

ŽIKA: I da presečete ovu bruku što vam se ćerka grčila u kancelariji, i da sprovedete Đoku u Beograd i da se izvinite pred gospodinom ministrom; najbolje, idite vi tamo u sobu pa blagoslovite proševinu, pa onda zajedno, sa ćerkom i zetom Đokom, otputujte vi lično u Beograd, pa tamo sami lično gospodinu ministru ...

KAPETAN: (Gleda ga i razmišlja.) Ama, boga ti, misliš li da će tako biti dobro? (Razmišlja i vrti glavom.) Slušaj, gotovo ćeš ti da imaš pravo. Sam ga sprovedim, ponesem i ove spise i ovaj... dabome, mogu gospodinu ministru kazati da je sve to zamesio gospodin Vića iz Ljubomere. Gospodinu Vići i onako ne treba služba! (Odluči se.) Pravo kažeš, gospodine Žiko, tako ću da uradim! (Ode u sobu.)

XXIII

ŽIKA, MILADIN

ŽIKA: (Ostavši sami, hukne i seda na svoju stolicu. Nađe odnekud onu krpu koju je ranije držao oko glave, pipa je, pa kad vidi da je još vlažna, metne je na čelo; zatim nasloni glavu na obe ruke.)

MILADIN: (Izviri iza rafa, pa kad vidi da je gospodin Žika sam, prilazi oba-zrivo i staje pred njegov sto.) Pa taj Josif iz Trbušnice, uvraćao je tako kod mene u dućan kao čovek...

ŽIKA: (Skoči razjaren i najpre ga tre-sne onom krpom sa glave, a zatim zaspe ciglama, aktima i svim što dočepa sa stola).

ZAVESA

GOSPOĐA MINISTARKA

- ŠALA U ČETIRI ČINA -

LICA

SIMA POPOVIĆ

ŽIVKA, njegova žena

DARA, kći

RAKA, sinčić

ČEDA UROŠEVIĆ, zet

RISTA TODOROVIĆ, kožarski trgovac
Dr NINKOVIĆ, sekretar Min. spoljnih poslova
POLICIJSKI PISAR

ANKA, služavka

ŠTAMPARSKI ŠEGRT

RISTA TODOROVIĆ, kožarski trgovac
PERA KALENIĆ
PERA, pisar iz administrativnog odeljenja

UJKA VASA

TETKA SAVKA

TETKA DACA
JOVA POPOV-ARSIN

TEČA PANTA Rodbina GOSPA-ŽIVKINA

MILE, njegov sin

SOJA, raspuštenica

TEČA JAKOV

SAVA MIŠIĆ

Gđa NADA STEFANOVIĆ, učiteljica engleskog jezika

POLICIJSKI PISAR

ANKA, služavka

ŠTAMPARSKI ŠEGRT

PRVI žandar

DRUGI žandar

PRVI poslužitelj iz ministarstva

DRUGI poslužitelj iz ministarstva

DJEVOJČICA krojačica

PRVI građanin

DRUGI građanin

Događa se u doba susreta prošloga i sadašnjeg veka.

PREDGOVOR

Ako ste kadgod pažljivije posmatrali sve što biva oko vas; ako ste se pogdekad upustili i udubili u odnose koji regulišu život jednoga društva i pokrete koje izaziva taj regulator, - vi ste morali zapaziti da se kroz život sva-koga društva jasno beleži jedna jaka i ravna linija. Tu liniju ispisali su obziri, tradicije, malodušnost, duhovna nemoć i sve one druge negativne osobine čovekove pod kojima se pojedinci guše, a društvo nemoćno predaje učmalosti.

Tu liniju socijalni matematičari nazvali bi možda normalom, a socijalni fizičari početnim gradom toplote ili hladnoće, jer ona odista liči onome stepenu na termo-metru iznad kojega se živa, pri zagrevanju, penje, a ispod kojega, pri hlađenju, slazi.

Tom ravnom linijom kreće se život skoro celokupnoga našega društva. Iznad te linije penju se samo pojedinci koji imaju duševne snage i hrabrosti da se uznesu iznad obzira, iznad tradicija i iznad malodušnosti. Iznad te li-nije penju se samo pojedinci koji ne čekaju da živu u društvenome termometru zagreje spoljna temperatura, već to zagrevanje nalaze sami u sebi, u svojim duševnim moćima. I ispod te linije slaze samo oni pojedinci koji takode imaju duševne snage da pregaze obzire i tradicije i otrese se malodušnosti. I ovi koji u društvu slaze ispod linije normale, sve do dna društvenog, nose sami u sebi dispozicije hlađenja duše i hlađenja osećaja sve do tačke "smrzavanja".

Da se neko digne ili spusti iznad ili ispod linije normale u životu, da se neko uzvisi iznad gomile ili spusti ispod gomile, treba da je podjednako hrabar. Hrabrost je biti čestit, plemenit, uzvišen, isto tako kao što je hrabrost biti podao i nevaljao. Treba imati mnogo moralne snage u sebi pa se uzneti iznad, moralne linije, biti iznad ostalih, iznad gomile; kao što treba vrlo mnogo duševne snage pa sići ispod linije, biti ispod ostalih, ispod gomile: biti hulja, provalnik, klevetnik, razbojnik i ubica. Podjednaka je hrabrost uzneti se u znak na nepouzdanjoj Ikarovoj spravi koju je naš vek usavršio, kao i spustiti se, u gnjuračkome oklopu, u mulj morskoga dna.

Ti ljudi koji se uznose iznad ili se spuštaju ispod ravne linije života imaju i velikih zamaha, velikih pokreta duše, velikih uzbuđenja i velikih emocija. Državnik sa strepnjom stoji pred sudom istorije, jer je poveo državu i narod sudbonosnim putem; veliki finansijer sa grozničavim uzbuđenjem stoji pred berzom na kojoj će se toga časa triplirati ili propasti njegova milionita imovina; voj-skovodi igra svaki damar od uzbuđenja kad povede ar-mije u sudbonosnu borbu; pesnika uzbuđuje inspiracija, umetnika čas stvaranja, naučnika ono nepoznato do čega otkrićem treba doći. Sve su to velika uzbuđenja, velike emocije, veliki pokreti duše.

A tih i takvih velikih uzbuđenja, velikih emocija, velikih pokreta duše ima i kod onih koji slaze ispod nor-malne linije. Razbojnik preživljuje najveću meru uzbu-đenja kad zariva krvav nož u grudi svoje žrtve; provalnik dršće i strepi pred sudijom; bludnica pati pod žigom prezrenja, a odmetnik pod vešalima preživljuje celu grada-ciju osećanja od bola i grize pa do samoodricanja i apatije.

U te oblasti, u oblasti velikih uzbuđenja, velikih emocija, velikih pokreta duše - pa bilo iznad ili ispod linije - dramatičar rado zalazi, jer će tu uvek naći du-boke izvore iz kojih može zahvatiti bogat i obilan materijal. Otuda se najveći broj drama i kreće u toj oblasti.

Mnogo je teže, međutim, tražiti i naći materijal u maloj sredini, u onome društvu, među onim ljudima, koji nemaju ni snage ni hrabrosti da se odvoje od ravne linije životne, pa bilo naviše ili naniže; među onim ljudima koji nemaju snage da budu dobri, ali tako isto nemaju ni hrabrosti da budu zli; među onim ljudima koji su vezani i sputani sitnim obzirima, koji robuju zastarelim tradicija-ma i čije je sve biće sazdano iz malodušnosti.

Život te sredine teče jednolično i odmereno, kao še-talica na zidnome satu; pokreti te sredine su mali, tihi, bez uzbuđenja, bez velikih brazda, bez jačih tragova, kao oni blagi talasići koji kruže po ustajaloj vodi kad na po-vršinu njenu padne tiče perce.

U toj maloj sredini nema bura, nema nepogoda, nema zemljotresa, ni požara; ta sredina je ograđena debelim zidom od oluja i vihora koji vitlaju kroz društvo. Ona živi u svojim sobama; ulica je za nju strani svet, inostranstvo; za nju su događaji koji uzbuđuju kontinente samo novinarska lektira.

U tim malim sredinama, koje se ne odvajaju od one ravne linije života, nema događaja, nema emocija, nema senzacija: "Danas je tetka-Savkin dan!" - eto, to je za tu sredinu događaj i svi se užurbaju, svi se kreću, svi oblače, nabavljaju bukete, pišu čestitke, prave posete... događaj, čitav događaj! "Mila čika-Stevina napustila mu-ža!" - "Ju, ju, ju, - gruva se cela familija u grudi - šta će svet kazati!" I eto, to je emocija koja uzbuđuje celu jednu porodicu, no toj uzbuđenosti ne leži toliko razlog u tome što je Mila napustila muža, koliko u onome "šta će svet kazati". A znate li šta je senzacija u takvim malim sredinama? "Snaja Zorka rodila blizance!" I ta senzacija ide iz kuće u kuću, samo se o njoj govori, ra-spravlja se, tumači, i ta tema ispunjava interes čitave jedne porodice i čitave jedne sredine.

Pera dobio klasu, Đoka se razboleo, Steva položio ispite, Jova premešten, gospa Mica kupila novu spavaću sobu, gospa Savka ošišala kosu, gospa Julka pravi novu haljinu od krep-de-šina, prija-Maci izgoreo kuglov, a prija Anka izgubila na friše-fire sto sedamdeset dinara. Eto, to su senzacije, to emocije, to događaji male sredine.

I, eto, iz te i takve sredine ja sam uzeo za ruku jednu dobru ženu i dobru domaćicu - gospođu Živku Popović - i izneo je naglo, neočekivano i iznenadno, iznad njene normalne linije života. Takav jedan poremećaj na tera-pijama života kadar je učiniti, kod ljudi iz male sredine, da izgube ravnotežu te do ne umeju do se drže no no-gama. I eto, u tome je sadržina Gospe ministarke, u tome sva jednostavnost problema koji taj komad sadrži.

Branislav Nušić

PRVI ČIN

Obično građanska soba.

Staro kanape, dve fotelje i nekoliko prostih trpezarijskih stolica. Troja vrata: u dnu, desno i levo, i jedan prozor desno. U sredini sobe veliki, zastrt sto, po njemu prostrte jedne stare očeve pantalone, koje će gospa Živka prekrojiti za sina.

I

ŽIVKA, SAVKA

SAVKA (sedi kraj stola): Šta si se zamislila?

ŽIVKA (stoji iza stola, o urotu joj visi santimetar, a u ruci velike makaze. Naslonila makaze na usne i za-mislila se gledajući u pantalone): Gledam, znaš, kako da izbegnem ovo mesto što se izlizalo.

SAVKA: Ne možeš ga izbeći, nego podmetni parče.

ŽIVKA: Gotovo, a i onako će mu trajati od petka do subote.

SAVKA: A cepa, a? Pa, znaš kako je, neka je samo živ i zdrav, pa neka cepa.

ŽIVKA: Ju, nije da cepa, tetka, nego dere kao vuk jagnjeću kožu. I kupuj mu, i prekrajaj mu, i nikad ništa na njemu celo ni dvadeset i četiri sata.

SAVKA: Nestašan, mnogo nestašan!

ŽIVKA (za vreme ove scene ona meri i kroji): Ne može da se stigne, bogami! Ne preliiva nam se, zaboga, već jedva vezujemo kraj s krajem.

SAVKA: A lepa plata.

ŽIVKA: Pa i nije. Dok odbiješ porezu, platiš kiriju, kupiš drva, tek vidiš, ostanu ti čiste šake. Teško je danas o plati živeti, ali ovaj moj ne ume. Ne gleda svoja posla i svoju kuću, nego se zaneo za politiku.

SAVKA: Pa jest!

ŽIVKA: Ono i drugi se bakte i, što kažu, lome sa politikom, ali opet, nekako, gledaju i sebe. Te komisije, te procene, te sednice, pa se spomognu nekako. Ali ovaj moj ne ume. Sve: ovo ne ide, naškodiće ugledu partije; ono ne ide, povikaće opozicija. I sve tako. A devojkju, eto, nismo platili već tri meseca, pa kiriju nismo platili za prošli mesec, a gde su još one sitne podužice: te mleko, te bakalini i... već znaš!...

SAVKA: Teško je bome danas.

ŽIVKA: Ti još ne dobi kafu? E što je bezobrazna, po tri puta čovek da joj kaže. (Odlazi zadnjim vratima.) Anka, šta je s kafom?

ANKIN GLAS (spolja): Evo!

ŽIVKA: Eto, i to se zove mlađe. Bar da je kao što treba kad ga čovek plaća.

II

PREDAŠNJI, ANKA

ANKA (unosil kafu i služi): Izvol'te!

ŽIVKA: Moram triput da molim za jednu kafu.

ANKA (bezobrazno): Pa nisam sedela na kanabetu, imala sam posla (Odlazi.)

III

ŽIVKA, SAVKA

ŽIVKA (pošto je Anka otišla): Eto, vidiš li je! Dode mi, bogami, da potegnem ovim makazama pa da joj raz-bijem glavu. Ali šta ću, moram da trpim. Dužna sam joj tri meseca, pa moram da trpim.

SAVKA (srčuci kafu): Eh, takvo ti je danas mlade.

ŽIVKA: Pa to sam te baš zvala, tetka Savka, da te umolim da nam daš jedno dvesta dinara na zajam.

SAVKA (trgne se): Ju, sinko, a otkud meni?

ŽIVKA: Pa ono što imaš na knjižicu.

SAVKA: Eh, to... na to nemoj ni da računaš, gde bih ja to dirala! Jedva sam skupila da mi se nađe, ne daj bože!...

ŽIVKA: Bože, tetka Savka, ti pa kao da ti mi to ne-ćemo vratiti. Plaćićemo ti pošteno i interes, a za tri me-seca imaš svoje pare. Slušaj, ne bila ja Živka ako ga ne nateram da se uvuče u kakvu komisiju. Šta tu partija! Doka kuma-Dragin nazida kuću sa partijom, a ovaj moj rasturi kuću.

SAVKA: Da l' si baš sigurna?

ŽIVKA: Šta?

SAVKA: Pa to, da će ući u komisiju?

ŽIVKA: Ti sumnjaš da ćemo ti vratiti?

SAVKA: Nije to, nego znaš, ne volim u taj novac da diram, pa, velim, ako ne uđe u komisiju...

ŽIVKA: Pa ne mora da bude baš komisija, može on i drukče. Ako ne može nikako drukče, a ti da znaš, uzajmićemo makar na drugo mesto, pa tebi vratiti. Tebi tvoje ne gine.

SAVKA: Ako je samo za tri meseca...

ŽIVKA: Nijedan dan više!...

IV

PREDAŠNJI, RAKA, ANKA

RAKA (gimnazista, ulazi bez knjiga i bez kape, sav podrpan.)

ANKA (ulazi za njim i nosi knjige i kapu.)

ŽIVKA: Iju, crni sinko, ti si se opet tukao?

RAKA: Nisam!

ANKA: Jeste, jeste, tukao se!

ŽIVKA (tetki): Pogledaj ga, tako ti boga, kakav je, kao da je s vešala pao.

ANKA (postavi knjige na sto): Eto je i ruku raskrvavio.

ŽIVKA: Iju!... (Ščepa mu ruku koju je vezao ma-ramom.) Nesrećniče jedan, bitango! (Anki): Donesi vodu da se ispere. (Anka odlazi.) Još kaže, nije se tukao!

RAKA (uporno): Nisam!

ŽIVKA: Nego šta si?

RAKA: Pravili smo demonstracije.

ŽIVKA: Kakve demonstracije, bog s tobom?

RAKA: Protiv vlade.

SAVKA: A šta ti imaš sa vladom, pobogu sinko?

RAKA: Nemam ništa, ali sam i ja viko: dole vlada!

ŽIVKA: Eto ti, eto ti, pa ne crkni sad od muke! Ama šta si ti imao da se mešaš u demonstracije?...

RAKA: Pa nije samo ja, ceo svet. Eno, još se tuku na Terazijama, a vlada je morala da da ostavku, jer je ubijen i jedan radnik i trojica su ranjeni.

ŽIVKA: Ju, ju, ju! Eto kako će i glavu da izgubi jednoga dana!

ANKA (dolazi s lavorom i bokalom): 'Ajde ovamo u kujnu da te umijem.

RAKA: Šta će mi da se umijem?

ŽIVKA: Vuci se tamo, operi tu ruku. Zar ne vidiš da izgledaš kao šinterski šegrt. (Gurne Raku te ovaj ode s Ankom.)

V

ŽIVKA, SAVKA

ŽIVKA (tetki): Eto, pa sad iziđi ti tu na kraj kad ti svaki dan dođe ovako pocepan.

SAVKA: 'Ajde i ja da idem, za poslom sam. A vi-dim, i tebe ometam. (Ustaje.)

ŽIVKA: Pa kako si rešila za ono?

SAVKA: Koje ono?

ŽIVKA: Pa de, što se prisećaš, za zajam?

SAVKA: A, za to? Pa kako da ti kažem: volela bih da ne diram u te pare, ali ako je nužda...

ŽIVKA: Ju, baš ti hvala, slatka tetka, nikad ti to neću zaboraviti.

SAVKA: Je l' da donesem predveče?...

ŽIVKA: Jeste, molim te, još danas! Pa dođi, tetka Savka, nemoj da ne dođeš. Ja, bogami, ne mogu; da mogu, došla bih ti. Nemoj ti na to da gledaš, nego dođi kad god možeš. I onako si sama, pa svrati koji put i da ru-čamo: svrati kao kod svoje kuće.

SAVKA (već na vratima): Ja ću ono predveče. Zbo-gom. (Odlazi.)

ŽIVKA (ispraća je do vrata): Zbogom, tetka! (Vraća se i, pošto je završila krojenje, umotava pantalone.)

VI

ŽIVKA, RAKA

RAKA (izlazi iz sobe, umiven, i upućuje se spoljnim vratima.)

ŽIVKA: Ehe, gde si nagao?

RAKA: Tamo!

ŽIVKA: Ama zar ti je malo bilo, okačenjače jedan. A latinski - dvojka, a nauka hrišćanska - dvojka, a matematika - dvojka! Ne gledaš to, nego demonstracije, a što ćeš da ponavljaš razred - to ništa.

RAKA: I otac je ponavljao četvrti razred, pa ...

ŽIVKA: Ama, ne gledaj ti na oca!

RAKA: Nije nego ću valjda na tebe da gledam.

ŽIVKA: O, gospode bože, i kad ga rodih takog nesrećnika! Vuci mi se ispred očiju!

RAKA (izleti na vrata, na koja nailaze Čeda i Dara.)

VII

ŽIVKA, ČEDA, DARA

ČEDA (ulazi sa ženom. Oni su obučeni za pasete): Eto nas. Vratili smo se kao što smo i otišli.

DARA: Bambadava smo išli.

ŽIVKA: Što, niste nikog našli kod kuće?

ČEDA: Čujte, majka, ja više neću da slušam te vaše savete. Te idite kod ove ministarke, pravite vizitu, te idite kod one ministarke, pravite vizitu.

ŽIVKA: Pa, zete, meni ne treba klasa, tebi treba.

ČEDA: Znam ja to, ali kako možete da nas šaljete gospođi Petrovički kad neće žena ni da nas primi?

DARA: Nije bila kod kuće.

ČEDA: Bila je, šta nije bila! Devojka se deset mi-nuta unutra domundavala, pa tek onda izlazi i kaže nam da gospođa nije kod kuće.

ŽIVKA: Pa zar sam ja tome kriva? Pitala sam je preko kuma-Drage i ona kaže: neka dođe, kako da mi ne dođe gospa-Živkina ćerka; nisam je videla otkako se udala.

ČEDA: Nisam je videla otkako se udala, a ovamo za-tvara nam vrata ispred nosa. Pa onda.... ona... juče... je l' i ona nije videla gospa-Živkinu ćerku otkako se uda-la? ...

DARA: E, nemoj tako. Ona odista nije bila kod kuće, videli smo je posle na fĳakeru.

ŽIVKA: Eto, vidiš! A ne ide to ni kao što ti misliš, zete. Treba i pet i šest puta ići na isti prag. Uostalom, vidiš da su napolju i neke demonstracije, pa ko zna da nisu ministri možda i zbog toga zbunjeni.

ČEDA: Pa ako su ministri zbunjeni, šta imaju tu ministarke da se zbunjuju.

ŽIVKA: E, nemoj tako da kažeš. Znam, pričala mi je gospa Nata, kaže: kriza, a moj muž ministar, pa ništa; miran, ubio ga bog, kao da nije kriza, a ja, nesrećnica, zbunila se kao niko moj; te obučem prevrnutu čarapu, i sve tako. Volim, kaže žena, da odležim jedno zapaljenje pluća nego jednu ministarsku krizu.

DARA: Slušam vas vazdan, a i ne skidam šešir. (Po-lazeći levo u sobu.) Majka, je li donosila šnajderka ha-ljinu?

ŽIVKA: Nije još.

DARA: Poslala bih Raku da je opet zove. (Ode.)

VIII

ŽIVKA, ČEDA

ČEDA (pripaljuje cigaretu): Badava, ovako više ne ide!

ŽIVKA: Pa ne ide, ali, pravo da ti kažem, ne bi ti ni ta jedna klasa mnogo pomogla. Ne može jedna klasa da ti isplati dugove.

ČEDA: Što vi meni jednako te dugove natičete na nos? Nisam ih napravio od besa, nego kad čovek uzme ženu bez miraza pa počne kuću kućiti...

ŽIVKA: Nismo te mi terali da je uzmeš. Ti si uvek govorio da je voliš.

ČEDA: A vi ste govorili da ima 12.000 dinara miraza.

ŽIVKA: Pa ima.

ČEDA: Ama gde su? Voleo bih da vidim tih 12.000 dinara.

ŽIVKA: Primićeš ih od osiguravajućeg društva

ČEDA: Primiću, al' kad umrete i vi i otac.

ŽIVKA: Pa možeš valjda dotle pričekati.

ČEDA: Mogu dotle i umreti.

ŽIVKA: Ne bi baš bila velika šteta.

ČEDA: Pa ne bi za vas, mogli bi još i vi da nasledite i moje osiguranje.

IX

ŽIVKA, ČEDA, PERA

PERA: (ulazeći na srednja vrata): Izvinite, ja sam dva puta kucao.

ŽIVKA: Molim, izvolite!

PERA: Gospodin nije kod kuće?

ŽIVKA: Ne!

PERA: A nije ni u kancelariji.

ČEDA: Vi ste činovnik?

PERA: Da, pisar kod gospodina Popovića. Pa hteo sam da mu javim da je kabinet dao ostavku. Hteo sam, znate, ja prvi to da mu javim.

ČEDA: Je li to izvesno?

PERA: Izvesno! A biće da gospodin Popović to već i zna čim nije došao u kancelariju.

ŽIVKA: Ama zar nikako nije dolazio?

PERA: Upravo, dolazio je od jutros, ali je nekako odmah otišao, čim je čuo da je vlada dala ostavku.

ČEDA: Pa onda znači da on zna!

PERA: Zna izvesno! Ali ipak, ja sam hteo prvi to da mu javim. Al' možda ne zna, a svi kažu da su naši pozvani da sastave novu vladu.

ŽIVKA (prijatno iznenađena): Naši?

PERA: Da, naši, a ja bih hteo to da mu javim.

ČEDA: A vi u "naše" računate ...?

PERA: Pa "naši"!... Gospodin Stevanović je već otišao u dvor.

ŽIVKA: Stevanović?

PERA: Ja sam ga svojim očima video.

ŽIVKA: O, bože moj, kako bi to bilo dobro! Vi ste lično videli Stevanovića kad je otišao?

PERA: Video sam ga.

ŽIVKA: Otišao je baš u dvor?

PERA: Da!

ŽIVKA: Hvala vam, gospodine, velika vam hvala što ste nas izvestili.

PERA: Ja sad idem na Terazije; šetaću tamo pod kestenovima, pa ako još što opazim, ja ću vam javiti. Sa-mo vas molim, kad dođe gospodin Popović, kažite mu da sam ja prvi došao i doneo vest da će naši obrazovati kabinet.

ČEDA: Reći ćemo!

PERA (gospođi Živki u koju kao da ima više poverenja): Molim vas, gospodo, recite samo: Pera pisar iz administrativnog odeljenja.

ŽIVKA: Hoću, gospodine!

PERA (već na vratima): Ako bi bilo što vrlo intere-santno, vi ćete dopustiti...?

ČEDA: O, molim...

PERA: Vi ćete mi dopustiti... (Ode.)

X

ŽIVKA, ČEDA

ŽIVKA: Zete, nisam te zagrlila od dana venčanja. (Grli ga.)

ČEDA: Ali čemu se vi to radujete?...

ŽIVKA: Gle sad! Mesto i ti da se raduješ, a ti još pitaš. Rako! Rako!

ČEDA: Ali čemu se vi to radujete?...

ŽIVKA: "Naši"! Jesi li čuo šta kaže čovek: "naši"!

ČEDA: Ama koj' čovek?

ŽIVKA: Pa ovaj ...

ČEDA: Pera pisar iz administrativnog odeljenja. Za njega su "naši" svi koji obrazuju kabinet. On to, izvesno, svakome tako javlja.

ŽIVKA: Ali kaže čovek: Stevanović otišao u dvor.

ČEDA: Pa?

ŽIVKA: Pa to! Ti možeš da avanzuješ, a može i on...

ČEDA: Ko?

ŽIVKA: Kako ko? Sima!

ČEDA: Pa otac je već načelnik ministarstva, šta može više?

ŽIVKA: A Državni savet, a upravnik Monopola, a predsednik opštine? Oho, moj brajko, samo kad se hoće, ima vazdan. (Na vratima.)
Rako! Rako!

ČEDA: Šta će vam?

ŽIVKA: Da kupi novine. Crkoh od radoznalosti! Ba-ko! Rako!

XI

PREDAŠNJI, MOMAK IZ MINISTARSTVA

MOMAK: Dobar dan, gospodo!

ŽIVKA (pretrne): Iju! Dobar dan!

MOMAK: Molim lepo, poslao me je gospodin da mu date njegov cilindar.

ŽIVKA: Cilinder? ...

MOMAK: Jeste!

ŽIVKA (ne verujući): Ama, cilindar?

MOMAK: Jeste, cilindar.

ŽIVKA: Ju, tako su mi se najednput oduzele noge! Je l' vam to gospodin kazao da mu odnesete cilindar?

MOMAK: Jeste, on.

ČEDA: (on se zainteresovao): A gde je gospodin?

ŽIVKA: Odista, gde je on?

MOMAK: Eno ga u ministarstvu.

ŽIVKA: A je li vam kazao šta će mu cilindar?

ČEDA: Eto ti sad! Otkud će momku reći šta će mu cilindar?

ŽIVKA: Oh, bože, tako sam se zbunila. Pa gde je sad ta Dara? Rako! Rako!

ČEDA (na levim vratima): Daro! Daro!...

XII

PREDAŠNJI, RAKA, DARA

RAKA (na srednjim vratima): Šta me zoveš?

ŽIVKA: Jesi li kupio novine? A jest, bogami, nisam ti ni dala. Ama, gde je ta Dara?

DARA (na levim vratima): Bila sam u kuhni.

ŽIVKA: Cilinder, otac traži cilindar!

DARA: Pa gde je?

ŽIVKA: Poslednji put, kad je bio prijem o kraljevom danu, met'la sam ga tamo u sobi, na orman.

RAKA: A, nije, ja sam ga video u sali iza furune.

ŽIVKA: Pa, zaboga, idite, idite, nađite ga! Ali brzo, odmah!

DARA i ČEDA (odlaze u sobu.)

ŽIVKA: (momku): A je li gospodin bio raspoložen kad je tražio cilindar?

MOMAK: Nije!

ŽIVKA: A ljut?

MOMAK: Nije bio ni ljut.

DARA (vraća se): Nema ga!

ČEDA (za njom): Nigde ga nema!

ŽIVKA: Ama, kako da ga nema? (Od juri zadnjim vratima.) Anka! Anka! (Svima.) Ta tražite ga, zaboga!

ČEDA: Ama, šta ste se zbunili?

ŽIVKA: Pa tako je to, dabome, kad čovek jedanput u godini nosi cilindar. I ko će sad da mu se seti gde je!

XIII

PREDAŠNJI, ANKA

ANKA (dolazi): Izvol'te!

ŽIVKA: Zna li vi, Anka, gde je cilindar gospo-dinov?

ANKA: Bio je na ormanu, ali ga je ovaj skinuo (po-kazuje na Raku) kad se igrao njim.

ŽIVKA: Bog te ubio, da te ne ubije, opet ti!

RAKA: Nije istina! Ja sam uzeo samo kutiju da na-pravim aeroplan, a cilindar sam ostavio.

ŽIVKA: Pa gde si ga ostavio?

RAKA: Ne znam!

ŽIVKA: 'Ajde tražite ga, tražite ga, zaboga, mora se naći! (Raziđu se svi po kući da traže cilindar.)

XIV

ČEDA, MOMAK

ČEDA (momku, s kojim je ostao sam): A vi ste davno u ministarstvu?

MOMAK: Vrlo davno, gospodine ...

ČEDA: I vama je to sasvim obična stvar kad se menja ministarstvo. Promenili ste ih mnogo?

MOMAK: Mnogo! Kolikima sam i kolikima ja već sagledao leđa.

ČEDA: I vi mora biti imate dobar nos, znate već unapred da omirišite situaciju?

MOMAK: (laska mu to): Pa ... razume se! ... Znao sam ja još pre tri dana da će ova vlada pasti.

ČEDA: E?

MOMAK: Ama, znam ja to iako ne čitam novine. Čim vidim da ministar svaki čas Živka blagajnika, i čim vidim mnogo zgužvanih hartija u korpi kraj ministrovog stola, ja odmah kažem u sebi: ovaj se sprema.

ČEDA: A šta kod vas znači kad vas pošlju za cilindar?

MOMAK: Znači da je gospodin pozvan u Dvor i taj posao treba brzo svršiti, jer bivalo je da ja po kome do-nesem cilindar, a on ga pogleda k'o krava mrtvo tele i veli: "Dockan, nosi natrag!"

ČEDA (usplahiren): Dakle, bivalo je i to?! (Odjuri vratima i prodere se na njima): Ama, šta se vazdan majete, dajte taj cilindar!

XV

ŽIVKA, DARA, ČEDA, ANKA, MOMAK

ŽIVKA (nosi cilindar i gladi ga rukavom od bluže.) DARA i RAKA (dolaze za njom.)

ŽIVKA: Kad ga, nesrećnik, metnuo pod minderluk i napunio ga orasima! Ko bi se setio da ga traži pod minderlukom?

ČEDA (ščeпа cilindar od Živke, strpa ga momku u ruke i gura ga): Idite, idite, u vašim je rukama sudbina ove zemlje. (Izgura ga.) Žurite, molim vas, žurite!

XVI

PREDAŠNJI bez MOMKA

ŽIVKA (Čedi, pošto je momak otišao): Ti znaš nešto?

ČEDA: Ne znam, ali... dabome! Kriza ... - cilindar ...

ŽIVKA: I ti možeš još da čekaš; što ne trčiš tamo?

ČEDA: Kuda?

ŽIVKA: Na Terazije!

ČEDA: Pa tamo je već gospodin Pera iz administra-tivnog odeljenja.

ŽIVKA: Ama, kako možeš da izdržiš i da čekaš da ti drugi donosi novosti. Dajte mi šešir, idem sama!...

ČEDA: Kuda?

ŽIVKA: Na Terazije!

DARA: Bože, mama, otkud to ide!

ČEDA: Dobro, dobro, evo idem ja!

RAKA: I ja ću! (Dune na vrata.)

ŽIVKA (Čedi): Ali nemoj da se zabiješ u kafanu. Prodi svuda, promuvaj se, pa kad čuješ što, a ti dođi odmah. Znaš kako smo mi ovde, kao na žeravici.

ČEDA (uzme šešir): Ne brinite, javiću već! (Odlazi.)

XVII

ŽIVKA, DARA

ŽIVKA (seda umorna na kanabe): Oh, bože, ne smem čisto ni da kažem: a znaš li ti šta to znači kad se traži cilindar?

DARA: Ne znam!

ŽIVKA: Zovu ga u Dvor.

DARA: Oca? A zašto ga zovu?

ŽIVKA: Zašto? E jesi prava glupača! O bože, kako se to nijedno dete nije izmet'lo na mene. Svi su glupi na oca! (Imitira je.) "Zašto ga zovu?" Pa ne zovu ga, valjda, da im nasadije kvočke; nego, čula sam, pala vlada i sad ima nova da se sastavi.

DARA: Pa da vi ne mislite...?

ŽIVKA: Šta mislim? 'Ajd, baš da čujem; šta mislim ja?

DARA: Ne mislite valjda da otac bude ministar?

ŽIVKA: Strah me je da mislim, a mislim. Pa eto, tražio je cilindar. Zar ne vidiš da ja držim oba palca stegnuta. Stegla sam ih krvnički, bojim se iščašice se, ali, ako, toliko mogu za moga muža da učinim.

DARA: Oh, bože, kad bi se to desilo... mogao bi onda i Čeda...

ŽIVKA: Taman, kao da je Čeda prva briga. Kamo sreće da si ti mene poslušala...

DARA: Šta da sam te poslušala?

ŽIVKA: Pa eto, to... ako bi se desilo da otac po-stane ministar da nisi pošla za toga, kako bi se lepo udala kao ministarska ćerka.

DARA (uvredeno): Bože, majka, kakav je to razgovor!

ŽIVKA: Pa ne, al' kažem.

DARA: Meni ni ovako ništa ne fali.

ŽIVKA: Tebi ne fali, nego njemu.

DARA: Njemu?

ŽIVKA: Pa dabome... nema škole, ne zna jezike, ne može da pravi karijeru, i onako nekako ne pristaje...

DARA: Meni je dobar, a vama se ne mora dopadati. Kad sam ja zadovoljna, šta vi imate tu?

ŽIVKA: Pa već ti, znam ja tebe. Ko dirne njega, kao da te je u oko dirnuo.

DARA: Pa jeste!

XVIII

PREDAŠNJTI, G. PERA

PERA (na zadnja vrata): Izvinite, ja...

ŽIVKA (skoči kao oparena): Šta je, zaboga, ima li čega novog?

PERA: Ima.

ŽIVKA: Govorite!

PERA: Video sam ga.

ŽIVKA: Koga?

PERA: Njega, gospodina. Video sam ga, otišao u Dvor, ima cilindar na glavi.

ŽIVKA (uzbuđeno): Da se niste prevarili?

PERA: Ta kako bih se prevario! Video sam ga k'o što vas sad vidim. Javio sam mu se.

ŽIVKA: A on?

PERA: I on se meni javio.

ŽIVKA: A ne znate zašto je otišao u Dvor?

PERA: Kako ne znam: svi su naši pozvani.

ŽIVKA: I mislite da bi se to moglo još danas svršiti?

PERA: Kako još danas, još sad. Ko zna, možda je i potpisano.

ŽIVKA (Dari): Steži palac, Daro! (Glasno.) Da li je to moguće da je već potpisano?

PERA: Idem da ih sačekam kad izlaze; pročitacu im sa lica ukaz. Ali vas molim da kažete gospodinu da sam ja prvi koji sam došao da mu javim da je otišao u Dvor. A ja ću...

ŽIVKA: Da, dodite odmah, čim čujete što.

PERA: Pera pisar iz administrativnog odeljenja. (Kla-njajući se odlazi.)

XIX

ŽIVKA, DARA

ŽIVKA (vraćajući se sa vrata): Daro, dete moje, meni je čisto došlo da plačem. (Plače.) A ti... ti ništa?

DARA: Kako ništa, zaboga, još kako sam uzbuđena; samo pravo da vam kažem, ja čisto ne verujem u toliku sreću.

ŽIVKA: Slušaj, obuci se pa da idemo na Terazije, da čekamo.

DARA: Ali, zaboga, majko, to ne ide!

ŽIVKA: Pa jeste da ne ide, pravo kažeš; jer ako je on već ministar, onda nema smisla da ja idem peške.

DARA: Ama nije to, nego zbog sveta.

ŽIVKA: A grize me nestrpljenje, ne mogu prosto da izdržim. I gde je, molim te, sad onaj tvoj, što ne dolazi. (Odlazi na prozor.) Zabio se izvesno u kafanu, a što mi ovde gorimo na žeravici, to se njega ne tiče. (Nervozno šeta i krši prste.) Uh, da mi je da se sad pretvorim u muvu pa da uletim u Dvor da svojim ušima čujem kako kralj kaže Simi: "Pozvao sam vas, gospodine Simo, da vam ponudim jedan portfelj u kabinetu!" A onaj moj šmokljan, mesto da kaže: "Hvala, vaše veličanstvo!" si-gurno će početi da muca. Ubio ga bog sa sukladom, si-gurna sam da će mucati.

DARA (prekoravajući je): Ali, zaboga, mama!

ŽIVKA: Uh, kćeri, sve drugo ne marim, ali samo da mi je da gospa-Dragu svučem sa državnog fijakera, pa makar za dvadeset i četiri sata. Prilepila se za fijaker kao taksena marka, pa misli niko je ne može odlepiti. E, odlepićeš se, sinko. Još poslepodne ćemo se voziti na ministarskom fijakeru.

DARA: Ali, čekaj, zaboga, majka, treba prvo sko-čiti...

ŽIVKA: Naposletku i ne marim za gospa-Dragu. Bar je žena vaspitana, otac joj je bio činovnik Glavne kon-trole. Ali gospa Nata! No, teško zemlji kad je doživela da ona bude ministarka! Majka joj izdavala kvartire za samce, a ona nameštala krevete tim samcima ...

DARA: Nemoj tako, majka, pa evo i ti možeš po-stati ministarka.

ŽIVKA: Pa šta, ima valjda neke razlike između mene i Nate. Moja majka je šila u vojnoj šivari, ali je zato mene lepo vaspitala. Ja sam svršila tri razreda osnovne škole i, da sam htela, mogla sam još da svršim. Da ja nisam bila takva, ne bi mene tvoj otac uzeo: on je bio već činovnik kad me je uzeo.

DARA: Pa jest, samo, kažu, morao je da te uzme.

ŽIVKA: To tebi valjda tvoj muž kaže. Bolje bi bilo kada bi on požurio da nam javi šta je novo. Ali, dabome, on se zavukao negde u kafanu. (Seti se.) Čekaj... gde su karte? ... Ti si ih sinoć razmeštala.

DARA: Eto ih u fijoci.

ŽIVKA (vadi ih i meša): Baš da vidim kako u kar-tama stoji. (Razmišljajući.) Kad je poslednji put Sima avanzovao, pogodile su mi, ne možeš čisto da veruješ kako su mi sve pogodile. Šta se utrpala između mene i Sime ova udovica! (Broji.) Jedan, dva, tri, četiri, pet, šest, se-dam . . . Glas. (Broji u sebi.) Kuca... brzo... novac s ve-čeri. (Govori.) Znam, to će tetka Savka da mi donese... Cela istina... krevet! (Skupi dva donja reda i počne po-krivati karte.)

DARA: A što pokrivaš sebe?

ŽIVKA: Pa da vidim to, hoću li biti ministarka?

DARA: Bože, mama, pa pokrij oca, jer glavno je pi-tanje hoće li on biti ministar...

ŽIVKA: Pravo kažeš! Desetka herc... velika radost. Bogami, ćerko... ako je po kartama...

XX

PREBAŠNJI, ANKA

ANKA (dolazi sa jednom devojčicom, koja nosi ha-ljinu uvijenu u beo čaršav): Krojačica poslala haljinu...

ŽIVKA: Nosi natrag, nemam kad da je probam.

DARA: Ali, zaboga, majka, što ne probaš?

ŽIVKA: Tako... Donesi poslepodne...

DARA: Pa to je časkom.

ŽIVKA: Nek donese poslepodne, jer... ne znam ka-kav ću aufpuc. Ako bude ono, onda ću svileni aufpuc, a ako ne bude ono, onda ću satinski... eto ti! ...

DEVOJČICA: Šta da kažem gospodici?

ŽIVKA: Reci joj: ako bude ono, onda ću svileni aufpuc.

DARA (prekida je): Nemoj ništa da kažeš gospodici nego donesi poslepodne haljinu.

DEVOJČICA (ode.)

ANKA (ode za devojčicom.)

XXI

ŽIVKA, DARA

ŽIVKA: Ju, ju, ju, ala mi zaigra desno oko... na-jedanput Zaigra.

DARA (koja je bila kod prozora): Evo ga Čeda.

ŽIVKA: Je l' trči? Je l' se smeje? Je l' maše mara-mom? Pitaj ga, pitaj ga šta je.

DARA: Ušao je već u dvorište.

ŽIVKA: Da znaš da nam nosi dobar glas! Nije meni badava oko tako najedanput zaigralo.

XXII

PREDAŠNJI, ČEDA

ŽIVKA (tek što se Čeda javio na vratima): Govori!

ČEDA: Čekajte, zaboga!...

ŽIVKA: Ako mi odmah ne kažeš, pašću u nesvest!

ČEDA: Ali čekajte da vam kažem sve po redu.

ŽIVKA: Pa govori, ne oteži!

ČEDA: Dakle, vraćajući se ovamo, ovako sam mi-slio ...

ŽIVKA (ščeпа ga za gušu): Govori: je li, ili nije? Je li, ili nije: razumeš li?

ČEDA: Ama, čekajte! Dakle, ovako sam smislio. Otac da meni izradi jedan zajam kod Klasne lutrije na privredne ciljeve, i to da mi bude mesto miraza. S tim da odužim dugove, a posle ...

ŽIVKA: Daro, kćeri, meni mrkne pred očima. Kaži tvome mužu neka kaže: da ili ne, inače ću ga gađati sto-licom!

DARA: Pa kaži, zaboga!

ŽIVKA: Da ili ne?

ČEDA: Da!

ŽIVKA: Šta?

ČEDA: Ministar.

ŽIVKA: Ama ko, ubio te bog, da te ubije, ko mi-nistar?

DARA: Je l' otac?

ČEDA: Jeste!

DARA (ushićena, zagrli ga, srećna): Slatki moj Čedo!

ŽIVKA: Deco, deco, pridržite me! (Klone, umorna od uzbuđenja, u stolicu.)

ČEDA: Dakle, kažem, to sam smislio: da otac meni izradi iz Klasne lutrije jedan zajam od 12.000 dinara na privredne ciljeve, i to da mi bude kao miraz. S tim ću lepo da otplatim dugove i tada, kao pride, da mi da tri klase.

ŽIVKA (skoči): Kako to ti: otac ovo, otac ono. Pita li se tu valjda još kogod?

ČEDA: Pa da, pitaju se i drugi ministri!

ŽIVKA: A ja?

ČEDA: Pa šta ste vi?

ŽIVKA: Kako šta? Još pitaš. Ja sam gospođa mini-starka! (Udari u sladak smeh od zadovoljstva.) Ju, ubio me bog, čisto ne verujem svojim rođenim ušima. Kaži mi, Daro, ti!

DARA: Šta da vam kažem?

ŽIVKA: Pa zovi me kao što će odsad ceo svet da me zove.

DARA: Gospođo ministarka!

ŽIVKA (Čedi): 'Ajde kaži i ti!

ČEDA: Hoću, al' kažite i vi meni: gospodin ministrov zete; da čujem, znate, kako to zvuči!

ŽIVKA: Pre svega, zet - to nije ništa, a drugo, pravo da ti kažem, ti nekako i ne ličiš.

ČEDA: Gle, molim te! A vama već liči, kao...

ŽIVKA (unese mu se u lice): Kao šta?

ČEDA (gundajući): Ta već...

ŽIVKA: 'Ajde, 'ajde, lani ako hoćeš da ti počeše jezik paragraf sedamdeset šesti.

ČEDA: Oho, ho! Pa vi govorite kao da ste vi mi-nistar.

ŽIVKA: Ako nisam ministar, a ja sam ministarka, a upamti: to je, koji put, mnogo više.

DARA: Ali, zaboga, Čedo, majka! Nemojte se sva-dati, ne liči to ministarskoj kući!

ŽIVKA: Pa da, ne liči. Al' tako je to kad nije vaspitan da bude u ministarskoj kući.

XXIII

PREDAŠNJI, RAKA

RAKA (uleti): Mama, znaš šta je novo? Tata postao ministar!

ŽIVKA (ljubi ga): E, a ko ti je to kazao, Čedo?

RAKA: Kažu mi deca, i mene su odmah prozvali mi-nistarsko prase.

ŽIVKA: Mangupska posla. Više se nećeš družiti sa tim mangupima.

RAKA: Nego s kim ću?

ŽIVKA: Družićeš se odsad s decom engleskog kon-zula.

RAKA: A nije to ništa što su me nazvali prase, nego su mi psovali i majku.

ŽIVKA: A znaju li oni da je tvoj otac ministar?

RAKA: Znaj, pa baš zato i psuju!

ŽIVKA: Zapisaćeš mi tu bezobraznu decu, pa ćemo ih premestiti u unutrašnjost: i decu, i razred, i učitelja. U ovoj zemlji mora jedanput da bude reda i da se zna kome se sme psovati mater a kome ne sme.

RAKA: Jaoj, da znaš, mama, što volim što je tata postao ministar!

ŽIVKA: E?!... A zašto?

RAKA: Pa, odsad kad me tata istuče, ja samo sku-pim demonstracije, pa se razderemo: dole vlada!

ŽIVKA: Pregrizo jezik ti, dabogda!...

RAKA: Dole vlada!...

ŽIVKA: Kuš, kad ne umeš da govoriš kao pametno dete!

RAKA: A nisam ti ni kazao! Evo ga ide otac!

ŽIVKA: Ide? Pa što ne govoriš, marvo jedna, nego brbljaš koješta. (Zbuni se.) Deco, deco, nemojte da mi smetate. Vi stanite iza mene. Bože moj, ko bi to reko: otišao jutros od kuće kao običan čovek, a vraća se mini-star. Ama stanite ovamo, nemojte mi smetati!

XXIV

PREDAŠNJI, POPOVIĆ

POPOVIĆ (pojavljuje se na vratima pod cilindrom.)

ŽIVKA (grli ga): Ministre moj!

ČEDA i DARA (ljube mu ruku): Čestitamo!

RAKA (razdere se iz sveg glasa): Dole vlada!

ŽIVKA (skoči kao oparena i, kako je bila već pri-hvatila iz Popovićeve ruke cilindar, ona ga natuče Raki na glavu da mu tako uguši glas): Kuš, proketo štene! Ubio ga bog da ga ubije i kad ga rodih ovako prokletoga!

POPOVIĆ: No, no, Živka, uzdrži se, zaboga!

XXV

PREDAŠNJI, PERA

PERA (ude, i kad spazi Popovića, zbuni se): Izvini-te ... ja, ovaj ... ja sam došao da vam javim da ste po-stali ministar.

POPOVIĆ: Znam ja to, gospodine Pero.

PERA: Znam ja da vi to znate, al' opet sam ja hteo prvi da vam javim.

POPOVIĆ: Hvala, hvala!

ŽIVKA: Hoćete li vi, gospodine Pero, sad u mini-starstvo?

PERA: Na službi, gospodo ministarka.

ŽIVKA: Naredite da odmah posle podne, u četiri sata, dođe ovde ministarski fijaker.

POPOVIĆ: Šta će ti to?

ŽIVKA: Pusti me, molim te! Hoću da se provozam triput od Kalemegdana do Slavije pa makar posle umrla. Naredite, gospodine Pero!

PERA: Razumem, gospodo ministarka. (Klanja se iz-lazeći.) Pera pisar iz administrativnog odeljenja!..

ZAVJESA

DRUGI ČIN

Ista soba, samo sada bogatija nameštajem koji je bez ukusa razmešten.

I

ČEDA, ŠTAMPARSKI ŠEGRT

ČEDA (sedi za malim stočićem na kome je telefon i završava razgovor): Gospođa ministarka nije momentano kod kuće... Ne!... Kako?... Pa, pravo da vam kažem, ja ne znam kad prima... A, zvala vas je?... To je druga stvar. Pa onda izvolite u koje doba želite, ona će, izvesno, kroz koji čas biti kod kuće. - Molim za vaše ime? Dr Ninković, sekretar ministarstva spoljnih poslo-va. - Lepo, ja ću reći, a vi izvolite! (Zatvara telefon.)

ŠTAMPARSKI ŠEGRT (donosi pakete): Evo, molim, vizit-karte.

ČEDA: Je l' plaćeno?

ŠEGRT: Jeste! (Predaje mu šest kutija.)

ČEDA (iščudava se): Oho! Pa koliko je to?

ŠEGRT: Šest stotina.

ČEDA: Šest stotina?!!!...

ŠEGRT: Toliko je gospođa poručila.

ČEDA: Dobro, dobro, idi!...

ŠEGRT: (Ode.)

II

ČEDA, DARA

ČEDA (otvori paket, vadi jednu vizit-kartu i slatko se smeje.)

DARA (nailazi iz sobe): Šta se ti tako slatko smeješ?...

ČEDA: Ama, kako da se ne smejem. Čitaj, molim te! (Daje joj vizit-kartu.)

DARA (čita): "Živana Popović, ministarka." (Govori.) Pa šta?

ČEDA: Kako pa šta? Otkud se na kartama piše: "mi-nistarka"! Kao da je to zanimanje: ministarka.

DARA: Pa kad ona neće nikog da zapita no sve sama radi.

ČEDA: Pa onda - šest stotina vizit-karata. Koliko godina misli ona da će biti ministarka? Ili misli možda da svoje vizit-karte rastura po narodu kao proklamacije.

DARA: A vidiš, napisala Živana.

ČEDA: Pa da, gospa Živka joj je prosto, nije mini-starsko ime. A gde je ona, bogati, od jutros?

DARA: Kod zubnog lekara.

ČEDA: Šta će tamo?

DARA: Šta znam ja, opravljja zube. Već četiri dana ide svaki dan.

ČEDA: Tražio je neki sekretar ministarstva spoljnih poslova na telefonu.

DARA: Jesi li ti razgovarao sa ocem? ...

ČEDA: Jesam, ali s njim ne vredi razgovarati. Njega je tamo neki ludi vetar ubacio u ministre, a nije za to rođen. Za ministra se mora, brate, roditi. Zamisli, molim te, on hoće i da bude ministar i da ostane čist. Nije nego još nešto! Ja mu lepo kažem: "Vi ne možete, pa ne možete da mi date obećani miraz, e pa evo vam sad dobra prilika: izradite mi jedan privredni zajam kod Klasne lutrije." Ti privredni zajmovi niti se upotrebljavaju na privredu niti se vraćaju državi.

DARA: A šta on kaže?

ČEDA: Veli: neće on da se prlja, hoće da ostane pošten čovek.

DARA: Pa to je lepo! Što mu zameraš?

ČEDA: Ama to je lepo u teoriji, ali u praksi nije.

DARA: Zar ne umeš što drugo da smisliš?

ČEDA: Pa već docnije, ako bude trebalo, smisliću ja još štogod, ali najpre treba ovo ostvariti.

DARA: Ne ostaje ti ništa drugo nego opet s majkom da razgovaraš.

ČEDA: Samo kad bi se s njom moglo čestito razgovarati.

III

PREDAŠNJI, GĐA ŽIVKA

ŽIVKA (dolazi spolja pod šeširom, a za njom jedan fotografski šegrt nosi preko ruke haljinu uvijenu u beli čaršav): Metni ovde!

ŠEGRT (ostavi haljinu preko stolice.)

ŽIVKA: Tako, sad možeš ići!

ŠEGRT: (ode.)

DARA: Gde si, bogati, nosila tu novu haljinu?

ŽIVKA: Fotografisala sam se; dvanaest kabinet i jed-na velika za izlog. A bila sam i kod zubnog lekara. Je li me tražio ko?

ČEDA: Donete su vizit-karte.

DARA: Zaboga, majka, šta će ti šest stotina?

ŽIVKA: Kako šta će mi? Tolika familija pa moram svakom da dam za uspomenu i inače, potrošice se to za tri godine. Je l' te, deco, a primećujete li vi štogod na meni?

ČEDA: Ništa...

ŽIVKA: A kad se nasmejem? (Smeje se.)

ČEDA: Zlatan zub.

DARA: Zaboga, mama, pa tebi je taj zub bio potpuno zdrav.

ŽIVKA: Pa bio je zdrav, dabome.

DARA: Pa što si navukla zlato na njega?

ŽIVKA: Nego! Kakvo je to pitanje? Zar gospa Draga ima zlatan zub; zar gospa Nata ima dva zlatna zuba, pa čak i gospa Roksa, protinica, ima zlatan zub, a ja da ga nemam.

ČEDA: Pa da, otkud ima smisla to: ministarka, a da nema zlatan zub!...

ŽIVKA: Pa dabome! Kad dođe tako neko otmeniji u posetu, pa se u razgovoru nasmejem, a mene čisto sra-mota.

ČEDA: Sasvim!

ŽIVKA: Ne znam samo da l' bi lepo stajalo da i s desne strane napravim jedan zub?

ČEDA: To bi lepo bilo zbog simetrije.

ŽIVKA: Niko me na telefonu nije tražio?

ČEDA: Jeste. Neki dr Ninković.

ŽIVKA: Je l' reko da će doći?

ČEDA: Jeste.

ŽIVKA: Baš dobro!

DARA: Ko ti je to opet?

ŽIVKA: Sekretar ministarstva spoljnih poslova. Daro, dete, odnesi, bogati, tu haljinu, metni je u orman. Čekaj. Ponesi i šešir. (Skida.) I onako imam sa tvojim mužem da progovorim reč-dve.

ČEDA: Vrlo dobro, i ja imam s vama da razgovorim reč-dve.

DARA (uzme haljinu sa stolice i šešir pa odlazi.)

IV

ŽIVKA, ČEDA

ČEDA (kad su ostali sami): Ja sam se rešio, majka, da definitivno uredim stvar.

ŽIVKA: Vrlo dobro, a i ja sam se baš rešila da de-finitivno uredim stvar.

ČEDA: Ja sam, dakle, rešio da vi još danas razgo-varate sa ocem...

ŽIVKA: Čekaj, čekaj da ja prvo tebi kažem šta sam ja rešila. Ja sam, vidiš, dragi moj zete, resila da uzmem moju ćerku natrag.

ČEDA: Kako da je uzmete natrag?

ŽIVKA: Tako, da se ti lepo i ljucki izvučeš iz ove kuće, i da ostaviš ženu.

ČEDA: Kako, molim vas?

ŽIVKA: Pa tako de, šta se iščuđavaš. Da napustiš ženu, i ona tebe da napusti.

ČEDA: Tako! A zašto to, moliću?

ŽIVKA: Tako! Nije ona za tebe. Ona je sada sasvim drugo nešto nego što je bila kada si je ti uzeo za ženu.

ČEDA: Je l' te? Gle, molim vas, ko bi to reko?!

ŽIVKA: I ona sad može da nađe mnogo bolju pri-liku nego što si ti!

ČEDA: Kako, molim?... Recite to još jedanput.

ŽIVKA: Ama, šta se ti tu vazdan iščuđavaš. Mogu da nađem za nju bolju priliku, pa eto ti.

ČEDA: Tako! E, sad razumem!

ŽIVKA: Pa nema tu, brate, šta da se buniš. Evo, razmisli sam šta si ti i ko si ti: jedna obična vuciba-tina...

ČEDA (uvređeno): Gospođo ministarka!...

ŽIVKA: Ama de, mi ovo razgovaramo prijateljski i familijarno, i ja tebi to sasvim familijarno kažem da si vucibatina. Jer, eto, šta si ti svršio, - ništa. Niti imaš škole, niti znaš jezike; triput si dosad otpuštan iz slu-žbe. Zar nije?

ČEDA: Dozvolite ...

ŽIVKA: Hoćeš da kažeš: kad si takav, što smo dali dete za tebe. E pa tako, vidiš, zakačio si se za nju, a mi tada nismo bili bogzna šta, a devojka zamakla u godine a začorila, pa eto tako sludovasmo. Bilo što je bilo, šta ćeš mu, ali - ako se stvar može popraviti, treba je po-praviti.

ČEDA: Ama koga da popravite?

ŽIVKA: Tebe ne, ne boj se!... Nego stvar... Zato sam ja i smislila da mi tebe najurimo.

ČEDA: Tako! A to ste vi smislili?

ŽIVKA: Ja, dabome! Tebe da najurimo, a Daru da udarno kao što joj priliči.

ČEDA: Divan plan. Istina, račun je napravljen bez krčmara, ali svejedno. A šta bi vi, gospođo ministarka, rekli kad bih ja vama rekao da ne pristajem na sve to.

ŽIVKA: Pa ti, ako si pametan čovek, i ako zrelo razmisliš, uvidećeš i sam da je ovako za tebe bolje. Mo-gao bi čak da dobiješ klasu ako se lepo i familijarno sporazumemo.

ČEDA: Ja ne prodajem ženu za jednu klasu.

ŽIVKA: Pa dobro de, kad si baš zapeo, neka bude dve klase.

ČEDA: Ama, kako vi to, kao da smo na vašaru. Mo-lim vas, recite vi meni, mislite li vi ozbiljno sve ovo što govorite?...

ŽIVKA: Pa ozbiljno, dabome! Ovaj zubni lekar kod koga sam nameštala zub primio se za provodadžiju i već je razgovarao sa čovekom.

ČEDA: Ama kako to, kod mene živog, pa već raz-govarao sa čovekom?

ŽIVKA: Bogami, pravo da ti kažem, neću ja za tvoju ljubav da ispustim ovako lepu priliku.

ČEDA: Glete, molim vas! A sme li se bar znati ko je taj budući zet?

ŽIVKA: Počasni konzul.

ČEDA: Kako?

ŽIVKA: Tako, počasni konzul. Ni... Čekaj, molim te. (Vadi iz tašne jedno ceduljče i čita): Počasni konzul Nikarague.

ČEDA: Gospode bože, ko vam je to opet?

ŽIVKA: Čovek iz diplomacije i onako od reda, kao što i priliči jednoj ministarskoj kćerki.

ČEDA: E, to mi je milo! A šta je inače taj Nikaragua?

ŽIVKA: Koj' Nikaragua?

ČEDA: Pa taj vaš budući počasni zet?!

ŽIVKA: Kako šta je, pa konzul!

ČEDA: Ama počasni konzul. Ne može se tek od toga živeti. Ko je još od počasti živeo? On mora imati i neko zanimanje?...

ŽIVKA: Pa inače je kožarski trgovac.

ČEDA: Uf, ala to nešto smrdi.

ŽIVKA: Nego kao ti, što niti smrdiš niti mirišeš. Kamo sreće da si ti kožarski trgovac!

ČEDA: Ono, kako vašem Raki trebaju svake nedelje nova pendžeta, bilo bi odista dobro.

ŽIVKA: Gledaj ti svoja pendžeta!

ČEDA: A je l' te, molim vas, smem li znati kako je ime Nikaragui?

ŽIVKA: Ama kakav Nikaragua, ubio te bog!

ČEDA: Pa taj naš zet.

ŽIVKA: A, za njega pitaš. Ime mu je Rista Todorović.

ČEDA: Dakle, Rista? E, to je lepo, to je odista lepo. A velite, zubni lekar provodadžija?

ŽIVKA: Pa jeste, on!

ČEDA: Slušajte, pa poručite provodadžiji da dođe k meni da progovorimo. Recite mu: vrlo ćemo se lako sporazumeti, jer smo od istog zanata, i ja znam da va-dim zube.

ŽIVKA: Ti?

ČEDA: O, te još kako! Prednjake vadim po nekoliko odjedanput, a kutnjake po jedan, ali kad jedan izvadim, sve ostale zaljuljam. Pa zato baš i kažem, recite vašem zubnom lekaru nek dođe k meni.

ŽIVKA: Nije potrebno, jer stvar je već potpuno uređena. Danas će već doći mladoženja na viđenje sa devojkom.

ČEDA: Ama kojom devojkom?

ŽIVKA: Pa sa tvojom ženom.

ČEDA: I doći će ovamo Nikaragua da je gleda?

ŽIVKA: Razume se!

ČEDA: E, to je lepo! Slušajte, pa treba kazati devojci da se obuče. A šta mislite, treba li i ja da se obu-čem?

ŽIVKA: Ama šta ćeš mi ti! Udaj se ti za tvoj račun, ako ti treba, a nas ostavi na miru.

ČEDA: Sasvim pravo kažete, ja ću se udati za svoj račun! (Ščepa šešir.) Ja ću vas zvati u svatove! (Ode naglo.)

V

ŽIVKA (prilazi telefonu. Vadi iz tašne jednu cedulju na kojoj je zapisan dotičan telefonski broj): ... Je l' to centrala? ... Dajte mi, molim vas (gleda u ceduljicu)... 5872 ... alo ... Je l' to fotograf Pešić? ... Vi ste?... Ovde gospa Živka ministarka. Je l' te, molim vas, nisam vas ni pitala, kad će biti gotove slike? ... Tako... a može ranije? ... Al' gledajte, molim vas, da ispadnu lepo. Naj-više mi je, znate, stalo do toga, ako potraži koji strani list moju fotografiju, pa da bude lepo. Znae kako je to za inostranstvo!...

VI

ŽIVKA, UČITELJICA, RAKA

UČITELJICA (matora devojka u sako-kostimu, podšišane kose a naočari na nosu. Ona ispada uzbuđena iz sobe.)

RAKA (dolazi za učiteljicom.)

UČITELJICA: Pfuj! Pfuj! Sokirig?!...

ŽIVKA: Šta je zaboga?!...

UČITELJICA: Nemoguće, nemoguće, gospodo, raditi sa ovim čovekom. To je tako nevaspitano i bezobrazno derište, da ja prosto ne mogu više da podnesem.

ŽIVKA: Ali šta je, zaboga?

UČITELJICA: Izvolite, pitajte ga. Meni je odvratno i da vam kažem šta je taj čovek kadar da kaže!

ŽIVKA (Raki): Govori! Šta si joj kazao?

RAKA (on je obučen u belo mornarska odelo sa krat-kim nogavicama te mu se vide gola kolena): Baš ništa!...

UČITELJICA: No! E to već prelazi sve granice. Ne bih nikad inače, al' moram reći, zamislite, opsovao mi mater.

ŽIVKA: Nesrećni sine, zar učiteljici engleskog jezika da psuješ mater?

RAKA: Nisam!

ŽIVKA: Jesi, nesrećniče; jesi, ubio te bog da te ne ubije! I zašto da joj psuješ mater? Zar ona tebe uči i vaspitava, a ti da joj psuješ mater? Zašto, 'ajde kaži mi, zašto?

RAKA: Pa kad ona mene tera da izgovorim deset puta reč: "rešons lajzejšn!"

ŽIVKA: Pa izgovori!

RAKA: Jes', izgovori. Misliš ti, lako je to. 'Ajd neka ona kaže deset puta: "Ture bure valja, bula Ture gura; niti Ture bure valja, niti bula Ture gura!" 'Ajd, neka izgovori to deset puta, pa evo ja pristajem neka mi opsuje i oca i majku.

UČITELJICA: Pfuj!

ŽIVKA: Marš, stoko jedna! Zar je za tebe vaspitanje! I ja još, sirota, hoću da nauči engleski, da bi se mogao igrati sa decom engleskog konzula, a on, kakav je, mogao bi opsovati oca i samome engleskome konzulu. Napolje, bitango, vuci mi se ispred očiju!...

RAKA (izlazeći): Zar sam ja lud da krham vilice sa tim tvojim engleskim jezikom!? (Ode.)

ŽIVKA (učiteljici): Izvinite, gospodice, molim vas. Dođite vi sutra opet.

UČITELJICA (buni se): Ah, nemoguće je raditi s tim čovekom.

ŽIVKA: Ama dođite vi samo, a taj će čovek već dobiti svoje.

UČITELJICA: 'Ajde! Službenica! (Odlazi.)

VII

ŽIVKA, DARA

ŽIVKA (ode levim vratima): Daro! (Jače.) Daro!

DARA (dolazi): Šta, Čeda otišo?

ŽIVKA: Da, otišao! Uredila sam stvar sa njime.

DARA: E, kako?

ŽIVKA: Saopštila sam mu da je pod današnjim danom razrešen dužnosti.

DARA: Kakve dužnosti?

ŽIVKA: Pa dužnosti muža.

DARA: Ja te ništa ne razumem. Otkako si ministar-ka, ti sve nekim zvaničnim jezikom govoriš. Od čega si ga razrešila?

ŽIVKA: Rekla sam mu da od danas nije više tvoj muž. Eto ti, je l' razumeš sad?

DARA: Kako?!... A zašto?

ŽIVKA: Zato što se javila jedna vrlo lepa prilika za tebe.

DARA: Kakva prilika, pobogu, majko?!...

ŽIVKA: Odlična. Čovek od reda, kao što ti i priliči. Počasni konzul Ni... ne mogu da se setim, čiji je konzul; ali za tebe je svejedno. Inače, Rista Todorović, trgovac.

DARA: Bože, majka, pa zar ja nisam udata!?

ŽIVKA: Jesi, al' to ćemo da izbrišemo. Zar ne vidiš i sama da on nije prilika za tebe? Niko i ništa, čovek kome je jedino zanimanje: zet.

DARA: On je činovnik, majka!

ŽIVKA: More, kakav činovnik. Čas u službi a čas napolje. Jesmo li tripud dosad trčali za njega da ga spa-šavamo? Nego tako, začorila si se, a mi popustili, pa sad trljamo glavu od brige. Dobro što smo dosad trpeli, nije nam se moglo drukčije pa smo trpeli. Ali sad, bogami, može nam se, pa ne moramo više da trpimo.

DARA: Mama, zaboga, mama, šta ti govoriš! A pi-taš li ti bogati, mene: pristajem li ja?

ŽIVKA: Pa ne pitam te. Čekam da vidiš najpre mla-doženju, pa ću onda da te pitam.

DARA: Ama ostavite se vi mladoženje. Pitajte vi najpre pristajem li ja da napustim muža.

ŽIVKA: Pa kad nije za tebe prilika.

DARA: A bio je, je li, prilika kad nisam bila mini-starska ćerka?

ŽIVKA: Nije ni onda.

DARA: Za mene jeste.

ŽIVKA: A ti ga uvi u pamuk pa ga metni pod ja-stuk i čuvaj ga. Meni ne treba, i da znaš, od danas nije više moj zet.

DARA: Al' je moj muž!

ŽIVKA: Tako ti boga, zar ti odista ne bi napustila tu vucibatinu?

DARA: Samo u slučaju kad bih znala da me vara.

ŽIVKA: Pa, vara te!

DARA: Ko to kaže?

ŽIVKA: Pa, muško, mora da vara ženu. Tako je to od boga.

DARA: Kad bih to znala ...

ŽIVKA: E, pa nek smo živi i zdravi, pa ćeš znati i to!

DARA: Dogod se ne uverim, ne verujem, pa eto ti!

ŽIVKA: E pa uverićeš se!

DARA (udara u plač): To nije istina, to vi samo tako kažete!

ŽIVKA: Gle sad, a što plačeš?

DARA: Nije nego da se smejem posle ovakvog raz-govora. Plačem, dabome da plačem. (Ode u sobu plačući.)

VIII

ŽIVKA, ANKA, PERA

ANKA (na vratima): Moli vas gospodin Pera pisar da ga primite.

ŽIVKA: Neka uđe.

ANKA (povlači se i propušta g. Peru.)

PERA PISAR (na vratima): Dozvoljavate li?

ŽIVKA: Izvolite!

PERA: Svratio sam samo ako bi gospođa ministarka trebala kakve usluge?

ŽIVKA: Hvala. Zasad baš ništa.

PERA: I hteo sam da zamolim gospodu ministarku da me ne zaboravi. Ja ništa više ne tražim nego to da me gospođa ministarka ne zaboravi

ŽIVKA: Nego, vidiš, sad mi baš pade na pamet! Vi znate moga zeta?

PERA: Kako ga ne bih znao, poznajem ga vrlo dobro.

ŽIVKA: Pa lepo, da li znate štogod onako bliže o njemu? Na primer: da li ima kakvu žensku s kojom je onako... kako da kažem... Pa de, onako? ...

PERA: To ne znam, gospođo!

ŽIVKA: Ama kako da ne znate, to muški među so-bom moraju znati.

PERA: Izvinite, ali ja ne spadam u te muške što međusobno znaju te stvari.

ŽIVKA: Pa ipak, morali bi bar čuti štogod?

PERA: Verujte mi, gospođa ministarka: nisam ni čuo, a pravo da vam kažem, ja i ne verujem da je on takav.

ŽIVKA: Ama nemojte vi "ne verujem da je takav". A kakav će da bude nego takav! Zar nikad niste čuli ma šta tako o njemu?

PERA: Nisam, bogami!

ŽIVKA: Ne mogu prosto da verujem!

PERA: Pa, pravo da vam kažem, gospođo: on je do-sad bio samo siromašni činovnik, mala plata, a znate kako je, ženske koštaju, pa kud bi tu siromašan činovnik sa malom platom, baš i kad bi hteo.

ŽIVKA: Pa to vi kao da hoćete da kažete kad či-novnik ima malu platu, mora da bude veran muž. E, to nije istina!

PERA: Pa ne kažem mora, ima ih dabome i sa ma-lom platom, pa se opet nekako spomognu.

ŽIVKA: Kako se spomognu?

PERA: Bože moj, šta znam ja, ja nisam nikad bio takav, al' znam za druge... tako spomognu se.

ŽIVKA: Ama, kako se spomognu?

PERA: Pa tako eto... Izvinite me, nezgodno mi je da govorim takve stvari pred vama.

ŽIVKA: Ama govorite, de!

PERA (snevivajući se): Pa tako... na primer, ako u kući ima mlada služavka, ili tako nešto... jer sa ma-lom platom...

ŽIVKA (udara se šakom po čelu.) Pa razume se! Vi-diš, nikad se na to ne bih setila! Pa razume se! E baš vam hvala, dali ste mi dobru ideju.

PERA: Ja sam srećan samo ako sam vam učinio uslu-gu, ma kakvu uslugu. Vi me, je l' te, nećete zaboraviti?

ŽIVKA: Ne brinite!

PERA: Vi ste upamtili moje ime: Pera pisar iz ad-ministrativnog odeljenja. (Klanjajući se odlazi.)

IX

ŽIVKA, ANKA

ŽIVKA: (zvoni)

ANKA (dolazi): Molim.

ŽIVKA: Oдите ovamo, malo bliže! (Meri je znalački od glave do pete.)

ANKA: Što me to gospođa tako posmatra?

ŽIVKA: Reći ću vam. Kažite vi meni, Anka, kako vi onako stojite prema muškima?

ANKA: Bože moj, otkud ja znam kako stojim!

ŽIVKA: Htela sam da vas pitam da li na vas onako lako natrče muški?

ANKA: Pa, kako da vam kažem, gospođo, muški su muški, oni natrčavaju uopšte lako.

ŽIVKA: Pa jeste. I zato baš nešto mislim: vi bi, Anka, mogli da mi učinite jednu veliku uslugu za koju bih vas ja bogato nagradila.

ANKA: Zašto ne, gospođo! A kakvu uslugu?

ŽIVKA: Pa to... da natrči moj zet na vas.

ANKA: Iju!...

ŽIVKA: Ama ostavite vi "iju", nego recite mi može li to da bude?

ANKA: Ali, zaboga, gospođo, otkud ja, nisam ja ta-kva. Ju, kako vi ružno mišljenje imate o meni!

ŽIVKA: E, ako mi to svršite, onda, da znate, imaću lepo mišljenje o vama,

ANKA: Ju, kako bih ja to, vaš je zet ženjen čovek.

ŽIVKA: Pa ženjen, dabome, da nije ženjen ne bih vam ja to ni govorila.

ANKA: Ja ne znam, gospođo, da li vi to mene ku-šate?

ŽIVKA: Ama šta imam da vas kušam! Potrebno mi je to, pa eto ti. I da znate, Anka, ako mi to svršite, dobićete dve klase.

ANKA: Ju, kakve klase?

ŽIVKA: Ama nije, pomela sam se. Dobićete povišicu plate i nateraću mog muža da vam iz Klasne lutrije da hiljadu dinara na privredne ciljeve.

ANKA: Ala bi to lepo bilo!

ŽIVKA: A šta mislite, hoće li on da natrči?

ANKA: Pa ne znam, ali znate kako se kaže: svi su muški jednaki.

ŽIVKA: Pa dabome!

ANKA: Samo, molim vas lepo, kažite vi meni da znam šta vi zahtevate od mene, šta ja treba da radim, dokle smem ići?

ŽIVKA: Idite dokle hoćete, šta se to mene tiče. Za mene je glavno da vi namamite moga zeta u vašu sobu i da ga ja kod vas zatečem.

ANKA: Da ga zatečete? Ju, gospođo, al' ja tu mnogo reskiram.

ŽIVKA: Šta reskirate kog đavola?

ANKA: Kako da ne, zaboga! Izaći će posle da sam ja kriva, i sve će se na mene sručiti.

ŽIVKA: To ne brinite vi, to je moja briga.

ANKA: A ništa više ne tražite, samo da dođe u moju sobu?

ŽIVKA: Ono, dobro bi bilo ako bi mogli da udesite da skine kaput, da ga zatečem bez kaputa.

ANKA: Samo kaput?,

ŽIVKA: Pa nego šta još?

ANKA: Pa to je bar lako, naložiću peć.

ŽIVKA: Zar sad, aprila meseca?

ANKA: Pa baš zato! Dakle, ništa više ne tražite nego da dođe u moju sobu i da svuče kaput?

ŽIVKA: To je dovoljno za mene.

ANKA: Al' još jedanput da vas zamolim, gospođo, da ne ispadne posle kao da sam preotimala muža mladoj gospođi, pa na meni da se skrhaju kola.

ŽIVKA: Ama kazala sam vam, ne brinite.

ANKA: Ako se mlada gospođa naljuti na mene?

ŽIVKA: U ovoj kući jedino ja imam prava da se ljutim i niko drugi.

ANKA: Pa dobro, najzad, ako je vaša volja...

ŽIVKA: I nadate li se da ćete uspeti?

ANKA: Bože moj, ne bih vam to mogla unapred reći. Nadam se, jer, znate kako je, ljudi lakše popuštaju lio ženske.

ŽIVKA: Samo, razume se, sve to morate tako učiniti da se ne primeti da je namerno. I još nešto: potrebno je što pre, što je moguće pre.

ANKA: Računajte na mene, gospođo, što god mogu, učiniću.

ŽIVKA: E, 'ajde, 'ajde, boga vam, pa mi javite.

ANKA: Hoću, gospođo! (Odlazi.)

X

ŽIVKA, VASA

ŽIVKA (zadovoljno seda u fotelju.)

UJKA VASA (dolazi spolja): Dobar dan, Živka.

ŽIVKA: O, to si ti, Vaso, otkud ti?

VASA: Kako otkud ja? Pa ko će da ti dođe ako neću ja! Baš sad usput sretnem gospa-Vidu, prija-Draginu svekrvu, pa mi veli: "A što ste se vi tako poneli, gospo-dine Vaso, zato valjda što ste ministarska familija!"

ŽIVKA: A šta imaš ti da se ponesesh?

VASA: E, pa kako šta imam! Ujak sam ti, najbliži sam ti, pa dabome i mene zbog tebe čestvuju. Znaš li, Živka, sedimo tako u kafani, pa ustanem pa kažem: "Odoh ja malo do moje sestrice, ministarke, na jednu kafu!" A oni oko stola svi skidaju kapu: "Zbogom, gospodin-Vaso!" "Prijatno, gospodin-Vaso!" "Hoćemo li se videti sutra, gospodin-Vaso?" A meni, pravo da ti kažem, mило i onako prijatno mi kao da me neko golica po trbuhu.

ŽIVKA: Pa jest, može da bude prijatno!

VASA: Ama otkad ja čekam da neko iz naše fami-lije onako... kako da kažem... da odskoči, brate, da se čuje, da se vidi i da se proslavi. Zar tolika familija pa niko, gde bi to bilo! Mislio sam da će pre odskočiti Jova pop-Arsin. Bio je bistro dete i imao je onako nečeg gospockog na sebi. I sećam se baš, uvek sam govorio: "Ovaj će naš Jova daleko da dotera!" Ali on, eto, ode na robiju. Pa onda polagali smo velike nade i na Kristinu tetka-Dacinu. Bila je lepa i nekako rođena za veliku gospođu. I lepo je učila škole, ali - pomete se nekako. Deveti joj mesec pao baš u vreme kad je trebala da polaže maturu. I posle toga gotovo da dignem ruke, kad jednog dana, ti odskoči i uskoči u ministarke. Alal joj vera, Živki, reko sam mojoj Kati. Kažem ja da neko iz naše familije mora da ode visoko.

ŽIVKA: Pa jeste, samo ne vidim šta ima od toga familija što sam ja ministarka?

VASA: Bože, Živka, kako to govoriš! Pa zar ti ne misliš malo da pogledaš i na svoju familiju?

ŽIVKA: Kako da pogledam?

VASA: Tako, da je zbrineš! Pa zašto si postala mi-nistarka ako nećeš svoju familiju da zbrineš. Nije da ka-žeš da je to neka velika briga i da se ne može. Nikoga nemaš koji bi mogao biti državni savetnik, ili vladika, ili tako nešto: nego sve tako nešto, sitne želje, sitni zahtevi, pa je pravo, Živka, da ih zbrineš!

ŽIVKA: Taman, gde ću ja toliko njih zbrinuti!

VASA: Nemoj tako, Živka; slušaj ti mene što ti ka-žem. Jer upamti ovo: niko te na svetu ne može tako ocrniti kao familija; niko te na svetu ne može nagrditi, naogovarati i olajati kao što može familija. Kažu: opasno je kad koga dočepaju novine; more, kakve novine, nisu one ni izdaleka tako opasne kao familija. Zato, znaš, bolje je dobro sa familijom. Pa naposletku i red je. Svaki mi-nistar zbrine najpre svoju familiju, pa tek onda državu. Pa, naposletku, i preča mu je familija od države.

ŽIVKA: A zar ti misliš, bogati, da ja celu našu fa-miliju uzmem na vrat?

VASA (vadi jednu cedulju): Pa i nema nas baš tako mnogo. Evo, ja sam napravio i spisak, pa nema nas više od devetnaest.

ŽIVKA: Kakvih devetnaest, pobogu, Vaso, pa to či-tava vojska. Koga si, bogati, sve upisao?

VASA (čita): Tetka Savka.

ŽIVKA: E, već ta tetka Savka, pozajmila mi dvesta dinara pa mi se ovde popela. Vратиću joj tih dvesta di-nara, pa eto, to je dosta za nju učinjeno.

VASA (čita): Prija Soja.

ŽIVKA: Nju briši. Ona je rekla za mene da sam ala-pača.

VASA: Pa nemoj tako, Živka, to je rekla pre, dok nisi bila ministarka, a sad, evo ja te uveravam, ne bi tako nešto za živa boga kazala. A posle, i nemoj tako da meriš reči u familiji. Eto, i ti si za mene pre rekla da sam kafanski klupoder i lopuža, al' vidiš, ja to nisam pri-mio k srcu. Nisam ti, istina, zbog toga dolazio u kuću, ali čim si postala ministarka, ja sam prvi dojurio da ti čestitam.

ŽIVKA: A koga si još zapisao?

VASA: Tetka Daka i njena ćerka Hristina.

ŽIVKA: Je l' ona što je položila maturu?

VASA: Jeste.

ŽIVKA: Pa šta ona hoće? Položila je ispit, pa neka joj je nazdravlje.

VASA (čita): Jova pop-Arsin.

ŽIVKA: To je onaj s robije?

VASA: Jeste. (Čita.) Pera Kalenić.

ŽIVKA: Ko ti je to opet?

VASA: Ja ga ne poznajem, ali on kaže da nam je rod.

ŽIVKA (ponavlja u sebi): Pera Kalenić? Pravo da ti kažem, nikad nisam čula da nam je neki Pera Kalenić rod.

VASA: Ni ja, Živka, ali on veli: "Ujka Vaso, mi smo rod."

ŽIVKA: Ama je l' to rod otkako sam ministarka, ili je i ranije bio?

VASA: Nikad ga ranije nisam ni čuo ni video.

ŽIVKA: Pa dobro, ujka-Vaso, šta ti hoćeš sad sa tim spiskom?

VASA: Pa da ih primiš, Živka.

ŽIVKA: Koga?

VASA: Pa familiju. Da ih primiš, da ti svaki kaže svoju želju i da vidimo šta može da se učini. Svi se žale kako su ti dolazili pa nećeš da ih primiš.

ŽIVKA: Ama zar ceo taj spisak da primim? Pa to mi treba deset dana samo na to, a imam toliko posla da nemam kad ni čestito da ručam.

VASA: A trebalo bi da ih primiš. Ako ne može drukče, a ja, ako hoćeš, da ih skupim, pa sve najedanput da ih primiš. Eto to ako hoćeš?

ŽIVKA: Pa to bi još i moglo. Samo, da se oni ne nađu uvređeni što ću tako u gomili da ih primim?

VASA: Ama, reći ću ja njima: zasad ne može drukče. A ti ćeš docnije, dok odujmi navala, da ih prizoveš koj' put.

ŽIVKA: Pa, eto, nek dođu sutra popodne.

VASA: Dobro, sutra! E baš ti hvala, Živka. Ne mogu na miru da prođem od njih. Znaš, ja sam ti kao najbliži, pa oni svi meni: Šta je, ujka-Vaso, zar se Živki ne može ni prići? Okupili me kao da sam ja ministarka. Odoh, evo iz ovih stopa, da ih sve obidem i da im urečem sa-stanak. Dakle, tako neka bude, za sutra?

ŽIVKA: Jeste!...

VASA: To je najbolje. Iskupiću ih ja sve, celu fami-liju, pa ti učini sve što možeš, a ako ne možeš, a ti obe-ćaj. Znaš kako je, i obećanje je koj' put dosta. E, 'ajde. pozdravi Daru i zeta. Do viđenja! (Ode.)

XI

ŽIVKA, NINKOVIĆ

ANKA (pošto je Vasa otišao, unosi kartu.)

ŽIVKA (čita): A, gospodin Ninković? Neka izvoli.

ANKA (propušta Ninkovića, a ona se povlači.)

NINKOVIĆ (ispeglan, izbrijan, napudrovan. Na no-gama bele kamašne, na rukama rukavice, u rupi od ka-puta cvet): Ljubim ruke, milostiva! (Ljubi joj ruku.) Bio sam slobodan, na vaš poziv ...

ŽIVKA: Baš vam hvala! Izvolite sedite! Ja sam vas uznemirila...

NINKOVIĆ: Velika čast za mene!

ŽIVKA: Htela sam da vas zamolim za jednu uslugu.

NINKOVIĆ: Na mene možete, gospodo, sa pouzda-njem računati. Že svi tutafe a votr dispozision!

ŽIVKA: Kažu da vi znate sva pravila... kako da kažem...

NINKOVIĆ: Pravila otmenog društva; l bon ton di gran mond. O, gospođo, otmenost, to je gotovo atmosfera bez koje ja nisam kadar da dišem; otmenost je moja pri-roda.

ŽIVKA: Pa, znate, ja sam obavezna da primam. Mi-slim, znate, da stupim u veze i sa ovdašnjim stranim po-slanicima, pa bih želela da uvedem u moju kuću otmenost.

NINKOVIĆ: To je lepo od vas i, verujte, dobro ste učinili što ste se meni obratili.

ŽIVKA: Pa, kazali su mi.

NINKOVIĆ: Gospođa Draga, dok je bila ministarka, nije htela ni najobičniji korak da učini dok se sa mnom ne posavetuje. Ja sam joj pravio jelovnik za večere, meni za dine, po mojem je ukusu namestila svoj budoar, ja sam joj uređivao žureve, ja joj birao toalete. Ja imam, znate, jedan naročito prefinjeni ukus. En gu parfe.

ŽIVKA: Gle'te, molim vas, a ja baš sad mislim da pravim jednu večernju haljinu.

NINKOVIĆ (posmatra je znalački): Gris nale belo grao, koje preлива u plavilo vedroga neba, krep de sin, sa nešto malo ružičastoga, možda samo opervaženi rukav i rever, ili možda džepovi u tonu... Ne znam, videćemo... Tek, potrebno je nešto radi nijansiranja ...

ŽIVKA: Ici ćemo zajedno kod moje krojačke.

NINKOVIĆ: Vrlo rado.

ŽIVKA: A šta mi još preporučujete kao otmenost?

NINKOVIĆ: Oh, da ... to je glavno - Se la šoz prensipal.

ŽIVKA: Baš sam danas namestila zlatan zub.

NINKOVIĆ: To ste dobro učinili, to je šik i daje šarm osmehu.

ŽIVKA: Izvolite vi meni samo reći sve što je otmeno i šta bi trebalo još učiniti. Sve ću ja to učiniti.

NINKOVIĆ: Znete li koju igru na kartama?

ŽIVKA: Znam žandara.

NINKOVIĆ: Ah!... Vi morate naučiti bridž.

ŽIVKA: Šta da naučim?

NINKOVIĆ: Bridž. Bez bridža se ne da zamisliti otmena dama. Naročito vi imate nameru da prizivate i di-plomatski kor, a diplomatski kor bez bridža, to nije di-plomatski kor.

ŽIVKA (ko bajagi uvređena): Pa, da!

NINKOVIĆ: Gospođa, razume se, puši?

ŽIVKA: Taman! Ne mogu čak ni dim da trpim.

NINKOVIĆ: I to, gospođo, morate naučiti, jer bez cigarete se ne da ni zamisliti otmena dama.

ŽIVKA: Juh, bojim se ugušiću se od kašlja.

NINKOVIĆ: Znete kako je: otmenosti radi čovek mora pogdešto i da podnese. Nobles obliž. I još nešto, gospođo, ako mi dozvolite samo da vas pitam?

ŽIVKA: Je l' to opet zbog otmenosti?

NINKOVIĆ: Da, gospođo. Samo, pitanje je... kako da kažem... vi mi, je l' te, nećete zameriti, pitanje je vrlo delikatno. In keštion tu ta fe diskret?

ŽIVKA: Molim!

NINKOVIĆ: Ima li gospođa ljubavnika!

ŽIVKA (iznenađena i uvređena): Kako? Ju, pa za kakvu vi mene držite?

NINKOVIĆ: Ja sam vam unapred rekao da je pi-tanje vrlo delikatno, ali ako želite da budete otmena dama, in fam di mond, vi morate imati ljubavnika.

ŽIVKA: Ali ja sam poštena žena! gospodine!

NINKOVIĆ: Ekselan! Pa to je baš ono što je intere-santno, jer kad nepoštena žena ima ljubavnika, to nije više interesantno.

ŽIVKA: No, samo mi još to treba!

NINKOVIĆ: Ja vas uveravam, gospođo, da samo tako možete biti otmena dama, dama od položaja, in fam di mond, ako igrate bridž, ako pušite, i ako imate ljubav-nika ...

ŽIVKA: Ju, teško meni! 'Ajde za taj bridž i za to pušenje kako tako, ali za toga ljubavnika...

NINKOVIĆ: Pitali ste me, i ja sam smatrao za du-žnost da budem iskren i da vam kažem. Razume se, vaša je stvar kako ćete postupiti. Možete vi biti ministarka i bez bridža i bez cigarete i bez ljubavnika, i uopšte bez otmenosti.

ŽIVKA: Pa dobro, a gospođa Draga, je l' ona igrala bridž?

NINKOVIĆ: Razume se! Naučila je!

ŽIVKA: I pušila je?

NINKOVIĆ: Razume se.

ŽIVKA: I... ono?

NINKOVIĆ: Da, gospođo, da, imala je i ljubavnika.

ŽIVKA (zaboravljajući se, vrlo radoznalo): A ko je to bio?

NINKOVIĆ: Ja.

ŽIVKA: Vi? A je l' gospa Nata bila otmena?

NINKOVIĆ: Još kako!

ŽIVKA: A ko je bio njen?

NINKOVIĆ: Opet ja.

ŽIVKA: Pa, kako to... vi to onako redom?

NINKOVIĆ: Čim kabinet da ostavku, i ja dam ostavku.

ŽIVKA: A vi ste samo dok je osoba na vladi?

NINKOVIĆ: Pa da, gospođo! Dok je gospođa mini-starka na vladi, ona mora biti otniena; čim nije više na vladi, ne mora biti otmena.

ŽIVKA: Pravo da vam kažem, to mi nikako ne ide u glavu.

NINKOVIĆ: Međutim, ništa lakše od toga. Od svega što sam vam kazao, bridž je najteži. Jer, šta je pušenje, - iskašljete se malo pa gotova stvar; a šta je ljubavnik, - iskompromitujete se malo pa gotova stvar, - ali bridž je, verujte, vrlo teška i komplikovana igra. En že komplike, me tre distange.

ŽIVKA: A ja bih, gospodine, želela da ostanem po-štena žena.

NINKOVIĆ: Pa ostanite, ko vam to brani!

ŽIVKA: Kako to "pa ostanite", a ovamo bridž. Zar da igram bridž pa da ostanem poštena?

NINKOVIĆ: Zašto ne?

ŽIVKA: Ama nije bridž. Nisam to htela da kažem, nego mi se, pravo da vam kažem, uzmutilo u glavi pa već ne znam šta govorim! Ne ide to meni u glavu što vi kažete, pa eto ti!

NINKOVIĆ: Vidite, gospođo, tu nije glavno imati lju-bavnika radi sebe, već radi sveta. Potrebno je da se kompromitujete ako hoćete da budete otmena žena. Voala, sa se l' prensip fundamental!

ŽIVKA: Ali kako vi to mislite da se kompromitujem?

NINKOVIĆ: Potrebno je već na prvome, najskorijem žuru, bilo kod ove ili one dame, da postanete predmet razgovora. Da jedna dama, recimo, diskretno šapne onoj do sebe: "Ko bi to rekao za gospođu Živku?" - "Šta za-boga?" - da zapita druga dama, "Neverovatno, - da odgovori ona prva - ali sam pouzdano čula... zamislite, gospođa Živka preotela je gospodina Ninkovića od gospo-de Natalije!"

ŽIVKA: Pa jes', tako će da se šapuće.

NINKOVIĆ: Ali, vrlo je verovatno, gospođo, da će biti i takvih koji će vas braniti. "Oh, ja to ne verujem, to nije moguće, ja poznajem gospa-Živku, nije ona takva!" E, vidite, tima što vas brane valja zapušiti usta.

ŽIVKA: Kako? Zapušiti usta onima koji me brane?

NINKOVIĆ: Razume se! Njima treba zapušiti usta. Reći ćete: kako? Vrlo prosto i jednostavno. D'in manier bjen sempl! Vi morate uložiti sav svoj trud kod moga ministra da mi da klasu, da mi što pre da klasu. Istina, moj ministar će vam kazati: pa on je dobio klasu pre dva meseca, ali vi mu recite: to je bilo pod starom vladom, a potrebno je i pod ovom da dobije klasu. Reći ćete: za-što? Zato, gospođo, što bi to najbolje zapušilo usta onima koji bi pokušali da vas brane, a kad njima jedanput za-pušimo usta, o, onda će se šaputati na sve strane.

ŽIVKA: Pa je l' to samo da se šapuće i ništa više?

NINKOVIĆ: Se sa! To je sasvim dovoljno! Se sifizan!

ŽIVKA (razmišlja): Ako je samo da se šapuće!... A je l' te, molim vas, to je onako samo za svet da budem nepoštena, a za sebe da budem poštena?

NINKOVIĆ: Zašto ne? Može i tako. Sa va osi.

ŽIVKA: Čudnovata ta otmenost! Biva da su žene za svet poštene a za sebe nepoštene, a ovo sasvim naopako! Pa dobro, je l' vi i moj ljubavnik da budete?

NINKOVIĆ: To je, gospođo, stvar vašeg ukusa, stvar vaših... kako da se izrazim, in kestion d vo santiman entim!... Samo, ako me pitate za savet, bolje vam je uzeti nekoga koji je već isprakticiran.

ŽIVKA: Ama kako isprakticiran?

NINKOVIĆ: Pa, recimo, ja znam već sve načine da vas vrlo brzo kompromitujem; pa onda, ja znam toliko stvar da razvijem i da joj dam jednu naročitu formu, in form spesial, da na kraju krajeva i vi sami počnete o sebi rdavo da mislite, i najzad, - e sa se la šoz prensipal, - čim kabinet da ostavku, ja umem da pojmim da mi je dužnost da i ja dam ostavku. Uostalom, možete se raspitati o meni, pa ćete, u to sam uveren, dobiti samo naj-povoljnije informacije.

ŽIVKA: O, ljudi, šta me snađe! Da sam juče umrla, to ne bi' danas doživela.

NINKOVIĆ: Da, ali da ste juče umrli, vi ne bi da-nas bili gospođa ministarka.

ŽIVKA: I to je istina! (Posle razmišljanja.) Pa dobro, kako vi to mislite?

NINKOVIĆ: Bože moj, stvar je vrlo prosta. Se sempl kom tu! Što se tiče bridža, tu se morate vežbati; što se tiče pušenja, i tu se morate vežbati, a što se tiče ljubav-nika, tu nemate šta da se vežbate.

ŽIVKA: Ama kako vi meni "nema šta da se vežbam". Meni to izgleda kao da vi nešto ružno mislite.

NINKOVIĆ: Najbolje bi videli, gospođo, kako ja mi-slim sve to da izvedem, ako odmah predemo na stvar.

ŽIVKA: (prestrašeno): Na koju stvar?

NINKOVIĆ: Evo kako mislim: Bridž, na primer, mo-žemo sutra početi da učimo. Što se tiče pušenja, možete se sad već odmah poslužiti. (Vadi tabakeru i nudi joj.) A što se tiče ljubavnika, i tu...

ŽIVKA: I tu se mogu odmah poslužiti. Ama vi meni nešto mnogo uvijate, pa će na kraju krajeva da ispadne kao da sam ja nepoštena žena.

NINKOVIĆ: Pardon, mil foa pardon! Ja ne prelazim granicu saveta koje sam dužan dati vam, ako vi još uvek na njih polazete. Ako u tim savetima ima čega neugod-nog za vas, ja sam uvek gotov da reteriram. Vi ste želeli da vas upoznam sa pravilima otmenosti...

ŽIVKA: Pa jeste... vidim i sama, niste vi krivi; samo znate kako je...

NINKOVIĆ (dižući se): Mogu li smatrati, gospođo, da su dalji moji saveti izlišni?

ŽIVKA: Ama čekajte, de! Vidim ja da to mora da bude, nije da ne vidim, ali znate kako je... nije to lako baciti obraz pod noge.

NINKOVIĆ: Kako god vi želite.

ŽIVKA: Dobro. 'Ajde od sutra, recimo, da počnemo bridž da učimo. A za cigarete, eto, dajte mi. (Uzme je i stavlja na sto.)

NINKOVIĆ (odmah nudi)? Molim!

ŽIVKA: A za ono... je l' ne može to malko da pri-čeka?

NINKOVIĆ: Ako nemate hrabrosti, najbolje je ne misliti na to.

ŽIVKA: O, brate!... Naposljetku šta ću mu, kad mora da bude, neka bude! Eto, smatrajte da ste od danas uve-deni u dužnost.

NINKOVIĆ: Kakvu dužnost?

ŽIVKA: Pa... to... - kao ljubavnik.

NINKOVIĆ: Molim? (Ljubi joj nežno ruku.) Uveravam vas da ćete biti zadovoljni.

ŽIVKA: Pa sad već kako mu bog da. Kad je otmeno, nek je otmeno!

NINKOVIĆ: Još jedno pitanje. Želite li da vam pi-šem ljubavna pisma ili ne?

ŽIVKA: Kakva ljubavna pisma?

NINKOVIĆ: Pa tako. Ima gospoda kojima to čini naročito zadovoljstvo da svaki dan dobiju malo, ružičasto pisamce, puno ljupkih reci.

ŽIVKA: Eto ti sad! Nikad ja to u životu nisam dobila.

NINKOVIĆ: Se kom vu vule. Kako želite, ja stojim na raspoloženju.

ŽIVKA: Napišite mi baš jedno da vidim kako je to, pa ako mi se dopadne, ja ću vam naručiti još nekoliko.

NINKOVIĆ: Molim. Čim stignem u kancelariju. Za deset minuta imate ljubavno pismo. (Hoće da pođe.) A sad, vašu ručicu, draga prijateljice! (Poljubi joj ruku.) Ma šer ami! (Polazi i sa vrata baca joj poljubac): Pa-pa! Pa-pa!...

XII

ŽIVKA, ANKA

ŽIVKA (ostaje zaprepašćena i gleda glupo čas na vrata na koja je Ninković otišao, a čas u publiku, kao kad bi htela reći: "Vidite li vi šta ovo mene snade?")

ANKA (dolazi spolja. Ona je obukla drugu, lepšu ha-ljinu): Gospođa je sama?

ŽIVKA: Pa jeste, sama...

ANKA: Vi, gospođo, izgledate tako nešto zbunjeni... preplašeni, šta li?

ŽIVKA: Jeste, preplašila sam se... Đavo će me znati šta mi je. Nije to laka stvar, Anka, biti ministarka! Ni-sam ni ja znala da je to tako teško. Idem da prilegnem, da se odmorim, jer mi se zavrtela glava. (Polazeći.) A vi baš ništa?

ANKA: Evo vidite, obukla sam čak i drugu haljinu.

ŽIVKA (okrene se na sobnim vratima): Pa-pa! Pa-pa!

XIII

ANKA, ČEDA

ANKA (gleda za njom iznenađena. Zatim prilazi ogledalu i, kvaseći prste na usnama, doteruje obrve i udešava frizuru.)

ČEDA (dolazi spolja): E, a šta vi tu na ogledalu ra-dite?

ANKA (koketno): Pa doterujem se, gospodine!

ČEDA: E ako, ako!

ANKA: Pa, zaboga, mlada sam, treba valjda i ja da se kome dopadnem?

ČEDA: Razume se.

ANKA: Gospodin, na primer, nije nikad ni obratio pažnju na mene.

ČEDA: Ama šta ja imam da obratim pažnju na vas?

ANKA: Bože moj, pa muško ste!

ČEDA: Znam ja da sam muško, samo...

ANKA: A znate već kako se kaže: muški su svi jed-naki.

ČEDA: Tako je, Anka, samo vi morate znati da sam ja čestit čovek.

ANKA: Pa meni su ti čestiti ljudi najviše i dosadili u životu.

ČEDA: To vam verujem. Al' ja, znate, nisam baš pot-puno čestit.

ANKA (vrlo koketno): To bi' i ja rekla. (Podmeće mu se.)

ČEDA: Hm! Hm! (Pomiluje je.) Vi ste, Anka, danas nešto neobično raspoloženi prema meni.

ANKA: Sanjala sam vas, jaoj, da znate kako sam vas lepo sanjala.

ČEDA: Znae šta, Anka, vi ćete mi taj san docnije ispričati, sad sam momentalno u takvim prilikama da mi je java preča od snova. Nego, deder vi, dušo moja, vidite je li tu gdegod moja žena. Hteo bih da razgovaram s njom.

ANKA: Hoću, samo, je l' te, pristaćete da vam ispri-čam san?

ČEDA: Razume se!

ANKA (polazeći): Verujte, vrlo je interesantan san. (Ode.)

XIV

ČEDA, DARA

ČEDA (gleda za njom): Hm!

DARA (dolazi): Gde si, bogati?

ČEDA: Ja? Kod advokata.

DARA: Šta ćeš kod advokata?

ČEDA: Išao sam da ga pitam: postoji li kakav zakon po kome se udate žene mogu udavati?

DARA: To nisi morao ni da pitaš.

ČEDA: Kako da nisam morao? Zar tebi ništa nije saopštila tvoja majka?

DARA: Jeste, pa šta?

ČEDA: I je l' ti kazala da treba da postaneš gospoda Nikaraguovića?

DARA: Zar ti, bogati, uzimaš tu stvar tako ozbiljno?

ČEDA: Pa kako da je ne uzimam ozbiljno kad će taj Nikaragua doći sutra da te gleda.

DARA: Može on mene gledati koliko hoće, pitanje je hoću li ja njega gledati.

ČEDA: Pa dobro, šta si ti kazala majci kad ti je go-vorila o udaji?

DARA: Rekla sam joj da sam udata, da imam muža, i da ga ne mislim napuštati.

ČEDA: A šta ćeš da kažeš njemu?

DARA: Kome njemu?

ČEDA: Pa Nikaragui?

DARA: Reći ću mu to isto.

ČEDA: Sasvim! Ona to misli tako, ako je ministarka, pa da izdaje naredbe: da se moj zet razreši od dosadašnje dužnosti zeta i uputi na rad... Đavo bi je znao gde bi me na rad uputila. Ona misli to može tako: da smenjuje zetove i postavlja. E pa, brate, ne ide to tako!

DARA: Ja nikako još ne mogu da verujem da ona to ozbiljno misli.

ČEDA: Ama ozbiljno kad ti kažem. Provodadžija je već svršio sa mladoženjom, sve je uređeno! A znaš li, molim te, ko joj je provodadžija?

DARA: Ne znam!

ČEDA: Zubni lekar, onaj što joj je nameštao zlatan zub. I to tako ona ode kod zubnog lekara, sedne u onu gvozdenu fotelju: "Molim lepo, ja sam došla da mi promenite zub i da mi promenite zeta!" Hvala lepo! I ako ona počne tako, može još doći zubnom lekaru i reći: Ja sam, znate, došla da mi plombirate zeta.

DARA: Bože, čedo, šta govoriš koješta!

ČEDA: Ama može, brate, sve je ona kadra! Vidiš da je sasvim izgubila pamet otkako je ministarka.

DARA: Ne može ona ništa kad ja neću.

ČEDA: A ti si sigurna za sebe, je li?

DARA: Sve dotle dok se ne bih uverila da me varaš.

ČEDA: Ja? Otkud ti sad to?

DARA: Majka je kazala da će me uveriti.

ČEDA: Eto, eto, kažem ja da će ona mene još da plombira. Kažem ja tebi, a ti mi ne veruješ.

XV

MOMAK IZ MINISTARSTVA, PREĐAŠNJI

MOMAK: Jedno pismo za gospodu Popovićku, mini-starku.

ČEDA (nemarno): Dajte ovamo

MOMAK: Naređeno mi je da pismo predam gospođi u ruke.

DARA: Onda idem da pošaljem majku.

ČEDA: A ja ću se radije skloniti da se ne sretnemo više.

DARA (ode levo.)

ČEDA (ode desno.)

XVI

ŽIVKA, MOMAK

ŽIVKA (posle vrlo kratke pauze): Za mene pismo?

MOMAK: Da, gospodo, od sekretara gospodina Ninkovića.

ŽIVKA (prijatno iznenađena): Ah! (Uzima malo ru-žičasto pismo i miriše ga te joj se zadovoljstvo izražava, na licu.) Hvala!

MOMAK (pokloni se i odlazi.)

XVII

ŽIVKA, zatim svi ukućani

ŽIVKA (najpre se slatko i detinjasto smeje, otvori pismo, seda u fotelju da ga čita, ali se u tom trenutku seti i ode do stola te uzima onu cigaretu koju je ostavila kad je uzela od Ninkovića. Seda ponovo u fotelju, pripa-ljuje cigaretu i počne čitati pismo, držeći ovo u levoj a cigaretu u desnoj ruci. Posle prvoga dima koji je povukla zakašlje se strahovito, tako da sriče celu kuću. Iz raznih vrata, i sa raznih strana dojure DARA, ČEDA, RAKA, ANKA i svi se skupe oko nje da je povrate od kašlja. DARA je uhvati za desnu ruku, u kojoj je cigareta, a ČEDA za levu, u kojoj je pismo. Anka je lupa po leđima, a RAKA joj silom naliva čašu vode u usta. ČEDA, držeći njenu levu ruku, u kojoj je pismo, prilazi i čita pismo ne vodeći računa o nevolji Živkinoj. Prilikom čitanja na njegovome se licu oertava pakost i zadovoljstvo.)

ZAVESA

TREĆI ČIN

Ista soba kao i u prethodnom činu.

I

PERA, ANKA

PERA (stoji kod vrata iz kojih je došao spolja, sa šeširom u ruci, očekujući ANKU, koja je otišla u levu sobu da ga prijavi.)

ANKA (dolazi posle izvesne pauze): Gospoda mini-starka je jako zauzeta, ne može da vas primi.

PERA: Hvala lepo, ljubim ruke gospođi ministarki. Uostalom, nije ni potrebno da gubi svoje dragoceno vreme zbog mene. Budite samo dobri, pa recite gospođi mi-nistarki da sam je hteo umoliti samo to da me ne za-boravi.

ANKA: Reći ću, gospodine.

PERA: Vi znate moje ime?

ANKA: Da: gospodin Pera, pisar.

PERA: Ne samo Pera pisar, već recite: Pera pisar iz administrativnog odeljenja.

ANKA: Reći ću tako.

PERA: Molim vas, tako recite. Zbogom! (Odlazi.)

II

ANKA, UJKA VASA

ANKA (odlazi odmah na ogledalo.)

UJKA VASA: Dobar dan. Je li gospođa kod kuće?

ANKA: Jeste.

VASA: Uostalom, za mene je važnije da li je zet Čeda kod kuće. Imam s njim da svršim jedan posao, po naredbi gospodinoj.

ANKA: Gle, a i ja imam s njim da svršim jedan po-sao po naredbi gospodinoj.

VASA: Pa valjda nije i tebi i meni poverila jedno isto?

ANKA: Je l' treba da svuče kaput?

VASA: Ko?

ANKA: Gospodin zet.

VASA: Kakav kaput, brate?

ANKA: Onda je to druga stvar koju vi imate.

VASA: A je li on kod kuće?

ANKA: Jeste!

VASA: Zovni ga, molim te!

ANKA: Odmah! (Ode.)

III

VASA, ČEDA

VASA (vidi na stolu kutiju sa cigaretama, vadi i trpa u svoju tabakeru.)

ČEDA: Dobar dan, ujače! Zvali ste me?

VASA: Da, imam s tobom važan razgovor.

ČEDA: Je l' to kao izaslanik gospode ministarke?

VASA: Nije kao izaslanik, nego kao ujak. Zar joj nisam ujak?

ČEDA: Jeste!

VASA: E pa?

ČEDA? Šta je to, dakle, tako važno što, u ime vaše sestrice, imate da razgovarate sa mnom?

VASA: Tebi je poznato već šta namerava Živka sa Darom. Moraš i sam priznati, majka je, a ima to jedino žensko dete, pa mora misliti na to kako će da je zbrine.

ČEDA: Kako da je zbrine?

VASA: Pa tako, da je zbrine. Ti vidiš i sam, pame-tan si čovek. Dara nije više dete, prešla je, otkada, dva-desetu godinu, pa vreme je da se misli na njenu udaju.

ČEDA: Ama, kakva udaja, pobogu čoveče! Pa zar nije ona već dve godine udata za mene?

VASA: Jeste, ne kažem da nije. Vidiš, ja sam takav karakter da nikad neću reći da nije ono što jeste. Sa-mo ...

ČEDA: Šta samo?

VASA: Mi tu udaju ne računamo.

ČEDA: Kako ne računate?

VASA: Pa tako, brate. Igramo, recimo, ja i ti tablaneta, je li? Odigramo jednu partiju, i ja ti kažem: Znaš šta. Čedo, 'ajd ovu partiju da ne računamo, nego da poč-nemo ispočetka.

ČEDA (pravi se ubeđen): A, tako?!...

VASA: Pa tako, dabome!

ČEDA: I ova partija tablaneta što je igram ja već dve godine ne vredi ništa?

VASA: Uzmi sunder, ukvasi ga i izbriši tablu, eto ti! Razumeš li me sad?

ČEDA: Razumem, kako da ne razumem!

VASA: Pa eto, to sam, vidiš, hteo s tobom da raz-govaram. Ti si, brate, pametan i, onako, razborit čovek, pa ćemo se lako sporazumeti.

ČEDA: Ja se nadam.

VASA: Prvo i prvo, kaži ti meni, brate: šta će tebi žena? Kad zrelo razmisliš, videćeš i sam da ti to nije tako potrebna stvar. Razumem da kažeš: treba mi kuća, - dobro; ili da kažeš: treba mi fijaker, - dobro i to; ili recimo: treba mi zimski kaput. Sve to razumem, ali: treba mi žena, to, pravo da ti kažem, ne mogu da ra-zumem.

ČEDA: Pa jest što kažete... U vašim godinama.

VASA: More, dok sam bio mlađi, još manje mi je trebala.

ČEDA: I to je istina.

VASA: Pa dabome da je istina, i zato, vidiš, pitam ja tebe kao pametnog čoveka: šta će tebi žena?

ČEDA: Sasvim, sasvim, nije mi potrebna.

VASA: Dabome da nije.

ČEDA: Pravo kažete. Jedino, pitam ja vas, ujka-Vaso, da vi meni objasnite: šta će Nikaragui žena?

VASA: Kakvom Nikaragui?

ČEDA: Pa onome što treba da uzme moju ženu. Vi-dite, ja se samo to pitam: šta će njemu žena?

VASA (malo u zabuni): Njemu? Pa, kako da ti ka-žem: ima, znaš, ljudi koji uzimaju i ono što im ne treba. Ima takvih ljudi.

ČEDA: Ima!

VASA: Ali ti, dabome, ti nisi od tih ljudi. Ti si pa-metan čovek i, ako ćeš da me poslušаш, najbolje je, brate, da ostaviš ženu. Ne treba ti žena, je li, - to i sam kažeš; e, pa kad ti ne treba, ti je ostavi. Eto vidiš, to sam imao u ime Živkino da te pitam: hoćeš li da ostaviš ili nećeš?

ČEDA: Dakle to je sve što ste imali, u ime gospa-Živkino, da me pitate?

VASA: To, i ništa više!

ČEDA: E, pa recite gospa-Živki da neću da je osta-vim.

VASA (iznenađeno): Nećeš? E, jesi li čuo, tome se nisam nadao od tebe. Ja sam tebe, brate, smatrao za pa-metna čoveka. A, čekaj, nisam ti još ni kazao sve. Kazala mi je Živka još i ovo: ako lepim ostaviš ženu, ti ćeš, pri-jateljju, dobiti kao nagradu klasu. Zamisli, dobićeš klasu! I eto, vidiš, imaš da biraš šta više voliš: ženu ili klasu?

ČEDA: Ja bih najviše voleo ženu s klasom.

VASA: Rotkve tebi strugane, ti hoćeš lubendinju?

ČEDA: Čekajte, nisam vam sve ni kazao. Još više bih voleo ženu sa dve klase.

VASA: Uha! Pa ti, ako tako poteraš da licitiraš, mo-žeš mi još reći da bi voleo dve žene sa četiri klase. Ne biva to, prijateljju! Što ne biva, ne biva! Nego, slušaj ti mene, pa lepo i zrelo razmisli. Vidiš: ženu možeš uvek da dobiješ, a klasu bogme ne, a svaki pametan čovek gleda da ščepa najpre ono do čega se teže dolazi. Zar ne? Pa onda, ti si, brate, i praktičan čovek, ti se nećeš zanositi teorijama. Jer, kad zrelo razmisliš: žena - to je te-orija, a klasa - to je, brate, praksa. Je li tako?

ČEDA: Slušajte, ujka-Vaso, ja sam vas slušao od po-četka do kraja i čuo sam sve što ste imali da mi kažete... Ja vas, ujače, neobično cenim i poštujem, pa zato ću pre-ma vama biti iskren i reći ću vam, razume se u poverenju, na što sam se odlučio. Ja sam se, dakle, rešio: onome zubnome lekaru, provodadžiji, da saspem zube u grlo; Nikaragui da odrežem uši, a vama, dragi ujače, da razbijem nos!

VASA: Čedo, sinko, ti me iznenađuješ, jer ne uvi-đam da moj nos ima ma kakve veze sa celim tim pita-njem.

ČEDA: A vi onda nemojte ga gurati u poslove koji vas se ne tiču.

VASA: Lepo, lepo, evo ja se, ubuduće, neću mešati. Samo onda nemoj da požališ ako ti se desi štogod što ne želiš.

ČEDA: A i na to ste pomišljali?

VASA: Nismo pomišljali, ali znaš kako je, najbliži sam Živki, pa koga će da zapita za savet ako neće mene. A ja joj, kao čovek koji ima iskustva za te stvari, kažem: "Znaš šta, Živka, premesti ti tu bitangu u Ivanjicu pa da vidiš kad vrisne."

ČEDA: To ste joj, dakle, vi savetovali?

VASA: E, pa ko bi drugi, ona se toga ne bi setila.

ČEDA: Pa dobro, ujače, onda kupite vi još danas flaster za nos, a ja ću da spremim kufere da putujem sa ženom u Ivanjicu.

VASA: Kad bi Dara bila luda pa da ide: otac joj ministar, a ona da ide u Ivanjicu.

ČEDA: Slušajte vi, gospodine. Idite zovite ovamo vašu sestrčinu, gospođu ministarku, da prečistimo već jednom taj račun.

VASA: E, to ne može! Pre svega, naredila mi je Živka da ti saopštim da ona od ovoga trenutka tebe ne smatra za svoga zeta; s tobom ne želi više ni da razgovara kao sa zetom i, ako imaš što s njom, možeš doći samo kao stranac, podneti preko mladih vizit-kartu i moliti je da te primi - i samo zvanično da razgovaraš sa njom.

ČEDA: Tako je poručila? Nije li vam kazala treba li da metnem i cilindar?

VAŠA: I cilindar, dabome.

ČEDA: I rukavice, izvesno?

VAŠA: Razume se, i rukavice.

ČEDA: Vrlo dobro, onda recite joj idem da se obu-čem pa ću joj se javiti. (Ode.)

VASA, ŽIVKA

VASA (vrti glavom, nezadovoljan opasnošću koja njemu lično pretila i gundajući pipu se za nos. Zatim uzima sa stola cigaretu, stavlja je u mušticu i pripaljuje.)

ŽIVKA (na vratima): Vaso!

VASA: Odi, odi ovamo!

ŽIVKA: Ode li?

VASA: Ode!

ŽIVKA (izlazi): Šta kaže, bogati?

VASA: Šta kaže, ništa. E, jesi čula, Živka, baš sam mu pametno govorio, i veruj, da je drugi čovek, prelomio bi se, ali ono je, brate, arumski tvrdoglavo.

ŽIVKA: Dakle, neće lepim?

VASA: Ni da čuje! On čak pretila nekim odrezivanjem ušiju, sasipanjem zuba u grlo i razbijanjem noseva. Meni čak preporučuje da još danas nabavim flaster, jer ova poslednja pretnja odnosi se na moj nos..

ŽIVKA: E, pa kad neće lepim, okrenućemo i mi deb-lji kraj.

VASA: I to sam mu kazao.

ŽIVKA: Tražicu još danas da ga premeste u Ivanjicu.

VASA: I to sam mu kazao.

ŽIVKA: Pa šta veli?

VASA: Veli: ići će on i u Ivanjicu, ali će povesti i ženu.

ŽIVKA: Rotkve mu strugane!

VASA: I to sam mu kazao.

ŽIVKA: Šta?

VASA: Pa to: rotkve njemu strugane.

ŽIVKA: Misli on da mu ja ne umem i tu doskočiti. Umesila sam ja njemu kolač, samo čekam da Anka na-loži peč pa da mu ispeče kolač. Okrenuće Dara od njega glavu i nikad ga više neće pogledati. Videćeš već i čućeš, ako bog da, još danas. A jesi li mu kazao da ga više ne smatram za zeta?

VASA: I to, i rekao sam mu da samo zvanično može k tebi doći ako ima što.

ŽIVKA: Dobro si mu kazao.

VASA: Slušaj, Živka, ja sad treba da dovedem fa-miliju.

ŽIVKA: Opet ti sa familijom!

VASA: Pa rekao sam im juče da se u ovaj sat svi skupe kod tetka-Savke, da ih zajedno dovedem. Nije red da ih prevarim.

ŽIVKA: Pa dobro, de, dovedi ih već jedanput, i tu brigu da skinem s vrata. Samo, molim te da mi se ne bave mnogo, jer znaš, danas ima novi zet da nam dođe na viđenje.

VASA: Ne brini ti, kazaću im ja već da budu kraći. (Ode.)

ŽIVKA, ANKA

ŽIVKA (kad ostane sama, zvoni.)

ANKA (dolazi): Molim!

ŽIVKA: Šta radite vi, zaboga, Anka? Vi mi mnogo nešto otežete, kao da je to bog te pita kakav težak posao domamiti muškog u sobu.

ANKA: Pa nije težak posao, ne kažem da je težak, ali, znate kako je, treba imati prilike, a puna kuća, pa nikako da uhvatim gospodina nasamo.

ŽIVKA: Slušajte, Anka, meni bi trebalo, ako je mo-guće, još danas da se to svrši.

ANKA: Pa dobro, gospodo, onda da počnem malo sa-svim otvorena Ja sam, znate, počela onako izdaleka.

ŽIVKA: Ama kako izdaleka. Počnite vi to izbliza, te se stvari izbliza bolje svršavaju.

ANKA: Dobro, gospodo!

VI

ŽANDARM, RAKA, PREĐAŠNJI

ŽANDARM (ulazi vodeći za ruku Raku koji mu se otima): Molim pokorno, gospodo ministarka, gospodin član je naredio da dovedem ovoga...

ŽIVKA: Nesrećniče, ti si opet nešto uradio!

ZANDARM: Molim pokorno, gospodo ministarka, udario je pesnicom po nosu sina engleskog konzula i pso-vao mu oca, pa gospodin član...

ŽIVKA: Šta kažeš!... Ju, ju, ju, šlag će me strefiti. Anka, Anka, brzo čašu vode.

ANKA (potrči).

ŽIVKA: Razbio mu nos, psovao mu oca... sinu en-gleskog konzula. Gospod te ubio da te ne ubije. Razboj-niče, ti ćeš me ubiti, ti ćeš me živu sahraniti!

ANKA (donosi joj čašu vode.)

ŽIVKA (pošto ispije vodu): Da doživim da mi poli-cija dovodi razbojnika u kuću. Ju, ju, ju, ju... Anka, skloni mi ga ispred očiju.

ANKA (pride i uzima ga od žandarma.)

ŽANDARM: Ja mogu ići?

ŽIVKA: Možeš, vojniče, i kaži gospodinu članu: ja ću već... reci mu, sve ću mu kosti porazbijati.

ŽANDARM: Razumem! (Salutira i odlazi.)

VII

PREĐAŠNJI, bez ŽANDARMA

ŽIVKA (Raki): Šta si uradio, crni sine, govori šta si uradio?

RAKA: Ništa!

ŽIVKA: Ama, kako ništa kad si razbio nos sinu engleskog konzula! I 'ajde što mu razbi nos, naposljetku omakne se pesnica pa, desi se, ali što mu opsova oca?

RAKA: I on je meni!

ŽIVKA: Nije istina, ne ume on to, on je vaspitano dete.

RAKA: Opsovao mi je. Ja mu lepo kažem: "Skloni mi se s puta ili ću da te haknem", a on meni: "Olrajt!" a "olrajt", to znači na engleskom jeziku da mi psuje oca.

ŽIVKA: Nije istina.

RAKA: Jeste, ja sam to učio u lekciji.

ŽIVKA: Pa kad je on tebi kazao "olrajt", što nisi i ti njemu kazao "olrajt"?

RAKA: E, ne bi me razumeo. A posle, ne bih ja, nego ja njemu sasvim učtivo kažem: "Kuš, svinjo jedna!" a on meni opet "olrajt"! E, nisam onda mogao više da se uzdržim, nego ga haknem po nosu i opsjem i ja nje-mu oca.

ŽIVKA: Nesrećniče jedan, znaš li ti da je to engleski otac? To nije naš otac pa da ga opsuje ko stigne, nego je to engleski otac! Ju, ju, ju, gospode bože, šta ću s njim! Vodi mi ga, Anka, ispred očiju, jer ću ga raščupati kao pile. Skloni mi ga ispred očiju!

ANKA (odvodi Raku.)

VIII

ŽIVKA, sama

ŽIVKA (na telefonu): Alo ... centrala, molim minisatarstvo spoljnih poslova... Je li to ministarstvo spoljnih poslova? Da!... Molim vas da se pozove na telefon g. Ninković, sekretar... Da!... Recite, zove ga gospođa Živka, ministarka. (Pauza.) To ste vi, gospodine Ninkoviću? (Pa-uza.) Tako! Dakle, potpisano je... E, pa čestitam vam unapređenje. Vidite, dakle, da sam održala reč. Ali mo-ram vam reći da nije išlo baš tako glatko. Bunio se vaš ministar, kaže: dobili ste klasu pre tri meseca. Ali sam ja navalila i nisam mu nikako dala mira, pa sam čak naterala i svoga muža te ga je on okupio. Da, da, i on ga je okupio. (Pauza.) Nego, znate šta, drugo sam nešto htela da vas zamolim. Ovaj moj nesrećnik, onaj mali gimnazista Raka, bio danas na igralištu, sa decom engleskog konzula. Ja sam ga naročito poslala, jer znate, on sad pripada tome društvu... Da! Pa zamislite, razbio nos sinu engleskog konzula i opsovao mu oca. (Pauza.) Pa da, uviđam i ja sama da je to vrlo nezgodno, ali šta ću, ne mogu iz ove kože. Ta kako kazniti, neću ga kazniti, nego ću ga isprebijati, ali je meni glavno da se nekako zataška stvar kod engleskog konzula, da se on ne ljuti. Pa to sam htela da vas umolim, da odete vi do njega, u ime moje, i da mu kažete: neka ne uzme stvar ozbiljno, deca k'o deca! (Pauza.) E, pa šta drugo mogu da mu kažem. Ja mislim, on je pametan čovek, neće valjda dozvoliti da se dve države zavade zbog jednoga nosa; a što mu je psovao oca, recite da to u našem jeziku ne znači ništa ružno, to je kao kad bi se engleski kazalo "Dobar dan." I uopšte, recite mu da je to naš narodni običaj da psujemo oca jedno drugom. Pa dabome! 'Ajde, molim vas, pa otidite odmah, a dodite zatim da mi javite šta ste uradili. Ka-ko? ... A... pa-pa? - Pa dobro, nek vam bude i pa-pa, samo molim vas, svršite mi to. Do viđenja! (Ostavlja slu-šalicu.)

IX

ANKA, ŽIVKA

ANKA (dolazi hitno): Gospodo, onaj hoće opet da ide.

ŽIVKA: Ama ko?

ANKA: Raka.

ŽIVKA: Ama kako da ide, noge ću mu prebiti. Če-kaj da ga ja naučim pameti. On misli da ću mu se samo na grdnji proći. Čekaj samo!... (Odjuri.)

X

ČEDA, ANKA

ČEDA (na vratima svoje sobe): Anka, jeste li sami?

ANKA (koketno): Jesam!

ČEDA (izlazi. On je obukao crno svečano odelo, na rukama mu rukavice i na glavi cilindar.)

ANKA: Iju, a što ste se vi tako lepo obukli?

ČEDA: Zbog vas, Anka. To je moje svadbeno odelo.

ANKA: E, to mi je milo. I tako obučeni doći ćete i tamo u moju sobu?

ČEDA: Pa zato sam se i obukao.

ANKA: Je li istina?

ČEDA: Doći ću kad vam kažem.

ANKA: Još danas?

ČEDA: Pa da, još danas.

ANKA: Još sad, može biti?

ČEDA: Pa dobro, još sad, ali vas molim prethodno da me prijavite gospođi ministarki.

ANKA (iznenađena): Da vas prijavim gospođi?!

ČEDA: Da, i dajte joj moju vizit-kartu. (Vadi i daje joj.) Ja ću čekati u predsoblju.

ANKA (zbunjena): Ali... kako... vi čekate... i da vas prijavim... ja sve to ne razumem.

ČEDA: I nastojte svakojako da me gospođa primi. Recite, imam zvaničan razgovor.

ANKA: Lepo! A posle?

ČEDA: A posle, sporazumećemo se.

ANKA: Idem odmah! (Odlazi u sobu.)

ČEDA (Pogleda za njom pa izlazi na zadnja vrata.)

XI

ŽIVKA, ANKA

ŽIVKA (dolazeći iz sobe držeći vizit-kartu u ruci, za njom Anka): A on vam ovo dao?

ANKA: Da, gospodin zet. On čeka u predsoblju.

ŽIVKA: Recite gospodinu zetu neka mi se vuče is-pred očiju, neću da ga primim.

ANKA: Ali gospodin kaže da ima zvaničan razgovor.

ŽIVKA: Nisam danas zvanično raspoložena, pa eto ti! Ne mogu da ga primim.

ANKA: Ali, gospodo, ako ga ne primite, pokvarićete sve.

ŽIVKA: Šta ću pokvariti?

ANKA: Gospodin mi je kazao da će posle razgovora sa vama doći k meni u sobu.

ŽIVKA: Reko je?

ANKA: Da.

ŽIVKA: Dobro, reci mu neka uđe, primiću ga!

ANKA (izlazi napolje i propušta Čedu.)

XII

ČEDA, ŽIVKA

ČEDA (ulazi vrlo ozbiljno, klanja se još s vrata): Imam li čast s gospodom ministarkom?

ŽIVKA (prezvruci ga i ne okrećući glavu): Da. Izvo-lite sesti!

ČEDA: Blagodariam. Ja vas molim da me izvinite što sam uzeo slobodu uznemiriti vas...

ŽIVKA: Šta ste radi, gospodine?

ČEDA: Ja dolazim, gospodo, po jednom vrlo delikat-nom poslu, pa bih vas molio da me pažljivo saslušate.

ŽIVKA: Molim, izvolite govoriti!

ČEDA: Vidite, gospodo, život je neobično komplici-rana pojava. Priroda je sazdala bića ali nije utvrdila zakone o međusobnim odnosima tih bića, već je dozvolila da se ovi samosvojno, pod ovakvim ili onakvim prilikama ili okolnostima, stvaraju i razvijaju, te stoga nisu to više puki slučajevi već normalne pojave, sukobi odnosa, koji se tako često javljaju u ovome ili onome obliku.

ŽIVKA: Mislite li vi, gospodine, da držite predava-nje, ili imate što da mi kažete?

ČEDA: Izvinite, gospodo, ali je ovaj uvod bio neop-hodan pre no što pređem na samu stvar.

ŽIVKA: Dakle, molim vas, pređite odmah na samu stvar.

ČEDA: Stvar je u ovome, gospodo: Ja imam jednoga prijatelja, mladoga čoveka i čoveka od budućnosti. On je rad da se ženi i meni je poverio, moleći me da mu budem provodadžija. On je uveren da ću ja njegovu stvar is-kreno zastupati i zato mi je poverio.

ŽIVKA: Ali šta se mene tiče vaš prijatelj i vaš provodadžiluk!

ČEDA: Odmah ću vam to objasniti. On je dugo i dugo razmišljao o ženidbi i nije mogao lako da se odluči. Uvek mi je govorio: "Ako se već rešim da se ženim, uzeću samo zrelu žensku."

ŽIVKA: Pa dobro, nek uzme ako hoće i zrelu žensku, ali što vi meni sve to kazujete?

ČEDA: Gospodo, on je ludo zaljubljen u vas.

ŽIVKA: Šta kažete? ...

ČEDA: On veruje da ste vi zreli...

ŽIVKA (skoči): Čedo!

ČEDA: On me je danas sa suzama u očima prekli-njao: "Gospodine čedo, vi ste u toj kući poznati, idite i zaprosite gospa-Živkinu ruku za mene!"

ŽIVKA (jedva uzdržavajući se od uzbuđenja): Čedo, umukni, Čedo!

ČEDA: Ja sam mu lepo rekao: "Ali gospođa je udata!" a on veli: "Ne smeta ništa, danas se mogu i udate žene udavati!" Govorio sam mu zatim: "Ali to je poštena žena!"

ŽIVKA (drekne): Pa i jesam!

ČEDA: I ja sam mu to kazao, ali on kaže: "Da je poštena, ne bi ona primala ljubavna pisma od mene!"

ŽIVKA (njen gnev prelazi u bes): Kuš! Ubio te bog da te ubije, pseto lajavo! Da nisi više pisnuo, ili ću te stolicom po glavi!

ČEDA: A ja njemu kažem: "Znam, gospodine Ninkoviću, da ste joj pisali ljubavno pismo, čitao sam ga!"

ŽIVKA: Koj' ga je čitao?

ČEDA: Pa ja!...

ŽIVKA (plane): Napolje!

ČEDA (ustaje): Dakle, šta da kažem mladoženji?

ŽIVKA: Neka ide do đavola i on i ti!

ČEDA: On bi želeo doći na viđenje.

ŽIVKA: Vala, jesi li čuo, čedo, ne bila ko sam ako ti ne odeš na viđenje u Ivanjicu.

ČEDA: Vrlo rado, zašto ne! Samo pre toga idem go-spodinu ministru Simi Popoviću da ga zamolim da ostavi ženu pošto joj se ukazala prilika za udaju.

ŽIVKA: Makni mi se s očiju ako hoćeš da ti se ne ukaže lepa prilika!

ČEDA: Ja vas molim, umirite se, gospodo! Život je, vidite, veoma komplikovana pojava. Priroda je sazdala bića, ali nije utvrdila i zakone međusobnih odnosa tih bića...

ŽIVKA (u krajnjem besu dohvati sa stola knjige, kutije, buket, zvonce, jastuk sa stolice i sve što joj dođe do ruku, i gađa ga vrišteći): Napolje, vucibatino, napolje!

ČEDA (pokloni se zvanično na vratima i ode.)

ŽIVKA (padne umorna i uzbuđena u naslonjaču pa kad se malo povrati, skoči i ode levim vratima): Daro, Daro, Daro!

XIII

DARA, ŽIVKA

DARA (dotrči): Šta je, zaboga?

ŽIVKA: Daro, dete, evo ti se zaklinjem, ubiću ga!

DARA: Koga, zaboga?

ŽIVKA: Onoga tvoga!

DARA: Ali zašto?

ŽIVKA: Zamisli, usudio se da tera sprdnju sa mnom. Ubiću ga, pa neka idem na robiju i neka se piše i pripoveda: otišla je na robiju što je ubila zeta.

DARA: Pa šta je, zaboga, uradio?

ŽIVKA: Došao je da me prosi.

DARA: Kako da vas prosi?

ŽIVKA: Kao provodadžija.

DARA: Bože, majko, šta vam je, šta govorite?

ŽIVKA: To što ti kažem, došao je kao provodadžija, da me prosi.

DARA: Zar kod živog muža?

ŽIVKA; Zamisli!

DARA: Gde se može žena kod živog muža prositi?

ŽIVKA: Ti sad pa opet navijaš na ono. Drugo je ono za tebe.

DARA: A što, ko bajagi, drugo?

ŽIVKA: Zato ... Zato što je drugo! Pa i da nije, biće drugo! E, neće taj više biti moj zet pa da mu je kruna na glavi. Živi bili pa videli.

DARA: Opet ti!

ŽIVKA: Opet, dabome, nego valjda da ga gledam i dalje u kući. Uostalom, još danas ćeš ti sama doći k meni i moliti me da te spasem te bitange. 'Ajde videćeš! Ne bila ja koja sam ako me još danas ti sama ne moliš!

XIV

VASA, ŽIVKA, RODBINA

VASA (dolazi spolja): Živka, evo ih idu!

ŽIVKA: Ko?

VAŠA: Familija!

DARA: Ja ću da se sklonim! (Ode.)

VASA (otvara zadnja vrata): Udite! (Ulozi jedno či-tava galerija raznih komičnih tipova, obučenih starovremenski. Starije žene, Savka i Daca, u fesovima i libadetima, Soja, sa nekim šeširićem iskićenim tičijim peruškama. Tu su tetka Savka, tetka Daca, Jova pop-Arsin, teča Panta i sin mu Mile, teča Jakov, Sava Mišić i Pera Kalenić. Svi prilaze Živki i rukuju se, a ženske se ljube.)

SAVKA (ljubeći se sa Živkom): A ti mene, Živka, za-boravi.

DACA (ljubeći se): Ju, slatka moja Živka, otkad te nisam vid'la. Dobro izgledaš: tu, tu, tu... (Pljuje.) Da mi te ne ureknu!...

PANTA: E, Živka, da znaš, niko ti se nije tako obra-dovao sreći kao ja.

JAKOV: Ja sam, Živka, dolazio, ali bila si nekako zauzeta.

SOJA (ljubeći se): Slatka moja Živkice, bogami sam uvek tebe najviše volela od cele familije.

ŽIVKA (pošto se i svi ostali rukuju): Hvala vam što ste došli. Izvolite sedite! (Stariji sednu, mladi ostaju na nogama.) Oprostite, bogami, što vas ovako sve zajedno primam. Ja vidim i sama da nije red, ali ne možete pro-sto verova ti koliko sam zauzeta. Nisam ni u snu sanjala da je to tako teško biti ministarka. Ali, zdravlja bože, doći ćete vi opet, doći ćete i drugi put.

VASA (koji je ostao na nogama i nalazi se kraj Živ-ke): Pa dabome, videćemo se još. Ovo je samo onako... a videćemo se.

ŽIVKA: Kako si ti tetka-Savka?

SAVKA (uvređena): Pa dobro...

ŽIVKA: De, de, de... znam te što si ljuta, ali nemoj misliti da sam te zaboravila. A ti, tetka-Daco?

DACA: Ju, slatka moja, da mi oprostiš. Otkad ja go-vorim mojoj Kristini: Hajdemo do Živke, red je da joj čestitamo, ko će ako nećemo mi, familija? A ona meni: "Nemoj, bogati, mama, godinu dana nismo joj prag pre-šli, pa sad će reći potrčali smo što je

ministarka!" Da ti nismo prešli prag, to je istina, to je, znaš, zbog onog što si olajavala Kristinu, ali, kažem ja njoj: "Pa neka, neka kaže svet da smo sad potrčali zato što je ministarka, pa ko će da potrči ako nećemo mi koji smo joj rod rođeni!"

ŽIVKA: A ti, teča-Panto, nisam te davno videla, kako, kako si ti?

PANTA: Pa kako da ti kažem, Živka, ne valja: sve nekako naopako. Nego, velim, sad ako mi malo svane, dok si ti na vlasti. Računam, znaš, zbrinućeš svoje i po-držati.

VASA: Pa, dabome, ko će ako ona neće.

ŽIVKA: Ne viđam ni tebe, Sojo?

SOJA: Čudnovato, a baš za mene kažu da se mnogo viđam. Ne može čovek svetu ugoditi. Ako se zavučem u kuću, - olajavaju me, ako izađem u svet, - olajavaju me. Pa bar kad bi samo svet olajavao pa da ne mari čovek, ali familija, rođena familija.

VASA: E, pa ko će ako neće familija!

DACA (pakosno i više za sebe): Niko nikog ne olajava ako nema zašto.

SOJA (uzbudi se): Pa jest što kažeš, tetka-Daco, eto, zar bi tvoju kuću olajavali da nisu imali zašto.

DACA: Olajavale su je takve kao što si ti!

SOJA: Kakva sam da sam, tek nisam položila ma-turu.

DACA (plane i skoči): Položila si ti sve ispite na svetu, beštijo jedna!

SOJA (skoči takode i unese joj se u lice): Može biti ali maturu nisam polagala.

DACA: Ju, ju, ju, pustite me!... (Poleti da je ščepa za kose.)

VASA (stane između njih i razvada ih): De, zar vas nije sramota. Ne možete zar ni pet minuta familijarno da razgovarate! (Pitrče i ostali muški pa ih razvadaju.)

DACA: Pa dabome, kad čovek ima u familiji i takve.

SOJA: Briši najpre ispred svoje kuće, pa onda laj za drugog.

VASA: Ama mir, kad vam kažem! Sramota, bolan, i vi se ko bajagi brojite da ste ministarska familija.

ŽIVKA (Vasi): Eto, kažem ja tebi!

VASA: Pa jes'! Ovamo okupili me: "Ajde, ujka-Vaso, vodi nas kod Živke!" A zašto? Zato da obrukate i mene i sebe. 'Ajde svaka na svoje mesto, pa kad izađete na ulicu, a vi se čupajte sve dok vam traju dlake na glavi. (Ove odlaze i sedaju.) A ti, Živka, oprosti. Ovo je, znaš, onako, malo familijarno objašnjenje.

ŽIVKA: Nije mi baš prijatno, ali... (Hoteći da pređe preko stvari): Kako si ti, teča-Jakove?

JAKOV: Pa, znaš kako je kad čovek živi na parče. Đavo će ga znati kakva mi je ta sudbina: na parče sam se školovao, na parče trgovao, na parče bio činovnik. Sve tako nekako, - ništa mi ne ide od ruke. A opet, znaš, tešim se oduvek, kažem sam sebi: "Čekaj, Jakove, mora jednom doći i tvoj dan!" Pa tako eto čekam, a šta bih drugo.

ŽIVKA: A ti, Savo?

SAVA (on je korpulentan i sa velikim trbuhom): Mene ne pitaj, ispi me sekiracija.

ŽIVKA: A zbog čega?

SAVA: Zbog nepravde. Celoga života kolje me ne-pravda. Kazaću ti već.

ŽIVKA (Peri Kaleniću): A ... (zbuni se) vi...? (Vasi.) Je l' nam i gospodin štogod rod? ...

VASA: On kaže da je rod.

KALENIĆ: Pa razume se da sam rod.

ŽIVKA: Ja se ne sećam.

VASA: Ni ja! Možda ti, Savka ...

SVI (odmeravaju Kalenića.)

SAVKA: Ja ne znam da je gospodin iz naše familije.

DACA: Ni ja!

NEKOLIKO NJIH (sležući ramenima): Ni ja.

KALENIĆ: Ja sam, znate, rod po ženskoj liniji.

SOJA: Pa eto, ja sam ženska linija, ali vas ne po-znajem.

DACA (kroz zube): Čudo!

VASA: Pa dobro, kako po ženskoj liniji, čiji si ti?

KALENIĆ: Moja je majka još pre dvanaest godina umrla i rekla mi je tada na smrti: "Sinko, ne ostavljam te samog na svetu; ako ti što u životu zatreba, javi se tetka-Živki ministarki, ona ti je rod!"

VASA: A kako ti se zvala pokojna majka?

KALENIĆ: Mara.

VASA: A otac?

KALENIĆ: Krsta.

VASA: E, da me ubiješ, ne pamtim nikakvu Maru i Krstu u familiji.

ŽIVKA: Ni ja.

KALENIĆ: Sva zabuna dolazi otud što se mi pre ni-smo zvali Kalenići nego Markovići.

VASA: Markovići? E sad još manje znam.

KALENIĆ: Uostalom, to sve ne menja stvar. Ja znam da ste vi meni rod, ja se toga ne odričem. Radije bih ovde poginuo no što bih se svoje familije odrekao.

VASA: Ama, de, nije stvar za ginjenje, nego...

ŽIVKA: Pa kad čovek kaže ...

VASA: Pa jest, kad čovek kaže, šta mu možeš.

ŽIVKA: Pa kako ste?

KALENIĆ: Hvala, tetka, blagodaram na pitanju. Milo mi je što vas vidim tako svežu. Vi se, tetka, odista sjajno držite.

VASA: Nego znaš šta, Živka, ti si mnogo zauzeta, to mi svi znamo, pa zato, ako hoćeš, pređi odmah na stvar. Deder, brate, propitaj ti svakoga redom šta bi želeo, te da vidiš šta bi se moglo za koga učiniti.

PANTA: Pa ako neće sad da nam se učini, ja ne znam kad će.

VASA: Neka lepo svaki kaže šta mu je na srcu, a ja ću da zapišem, pa će onda Živka da gleda, što može, može, a što ne može, ne može.

DACA: Kad se hoće, može se sve, samo je pitanje da li treba svakome učiniti, jer ima ih i takvih ...

SOJA (preseče joj reč): Ja samo jedno imam da te molim, Živka, da mi pomogneš da položim maturu.

DACA (plane): Eto je, ona opet pruža jezik

VASA: Ama, mir, kad vam kažem.

SAVA: Smirite se, jer ako meni mrkne, zapušiću vam obema usta!

KALENIĆ: Slušajte, strina-Daco, i vi, prija-Sojo. Kao što vidite, tetka Živka vas je lepo primila, kao što je i red da primi familiju. I mi ćemo sad da joj kažemo svoje želje i da je molimo da se zauzme za nas. Ja sam uveren da će se tetka Živka zauzeti. Vi svi znate kako ona ima dobro srce. Ali smo zato mi pozvani da poštujemo nju i njen dom, koji je u ovome slučaju ministarski dom. A mi, ako se

budemo tako ponašali i međusobno vredali, iskazaćemo time jedno nepoštovanje prema ovom domu. Zato vas lepo molim, strina-Daco, i vas, prija-Sojo, uz-državajte se!

DACA (Savki, koja sedi kraj nje): Ama otkud mu ja ovome ispado strina?

SAVKA: Ne znam, ja ga i ne znam ko je.

DACA: A zar ga ja znam!

PANTA (Jakovu, koji sedi do njega): Tako ti boga, znaš li ti ko je ovo?

JAKOV: Nikad ga u životu nisam ni video ni čuo.

VASA: Dakle, da ostavimo sve drugo pa da pređemo na stvar, jer Živka nema mnogo vremena.

ŽIVKA: Bogami, nemam. Baš sad čekam neke važne vizite iz diplomatije.

VAŠA: Pa dabome. Nego dederi! (Izvadio je hartiju da beleži.) Dede, tetka-Savka, šta bi ti imala da zamoliš Živku?

SAVKA (još uvek uvredeno): Neka me pita Živka pa ću joj kazati.

ŽIVKA: E pa ti, tetka-Savka, sa tvojih dvesta dinara ovde mi se pope. Preskoči, Vaso, nju kad neće kao čovek i kao familija lepo da razgovara, nego sve nešto uz nos.

SAVKA: Ništa ja uz nos, ja hoću samo svoje.

ŽIVKA: E, pa dobićeš tvoje. Zapiši, Vaso, da joj se da. Eto ti!

VASA (pošto je zapisao): A ti, Daco, imaš li ti što-god da zamoliš Živku?

DACA: Pa ja to, za Kristinu. Htela bi' da zamolim, Živka, da narediš da joj se prizna ispit i da se primi dete natrag u školu, jer ovako je ostalo na pola puta. Pogrešila jeste, priznajem, - molim dotičnu personu da se ne iskašljuje, - eto priznajem, ali pogreše danas i profesorke, pa neće zar njihove učenice. I nije pogrešila onako od besa i od pokvarenosti, kao što ima persona, nego opet zbog nauke. Molim dotičnu personu da se ne iskašljuje!

VASA: Sojo, ne iskašljuj se!

DACA: Zbog nauke, dabome. Ona i jedan njen drug zajedno su se spremali za maturu, pa zavukla se deca u sobu i po ceo dan učila, ubiše se učeći. Pa posle njemu priznadoše zrelost, a ona ostade tako na pola puta. Pa to mislim, Živka, da narediš da se to zaboravi.

KALENIĆ (on se sad već oslobodio i ulazi u poro-dična pitanja kao da je tu odvajkada): Je l' to davno bilo?

DACA: Pa, prošle godine.

KALENIĆ: Godinu dana. Uha, za godinu dana se i krupnije pogreške zaboravljaju, a kamoli takva jedna sit-nica. Piši, ujka-Vaso: da se zaboravi!

ŽIVKA: A ti, Jovo? Ti odleža robiju, a?

JOVA: Odležah, tetka-Živka, i pošteno se tim odužih državi, pa sad mislim pravo je da se i država meni oduži.

ŽIVKA: Kako da ti se oduži?

JOVA: Pa tako, da dobijem državnu službu.

ŽIVKA: Pa služba te i odvela na robiju.

JOVA: Svaki živ čovek zgreši, tetka-Živka, a ja sam pošteno odužio što sam pogrešio. I verujte, tetka, ne ka-jem se što sam bio na robiji; mnoge sam stvari naučio koje ne može čovek tako lako u životu da nauči. Kamo sreće kad bi država svakoga kandidata najpre poslala na robiju, pa tek posle mu dala državnu službu.

JAKOV: E gle, molim te!

JOVA: Jest, jest, čika-Jakove, jer sad znam bolje kri-vični zakon nego ma koji kasacioni sudija. Nikad profe-sori na univerzitetu ne mogu tako da ti protumače kri-vični zakon kao oni koji su po njemu osuđeni. Svaki od njih zna paragrafe napamet i zna šta se hoće s kojim paragrafom, i zna kako se može izigrati koji paragraf. Osuđen sam, veli, po 235, u vezi sa 117-a, ali su mi priznate olakšavne okolnosti iz 206-og. I tako svaki redom, sve paragrafe znam: e, pa, zašto država ne bi iskoristila to moje znanje?

KALENIĆ: Sasvim! Zapiši, ujka-Vaso, da se Jovi pop-Arsinom da služba kako bi se državi dala prilika da iskoristi njegovo znanje.

ŽIVKA: A šta bi ti, teča-Panto?

PANTA: Pravo da ti kažem, Živka, meni za mene nije. Provlačiću se kako sam se i dosad provlačio, ali mi je za ovo dete. (Za njim stoji Mile, odrastao dečak.) Ne-kako bog mu nije dao dar za školu, - isteran je iz svih škola, i to za svagda. A i na zanatu ne može da se skraši i ni na jednom poslu. Pa sam hteo da te molim, ako može nekako da bude državni pitomac.

ŽIVKA: A šta da uči?

PANTA: Ama neka njega samo država primi da ga izdržava, a sve je jedno šta će učiti. Ako hoće za marvenog lekara, a može i za kapelnika u muzici, ili za pro-fesora bogoslovije, ili za apotekara. Ama što god hoćeš, samo neka bude državni pitomac.

KALENIĆ: Pa kad je dete tako bistro, šteta bi bilo da ga država ispusti. Zapiši, ujka-Vaso: državni pitomac.

ŽIVKA: A ti, Sojo?

SOJA: Ja bih volela, Živka, kad bih mogla nasamo da ti kažem.

SVI (bune se): A ne, kako smo mi! Javno, javno!

DACA (izdvaja se glasom od ostalih): Kad smo mogli svi ovako javno, može valjda...

VASA (preseče je pogledom.)

SOJA: Naposletku, šta da krijem, ne išem što mi ne priличи. Ti znaš i sama, Živka, da sam se ja razvenčala sa onim mojim nesrećnikom, i on se već i oženio, a ja ostala samohrana, i to samo zato što je sud doneo nepravednu presudu, pa njemu dao pravo da može stupiti u drugi brak, a meni nije dao to pravo. Pa dabome da sam morala izgubiti parnicu kad mene ovako mladu...

DACA (iskašljuje se.)

SOJA: ... dali popovima u ruke, pa me cela Konzistorija razroko gleda. A i sam advokat, koji me je branio, kod kuće meni jedno govori a na sudu drugo, - pa onda dabome da sam morala izgubiti parnicu. Pa, eto, to sam htela, Živka, da te molim da se ta presuda ispravi: da dobijem pravo na udaju. Eto, sama vidiš, ja ne tražim bogzna šta, a što se pojedini iskašljavaju, baš mi je sve-jedno, jer što kažu: pas kašlje, vetar nosi.

KALENIĆ: Odista, to bi se moglo učiniti. Žena oseća potrebu da se uda, a smetaju joj neke formalnosti. Za-piši, ujka-Vaso, prija Soja da se uda bez formalnosti.

SOJA: Ništa više ja ne tražim.

ŽIVKA: A ti, teča-Jakove?

JAKOV: Pa, rekoh ti, Živka, ne ide mi što god poč-nem. Trebalo je dok sam bio mlađi da se školujem - pa nije išlo; bio sam i činovnik, pa - opet nije išlo; pro-bao sam i da trgujem, pa i tu sve naopako. A uvek sam govorio sebi: "Čekaj, Jakove, mora doći tvoj dan!" Pa velim, eto, došao je! Mislim, znaš, da mi izradiš kakvu koncesiju, da posečem, na primer, kakvu državnu šumu, - računam, znaš, kad mi sve drugo nije pošlo za rukom, koncesija još može da mi pođe za rukom.

KALENIĆ: To može odista da vam pođe za rukom, a državu to baš ništa ne košta. Nije država sadila šume, pa da joj je žao da se seku. Sasvim to može. Zapiši, ujka-Vaso: jedna državna šuma da se poseče, jer, naposletku, kakav bi to ministarski rođak bio ako ne bi imao prava bar jednu šumu da poseče.

ŽIVKA: A ti, Savo?

SAVA: Ja ću, Živka, ukratko da ti kažem. Molim te lepo, i kao rod rođeni, da mi izradiš državnu penziju.

ŽIVKA: Pa ti nisi nikad bio činovnik?

SAVA: Nisam!

ŽIVKA: I nisi nikad bio ni u kakvoj službi?

SAVA: Nisam!

ŽIVKA: Pa zašto onda da ti izradim penziju?

SAVA (uvređeno): Pa tako, kao građaninu. Toliki svet ima penziju od države, pa zašto onda ne bih imao ja?

VASA: Pa jest, Savo, ama ti što imaju penziju slu-žili su državu?

SAVA: Pa ja da sam služio državu, ne bi' došao do Živke da tražim penziju, nego bi' je tražio od države. A zašto je ministarka ako ni toliko ne može da izradi svome?

KALENIĆ: Stvar je već malo komplikovanija. Zapiši ti ujka-Vaso, teča Sava - penzija, a tetka Živka i ja razmislićemo da li se ta stvar može nekako udesiti. (Živki.) Dozvolite mi sad, tetka, da vam i ja kažem svoj slučaj. Mene su pre godinu dana isterali iz službe.

Nestala su neka akta iz moje fijke i usled toga omelo se jedno izvršenje. Ne vidim šta sam ja tu kriv, jer, naposljetku, akta su akta; izgubi se živ čovek, te neće akta? A, naposljetku, nestajala su i ranije akta iz moje fijke pa nikom ništa, ali sad se navrzao nekakav inspektor na mene, te mal' me nije čak i pod sud stavio. Ali stvar je sad već bila i prošla i, kao što vidite, ja sam punu godinu dana strp-ljivo čekao da se zaboravi. Ja ne znam, možda se nije još zaboravilo, ali kad je sad već tetka Živka ministarka, može narediti da se zaboravi. I ja ništa drugo ne tražim nego da se popravi nepravda koja mi je učinjena, to jest da se ja vratim u službu. Samo, moram napomenuti da ja ne bih mogao pristati na obično vraćanje u službu, bez satisfakcije za učinjenu mi nepravdu. Morao bih se vra-titi sa unapređenjem, kako bih i ja sa svoje strane zabo-ravio nepravdu koja mi je učinjena. Eto to je sve što ja tražim. Ujka-Vaso, zapiši, molim te: Pera Kalenić da se vrati u službu sa satisfakcijom. (Zaviruje u Vasinu knji-gu.) Jesi li zapisao "sa satisfakcijom"?

VAŠA: Jesam, de!

KALENIĆ: E sad dozvolite, tetka-Živka, da vam u ime cele familije budžarim što ste nam saslušali želje i da vas zamolim da se svojski zauzmete i da ih ispunite. Kao što vidite, naše su želje skromne, a vi ste u moguć-nosti da ih ispunite, pa zašto ne bi učinili radost svojoj familiji, te da vas se svi sa budžarnošću sećamo.

ŽIVKA: Dobro, dobro. Ono što mogu, učinicu. Zašto da ne učinim?

KALENIĆ: E, onda, dozvolite da vam kažem zbogom, jer smo vas i suviše zadržali. (Ljubi joj ruke i svi se dižu.)

ŽIVKA (seti se): Čekaj da vam dam moje vizit-karte za uspomenu. (Uzme sa stola kutiju i deli svakom redom.) Evo, evo... pa to, onako, za uspomenu.

SOJA: Udenuću u ram od ogedala.

JAKOV: E hvala, baš ti hvala.

KALENIĆ: Molim vas, meni dajte dve.

SAVKA (pošto su svi primili vizit-karte): E, zbogom, Živka.

ŽIVKA: Pa de, de, ne budi nakraj srca!

DAĆA (ljubeći se): Pa gledaj bogati, Živka!

PANTA: Bog ti a duša ti, svrši mi to!

SOJA (ljubeći se): Učini mi, Živka, sevap je!

SAVA: Molim ti se, Živka, pa nemoj da zaboraviš!

JAKOV: Ti, pa bog! (Sve te rečenice, kao i one pri dolasku pretrpavaju se i upadaju jedna u drugu.)

KALENIĆ (ljubeći joj ruke): Sad tek razumem moju pokojnu majku koja mi je pre dvadeset godina, na samrt-nom času, rekla: "Sinko, ne ostavljam te samog u svetu; ako ti što u životu zatreba, javi se tetka-Živki ministarki, ona ti je rod!"

SOJA (cela gomila je već pošla prema vratima i ona za njima): Ako ništa ne bude od moje molbe, a ja ću da polažem maturu.

DACA: Položila si je ti čim si prohodala!

SOJA: Pas laje, vetar nosi! (One izlaze u svađi i čim cela gomila bude napolju te se vrata zaklope, čuje se vri-sak i cika i larma onih koji razvađaju žene.)

ŽIVKA (Vasi, koji je zaostao): Trči, Vaso, potukoše se!

VASA: Beštije jedne! (Odjuri i sam.)

XV

ŽIVKA, ANKA

ŽIVKA (klonula od umora, pada u fotelju): Uh!

ANKA (dojuri spolja): Gospodo, one se dve vaše ro-đake počupaše.

ŽIVKA: Neka se čupaju, pa šta me se tiče. Umorila sam se kao da sam ceo dan kopala. Idem da legnem malo, gledajte da me niko ne uznemirava. (Ode.)

ANKA (odlazi na zadnja vrata i odškrine ih, pa gleda šta se zbiva napolju. Svađa se polako stišava i udaljuje.)

XVI

ČEDA, ANKA

ČEDA (posle izvesne pauze otvara vrata i sretne se lice u lice sa Ankom. On je još uvek svečano obučen kako je otišao od kuće): Ah, kako prijatan susret! Jeste li vi mene čekali, Anka?

ANKA: Razume se.

ČEDA: Idite odmah u vašu sobu, evo mene za vama.

ANKA: Je li istina?

ČEDA: Idite samo i čekajte!

ANKA (nudi obraz): Poljubi me u ime kapare!

ČEDA (poljubi je): Sasvim. Divna kapara!

ANKA: Odoh i čekam! (Ode.)

XVII

ČEDA, RISTA

ČEDA (pripali cigaru.)

RISTA (posle izvesne pauze nailazi na vrata takođe obučen u svečano odelo. Nosi buket): Klanjam se, dobar dan. Je li slobodno?

ČEDA: Molim, izvolite!

RISTA: Čast mi je predstaviti se: Rista Todorović, kožarski trgovac.

ČEDA (iznenađen): Kako, molim vas?

RISTA: Rista Todorović, kožarski trgovac.

ČEDA: I počasni konzul Nikarague?

RISTA: Da, tačno!

ČEDA: Ama nije moguće! E, to mi je milo, osobito mi je milo da se upoznamo.

RISTA: A s kim imam čast?

ČEDA: Čekaj, molim te, dozvoli mi da ti kažem "ti", čekaj, molim te, da te vidim! (Izmakne se i posmatra ga.) E, ko bi to rekao? Dakle, ti si to, Risto! E, to mi je odista milo!

RISTA: A s kim imam čast?

ČEDA: Ja, je li? Je l' za mene pitaš ko sam? Ja sam... kako da ti kažem... pa ja sam, brate, ujka Vasa, Živkin ujak.

RISTA: Dakle, vi ste ujka Vasa? E, to mi je milo. Ja sam, bogami, mislio da ste stariji.

ČEDA: Nisam.

RISTA: Čuo sam za vas i baš mi je milo da se upoznemo.

ČEDA (gleda ga i meri sa svih strana): Dakle, ti si to, obešenjače jedan, a? ... Gledaj ga, molim te, kakav trbušćić ima, lola nikaraguanska. (Tapka ga po trbuhu.) Ko bi to rekao! A ja sam te sasvim drukče zamišljao.

RISTA (smeje se prijatno.)

ČEDA: A došao si, je li, obešenjače jedan, znam već zašto si došao.

RISTA (sneživajući se): Pa da...

ČEDA: A dopada ti se naša Dara, a?

RISTA: Pa znate kako je.

ČEDA: Znam, de!

RISTA: I ona mi se dopada, a potrebno mi je i zbog moga položaja da stečem vezu sa višim krugovima.

ČEDA: Razume se! A veruj, što te više gledam, sve više verujem da ćeš se i ti njoj dopasti. Ja sam se, znaš, toga najviše bojao: da l' ćeš se ti njoj dopasti, a sad kada sam te video... lola jedna, mora da se ti uopšte dopadaš ženama.

RISTA (polaskan): Kažu!

ČEDA: Ama, šta kažu, vidim ja! Dopasćeš se ti našoj Dari. A veliš, je li, ona se tebi dopada?

RISTA: Dopada mi se.

ČEDA: I ništa ti ne smeta što je ona tuđa žena?

RISTA: A što ima to da mi smeta? Kako, na primer, kad kupim kuću, ne smeta mi ništa što je ranije bila tuđa kad znam da je sada moja.

ČEDA: Sasvim. Onaj stari gazda se iseli, a ti se useliš.

RISTA: Pa jeste!

ČEDA: Ko bi rekao, molim te, da ti umeš tako filo-zofski da posmatraš život! E, a kad je već tako, onda ćemo celu stvar lako da izvedemo. Ništa nam više ne stoji na putu.

RISTA: Ništa.

ČEDA: Pa ipak, mislim se nešto, samo kako ćemo da se oprostimo one vucibatine?

RISTA: Koga?

ČEDA: Pa njenoga muža, taj nam mnogo smeta.

RISTA: Kako, zar vam nije kazala gospa Živka? Pa njemu je već umešen kolač, čeka se samo da se ispeče.

ČEDA: E?

RISTA: Jeste. Gospođa Živka je udesila sa sobaricom da ga odmami u svoju sobu, pa kad on bude tamo, da ona sa gospa-Darom i svedocima upadne.

ČEDA: Gle, molim te! Ala je to lepo smišljeno! Ha, ha, ha, ala će se uhvatiti kao miš u mišolovku; taman on da lizne slaninu, a ono: hop! Ha, ha, ha!...

RISTA (pridružuje se i slatko se smeje): Ha, ha, ha!

ČEDA: Pa onda?

RISTA: Onda ... onda to ... Gospođa Dara je rekla, ako se uveri da je vara, da će ga odmah napustiti.

ČEDA: E, to je divno, odista! Samo brinem se da nam nešto ne pokvari tako lepo smišljeni plan.

RISTA: A šta to?

ČEDA: Nisi ti trebao još sad da dođeš, dok mi ne svršimo taj posao sa njom.

RISTA: Pa gospa Živkami je poručila da dodem.

ČEDA: Znaš, ne bih voleo da on naide pa da te zateče ovde.

RISTA (malo kao uznemiren): Pa šta?

ČEDA: Kako, pa šta? On se zakleo da će te ubiti kao psa, i kupio je ovaliki revolver, kalibra kojim se volovi ubijaju.

RISTA (preplašen): A što, brate, da me ubije?

ČEDA: Eh što, zakleo se, preda mnom se zakleo. Ali ti ne treba da se bojiš, ne smeš biti kukavica, razumeš li. Uostalom, ja sam lično video revolver, pokazivao mi ga je i uveravam te da u njemu nema više od šest metaka. Ne mogu te svih šest pogoditi, budi siguran da će te bar četiri promašiti.

RISTA: A ona dva!...

ČEDA: E pa, bože moj, dva metka valjda možeš pro-gutati za ljubav toga da spaseš čast Nikarague.

RISTA: Ama što ja da gutam metkove zbog časti Nikarague? Slušajte, ujka-Vaso, kako bi bilo da ja idem, pa drugi put da dodem?

ČEDA: Ja mislim da bi to dobro bilo... (Pogleda na prozor.) Ali dockan je, sasvim je dockan!

HISTA (preplašen): Zašto, brate?

ČEDA: Evo ga, sad baš uđe u kuću.

RISTA (preplašen): Ko?

ČEDA: Onaj s revolverom.

RISTA (usplahiren): Pa sad? Ujka-Vaso, govori, šta sad?

ČEDA: Moram te prikriti dok ja njega uklonim.

RISTA (ustumara se): Gde da se sakrijem?

ČEDA: Ne znam... Čekaj, sad mi pade napamet. (Zvoni.)

RISTA: Gde?

ČEDA: Čuti i ne pitaj, jer nemamo vremena za raz-govor.

XVIII

ANKA, PREDAŠNJI

ANKA: Molim!

ČEDA: Ančice, učinite mi jednu ljubav, pa ću vam se odužiti. Vi znate kako ću vam se odužiti.

ANKA: Molim!

ČEDA: Vodite brzo ovoga gospodina u vašu sobu i zaključajte vrata. Ne pitajte zašto, već žurite, opasnost je velika.

RISTA: Vrlo velika. Vodite me, nagradiću vas bo-gato!

ANKA (Čedi): A posle?

ČEDA: Posle - no, pa znate već.

ANKA (Risti): Hajde brže! (Odvede Ristu.)

XIX

ČEDA, RAKA

ČEDA (udari u sladak smeh, zatim ode prozoru i do-vikuje mašući rukom): Rako! Rako!...

RAKA (dolazi spolja): Šta je? O, zete, što si se ti tako obukao?

ČEDA: Kazaću ti, ali da nikome ne kažeš. Evo, daću ti dinar da nikome ne kažeš. Idem kod Anke u sobu. (Daje mu dinar.) Nikom, razumeš li? Ja znam da bi ti mama dala i dva dinara samo da joj to kažeš, ali ti budi ka-rakter pa nemoj da joj kažeš? Je l' nećeš?

RAKA: Pa neću, dabome!

ČEDA: E, dobro. (Ode.)

XX

RAKA, ŽIVKA

RAKA (na levim vratima): Mama, mama!...

ŽIVKA (dolazi): Šta je? ...

RAKA: Zet Čeda mi je dao dinar da budem čvrst karakter i da ti ne kažem gde je on sad. Ako mi daš dva dinara, ja ću biti još čvršći karakter pa ću ti kazati.

ŽIVKA: Govori, gde je?

RAKA: Dva dinara, pa da čuješ.

ŽIVKA (daje mu): Evo ti, stoko božja, govori!

RAKA (pošto je primio): Eno ga u sobi kod Anke.

ŽIVKA: Je li istina?

RAKA: Sad je otišao.

ŽIVKA (ushćena): Ju, slatko moje dete! (Ljubi ga.) Evo ti još dva dinara.

RAKA: Olrajt!

ŽIVKA: Idi mi brzo zovi Daru.

RAKA (ode desno.)

XXI

ŽIVKA, sama

ŽIVKA (na telefonu): Alo... molim 7224!... Je li to kvart? Dajte mi vezu sa članom kvarta... A, vi ste na telefonu? Ovde je gospoda Živka, ministarka. Molim vas hitno, ali vrlo hitno, odmah pošaljite mojoj kući jednoga pisara sa dva žandarma. Da hitno... pa nije baš pravo razbojništvo, ali je ipak razbojništvo... Neka pisar po-nese i hartije za saslušanje, neka povede i dva građanina kao svedoke. Molim vas, to neizostavno da se učini, nek povede dva građanina. Odmah, razume se, vrlo hitno! Da! (Ostavlja slušalicu.)

XXII

DARA, ŽIVKA

DARA (dolazi iz desnih vrata, za njom Raka.)

ŽIVKA: Daro, kćeri, zvala sam te da te priprelim. Budi hrabra, dete moje, da podneseš udarac koji te oče-kuje.

DARA: Šta je sad opet, šta znači taj uvod?

ŽIVKA: Ja sam ti rekla da ćeš se i sama uveriti ko-liko te ona vucibatina vara. E, pa, evo, kćeri moja, došao je čas da se svojim rođenim očima uveriš. Tvoj rođeni muž nalazi se ovoga časa u sobi kod Anke naše, i to u rdavoj nameri.

DARA: To nije istina!

ŽIVKA: Kaži, Rako, gde je naš zet Čeda?

RAKA: Nek mi da dinar, pa da joj kažem.

ŽIVKA: Napolje, alo nesita! Zar ti je malo?

RAKA: Ništa ja više besplatno! (Ode.)

DARA: Hajdemo! (Hoće da pode u Ankinu sobu.)

ŽIVKA: Čekaj de, udesila sam ja već stvar.

DARA: Šta si udesila?

ŽIVKA: Videćeš.

XXIII

PISAR, GRAĐANI, ŽANDARMI, PREĐAŠNJI

PISAR (dolazi hitno sa dva zandarma i dva građa-nina): Po vašem zahtevu, gospođo ministarka, gospodin član me je hitno uputio. Doveo sam i dva građanina.

ŽIVKA: E, vrlo dobro! 'Ajde sad za mnom svi! (Ona napred, za njom Dara, a za ovom svi ostali.)

PAUZA

(Zadnja se vrata polako i pažljivo otvaraju i kroz njih pro-turi Čeda glavu. - On posmatra i osluškuje, i kad čuje larmu, brzo se povlači i zatvara vrata. - Sa leve strane gde su svi otišli cika ženskih glasova i larma. Malo zatim pisar uvodi Ristu, koji je bez kaputa, a za njim dolazi cela gomila, izuzimajući Anke.)

ŽIVKA (klone od uzbuđenja u fotelju): Nikaragua, crni Nikaragua, šta ćeš ti tamo?

RISTA (uzbuđen): Ne znam... tako... sudbina valjda.

ŽIVKA: Zar zavukao si se u kuvaričinu sobu, svukao kaput, zaključao vrata, pa to sudbina? A što svuče kaput, ubio te bog da te ubije?

RISTA: Pa, naložena peć.

DARA (majci): Dakle, to je taj počasni gospodin koga si mi namenila? E, baš ti hvala, majka.

PISAR (Živki): Treba li, gospodo, da uzmem ovoga gospodina na saslušanje?

ŽIVKA: Ta kakvo saslušanje, saslušao se on na ono-me, a ne na ovome svetu, dabogda! Ako već treba ko da ga uzme na saslušanje, ja ću to. Govori, šta ćeš tamo?

RISTA: Poslao me ujka Vasa.

ŽIVKA: Ujka Vasa? Dakle, on je sve to zamesio? E, Vaso, sad si zbrinuo celu familiju.

XXIV

ČEDA, PREDŠNJI

ČEDA (dolazi spolja noseći Ristin kaput i pridržava mu da ga navuče): Obucite kaput, zaboga, dobićete inače kijavicu.

RISTA (kad spazi Čedu, kao da mu je sevnulo): Ujka-Vaso, pomažite. Vi ste me naterali da se sklonim kod sobarice.

ŽIVKA (zabrinuta): Pa je li to ujka Vasa?

RISTA: Pa on, dabome!...

ŽIVKA: O, izvasio se on dabogda! Čedo... (Pisaru): Molim, zapišite to što ću reći i stavite posle numeru. (Digne tri prsta uvis.) Čedo, zaklinjem ti se svim na svetu da ćeš još večeras biti potpisan za Ivanjicu!...

ČEDA: Još bolje, premestite me u Nikaragu-u.

ZAVJESA

ČETVRTI ČIN

Ista soba. - Po stolicama, levo, masa novina savijenih kao za prodaju; po stolicama prebačena muška i ženska, odela, šeširi i sve drugo. Tu je ogroman otvoreni kufer u koji Dara pakuje sve ove stvari donoseći ih iz susedne sobe.

I

ANKA, DARA

ANKA (dolazi spolja, noseći svežanj novina): Evo, gospodo, nisam mogla više da kupim od dvadeset brojeva. (Ostavlja na stolicu pored ostalih.)

DARA (pakujući): Šta se to mene tiče!

ANKA: Htela sam samo da vam kažem, jer gospođa mi je naredila koji god prodavač prođe, da kupi sve ko-liko god brojeva ima, ali svega je jedan prošao otkad sto-jim na kapiji. Ne znam da l' još da čekam na kapiji?...

DARA: Radite onako kako vam je gospođa kazala, nemojte me ništa pitati. (Ode u sobu po stvari.)

II

RAKA, ANKA

RAKA (dolazi spolja, noseći desetak i nešto više brojeva): Evo, ja jedva našao dvanaest. (Ostavlja na stolicu.) A ti, Anka?

ANKA: Ja, bogami, dvadeset.

RAKA: Pa dosta!

ANKA: Gospodin Pera iz administrativnog odeljenja je najvredniji, on je kupio dosada trista.

RAKA: E, a ujk a Vasa?

ANKA: On je svega osamdeset. A je li, bogati, Rako, znaš li ti zašto gospođa kupuje tako mnogo današnjih no-vina, i to sve ovaj isti list?

RAKA: Znam, dabome!

ANKA: Zašto?

RAKA: Izgrdili su je u novinama, pa hoće da ih kupi sve, da ne bi svet čitao.

ANKA: Ju, kako smeju jednu ministarku da izgrde?

RAKA: Izgrdili su je za ono.

ANKA: Koje ono?

RAKA: Zbog tebe.

ANKA: Zašto zbog mene?

RAKA: Hoćeš li da pročitam?

ANKA: 'Ajde, molim te!

RAKA (uzme jedan broj, razvije ga i sedne u fote-lju): Dodaj mi, bogati, jednu od tih ministarskih cigareta.

ANKA: Jaoj, kako smeš da pušiš?

RAKA (paleći): Ne pušim ja inače, ali znaš, novine se čitaju uvek sa cigaretom. (Čita.) "U jednom delu Ki-ne..." (Prekine i govori.) Pazi ti dobro da odnekud ne naiđe majka, proveli bi se lepo i ja i ti!

ANKA: Paziću, čitaj slobodno!

RAKA (čita): "U jednom delu Kine održava se još i danas jedan čudan običaj. Tako, ako se kome prosiocu dopadne udata žena, on je prosi bez obzira na to što ona ima živog muža. Takav se običaj desio ovih dana u kući mandarina Si-po-po. (Govori.) Znaš, ovaj mandarin Si-po-po, to je moj otac, Sima Popović.

ANKA: Ju!...

RAKA (čita dalje): "U njegovu ženu, jednu odvratnu babu..." (Obzirući se, govori.) Ta odvratna baba, to je majka. - Pazi da ne naiđe, inače odosmo u mandarine i ja i ti!

ANKA: Ju, ju, ju, ju!... (Obzire se.)

RAKA (čita dalje): U njegovu ženu, jednu ratnu babu, zaljubio se Ni-ni-ko."

ANKA: Ko je to?

RAKA: Ne znam, neki Kinez ... dakle ... (Čita.) "za ljubio se Ni-ni-ko, sekretar Ministarstva spoljnih poslo-va!...

ANKA: A, sad znam ko je. Čitaj, molim te, dalje!

RAKA (čita): "Ta se ljubav među njima izražavala na taj način što je ona njemu izradila klasu, a on njoj pisao ljubavna pisma."

ANKA: Kažem ja, znam ko je.

RAKA (nastavlja čitanje): "Taj Ni-ni-ko inače je je-dan napudrovani praznoglavić, koji se zaljubljuje u svaku mandarinku dok je na vlasti, te mu ove ćurke izrađuju preko svojih muževa klase. On je čak poslao i provodadžiju kući da prosi babu u isto vreme kad je jedan ki-neski smrdljivac, neki Ka-ra-gua, dolazio da prosi njenu udatu ćerku." (Govori.) Znaš li ko je to Ka-ra-gua?

ANKA: Ko?

RAKA: Onaj što su ga našli u tvojoj sobi.

ANKA: Pa zašto Ka-ra-gua?

RAKA: Otkud ja znam!

ANKA: Siromah čovek, a baš ništa nije kriv.

RAKA: E, a što je skinuo kaput? Eto, u novinama piše da je skinuo kaput.

ANKA: Zar i to piše? Ju, bože! a, bogami, čovek je sasvim nevino skinuo kaput.

RAKA: Bogami, ja da sam bio u tvojoj sobi, pa da sam skinuo kaput...

ANKA: E, gle, molim te! Pa šta bi onda?

RAKA: Ja bih onda skinuo i pantalone.

ANKA: Ubriši prvo nos, sram te bilo!

RAKA: A znaš li kako tebe zovu u novinama?

ANKA: Zar i mene pominju?

RAKA: Pa dabome.

ANKA: A kako me zovu?

RAKA (traži i nađe): Sobarica A-ki-ka. (Smeje se slatko.) A-ki-ka!...

ANKA: Ima li još? Čitaj!

RAKA (čita): "Ali, razume se, ni te prosidbe u Kini ne idu uvek tako glatko. Tako na primer..."

III

DARA, PREDAŠNJI

DARA (donosi još odela iz sobe i zatiče ih): Pa zar vi tu sedite i čitate novine? Neka samo naide majka, pa ćete se lepo provesti.

RAKA: Samo onako, pregledali smo. Je li, Daro, znaš li ti da mi kažeš ko je to Ni-ni-ko?

DARA: Ne znam ja ništa, a tebi preporučujem da se čistiš, da te ne zatekne majka. A i vi, Anka, mogli biste gledati drugi posao a ne da čitate novine...

ANKA: Ja sam samo donela novine koje sam kupila.

RAKA: A i ja. Znaš, jedva sam kupio dvanaest bro-jeva. Onaj Karagu plaća po dvadeset para komad, pa sve njemu prodaju. I ovde sam dobio samo tako što sam jed-nom prodavcu podviknuo: "Moraš mi prodati, ja sam sin mandarinov!"

DARA: 'Ajde, 'ajde, nosi te đavo!

RAKA: Ama nije, hteo sam da kažem ministrov.

DARA: Bolje idi pa kupuj i dalje novine kad ti je majka tako naredila.

RAKA: Pravo kažeš! (Anki.) 'Ajde, A-ki-ka! (Ode.)

ANKA: Ako želi gospoda da joj pomognem?

DARA: Nije mi potrebna pomoć.

ANKA: Molim. (Ode.)

IV

ČEDA, DARA

ČEDA (dolazi spolja): Pa ti se to baš ozbiljno pakuješ?

DARA: A šta da radim?

ČEDA: Zamisli kako sve to ide ekspres! Sinoć pot-pisali ukaz o mome premeštanju u Ivanjicu, a već jutros sam razrešen dužnosti.

DARA: A kad moraš na put?

ČEDA: Šta ja znam kako je tvoja majka naredila! Možda će mi se u toku današnjeg dana narediti da sutra krenem. Sve zavisi od naređenja koje je izdala tvoja majka.

DARA: Najzad, svejedno, neka je i sutra, ja ću biti gotova.

ČEDA: Pa zar si ti odista rešila da ideš sa mnom?

DARA: Rešila sam. Pravo da ti kažem, ne mogu više da podnesem ovo ministrovanje; ovo je postala luda kuća otkako je otac ministar.

ČEDA: Otkad ja to govorim.

DARA: A ne mogu da podnesem ni ovu sramotu. Po-sle ovoga što je izašlo u novinama, veruj, ja ne bih smela izaći iz kuće, niti bih smela da pogledam svetu u oči. Volim u Ivanjicu, samo da se sklonim svetu ispred očiju.

ČEDA: Još kad bi ti znala kolika je bruka. Ceo se Beograd trese od smeja.

DARA: Strašno!

ČEDA: Novine se kupuju na jagmu.

DARA (pokazuje): Majka ih najviše kupuje.

ČEDA: Ona misli da umanji broj čitalaca kako bi se bruka što manje znala, a ne zna da je današnji broj umesto tri, štampan u šest hiljada.

DARA: Ju, ju, ju!

ČEDA: Ne računajući što jedan broj čitaju četvorica.

DARA: A da li se baš zna da se sve to odnosi na našu kuću?

ČEDA: Razume se da se zna. Zna se po imenima, ali još više po tome što je gospa Živka jedina od današnjih ministarki koja ima udatu kćer. Odmah je ceo svet pogodio.

DARA: A zar nisi nikako mogao da saznaš ko je pi-sao?

ČEDA: Saznao sam.

DARA: Ko?

ČEDA: Reci ću ti ako mi daš časnu reč da nećeš reći majci.

DARA: Zar je to tajna?

ČEDA: Još kako velika tajna!

DARA: Reci mi, ko je pisao?

ČEDA: Ja!

DARA: Šta kažeš? (Ispusti haljine koje je imala u ruci.)

ČEDA: To što ti kažem!

DARA: Čedo, Čedo, šta si učinio?

ČEDA: Neka vidi da i ja umem da plombiram.

DARA: Kako si smeo, kako si mogao?

ČEDA: A kako je ona mogla mene da gurne u Iva-njicu!

DARA: I kako si imao srca, ona je moja majka.

ČEDA: A kako je ona imala srca svoju ćerku da premesti čak u Ivanjicu!

DARA: Osramotio si nas, osramotio si celu kuću!

ČEDA: Ja? Bože sačuvaj, osramotila je ona.

DARA: Bože moj, bože moj! Ja već ne umem da se snađem, ne umem više ni da mislim. (Plače.)

ČEDA: Pa zar ti ne uviđaš, bogati, i sama, da je već krajnje vreme bilo da se toj ženi stane na put? Zar ne vidiš da je napravila ludnicu od kuće? Ostavi to što tebe udaje kraj muža, ali i ona se raspalila, i ona ima lju-bavnika.

DARA: To nije istina!

ČEDA: Ama čitao sam svojim očima ljubavna pisma. Pa izradila mu je i klasu, i izadi, molim te, u čaršiju pa ćeš čuti, ceo svet joj se smeje.

DARA (krši ruke): Bože moj!

ČEDA: Ako tebi podnosi da trpiš tu sramotu, meni ne podnosi. Sramota me je da izađem u svet; svi se gurkaju, svi šapuću i podmiguju se...

DARA: Pa zar nije bilo bolje kazati joj sve to i raz-govarati sa njom ozbiljno?

ČEDA: Razgovarati sa njom ozbiljno? Pa zar nisi ti razgovarala, pa šta ti je odgovorila, - priredila ti je onu scenu - sa Nikaraguom.

DARA: Tu si scenu ti priredio.

ČEDA: Pa da, ja - ali da spasem i tebe i sebe. Da nisam to učinio, po planu tvoje majke ja bih bio bez kaputa u Ankinoj sobi, a ti bi bila u sobi sa Nikaraguom. Dakle, šta je bilo bolje?

DARA: Pa...

ČEDA: Molim, reci samo, šta je bilo bolje?

DARA: Dobro, neka je i tako, ali zašto je moralo sve to da se objavi u novinama?

ČEDA: Zato da se trgne, da se opameti za vremena.

DARA: A misliš ti da će to što pomoći da sve bude drukčije?

ČEDA: Ja se nadam, jer kako je ova bruka od jutros buknila po Beogradu, nije nemoguće da čak i očev po-ložaj bude doveden u pitanje.

DARA: Njegov položaj?

ČEDA: O, da! O tome se mnogo govori napolju. Ima ih koji misle da je posle ovoga on prosto onemogućen...

DARA: Siromah otac!

ČEDA: I meni ga je žao, ali za sve ima da blagodari svojoj ženi.

DARA: Pa kako, zar ti odista misliš da bi otac...?

ČEDA: Ne mislim, ali je vrlo moguće. Kompromitovan je, a to može povući neprijatne konsekvence.

DARA: To bi bilo užasno!

ČEDA: Ako hoćeš iskreno da ti kažem, ja mislim na-protiv, to bi bilo dobro, jer što dalje, ona bi u sve veće gluposti padala. Zar ne vidiš, bogati, šta je sve ta žena počinila; zar ne vidiš da je ona, onoga čestitoga čoveka, načinila smešnim i onemogućila ga za politiku i za javni život! Zar ne vidiš ti to sve?

DARA: Vidim.

ČEDA: E, pa!

DARA: Po meni, uveravam te, milije bi mi bilo da otac i nije postao ministar.

ČEDA: More, nije zlo u tome što je otac postao mi-nistar, već je zlo u tome što je majka postala ministarka. Zato, slušaj ti mene i drži se ti samo mene. Videćeš na kraju krajeva da je bolje što sam ovako uradio i kazaćeš mi hvala. Budi samo ti uvek uz mene, onda sam hrabriji.

V

ŽIVKA, ČEDA, DARA

ŽIVKA (dolazi spolja, besna): Daro, imam s tobom ozbiljan razgovor. Molim strane persone da se udalje iz sobe.

ČEDA: Molim! (Odlazi levo.)

DARA (odlazi za njim.)

ŽIVKA (gleda zaprepašćeno za njom, pa onda besno baca suncobran i šešir sa sebe.)

VI

ŽIVKA, PERA

PERA (donosi veliki štos novina): Dobar dan, gospodo ministarka. Evo, ja sam kupio još šest brojeva, - dosad trista šest.

ŽIVKA: Hvala vam, vi ste najviše kupili, ali, kažu, ipak se mnogo prodaje. Je l' te, čita li svet; jeste li primetili, čita li svet?

PERA: Pa... Kako da vam kažem, gospodo... čita. Sad sam baš prošao kraj hotel "Pariza", pa skupili se oko stola, a jedan glasno čita.

ŽIVKA: Pa dabome, kad u ovoj zemlji nema zakona. Bila sam kod upravnika varoši da zabrani list, pa kaže: Ne može po zakonu o štampi. Ama kako to, molim vas, zar može biti zakona po kome policija nema vlasti?

PERA: To je valjda zato što ovde ne piše o vama, nego kao da se sve to dešava u Kini.

ŽIVKA: Iskinio se on dabogda nikakav!

PERA: Pa stoga valjda policija i nalazi da nema uvre-de časti,.

ŽIVKA: Ama kako da nema uvrede časti. Zar kaže za mene da sam odvratna baba, pa nema uvrede časti?

PERA: Pa jeste, s te strane ima.

ŽIVKA: E, pa s koje strane onda nema?

PERA: Pa mislim da se inače ne odnosi na vas, jer se dešava u Kini.

ŽIVKA (šćepa jedan broj): A evo, pročitajte ovo na kraju, evo ovo...

PERA (čita glasno): "Najzad nije nikakvo čudo što se ovakve stvari dešavaju u Kini, ali je pravo čudo što se to isto dešava i kod nas, i to u najvišim krugovima našega društva, u domu jednoga našega mandarina. (Go-vori.) E, evo, jest, ovo mu ne valja.

ŽIVKA: Ne valja, dabome da ne valja.

PERA: Kad bi se bar moglo doznati ko je pisao?

ŽIVKA: Pa eto, ko bajagi rekoste...

PERA: Rekao sam, gospođo, i verujte, raspitivao sam na sve strane, ali - ne može, pa ne može da se dozna.

VII

VASA, PREDŠNJI

VASA (donosi paket novina i stavlja na stolicu): Evo, još ovo sam kupio, ali - nema više. Razgrabio se ceo današnji broj.

ŽIVKA: Pa, razgrabio se, dabome, kad vi niste bili vredni.

VASA: Eh, nismo bili vredni! Eto, sa ovim što sam doneo kupio sam sto i sedamdeset brojeva.

PERA: A ja trista i šest.

VASA: Eto!

ŽIVKA: A jesi li bio vredan da raspitaš ko je pisao?

VASA: Bogami, Živka, raspitivao sam, na sve strane raspitivao, i ne možeš doznati, pa to ti je!

PERA: I ja sam raspitivao, pa ne može.

VASA: Palo mi je na pamet, ako može nekako, što kaže onaj naš novi rođak, da se dozna preko ženske linije.

ŽIVKA: Kako misliš?

VASA: Pa ako je urednik ženjen, on je svojoj ženi izvesno kazao ko je pisao, i onda, treba raspitati koja je gospoda njena najbolja prijateljica, jer ona je izvesno njoj kazala, pa onda da raspitamo koja je prijateljica te prijateljice...

ŽIVKA: Uha!

PERA: Pa ipak, gospođo, tako ćemo još najpre sazna-ti...

ŽIVKA: E pa, 'ajde, gospodine Pero. Uhvatite tu žen-sku liniju, pa saznajte. Ali samo što pre, što je moguće pre, jer gorim od nestrpljenja; ugušiću se od nestrpljenja dok ne saznam. A kad saznam, lele majci, taj će zapam-titi. 'Ajde, 'ajde, požurite, gospodine Pero!

PERA: Molim! (Ode.)

VIII

ŽIVKA, VASA

ŽIVKA: Bogati, Vaso, reci ti meni: poznaješ li ti koliko-toliko zakone?

VASA: Pa, kako da ti kažem, Živka, niti ja poznajem zakone niti zakoni mene.

ŽIVKA: Pa kako to, kad si bio tolike godine policij-ski činovnik?

VASA: Bio sam, nije da nisam bio, ali, pravo da ti kažem, dok sam bio policijski činovnik, nisam osećao po-trebu da se upoznam sa zakonima. Ali, ako te treba što posavetovati, ja i onako znam, umem da odmerim šta je pravo, a šta nije.

ŽIVKA: Ne pitam te ja šta je pravo a šta nije, nego te pitam kakvi su to zakoni u ovoj zemlji kad policija ne može da zabrani novine koje vredaju jednu ministarku?

VASA: Ti si bila kod upravnika varoši?

ŽIVKA: Sad sam došla otud!

VASA: Pa šta ti kaže?

ŽIVKA: Ne mogu, veli, po zakonu; to nije, veli, prava uvreda, to je samo aluzija. Ama kakva aluzija, pobogu brate, zar nazvao me odvratnom babom, pa to aluzija.

VASA: Pa to nije, al' biće ono aluzija što je Simu nazvao mandarinom. Ja mislim, to će biti aluzija.

ŽIVKA: A ako ja tome koji je pisao razbijem nos, hoće li i to biti aluzija?

VASA: Ostavi se, bogati, Živka, toga. Ja ne znam kakva je to manija u tvojoj porodici, svi hoćete da raz-bijate noseve. Nego stišaj se ti malo, pa da razgovaramo o tome: šta da se radi?

ŽIVKA: Ama, kakvo te stišavanje snašlo, crni Vaso! Zar izgrdili me i nagrdili i nafarbali svima bojama u no-vinama, a ti meni da se stišam. More, zemlju ću da pregrizem, pa ću da ga nadem, a već kad ga nadem, zapištaće majci i proklinjaće čas kada je naučio da piše. Zadaviću ga, razumeš li, evo ovim ću ga rukama zadaviti.

VASA: De, de, de! Opet si pala u vatru.

ŽIVKA: Pa kako da ne padnem u vatru, nego u šta hoćeš da padnem?

VASA: Ono jest... znam kako ti je!

ŽIVKA: A znaš li ti, Vaso, šta ja mislim, koja me je zmija ujela?

VASA: Ne znam.

ŽIVKA: Niko drugi nego gospa Nata. Ruku bih u vatru metla ako to nije njeno maslo.

VASA: A što misliš da je ona?

ŽIVKA: Pa preotela sam joj onoga.

VASA: Koga si joj preotela?

ŽIVKA (trgne se): Onako de ... samo forme radi.

VASA: Ne razumem te, šta si preotela forme radi?

ŽIVKA: Pa brate, preotela sam joj ministarsku fo-telju, i onda, dabome, i sve ono što ide uz to.

VASA: Fijaker?

ŽIVKA: Ama nije fijaker samo, nego i druge stvari. Ne razumeš ti to!

VASA: Pa to "forme radi" ne razumem.

ŽIVKA: Pa ne razumeš, dabome, kad nisi otmen; da si otmen, ti bi razumeo, ovako dabome ...

IX

ANKA, PREDAŠNJI

ANKA (donosi pismo): Za gospodu.

ŽIVKA: Ko je doneo?

ANKA: Jedan šegrt.

ŽIVKA: Dobro.

ANKA (odlazi.)

X

ŽIVKA, VASA

ŽIVKA (otvara pismo i pregleda): Ko je ovo, bogati? Išarao potpis kao uskršnje jaje, ne mogu da mu pročitam,

VASA (uzme pismo): Rista!

ŽIVKA: Koji Rista? ...

VASA: Pa taj, de, Nikaragua.

ŽIVKA: Samo mi on još treba na ovu muku. Šta hoće, bogati?

VASA (čita): "Poštovana gospodo Ministarka. Posle one neprijatnosti koja mi se desila u vaćoj kući. . ."

ŽIVKA: A on što se zavlači kod sobarice!

VASA (nastavlja): "Ja uskraćujem sebi zadovoljstvo da vam lićno doćem, utoliko pre što posle iznete bruke u današnjim novinama prestaje sama sobom i svaka mo-gućnost da postanem ćlan vaše pošćovane porodice."

ŽIVKA: Ko mu pa i traći da postane ćlan porodice! Nek ide bestraga! Eno mu njegove Nikarague, pa neko se tamo ćeni!

VASA (ćita dalje): "Kako je današnjim napisom u novinama izloćen podsmehu moj trgovaćki ugled, pa moć-da doveden u pitanje i sam moj visoki poloćaj poćasnog konzula, to pojmite što nisam ćalio ni truda ni sredstava da saznam ime pisca, kako bih mogao pribaviti sebi sa-tisćakciju. I uspeo sam najzad da ga saznam . . ."

ŽIVKA (nestrpljivo): Ko je, tako ti boga?

VASA: Ćekaj, molim te.

ŽIVKA: Ćitaj, ćitaj brzo!

VASA (nastavlja): "I smatram za dućnost da vam ga saopćtim . . ."

ŽIVKA (kipti od nestrpljenja): Ama ne zaobilazi, Va-so, nego ćitaj ime!

VASA: O maj ... kakva si!...

ŽIVKA: Preskoći sve drugo. Ćitaj ime!

VASA: Evo de! (Ćita.) "Pisac je toga ćlanka u novi-nama ujka Vasa..."

ŽIVKA (plane i nasrne na Vasu): Vaso, lopužo matora! Vaso, pijanduro!... Vaso... (Naleti i u besu čupa s njega sve što stigne.)

VASA: Ama čekaj, brate, čekaj, de!... O majku mu, gde ću da poginem ni kriv ni dužan.

ŽIVKA: Pišeš članke, je li, pseto gadno; aluzija, je li... (Dočepa stolicu.) Sklanjaj mi se s očiju, jer ćeš sad poginuti, svinjo pijana!...

VASA: Ama, Živka, pobogu, stišaj se i čekaj da ti pročitam do kraja!

ŽIVKA: Pročitao si ti meni ono što mi je trebalo pročitati.

VASA: Ama smiri se, tako ti boga... Otkud ja da pišem, ni na pamet mi nije palo. Zar ja zbog nepismeno-sti otpušten iz državne službe, pa da pišem članke, i to još aluzije...

ŽIVKA: Jesi, jesi, Vaso, poznajem ja tebe dobro, matora lopužo!

VASA: Pusti me, molim te, da ti pročitam do kraja.

ŽIVKA: Čitaj, 'ajde čitaj!

VASA: Hoću, samo, molim te, ostavi tu stolicu! Ne umem da čitam kad držiš stolicu!

ŽIVKA: Čitaj!

VASA (čita): "Pisac je toga članka ujka Vasa, odno-sno onaj gospodin koji se meni predstavio kao ujka Vasa, a to je vaš rođeni zet..."

ŽIVKA (ispusti stolicu): Šta kažeš?

VASA (ponavlja): "A to je vaš rođeni zet!"

ŽIVKA (zgranuta): Ama šta kažeš, tako ti boga?

VASA (opet čita): "A to je vaš rođeni zet!"

ŽIVKA: Ju, ju, ju, ju, sad će me strefiti. Zet, zet, izetio se on dabogda nikakav! Jaoj, proklet bio majci i ovoga i onoga sveta. Kuću mi ocrni, obraz mi oduže, odu-zela mu se dabogda ruka kojom je napisao ono.

VASA: Smiri se, bogati!

ŽIVKA: Kako da se smirim kad mi je iskidao sve živce: isekao mi život kao faširano meso. Kako da se smi-rim, smirio se on dabogda nikakav! (Plane.) Vaso, daj mi pušku; čuješ li, pušku mi daj da ubijem skota. Pušku mi daj ... ili nemoj ...

VASA: Pa dabome da neću!

ŽIVKA: Idi, idi mi kupi mišomor. Čuješ li šta ti kažem, idi mi kupi mišomor!...

VASA: Sto će ti, pobogu Živka, mišomor?

ŽIVKA: Hoću da ga otrujem, hoću kao pacova da ga otrujem!

VASA: Ostavi se, bogati!... Ne biva to! Nemoj tako da govoriš. Nego lepo i pametno da smislimo. Ja mislim. Živka, da ti njega prosto optužiš.

ŽIVKA: Koga?

VASA: Zeta!

ŽIVKA: Pa drugi da mu sudi, je li? A, to ne, hoću ja da mu sudim; ja, razumeš li? Što ga snađe, od moje ruke da ga snađe!

VASA: Pa dobro, ali kako, šta misliš da uradiš?

ŽIVKA: Proteraću ga, tražiću još ovoga časa da se protera!

VASA: Je l' u Ivanjicu?

ŽIVKA: Ama kakvu Ivanjicu! Preko granice, razu-meš li, preko granice, kao što se skitnice i kockari proteruju. Eto, to ću ja njemu, i to odmah, nijednog sata mu neću dati da se skrasi, proteraću ga majci... odmah dabome, odmah... (Uzme slušalicu.) Molim 407... da 407...!

VASA: Šta ćeš?

ŽIVKA: Tražim Simu!... Jesi ti, Simo? Ovde Živka. Slušaj, Simo, što ću ti reći: ako si vlast i ako si ministar, a ti odmah učini kako ti kažem, a ako si mandarin... (Zastane i sluša menjajući boju u licu.) Vaso, 'odi ti ova-mo na telefon, nešto psuje i grdi, ne razumem ga... Ni-šta ga ne razumem. Da li to zvrji telefon, ili meni nešto zvrji u ušima... Ništa ga ne razumem. 'Odi, bogati! (Daje mu slušalicu.)

VASA (uzme): Ja sam ovde, zete, Vasa ... Jest! Živki nešto zvrji... reci meni... (Sluša.)

ŽIVKA: Šta kaže?...

VASA (mane rukom da ćuti.)

ŽIVKA: Ama šta kaže, bogati?

VASA (ostavi slušalicu i vrti glavom): Ljuti se, mno-go se ljuti.

ŽIVKA: Pa što mu nisi kazao da se i ja ljutim?

VASA: I rekao ti je da ga ostaviš na miru i da se okaneš tvojih budalaština.

ŽIVKA: Šta kaže?

VASA: I kaže ti da si ga užasno osramotila onim što je izašlo u novinama.

ŽIVKA: Pa nisam ja to pisala.

VASA: I kaže, biće kroz koji čas ministarska sednica. Ministar unutrašnjih dela mu je saopštio da će se na sednici govoriti o tome.

ŽIVKA: O čemu?

VASA: Pa o tome što je izašlo u novinama.

ŽIVKA: More, šta me se tiče šta će oni da razgovaraju, nego što ti njemu nisi kazao...

VASA (preseče je): Čekaj, molim te. Još nešto mi je kazao. Veli: boji se da i njegov položaj nije doveden u pitanje, jer je ovaj današnji napis izazvao negodovanje i na najvišem mestu, i sve su kolege, ministri, vrlo neraspoloženi.

ŽIVKA: Šta kaže?... Kakav položaj u pitanju? Samo neka proba. Idi, Vaso, na telefon pa mu reci: ako da ostavku, da mi slobodno ne dolazi kući. Ako su njegove kolege neraspoložene, neka oni dadu ostavke. Svi neka dadu ostavke, ali on da se nije usudio!... Tako mu re-ci!

XI

ANKA, PREĐAŠNJI

ANKA (dolazi spolja): Gospođa Nata Stefanović že-li...

ŽIVKA: Ko, more?...

ANKA: Gospođa Nata Stefanović, ministarka.

ŽIVKA (popravlja je): Bivša ministarka.

ANKA: Da!...

ŽIVKA: Otkud ona! Ala je potrefila kad će da mi dođe! Pročitala je, kučka, ono u novinama, pa sad došla da omiriše. Ne mogu, ne mogu da je primim, nek ide bestraga!...

VASA: Pa ipak moraš, Živka, red je!

ŽIVKA: Pa vidim i sama da moram, ali, znaš, sve mi se prevrće u stomaku od muke. Sad mi došla, bestraga joj glava... Nek uđe!

ANKA (ode.)

ŽIVKA (gleda po sobi): Ju, ju, ju, i gde ću da je pri-mim u ovom vašaru? Skrhala vrat dabogda i kad joj je palo na pamet da dođe.

XII

NATA, ŽIVKA, VASA

NATA (dolazi): Dobar dan, dobar dan želim, gospa-Živka.

ŽIVKA: Ju, slatka moja gospa-Nato, baš vam hvala što naidoste malo. Otkad vas nisam videla pa baš kažem: što li mi se to gospođa Nata odbila?

NATA: Nije, bogami, nego, verujte, ne mogu da danem dušom od raznih sednica. Znete, dok sam bila mi-nistarka, sva ženska društva izabrala su me u svoje uprav-ne odbore, pa sad eto teglim... Popeše mi se, bogami, na vrh glave razne sednice, predloži, rezolucije; već sam i od kuće digla ruke. (Gleda kufer.) Gle, gle, gle... kakvo je to pakovanje?

ŽIVKA: A ovo... Znete, moja ćerka se sprema za banju.

NATA: Zar još sad, pa još nije sezona?

ŽIVKA: Šta ću, kad je stegao reumatizam, pa ne može da čeka sezonu.

NATA: A u koju će banju? . . .

ŽIVKA: U koju...? Pa u Abaciju.

NATA: Tako! A putovaće, razume se, u salon-vagonu? Ja sam uvek putovala u separatnom salon-vagonu, to je tako prijatno.

ŽIVKA: Pa da, da!

NATA: Nego čudi me što će u Abaciji, to nije banja za reumatizam?

ŽIVKA: Pa ona će, znate, tamo da se prođe do Abacije, a posle će u Ivanjicu.

NATA: U Ivanjicu?

ŽIVKA: Jeste! Znete, kod same Ivanjice pronađen je jedan nov izvor lekovite vode protiv reumatizma.

NATA: Tako! To nisam znala. (Spazi novine po sto-licama.) Ju, šta je novina, čitava redakcija!

ŽIVKA: A jest, pretplatili smo se za celu godinu pa nam doneli sve brojeve od početka godine. Je li, Vaso?

VASA: Jeste, od početka ove godine i za celu prošlu godinu.

NATA: Ja ne čitam novine, ne volim, verujte... ne čitam novine, sem kad ima štogod vrlo interesantno.

ŽIVKA: Pa da, da! (Pogleda značajno Vasu.) Vaso, telefoniraj ono što sam ti kazala. Reci mu slobodno da mi se ne vrati kući! (Odu.)

XIII

VASA, ČEDA

VASA (najpre uzme iz kutije sa stola cigarete pa napuni svoju tabakeru, a zatim ode desnim vratima): Daro, Daro... Je l' tu Čeda? Molim te reci mu nek dođe ovamo. Hteo bih da progovorim reč-dve sa njim.

ČEDA (dolazi): Šta je, ujka-Vaso?

VASA: Hteo sam, Čedo, da ti kažem... Čekaj, šta sam ono hteo da ti kažem? Ah, da! Zamisli, saznali smo ko je pisao ono u novinama.

ČEDA: E?

VASA: I šta misliš ko je?

ČEDA: Ko bi to mogao znati?

VASA: Ti!

ČEDA: Ta nije moguće?

VASA: Jeste, ti!

ČEDA: Ko bi to rekao?

VASA: I znaš kako smo saznali?

ČEDA: Baš sam radoznao?

VASA: Saznao Nikaragua i javio nama.

ČEDA: Ama zar se taj Nikaragua još meša u naše porodične stvari?

VASA: Ne meša se, nego napisao i traži satisfakciju.

ČEDA: Pa neka mu da Anka satisfakciju.

VASA: E, taj si mu kolač lepo ispekao, to ti se mora priznati. Ali ovaj drugi kolač što si ga ispekao Živki preko novina, to ti ne valja.

ČEDA: Pregoreo je malo.

VASA: Pregoreo je mnogo a ne malo! I onda, brate, ne valja ti što se služiš falsifikatima.

ČEDA: Kakvim falsifikatima?

VASA: Pa to, na primer, prvo si mene falsifikovao.

ČEDA: Ne znam.

VASA: Znaš, - kako da ne znaš. Predstavio si se čoveku kao da si ti ujka Vasa, a to je, brate, falsifikat, a ja zbog toga mal' ne pogiboh maločas. Pa onda, 'ajde mene, neka ti je prosto, ali si falsifikovao i Živku.

ČEDA: Da se nisam kome predstavio kao ministarka?

VASA: Nisi, ali si napisao da je odvratna baba, a to je opet falsifikat.

ČEDA: Gle, molim te, e, to nisam znao.

VASA: A znaš li ti, prijatelju, da si time učinio naj-veći greh koji živi čovek može učiniti? Ubiješ čoveka, - naći ćeš u zakonu ma kakvu olakšavnu okolnost; opljač-kaš crkvu, - naći ćeš opet u zakonu kakvu olakšavnu okolnost; upališ susedu kuću, - i za to ćeš naći u zakonu kakvu olakšavnu okolnost; ali - reći javno za jednu dobrodržeću taštu da je odvratna baba, e, nema toga za-kona na kugli zemaljskoj u kome bi se za taj zločin mogla naći olakšavna okolnost.

ČEDA: To, vidite, nisam znao.

VASA: Nisi dabome, a nisi znao ni to da će cela ta stvar rđavo po tebe da se svrši. Nego deder da ja i ti onako ozbiljno progovorimo.

ČEDA: Znam, znam već, hoćete da me savetujete da napustim ženu.

VASA: Ama kakva žena, molim te, ovde su sad u pitanju mnogo krupnije stvari no što je žena. Ostavi ti ono što sam ti ja govorio pre, ono sam ti govorio po mi-nistarskoj pameti i onda, razume se, morao sam govoriti koješta, ali ovo što hoću sada da razgovaram s tobom, to je po mojoj sopstvenoj pameti.

ČEDA: Da čujemo, dakle?

VASA: Cela ta stvar u novinama, kao što i sam vi-diš, otišla je daleko, vrlo daleko. Sam Sima je došao u vrlo nezgodan položaj. I, malo pre nam je telefonirao, stvar će se izneti čak i na ministarskoj sednici, i to još sad, do podne.

ČEDA: To je dobro.

VASA: Pa ja, znaš, nešto mislim - ovo je potpuno po mojoj pameti - kako bi bilo da stvar nekako zagladimo?

ČEDA: Pa zagladite je!

VASA: Ama šta imam ja tu da gladim! Ne mogu ja tu ništa, nego kad bi ti. Kad bi ti, na primer, napisao onako otvoreno: ono što sam pljunuo, pristajem da polížem.

ČEDA: Ko da poliže?

VASA: Pa ti, brate!

ČEDA: A, izvinite!

VASA: Ama de, to se samo tako kaže. Nego evo ovako da napišeš: sve ono što sam pisao u novinama nije istina.

ČEDA: Pa znam. Ali kad je istina.

VASA: Znam ja da je istina, ali... brate moj, istina se nikad ne govori javno, i istina se nikad ne štampa u novinama. Istina je zgodna za ogovaranje, onako u četiri oka, u porodici, a kud si ti pa video i čuo da se istina javno kaže?

ČEDA: Je li to sve iz vaše pameti?

VASA: Pa iz moje, dabome! I vidiš, nešto se mislim: kad bi ti tako napisao pa ja to odneo Simi pre sednice. Pa oni njemu u ministarskoj sednici: "Šta je ovo, gospo-dine Simo, u novinama?" a on njima: "Ništa, izvolite pro-čitati ovo!" pa ispovrtilo tvoje pismo.

ČEDA (ko bajagi ushićen): Ala bi to divno bilo!

VASA: I ja mislim da bi divno bilo. Jer, vidiš, ovako, bez toga, mogu oni njemu reći: "Brate Simo, ti si ceo kabinet obrukao, pa da spaseš ugled kabineta, daj ti, brate Simo, ostavku!"

ČEDA (još ushićeniji): Ala bi to divno bilo!

VASA: Koje?

ČEDA: Pa to!

VASA: Da Sima da ostavku?

ČEDA: Jeste.

VASA (razočarano): Bre, bre, bre! Pa šta ja ovo go-vorim i zašto tupim zube. Pa ja, bre, mislim da govorim s pametnim čovekom.

ČEDA: Pa tako i ja mislim govoreći s vama, ali, vi-dite, prevarili smo se obojica.

VASA: Još kako smo se prevarili!

XIV

PERA KALENIĆ, PREDAŠNJI PERA

KALENIĆ (dolazi spolja): Dobar dan želim, dobar dan!

VASA: Dobar dan!

KALENIĆ (Čedi): Čast mi je predstaviti se: Pera Kalenić. (Vasi.) Je li kod kuće tetka Živka?

ČEDA: A gospodin je ...?

VASA: Naš rođak.

KALENIĆ: Najbliži rođak po ženskoj liniji.

ČEDA: Tako, to mi je mило. Ja sam zet tetka-Živkin.

KALENIĆ (rukuje se): Vi? Bože moj, eto, a nismo se ni poznavali. Slušajte, možda je i bolje što tetka Živka nije momentalno ovde, da nas troje, kao muški članovi porodice, održimo jedan uži porodični savet.

ČEDA: Molim, izvolite samo objaviti dnevni red.

KALENIĆ: Na dnevnom je redu, kao što znate, ovaj napad u novinama koji je danas izašao protivu tetka-Živke. (Čedi.) Vi ste izvesno čitali?

VASA: Jest, pročitao je on to.

KALENIĆ: Ja sam, dakle, sastavio jedan odgovor, jer, dozvolite, naša je dužnost, kao članova porodice, da odbranimo tetka-Živku od tako gadnih kleveta.

ČEDA: Razume se!

KALENIĆ: Hoćete li da čujete moj odgovor? (Vadi hartiju iz džepa.) Moj odgovor je upućen na adresu onoga magarca koji je napisao to u novinama. (Čedi.) Šta mi-slite, da li da ga nazovem konjem ili magarcem, šta mi savetujete?...

ČEDA: Sasvim svedjedno, ne vidim da ima kakve raz-like. Samo, jeste li vi mislili o tome da će taj koga budete nazvali konjem ili magarcem vama razbiti nos?

VASA (za sebe): Opet nos!

KALENIĆ: Mislio sam i na to, ali ja se neću na ovo potpisati.

ČEDA: A, tako? E, to je druga stvar.

KALENIĆ: Ja sam, dakle, da vam ne bih čitao sve, u svom napisu vrlo vesto izveo stvar. Rekao sam da je dotični gospodin predstavnik jedne strane države, Nikarague, i da je kao takav došao u posetu radi izvesnih zvaničnih. pregovora, recimo radi pregovora za zaključke-nje trgovinskog ugovora?

ČEDA: Sa gospa-Živkom?

KALENIĆ: Ne, nego s našom državom. Zatim sam rekao da dotična gospođa ministarka, kojoj je on došao, momentano još nema čekaonicu u kući, a kako je toga trenutka bila zauzeta, uputila je dotičnog gospodina u sobaričinu sobu da tamo pričeka, kao u čekaonici.

ČEDA: A što je skinuo kaput?

KALENIĆ: A to što je skinuo kaput, rekao sam da je stoga što je dotična sobica vrlo niska i tesna.

ČEDA: To ste se, vidite, vrlo dobro setili. Meni nikad ne bi tako nešto palo na pamet. To vam je neobično du-hovito.

KALENIĆ: Je l' te?

ČEDA: Baš mi je milo što imam tako duhovitog ro-đaka. No, ujk-a-Vaso, sad nemamo šta više da brinemo. Stvar je sasvim u redu. Ako ovo što je gospodin napisao izađe u novinama, stvar će biti potpuno uređena.

VASA: Samo da ne bude dockan?

KALENIĆ: Zašto dockan?

ČEDA: Pa znate, nije nemoguće da će g. Sima još danas dati ostavku.

KALENIĆ (neprijatno iznenađen): Teča Sima?

ČEDA: Da, teča Sima.

KALENIĆ: To nije moguće!

ČEDA: I to zbog onoga u novinama.

VASA: Da, na žalost, zbog onoga u novinama.

KALENIĆ: Ali zašto, molim vas? To ne bi bilo ni-malo lepo. I, najzad, ne vidim da je on tu kriv.

ČEDA: Pa nije, al' vidite, obično se kola krhaju na onome koji nije kriv.

KALENIĆ: Jeste li vi baš sigurni da će on dati ostavku?

ČEDA: Siguran nisam, ali tako se misli, tako se go-vori.

KALENIĆ: Onda, šta mislite? Zar ne bi bilo bolje da ja pričekam sa ovim odgovorom... da vidimo najpre situaciju, jer, ja bar tako mislim, ako da ostavku i ne bude više ministar, onda prestaje svaka potreba da se brani, zar ne?

ČEDA: Razume se. Isto tako i ja mislim. I ne samo to, nego ako da ostavku i ne bude ministar, onda nema smisla biti u srodstvu sa njim.

KALENIĆ: Pa jest!

ČEDA: Ja, na primer, to ću vam iskreno reći, ako on ne bude više ministar, mislim sasvim da se odrečem srodstva sa gospa-Živkom.

KALENIĆ: A mislite vi odista da će dati ostavku?

ČEDA: Pravo da vam kažem, ja mislim da je dosada već i dao.

KALENIĆ: Pravo da vam kažem, baš ja i nisam tako bliski rod.

VASA: Gle sad! Pa je l' reče juče da si najbliži rod?

KALENIĆ: Pa jeste, ne kažem da nisam, ali više po ženskoj liniji, a znate, srodstvo po ženskoj liniji nije ni-kad dovoljno pouzdano.

VASA: Pa je li reče, pre ćeš da pogineš no što ćeš dopustiti da ti se ospori srodstvo?

KALENIĆ: Da, ja sam se onako figurativno izrazio.

ČEDA: Razume se, to je samo figurativno. Vi to, ujka-Vaso, ne možete da razumete.

VASA: Ne mogu.

ČEDA: Nekad, u staro vreme, rod je rod; danas su se izmenile prilike, pa rod može da bude i figurativni rod.

KALENIĆ: Vi vrlo pravilno shvatate stvari.

VASA: Ja ih, bome, ne shvatam, pa to ti je!

ČEDA: Pa zato i ne vredi više o tome govoriti. Dakle, dragi i figurativni rođače, najbolje je, metnite vi taj ru-kopis u džep i otidite u čaršiju, ili zadite po kafanama pa se raspitujte o situaciji. Ako teča Sima ne bude dao ostavku, vi dodite i pročitajte to tetka-Živki; ako bude dao ostavku, onda ne vredi cela stvar truda.

KALENIĆ: Sasvim, sasvim, kao da mi iz usta vadite reč. Dakle, čim čujem kakva je situacija, ja ću doći...

ČEDA: Ako je potrebno.

KALENIĆ: Pa da, ako je potrebno. Zbogom, gospo-dine; zbogom, gospodine Vaso. (Ode.)

XV

ČEDA, VASA

ČEDA (Vaši): Ko vam je ovo, pobogu?

VASA: A đavo će ga znati; sam je izmislio da nam je rod, a vidi ga sad!

ČEDA: Pa vi, ujka-Vaso, meni prebacujete da sam vas falsifikovao, a eto vi falsifikujete rođake.

VASA: Ama nisam to ja, sam se on falsifikovao. I vidi ga, molim te, čim ću za ostavku, a on opra ruke.

ČEDA: Tako je to, moj ujka-Vaso. Pacovi se razbegavaju čim lađa počne da tone. Nije ovaj ni prvi ni poslednji.

VASA: More, nek ide dodavola! Nego, deder, kaži ti meni ono što sam te pitao: može li ona stvar nekako da se izgladi?

ČEDA: Ama ostavite se, ujka-Vaso, gladenja; zar ne vidite da je cela situacija tako rapava da se ne može ni izrendisati a kamoli izgladiti.

VASA: 'Ajdemo mi tvojoj Dari. Hoću s njom da pro-govorim. Ipak, ćerka je, nju će pre da zaboli srce nego tebe.

ČEDA: Molim, izvolite, nemam ništa protiv. Pokušajte, možda će nju zaboleti srce. Izvol'te ovamo! (Odu zajedno u desnu sobu.)

XVI

NATA, ŽIVKA

NATA (izlazi iz sobe, Živka za njom): Kažem vam, gospa-Živka, nemojte vi to uzimati k srcu. Tako vam je to: dok sam bila ministarka, ceo svet oko mene; te svi mi prijatelji, te svi me poštuju, te puna mi kuća poseta. A o žuru nema dovoljno stolica u kući i nema dovoljno šolja za čaj, a imam dva tuceta. Pa onda, ženska društva biraju vas za upravnu članicu, pevačka društva biraju vas za patronesu i tako sve redom. A kad prestanete biti mi-nistarka, prave se svi Englezi. Tek vidiš, na žuru ni rod-bina ne dolazi; tri šolje za čaj dovoljno. Pa jedni vas izbegavaju, a drugi se prave čak da vas ne poznaju. Prošla sam ja to pa znam, a vi, zdravlja bože, videćete. Samo, znate, ne treba to primati srcu.

ŽIVKA: Ako hoćete pravo da vam kažem, meni i nije baš toliko stalo do toga da budem ministarka.

NATA: E, pa nemojte, gospa-Živka, budimo iskreni. Prijatno je to: imaš fijkaker, imaš cigarete na reprezen-taciju, ideš besplatno u ložu, imaš salon-vagon za puto-vanje, pa momak iz ministarstva; pa čim potražiš telefon i kažeš ko si, a telefoniskinje pokrhlaju se koja će ti pre dati vezu; pa klanjaju ti se činovnici, pa činovničke žene ti jednako prave vizite. Pa onda, ako si na ručku, počasno mesto; ako je kakva svetkovina, dobiješ puket, ako je parada, dobiješ mesto na tribini. Ne može se reći da sve to nije prijatno.

ŽIVKA: Pa jeste, kad se s te strane uzme.

XVII

ANKA. PREDAŠNJI

ANKA (Donosi pismo): Za gospođu! (Odlazi.)

ŽIVKA (pomiriše pismo.)

NATA: Molim vas, dozvolite mi da to pismo pomirišem?

ŽIVKA: Ju, gospa-Nato, šta vam pada na pamet; ot-kud pa sad tuđe pismo da mirišete?

NATA: Dozvolite mi, molim vas.

ŽIVKA (podmetne joj): Evo baš, pomirišite, kad vam je toliko do toga stalo.

NATA: Isti miris i ista boja, roze... Otvorite slo-bodno, otvorite; nije to meni ništa nepoznato; dobijala sam i ja takva pisma.

ŽIVKA: Iju, šta vi mislite?

NATA: Pa de, de, - što se sad pravite... Učili ste i vi bridž, nisam samo ja... More, znam ja sve to po redu. Otvorite, kad vam kažem, slobodno to pismo, jer kako ste mi malopre govorili da može doći do ostavke vašeg muža, onda znajte da to pismo može da bude vrlo važno.

ŽIVKA: Važno: (Otvori nervozno, čita, zgražava se i daje pismo gospa-Nati.)

NATA (pročita): Ostavka! Kažem ja vama. Ovako isto pismo sam i ja dobila čim je pao moj kabinet.

ŽIVKA: Ju, ju, ju... Ne mogu da dodem sebi!

NATA: Šta ćete, takva je ta diplomatska ljubav.

ŽIVKA: Čujte, gospa-Nato, ovo je neka prava di-plomatska svinja.

NATA: Samo slušajte, gospa-Živka, to pismo mnogo znači. Ta diplomatska svinja ne daje ostavku sve dotle dok nije siguran da je dotični ministar dao ostavku.

ŽIVKA: Šta kažete?... Ju, pregrizla jezik dabogda! Kakva ostavka?

NATA: Kažem samo: ovaj nasigurno piše.

ŽIVKA (uzruja se): Ama, je li to moguće?

NATA: Eh, kako da nije moguće. Ostavka vlade, go-spa-Živka, to vam uvek padne kao grom iz vedra neba. Pravim ja planove: te ovako ću da namestim kuću, te ovako ću da pravim izlet; te u ovu ću banju letos... a tek... brrr... bum! Udari grom: Padne vlada i odu svi planovi u vetar. Zgodio me je, slatka moja gospa-Živka, pa znam kako je!

ŽIVKA: Ama, šta vi tu govorite...

NATA: A natuštilo se nešto nebo pa nemojte se iz-nenađivati. Gde je oblaka, tu će biti i groma. Zato ja, blago meni, da se sklonim. Ne volim da vam stajem na muku; znate kako je, svakome je lakše kad sam podnosi ono što ga snađe. Hajde, zbogom, gospa-Živka; pa nemojte vi to tako da primite k srcu. Zbogom! (Ode.)

XVIII

ŽIVKA, VASA

ŽIVKA (gleda poraženo za Natom.)

VASA (dolazi iz sobe): Ode li ti ta?

ŽIVKA: Ode, more, ali mi nasluti. Šta misliš ti, može li odista da se desi da onaj da ostavku?

VASA: Pa... kako da ti kažem... i moglo bi. Eto, baš sad mi kaže Čeda...

ŽIVKA: Je li Čeda ti kaže? E, neće ga majci biti onako kako ti Čeda kaže. Idem ja tamo, idem sama lično da upadnem u ministarsku sednicu. Ako je podneo već, pocepaću mu ostavku, a njima, ministrima, reći ću neka svaki prvo počisti pred svojom kućom, pa neka se onda brine o ugledu vlade. I reći ću im... znam već šta ću im reći... Ček samo da se obučem...

VASA: A, a, promisli malo da li ćeš dobro učiniti?

ŽIVKA: Ne pitam ja više da li je dobro; idem da upadnem u sednicu pa da im ja pokažem... Čekaj samo da se obučem (Odjuri u sobu.)

XIX

VASA, ČEDA, DARA

VASA (na levim vratima): Čedo, Daro... Daro... 'odite, 'odite, boga vam, ovamo!

ČEDA (dolazi.)

DARA (za Čedom dolazi.)

ČEDA: Šta je?

VASA: Ama da vidiš novo čudo. Ona hoće da upadne u ministarsku sednicu.

ČEDA: Pa neka upadne!

VASA: Ama ne biva, što ne biva, ne biva.

DARA: Pa šta mi možemo?

VASA: Da mi pomognete, silom da je zadržimo!

XX

RAKA, PREĐAŠNJI

RAKA (izlazi iz sobe sa ogromnim kuhinjskim no-žem, a Anka za njim držeći ga za peševu od kaputa): Pu-štaj me, puštaj me kad ti kažem!

ČEDA (spreči mu put): Ehe, prijatelju, kuda si na-vro?

RAKA: Jaoj, puštaj me, hoću da ga proburazim.

ČEDA: Koga more?

RAKA: Sretu Matica.

ČEDA: Zašto, bre?

RAKA: Opsovao mi je oca mandarinskog.

ČEDA: Pa što nisi i ti njemu opsovao?

RAKA: Pa opsovao sam mu.

ČEDA: Pa onda ste kvit.

RAKA: Al' za njegovog oca nije bilo u novinama da je mandarin.

XXI

ŽIVKA, SIMA, PREĐAŠNJI

ŽIVKA (izleti iz sobe obučena.)

VASA i DARA (hteli bi da je zadrže.)

ŽIVKA: Sklanjajte mi se s puta! (Grune na vrata.)

SIMA (na otvorenim vratima pojavljuje se.)

ŽIVKA (trgne se): Šta je, govori šta je?

SIMA: Uvažena mi je ostavka.

ŽIVKA (cikne kao ranjena): Bog te ubio da te ne ubije, a što je dade?

SIMA: Zbog tebe!...

ŽIVKA: Šta, zbog mene? A što zbog mene, smetenjače jedan! Bolje reci, nisi ni bio za ministra, eto ti! Bolje to reci!...

SIMA: Pa nisam, dabome, kraj takve žene.

ŽIVKA: I sad, je li, i sad nismo više ministri?

SIMA: Dabome da nismo!

ŽIVKA: Gospode bože, zašto me zgodi tako dušmanski kad sam ti palila sveću svakog petka! (Simi.) Je li, ni fijaker, ni loža, ni salon-vagon... sve to ode, je li... sve, sve?

SIMA: Pa ode, dabome!

RAKA: Dole vlada!

ŽIVKA (ščeпа štosove novina sa stolice i гађа га njima): Kuš, štene jedno, pregrizo jezik dabogda... (Ra-ka pobegne. - Prilazi Simi i unosi mu se u lice.) Zbog mene, je li, zbog mene? More, ne bila ja ministar, pa bi ti video da l' bih ja zbog tebe dala ostavku. (Sima ode. Ona gleda Čedu, Daru, Vasu.) A vi, je li, smejete se u duši i podgurkujete se, je li? Ali, Čedo, upamti: nosićemo se dok je sveta i veka, nećeš ga majci više mirno ni oka sklopiti. (Čeda ode.) A ti (Dari), pakuj se, 'ajde, pakuj se kad ne možeš da odlepiš tu krlju sa sebe. Pakuj se, ali ga majci nećeš putovati salon-vagonom, nego trećom kla-som. Trećom klasom, upamti, trećom klasom! (Dara ode.) A što se ti keziš? (Vasi.) Idi, idi, oprči familiju, i objavi da nisam više ministarka; neka Savka, Daca i Soja kliknu od radosti i neka kažu: "E, vala, dosta je Živkinog i bilo!" Tako će da lanu: znam ja njih, a znam i tebe. Idi, idi pa objavi. (Vasa ode. -Publici, prilazeći rampi): A što se vi cerekate mojoj sudbini? Ne zaboravite da sad nisam ministarka pa ne moram više da budem otmena, i onda neka vam ne bude krivo ako raspalim jezikom po vama! 'Ajde, idite kući, idite, nećete valjda do kraja da mi stajete na muku. Idite i nemojte, davo da vas odnese, da me ogovarate, jer, ko zna, danas-sutra mogu ja opet biti ministarka. Samo dok se zaboravi ovo nešto malo bruke, evo mene opet, pa posle da ne bude: što nam nisi kazala. 'Ajde, 'ajde, idite sad! ...

ZAVJESA

OŽALOŠĆENA PORODICA

- KOMEDIJA U TRI ČINA -

PRVI ČIN

LICA

AGATON ARSIĆ, sreski načelnik u penziji

TANASIJE DIMITRIJEVIĆ, trgovac

PROKA PURIĆ, opštinski činovnik

TRIFUN SPASIĆ, nezaposleni građanin

MIĆA STANIMIROVIĆ

Dr PETROVIĆ, advokat

SIMKA, Agatonova žena

VIDA, Tanasijeva žena

GINA, Prokina žena

SARKA, udovica

TETKA

DANICA

Događa se svakad i svuda.

Prostrani hol iz kojega stepenice vode na gornji sprat. Težak kožni nameštaj. Upadljiva je velika, u zlatnom ramu, slika po-kojnog Mate Todorovića, koja visi o zidu. Više vrata levo i des-no, a pozadi velika staklena.

I

PORODICA (pre otvaranja scene pozornica potpuno praz-na. Posle izvesnog vremena otvaraju se zadnja vrata i ulazi čitava gomila žena i ljudi. To je porodica pokojnoga Mate Todorovića koja se vraća sa groblja, gde je održan sedmodnevni parastos po-kojniku. Cela porodica je u crnini i pogružena. Svi čuteći zauzi-maju mesta. Muški posle izvesne pauze pale cigarete, a ženske radoznalo razgledaju nameštaj i sve oko sebe, progovore šapa-tom među sobom ili samo razmenjuju poglede).

AGATON (tip naših predratnih sreskih načelnika koje je novo doba bacilo u zaborav. On natenane savija cigaretu na kolenu, stavlja je u muštiklu, pali i kad pusti dim, prođe pogledom po svima): Što ti je čovek, bože boj! Kao da ga nije ni bilo.

PROKA: Tako ti je to, moj Agatone! Danas jesmo sutra nis-mo.

VIDA: Šta ćeš; takav je zakon božji, prijatelj-Proko, pa ne biva drukče!

PROKA: Ne biva, bome!

AGATON: Ama zakon, znam ja da je to zakon, ali bar da ima nekoga reda u tom zakonu. Zar je baš on bio na redu?

TANASIJE: Odista, takav čovek.

AGATON: Takvi se ljudi ne radaju dvaput.

TANASIJE: Pošten, čestit...

AGATON: Nije to samo pošten i čestit, nego čovek sa ovoli-kim srcem; dobrotvor, jednom reci dobrotvor.

SIMKA: Koga sve on nije pomogao?

PROKA: Nije bilo siromaha kome nije pružio ruku.

GINA: Pomogao, bome, i levo i desno!

TANASIJE: Šteta odista, takav čovek!

AGATON: I kakavo je to poštenje bilo!

TANASIJE: Nikome taj nije zajeo, nikome oteo!...

PROKA: More, kako zajeo i oteo, davao je.

VIDA: Davao je bome i kapom i šakom.

MIĆA: Možete misliti kakav je to gubitak za našu porodicu.

AGATON: Gubitak, nego!

SARKA (Gini koja je zaplakala): Dosta, bogati, prija-Gino, sa tim tvojim plaćem. 'Ajde tamo na parastosu što si plakala, bilo je sveta, pa je i red da neko u ime familije plaće; ali zašto ovde, kad smo svi svoji.

GINA (još od ulaska svaki čas krije oči maramom i plaće): Ne mogu da se uzdržim. Što kažu, eto, pre sedam dana bio je tu, ovde, u kući... a danas?...

SIMKA: A danas, eto, održasmo mu sedmodnevni parastos.

VIDA: Istina, kad već pomenu parastos, baš pravo da vam kažem, nije lepo što je danas samo jedan sveštenik služio. Imalo je valjda odakle da se plati, a pokojnik je toliko zaslužio.

TANASIJE: Trebalo je uzeti bar tri sveštenika.

VIDA: Tri najmanje.

MIĆA: Pokojnikov je ugled to odista zahtevao.

SARKA: Sramota od sveta! Ovo je prvi, sedmodnevni para-stos, pa jedan sveštenik!

GINA: Jesi li ti to, prijatelj-Agatone, tako naredio?

AGATON: Otkud ja? Ko mene pita? Tu je advokat, on je staralac, pa je on valjda tako naredio.

VIDA: Tako je to, dabome, kad kod tolike familije tuđini upravljaju i naređuju.

AGATON: Šta ćemo, tako je pokojnik želeo i tako je nare-dio.

TANASIJE: Bio je dobar i čestit čovek, to mu se mora priz-nati, ali je nekako izbegavao familiju. Bar dok je bolovao, da pozva koga od nas, pa da mu reče reč-dve.

AGATON: Bio sam baš pred smrt da ga obidem. Seo ja tako na stolicu, a on, kad me vide, čisto se oveseli: "Gde si, zaboga, Agatone, ja nikog bližeg od tebe nemam!"

TRIFUN (nakašljuje se): Ovaj... neće, kanda, biti da si mu ti, Agatone, baš tako blizak.

MIĆA: Da, to sam i ja hteo primetiti.

AGATON: Pa ne kažem ja da smo baš rođena braća, ali tek, rod smo. I mogao je, vidiš, tom prilikom da mi kaže: Agatone, brate, ja imam dosta njih u familiji, ali svi su nekako... nekako onako... Ti si jedini, brate Agatone, onako... eto, bio si toliko godina sreski načelnik, upravljao si narodom, pa ćeš umeti upravljati i mojim imanjem.

TRIFUN (kao izraz opšteg negodovanja koje se javilo u po-kretu i razmenipogleda): Mogao je i tako da ti kaže, zašto da nije mogao. Samo znaš, brate Agatone, pokojnik je bio pismen čovek i čitao je novine, pa je mogao misliti u sebi: Ovaj Agaton jeste bio sreski načelnik, ali gde god je bio, ostavljao je za sobom smrdljiv trag.

AGATON (plane): To nije istina! Tako su pisale opozicione novine, a ne možeš ti tražiti od opozicionih novina da pišu kako smo ostavio mirišljavi trag za sobom.

TANASIJE: Ama i bez toga, drugo je to, Agatone, uprav-ljati narodom, a drugo upravljati imanjem.

AGATON: Nije drugo, Tanasije, nije to drugo. I za jedno i za drugo treba imati iskustva i ruku. A deder, kaži mi ga ovde, među vama, ko bi bio za taj posao? 'Ajde, reci, je li' ovaj Tanasi-je? Pa on da je valjao, valjao bi najpre sebi, a ne bi pao pod stečaj.

TANASIJE (buni se): Pa šta ako sam pao?! Danas malo veći i jači padaju pod stečaj, pa zašto ne bih ja?

VIDA: I ako je pao, prijatelj-Agatone, tebi nije ništa zajeo.

AGATON: Ama ne kažem ja ništa protiv toga, ali da si pao pod stečaj, pa onda kupio automobil, ja bih ti skinuo kapu. Ali ti nekako ne umeš, spetljao si se. Eto, pronašli ti i neko lažno vo-đenje knjiga.

TANASIJE: Ako su i pronašli, nisam ja vodio knjige nego knjigovođa.

AGATON: Pa knjigovođa, dabome! Ali nije o tome reč, ja sam to samo onako, uzgred kazao, a možemo i da preskočimo te-be, pa da se upitamo na primer: bi li ovaj Proka bio kadar da upravlja imanjem?

PROKA (buni si): Zašto, ko bajagi?

GINA: Ako možeš ti, prijatelj-Agatone, može i on.

AGATON: Ama može, ne kažem da ne može, samo pogle-daj kakav je. Eto, pogledaj ga, molim te! Trideset godina se sušio u opštinskoj arhivi, izgleda kao izgledneta stenica kad izmili iz stare fascikule.

GINA: Iju!

AGATON: A da upravljaš imanjem, treba da imaš glasinu, da se izdereš; treba da imaš pesnicu, da udariš njome po stolu i advokatu i kirajdziji i majstoru koji opravla imanje.

GINA: Oprosti, prijatelj-Agatone, ali ja mislim, nismo došli ovde da se vredamo, već da se isкупimo oko uspomene pokojni-kove, da ga ožalimo kao što priliči jednoj familiji... (Zaplače se).

SARKA: Pobogu, prija-Gino, ti opet plačeš?

PROKA: Pa pustite ženu neka plače; rod joj je pokojnik pa je boli.

SARKA: Pa ima nas valjda još roda?

TRIFUN: A ima žena možda i meko srce.

PROKA: Pa ima, dabome!

SARKA: Ako je po tome, Trifune, ja baš imam meko srce; ceo svet zna da ja imam meko srce, pa eto ja ne plačem.

AGATON: Molim te, prija-Gino, da ne smatraš ti to kao uv-redu što sam ja kazao za Proku. To je onako, samo primera radi. Al' ako ti to primaš srcu, evo ne moramo ni govoriti o Proki. Mo-žemo uzeti za primer Trifuna.

TRIFUN: 'Ajd baš da čujemo!

AGATON: 'Ajde izvol'te dati njemu da upravlja imanjem! 'Ajde, dajte njemu...

TRIFUN: Ne znam kao zašto ne?

AGATON: Nemoj da te to vredi, ali ovako u familiji može-mo valjda biti iskreni. Zato, brate, ti ne bi mogao da upravljaš imanjem što ne ispuštaš karte iz ruke, pa ti nisu slobodne ruke da možeš da upravljaš imanjem.

TRIFUN: Nijednu tvoju paru nisam prokockao, Agatone.

AGATON: Nisi, nisi, to je istina. Ne mislim ja da bi ti pro-kockao nijednu paru iz pokojnikove imovine. Ne bi, ali, znaš ka-ko je: primiš kiriju, metneš u džep, sedneš s društvom, podele ti karte i tebi padne kec. E 'ajd sad, ako možeš, da ne štrpneš kiri-ju.

TRIFUN: A, to nikad!

AGATON: Ama ne kažem ja da bi ti to uradio od tvoje vo-lje, ali znaš već kako je; kad imaš keca u rukama, šteta je propu-stiti priliku. A neka i ne bude to, neka ne dobiješ keca, neka i ne uzmeš karte u ruke, pa opet, brate, priznaćeš i sam, što ne biva ne biva.

TRIFUN: Ne znam zašto?

AGATON: E, pa zato, brate, što ti čak nemaš ni zanimanja. Otkad te znam ti si samo "ovdašnji". Trifun Spasić, ovdašnji. Ni-kad nisi imao nikakvo zanimanje.

TRIFUN: Ne znam i što će mi.

AGATON: Pa i ne treba ti, dabome! Zanimanje, to je samo jedan teret za čoveka. E, ali, brate rođeni, kad nemaš zanimanje, ne možeš biti staralac. Ne možeš, dabome! E onda, kad i tebe iz-brišemo, 'ajde, reci, ko nam ostaje?

MIĆA: Kako ko, a ja? Kao da ja ne postojim?

AGATON: Postojiš, ne kažem da ne postojiš, ali postojiš nekako u vazduhu.

MIĆA: Kako u vazduhu? Kako vi to mislite?

AGATON: Onako znaš, ne mogu da ti uhvatim nikad kraj...

MIĆA: Ne vidim šta imate vi meni da hvatate kraj.

AGATON: I ostavi to, al' tebi se nekako ne drže nasledstva. Eto, nasledio si od oca lepu paru pa nekako isklizilo ti sve, sve ti se isklizilo.

MIĆA: Ja sam se od toga nasledstva školovao.

AGATON: Jesi, to ti priznajem, samo skupo je to tvoje ško-lovanje, i što je glavno, ne vidim, znaš, šta imaš od toga školov-anja. Nemaš službe, nemaš zanata, nemaš nikakve koristi.

MIĆA: Nemam, ne kažem da imam, ali, najzad, čovek se i ne školuje zato da od toga ima kakve koristi, već da bude školov-an čovek.

AGATON: E vidiš, zato baš što si školovan, ne možeš da upravljaš imanjem. Drugo je škola, a drugo imanje. U školi mo-žeš naučiti kako se pravi hemija, ali ne možeš naučiti kako se na-plaćuje kirija kod kirajdžija, na primer, prekonoć pobegne i izne-se stvari.

TRIFUN: Pa to, ovaj ne valja, onaj ne valja; ovaj ovo, onaj ono; drugim recima, kad se dobro promešaju karte, izlazi da je samo Agaton sposoban da upravlja imanjem.

AGATON: pa i jesam, Trifune! Znaš li ti šta znači to srez od 52.374 stanovnika? - 52.374 stanovnika, a ja samo viknem: "Mir-no"! a svih 52.374 stanovnika stanu u front, gledaju me pravo u oči i samo trepću. - Trepću, nego! Eto, to znači upravljati, moj Trifune!

TRIFUN: Jest, kad bi kirajdžije htele da stanu u front.

AGATON: More, ću da ih uvrstim ja, ne brini ti to!

II

DANICA, PREĐAŠNJI

DANICA (pri njenoj pojavi svi začute, razmenjuju samo poglede i daju jedno drugom znak da se pred njom ne govori. Danica donosi na slugavniku žito i služi ih).

SIMKA (još pri pojavi Daničinoj gurne laktom Vidu koja sedi kraj nje i šapće joj): No, hvala bogu kad su se se tili i da nas posluže.

AGATON (prekrsti se, služi se): Bog neka ga prosti!

TANASIJE (prekrsti se, služi se): Laka mu bila crna zemlja!

VIDA (prekrsti se, i služi se).

GINA (kad je žito došlo pred nju, zaplače se).

SARKA: Bože, prija-Gino, ti kao da te je ko najmio.

GINA: Teško mi je! (Prekrsti se, služi se). Bog neka ga pro-sti!

MIĆA (kad mu pride Danica, on ustaje na noge ushićeno): Ko bi to rekao, u kući punoj tuge i žalosti jedan tako vedar i oča-ravajući pogled! (Služi se).

AGATON (Danici koja služi ostale): A ovaj, da nije vaša tetka bolesna?

DANICA: Ne, ali stara žena, pa sam uzela da je zamenim.

AGATON: Pa da, vi ste mladi i, razume se...

SIMKA (vuče ga ljubomorno za peš od kaputa te prekida razgovor).

DANICA (pošto ih je sve poslužila, odlazi).

III

PREĐAŠNJI bez DANICE

MICA (pošto je Danica otišla i on je ispratio pogledom): Odista, lepuškasta devojčica, to se mora priznati.

SIMKA (Agatonu): Što si ti, bogati, mator, upuštaš u razgo-vor s njom?

AGATON: Hteo sam, znaš, onako da je ispitam malo.

SIMKA: Šta imaš da je ispituješ? Nisi ti ovde u srezu, nego na parastosu. Šta imaš tu da ispituješ?

VIDA: Pa da vidiš, Simka, pravo da ti kažem i treba ispitati. Treba da znamo, jer ovo je odista sramota što doživismo; kraj tolikih nas, koji smo rod i familija, što kažu, pa tuđin da nas do-čekuje i da nas služi.

AGATON: Šta ćeš, prija-Vido, takva je poslednja volja po-kojnikova i ne možemo mimo njegovu volju.

SARKA: A kome je on to, bajagi, kazao poslednju volju?

TANASIJE: Pa jeste, njegova poslednja volja, to je testa-ment, a testament još nije otvoren.

AGATON: I neće biti otvoren sve dok ne prođe četrdeset dana od smrti pokojnikove.

PROKA: Molim te, Agatone, ja sam baš juče pročitao za-kon, a pitao sam i našega kmeta-pravnika i još neke advokate ko-ji dolaze u opštinu, i svi mi oni kažu da nigde u zakonu ne piše da se testament otvara četrdeset dana posle smrti zaveštačeve.

AGATON: A misliš li da ja nisam raspitivao?

TANASIJE: Pa ono, svi smo se raspitivali.

AGATON: Svi, dabome! Jer, brate, ko će živ dočekati četr-deset dana. Brojim svaki dan na prste, a noću sve sanjani neke cifre sa pet nula.

TRIFUN: E, Agatone, za tih pet nula ćeš da izviniš, a što se tiče otvaranja testamenta, ja, pravo da vam kažem, i volim što će-mo počekati četrdeset dana.

AGATON: Pa jest, ti voliš da gustiraš.

TRIFUN: Pa da gustiram, dabome!

PROKA: Ostavi, bogati, Trifuna, neka gustira; nego reci ti nama, Agatone, raspitivao si se, veliš?

AGATON: Jesam!

PROKA: Pa jesi li što saznao?

AGATON: Kopkalo me pa sam otišao i kod samog starateljskog sudije i pitao ga: možemo li mi, kao familija, zahtevati da se testament otvori?

TANASIJE: Pa šta veli?

AGATON: Veli: možete, ali bolje strpite se; pokojnikova je želja bila da budete strpljivi.

SARKA: Lako je njemu mrtvom da bude strpljiv.

PROKA: Pa jest, pravo kaže prija Sarka; on može u grobu čekati i četrdeset godina, ali mi, brate, ne možemo.

TANASIJE: Ne možemo, dabome! Evo ja, na primer, ja ne mogu da čekam. I da hoću, ne mogu.

AGATON: E, bogami ćeš da pričekas, jer tu svoju želju da se testament otvori četrdeset dana posle njegove smrti pokojnik nije samo onako kazao, nego je to napismeno izjavio, na zapisni-ku kod suda.

SARKA: Da mi je samo znati šta mu je to trebalo?

SIMKA: Baš i ja se to pitam.

AGATON: E, šta mu je trebalo? Znao je on dobro šta mu je trebalo. Pokojnik jeste bio onako plemenit i dobrotvor i čestit i sve što hoćeš, al' mu se mora priznati da je bio i veliki šeret. Znao je dobro on šta radi. Ko veli: ja ću mojoj porodici četrdeset dana, pa da sebi obezbedim tih četrdeset dana žalosti, a ne da me od prvog dana posle smrti grde i ogovaraju.

SARKA: Iju, a ko bi ga grdio?

AGATON: Pa već našlo bi se ko bi, i zato je on, vidiš, tako i udesio. Ko veli: čekaj da ja to nekako udesim bar dok se ne ohla-dim. Neka Agaton izvuče iz sanduka stari, crni kaput, neka istre-se naftalin i neka ga ispegla; neka Tanasije obuče svoje crno odelo, ono što ga je pravio za venčanje i što ga oblači o pogrebima i o narodnim praznicima; pa neka Proka pozajmi od koga opštinskog odbornika crnu mašnu, a od pogrebnog preduzeća crni kaput; pa neka Trifun napravi tužno lice kao kad na jedanaest izvuče keca; pa neka se ovaj otmeni prijatelj Mića obuče tužno, po žurnalu; pa neka se žene ogrnu i zabrade crninom; Sarka udovica neka obuče svoju crnu haljinu u kojoj sahranjuje muževe, a Gina neka plače četrdeset dana.

GINA (zaplače se).

SARKA: De pa ti, prija-Gino, to Agaton onako, primera ra-di.

AGATON: Pa, primera radi, dabome!

PROKA: E, to nam je pokojnik lepo udesio, bog da mu du-šu prosti!

AGATON: Udesio, nego! Ko veli, neka moja porodica, tako maskirana, ide četrdeset dana, kao ožalošćena porodica, neka idu za sandukom oborene glave; neka dolaze na sve parastose i neka mi pale sveće, a posle, kad se ja ohladim, nek se i oni ohla-de.

TANASIJE: Pa dobro, kad već mora, neka mu bude. Čekaćemo, iako nam nije do čekanja, ali zašto za tih četrdeset dana tu-đin da upravlja imanjem?

AGATON: Zato, vidiš, što je pokojnik na onom zapisniku kazao još i ovo: "A dotle, dok se ne otvori testament, celokupna moja imovina ima se predati na staranje i čuvanje tom i tom ad-vokatu, kojega sam i testamentom označio za staraoca i izvršioca moje poslednje volje."

SVI (negoduju).

AGATON: I advokat, lepo, sve popisao, zapečatio, a ovu kuću predao na čuvanje tetki, jer je pokojnikova želja bila da mu se ne zatvori kuća.

VIDA: Ama, reci ti meni, prijatelj-Agatone, kakva je to tet-ka?

AGATON: A zar ja znam? Znam da ovde u dvorištu ima ona mala kuća, dve sobe i kuhinja, što je pokojni Mata zidao pre osam godina. Znam da u toj kući još od početka sedi ta tetka. E, eto, to je sve što znam.

SARKA: A kome je ona, bogati, tetka?

AGATON: Ovoj devojci što nas je sad poslužila. Njoj je tet-ka, pa je zbog toga svi tako zovu. I pokojni Mata je zvao tetkom.

VIDA: Pa otkud advokat toj tetki da preda kuću; nije valjda i advokatu tetka?

AGATON: Nije, nego bila tu u kući, negovala pokojnika, na njenim je rukama i izdanuo pa... tako, našla se tu.

SARKA: Dobro, to je tetka, a ova devojka? Mene, pravo da vam kažem, više buni ova devojka.

MIĆA: I mene!

SARKA: Tebe, prijatelj-Miće, drugo buni, a mene drugo.

AGATON: Šta ima da te buni, prija-Sarka, devojka kao svaka devojka.

MIĆA: Ali se mora priznati da je lepuškasta!

SARKA: More, ostavi to, nego kaži ti meni, prijatelj-Agato-ne, ako znaš, kako mu onako dođe ova devojka?

AGATON: Šta znam ja? Znam, odrasla je kod tetke, uči i sad još školu, kanda filosofiju ili tako nešto... eto, to je sve što znam!

SARKA: Ako još uči školu, dobro, nego da nije ona već ne-što svršila školu?

PROKA: Čini mi se, prija-Sarka, ti na ružno navijaš?

SARKA: Pa ako ćemo istinu da govorimo, pokojnik je voleo onako... kako da kažem, de... pomozite mi.

TRIFUN: Voleo je da vrdne.

SARKA: Eh, eto, to sam htela da kažem. Voleo je, bog da mu dušu prosti!

TANASIJE: E, to jeste, to mu se mora priznati.

MIĆA: To samo znači da je bio savremen čovek.

SARKA: Savremen ili nesavremen, tek voleo je. Znam ta-ko, ja jedanput došla kod njega pa... ali neka, - bog neka ga pro-sti!

TRIFUN: Što? - Kaži!

SARKA: Nije lepo, mrtav čovek.

SIMKA: Pa opet, prija-Sarka, ne mogu da verujem tako ne-što; ovo je i suviše mlada devojkica za pokojnikove godine.

SARKA: Znaš kako je, prija-Simka, na staro drvo se kalem mlad pelcer.

SIMKA: Pa onda šta znaš: može ova devojkica imati kakvu stariju sestru, a može i tetka imati kakvu mlađu sestru.

MIĆA: Da, takva bi se kombinacija mogla uzeti u obzir.

SARKA: I ako hoćete, pravo da vam kažem: meni ova de-vojkica, kad je čovek malo bolje zagleda, pomalo liči na pokojnog Matu.

TANASIJE: Uha, kud ti ode, prija-Sarka!

VIDA: Nemojte dvaput da kažete, ali... Kad je čovek malo izbliže pogleda. Meni je baš pao u oči njen nos, isti pokojnikov nos.

SARKA: E baš si potrefila, prija-Vido, ako je po čemu dru-gom, a po nosu... Pre svega, pokojnik nije ni imao nos.

GINA: Ju, Sarka, kako da nije imao nos?

SARKA: Pa imao je, ne kažem da nije imao, samo...

PROKA (prgavo): Ama šta ste se tu zakačili za pokojnikov nos, kao da je to glavno. Gledajte vi od čega živimo, a ostavite se nosa. (Agatonu). Nego, reci ti nama, brate Agatone, zar ti nisi mogao onako da ispitaš kakva je to tetka?

AGATON: Ne znam, nisam dovoljno pametan! Razumem, našla se dok je bolovao, negovala ga, - dobro! Umro, - dobro i to! - Našla se tu, pa lepo; isplati je, kaži joj hvala, pa zbogom! -Ali otkud sad dolazi tetka kao advokатов poverenik? Primio on imanje kao staralac, to razumem; to je po zakonu, je l' tako? -Ali otkud sad taj advokat da ga poveri tetki na čuvanje?

VIDA: I to sve ovako, otvoreno.

TANASIJE: Da je sve to popisano i zapečaćeno, pa 'ajde, 'ajde, ali pogledaj, sve otvoreno...

AGATON: I još kad bi znali čega ti sve tu nema? Sve su so-be prepune skupocenih stvari, sve čisto srebro...

PROKA: I sve to čuva nekakva tetka.

SIMKA: Baš sramota! Što kažu, familija smo, a ne znamo ni čega ima, ni...

TANASIJE: More, što ne znamo čega ima, ni po jada, nego ne znamo čak ni kakva izgleda kuća. Znam ovu sobu, tu sam jedanput-dvaput razgovarao s pokojnikom, ali nigde dalje nisam za-virio.

AGATON: Ni ja nisam, pravo da vam kažem. Jest, bio sam i gore, kad je pokojnik bolovao, al' nisam nikad onako razgledao kuću.

PROKA: Pa niko nije... Pokojnik nije voleo da mu se dođe.

GINA: Nije trpeo familiju.

SARKA: A tetku je trpeo

TRIFUN: Pa trpeo, dabome, jer mu nije rod.

SARKA: I, što kaže prijatelj Tanasije, eto, da me ko zapita: Ti si, Sarka, je li, blizak rod pokojnome Mati? Jesam! - Pa do-bro, Sarka, znaš li ti kako izgleda pokojnikova kuća? - Ne znam! - Koliko soba ima? - Ne znam! - Kako je nameštena? - Ne znam!

VIDA: Pa ja mislim, niko nam ne brani da obidemo i razgle-damo.

TANASIJE: I ja mislim, Agatone. Zašto da ne obidemo i ne razgledamo kuću? Toliko valjda možemo!

SIMKA: Pa familija smo!

AGATON: Pa možemo, ne kažem da ne možemo, ali pod jednim uslovom: da pođemo svi zajedno i da se niko ne odvaja i zavlaci po sobama, nego svi zajedno.

PROKA (uvređeno): Ne misliš valjda...?

AGATON: Šta mislim da mislim, tek da se ne odvajamo.

TANASIJE: Pa dobro de, ne moramo se baš odvajati.

AGATON: Ja ću da vas vodim, jer opet više znam nego vi.

SVI (se priberu oko njega).

AGATON: E, vidite najpre ovo ovde! - (Soba u kojoj su). Ovo mu dođe kao neko predsoblje, a nije predsoblje. Više mu dođe kao soba, ali nije za spavanje jer je prolazak. Ovuda se ide na gornji sprat. (Pokazuje na stepenice). - Gore je pokojnik i umro. Da pođemo najpre od te sobe u kojoj je pokojnik umro! -(Pođe ka stepenicama i svi za njim).

SARKA (Gini koja opet zaplače): Eto ti sad, pa zašto kog đavola sad plačeš?

GINA: Kako da ne plačem, Sarka; sad ćemo videti sobu u kojoj je pokojnik umro.

SARKA: Pa plači, brate, kad vidiš sobu, a nemoj akonto da plačeš!

SVI (odlaze uz stepenice).

IV

DANICA, MIĆA

MIĆA (On je poslednji pošao uz stepenice i popeo se već na prvi stepenik, pa kad spazi Danicu, koja dolazi kroz srednja vra-ta, on se vrati): Ah?

DANICA (donosi pun služavnik kafe, pa kad vidi da su gosti otišli uz stepenice, iznenadi se).

MIĆA (pristupi joj): Kafa? (Uzima šoljicu). Ja inače ne pijem, ali kad vi služite.

DANICA: A kuda su otišle gospođe i gospoda?

MIĆA: Hoće da razgledaju kuću.

DANICA: Tako!

MIĆA: Velika kuća, mnogo nameštaja, i o svemu tome vo-dite vi brigu?

DANICA: Ja ne, - tetka, ali, dabome, stara žena, moram joj pomoći.

MIĆA: To je teško za vas.

DANICA: Pa to je samo za koji dan, dok se kuća ne preda naslednicima.

MIĆA: Dotle samo? Zar vi ne mislite i dalje ostati ovde?

DANICA: Svakojako ne.

MIĆA: Ni kad bi vam naslednik to ponudio?

DANICA: Ja ne znam, to bi tetka imala da reši.

MIĆA: Zašto tetka, to bi pre vi imali da rešite. Ako bih ja bio naslednik, - a ja se tome pouzdano nadam - ja bih, vidite, želeo da vi to rešite.

DANICA: Šta da rešim?

MIĆA: Pa to, da ostanete u stanu. Zašto ne? Za vas bi to bi-lo vrlo ugodno, jer ste se izvesno već navikli na taj stan, a za me-ne, pravo da vam kažem, za mene bi bilo to vrlo prijatno imati u kući jedno tako lepo, mlado stvorenje. Zar ne?

DANICA: Hvala, to je vrlo ljubazno od vas, ali ja mislim, tetka želi da se iselimo.

MIĆA: Ali zašto, zaboga? To bi vam bio samo jedan težak izdatak. Ovde ste stanovali besplatno, pa tako bi i dalje stanovali. Zar to nije bolje za vas?

DANICA: Bolje je, ali...

MIĆA: I što je glavno, ja ne mislim tako brzo da se ženini, a sve dotle vi bi ostali u stanu.

DANICA (iznenađena): Tako? A zašto samo dotle?

MIĆA: Jer, bojati se, moja bi žena mogla biti ljubomorna. Pa da, to bi bilo sasvim opravdano?

DANICA: Opravdano?

MIĆA: Pa da, zaboga, vi ste tako lepuškasti i mili, i mogu vam reći čak i da mi se dopadate, vrlo mi se dopadate, (pokušava da je pomiluje).

DANICA (uvredeno): Gospodine!

MIĆA: No, no, no, ne morate se srditi.

DANICA (u uzbuđenju): Otkud vam ta sloboda?

PORODICA (nailazi niz stepenice).

MIĆA: Rekao sam vam, dopadate mi se. To je valjda slo-bodno reći jednoj mladoj i lepoj devojci. Uostalom, kad budem imao prilike, ja ću vam stvar objasniti. Videćete, stvar je vrlo jed-nostavna.

V

PORODICA, PREĐAŠNJI

AGATON (ispred ostalih): A, a... kafa! Dockan malo, ali možemo i ovako s nogu! (Uzme šolju i u dva gutljaja ispije i na-stavi put).

TANASIJE (ide za Agatonom, uzima šolju i srkne): Koliko samo da srknem. (Odlazi za Agatonom).

SIMKA (ide za Tanasijem): Hvala, ja pred podne ne pijem kafu (odlazi za Tanasijem).

PROKA (ide za Simkom): Hvala, ja ne pijem kafu. (Odlazi za Simkom).

VIDA (skrne pa odmah ostavi šolju): Juh, pa ovo hladno kao led. (Odlazi za Prokom).

TRIFUN (uzima šolju): Ja ću poneti, pa usput. (Odlazi no-seći šolju).

GINA (uzdišući): Hvala, nije mi do kafe! (Odlazi za Trifunom).

SARKA (ide za Ginom): Hvala, ja ne smem da pijem kafu zbog uzbuđenja. (Odlazi za Ginom).

MIĆA (polazeći za Sarkom, Danici): Videćete, stvar je vrlo jednostavna!

PORODICA (zamakne levo).

VI

DANICA, ADVOKAT

DANICA (ostaje nasred sobe s punim služavnikom i gleda za njima).

ADVOKAT (nailazi): Dobar dan! O, kako je to lepo; doče-kujete me punim rukama.

DANICA: Pa razume se, kad imam punu kuću gostiju. (Ost-avlja služavnik na najbliži sto).

ADVOKAT: Kakvi su vam to gosti?

DANICA: Pa porodica pokojnikova; svratili, po običaju, sa parastosa svi ovamo. Preporučili ste nam, tetki i meni, da bude-mo prema njima predusretljivi i ljubazni.

ADVOKAT: Pa ta vas ljubaznost ništa ne košta.

DANICA: O, košta vrlo skupo.

ADVOKAT: ???

DANICA: Košta me uniženja.

ADVOKAT: Vredaju vas?

DANICA: Ne, jer se ja i ne obzirem na njihova podmigivanja, šaputanja i njihove omalovažavajuće poglede... sve me se to ne tiče, ali uniženje koje sam maločas doživela...

ADVOKAT: Šta je to bilo?

DANICA: Jedan od te gospode iz porodice, koji veli da je naslednik, bezočno mi je punudio da ostanem besplatno u stanu sve dok se on ne oženi.

ADVOKAT: Vrlo plemenit gospodin! A šta ste mu vi odgo-vorili?

DANICA: Da nije bilo vaših uputstava da budemo prema njima pažljivi, ja bih već znala šta bih mu odgovorila.

ADVOKAT: Dobro ste ipak učinili što ste se uzdržali, jer najzad, šta znate, možda taj čovek nije time hteo da vas vredi.

DANICA: Ali kako?

ADVOKAT: Možda on ima kakve ozbiljne namere?

DANICA: Pa šta ako bi imao ozbiljne namere?

ADVOKAT: Pa recimo, ako bi on bio odista naslednik.

DANICA (uvredeno): Zar vi odista niste mogli steći bolje mišljenje o meni?

ADVOKAT: Bože moj, neka vas to ne vredi, ali, znate ka-ko je, bogatstvo ipak mora pokolebati čoveka.

DANICA: Tako? Znači, i vi se ne osećate jaki pred bogats-tvom?

ADVOKAT: To nisam kazao.

DANICA: Kako da niste?

ADVOKAT: Uostalom, advokati i lekari ne primenjuju na sebe mišljenje i savete koje drugima daju.

DANICA: I vi se, mislite, ne bi pokolebali pri susretu sa kakvom bogatom naslednicom?

ADVOKAT: Verujte, ne, čak kad bih tu devojk u voleo, jer sam uveren da bi ona uvek sumnjala u čistotu mojih pobuda.

DANICA (u razgovoru zavukla je slučajno ruku u džep i na-pipala tamo ceduljicu koju iznosi): Eto, eto opet. Vi uvek tako nekako zavedete razgovor da je zaboravim ono što je najvažnije. Otkad mi stoji u džepu ova ceduljica na kojoj je tetka napisala ra-čun o utrošku onog novca što ste joj dali.

ADVOKAT: Pa imamo vremena za to.

DANICA: Ipak, da svršimo. Tetka me je naročito molila. (Čuju se glasovi iz sobe).

ADVOKAT: To su izvesno oni? Ja nisam rad da me sretnu ovde.

DANICA: Zašto?

ADVOKAT: Ta, dosadili su mi. Nemam mira od njih ni u kancelariji ni kod kuće.

DANICA: Pa to ih vi poznajete?

ADVOKAT: Da, upoznao sam ih. Ranije ih nisam nikad ni video. To su obični ljudi neznani i skriveni, ali kad tako padne kakav testament bogatoga pokojnika, oni se pojave i zađu od ad-vokata do advokata i po ceo dan drežde pred vratima starateljskog sudijske.

DANICA: Izgleda da su svi bliski rod pokojniku!

ADVOKAT: Da, verovatno, ali će posle otvaranja testa-menta biti to u srazmeri prema svoti koju im je pokojnik ostavio.

(Čuje se galama). Evo ih! Ja ću se radije udaljiti. Do viđenja. (Pode).

DANICA: A tetkini računi?

ADVOKAT: Rekao sam vam već, imamo vremena za to! (Ode).

DANICA (uzima ponovo služavnik).

VII

PORODICA, DANICA

AGATON (izlazi prvi iz sobe a za njim svi ostali. - Prolaze i odlaze u zadnju sobu iz koje će dalje po kući cunjati, tako da će se u idućoj sceni još jednom pojaviti te videti kroz staklena vrata kako prolaze kroz hodnik. Ovom prilikom prelazeći preko scene i ne obziru se na Danicu).

TRIFUN prolazeći kraj Danice, ostavlja šolju od kafe koju je usput ispio).

MIC A (prolazeći kraj Danice): Vi ste još uvek tu, to je tako prijatno! (Odlazi sa ostalima).

VIII

DANICA, TETKA

TETKA (dolazi kroz srednja vrata): Gde si, dete, zaboga, što se zadržava toliko?

DANICA: Pa eto, nisam još ni poslužila goste.

TETKA: A gde su gosti?

DANICA: Eno ih, šetaju po kući, razgledaju.

TETKA: Što ne ispiše bar kafu?

DANICA: Nudila sam ih.

TETKA: Je l' nailazio, bogati, advokat,

DANICA: Jeste!

TETKA: Pa jesi li mu pokazala račun?

DANICA: Htela sam, bogami, tetka, ali je to neki čudan čovek. Uvek razgovara o drugim stvarima.

TETKA: Ne volim, znaš, da držim tuđ novac, a da ne preda-jem račun.

DANICA: Da te pitam nešto, tetka?

TETKA: Pitaj!

DANICA: Kad ovu kuću primi naslednik, mi nećemo, je li, ostati dalje ovde u stanu?

TETKA: Pa nećemo!

DANICA: A gde ćemo?

TETKA: Pa videćemo!

DANICA: Ja bih tako volela da se vratimo u onaj stari stan. Bila je, istina, mala kuća, ali smo imali bašticu, a posle, ne znam, ali mi se tamo dopadalo, možda i zato što sam skoro celo detinjstvo provela u toj kućici.

TETKA: Ta je kuća porušena još odmah čim smo se mi iseli-li. Ima tome već osam godina.

DANICA: A pre te kućice gde smo stanovali?

TETKA: Zar se ne sećaš?

DANICA: Sećam se, ali kao kroz san. Malo, popločano dvo-rište, jedno drvo, i... Tada je mama još bila živa, je li?

TETKA: Jeste!

DANICA: A tata?

TETKA: On je davno, vrlo davno umro. Njega nisi mogla upamtiti. Ali otkud danas da me pitaš o tim stvarima?

DANICA: Tako, palo mi na pamet. Malopre je jedan od naslednika govorio sa mnom o našem stanu, pa meni pala na pa-met ona kućica.

TETKA: Ostavi, dete, tu brigu; imamo dosta drugih na vra-tu. Nego, uzmi ti taj služavnik pa 'ajde. Kafa se potpuno ohladi-la, a veliš, neće ni da je piju.

DANICA: Pa jest! (Uzima služavnik i polazi sa tetkom). Ne znam zašto bi ih čekala?

TETKA (ode s Danicom).

IX

PORODICA

AGATON (dolazi iz zadnjih vrata i svi za njim): E, eto, videli ste.

VIDA: Bogatstvo, pravo bogatstvo.

TANASIJE: Taj je znao zašto je živeo.

SARKA: Ah, onaj srebrni budilnik!

SIMKA: A čiraci, šta kažeš za one srebrne čirake?

SARKA: Meni se budilnik dopada. Navikla sam; nikad ga nisam imala u kući, ali navikla sam.

TRIFUN: Pa kako si kog đavola navikla kad ga nisi imala?

SARKA: Moj prvi muž spavao je kao top, bog da mu dušu prosti, ali drugi, budio me je po nekoliko puta noću; pravi budil-nik. Pa eto, kraj njega sam se navikla.

GINA: A šta veliš, Simka, za onaj serviz; čisto srebo za dva'es' četiri osobe.

SARKA: Ti se, Gino, kanda zaplaka kad vide taj serviz?

VIDA: Bože moj, čega ti tu nema, i sve to da čuva tuđin, ne-kakva tetka.

MIĆA: I njena sestričina.

VIDA: More, ostavi ti sestričinu, nego, ja bih, Agatone, ne-što rekla.

AGATON: Pa reci!

VIDA: Rekla bi' da mi kao familija treba da vodimo računa o ovoj kući i o ovome imetku, a ne tuđin.

TANASIJE: Pa razume se! Jer, reci ti meni, Agatone, ko nama garantuje za tu tetku?

GINA: Ko zna koliko je stvari dosad već izneto iz kuće?

VIDA: A koliko će se tek izneti dok prođe četrdeset dana.

SARKA: Ju, moj budilnik!

TRIFUN: Uha, kad pre tvoj?

TANASIJE: More, ima tu vrednijih stvari od budilnika.

VIDA: Ja velim, prijatelj-Agatone, da se kogod od nas useli u kuću, da sačuva ovo.

SARKA: Pa jest, eto, mogla bih ja.

VIDA: A što baš ti?

SARKA: Pa udovica sam, slobodna sam, lakše mi je nego vama.

SIMKA (Agatonu nasamo): Čuješ li ti, Agatone, ovaj razgo-vor?

AGATON: Čujem.

SIMKA: Pa nećeš valjda pustiti da se ko drugi useli? Ako se treba useliti, ti si najpreči.

AGATON: Ama, to baš i mislim nešto.

SIMKA: Nema šta da misliš, nego da požurimo, ako nećeš da nas ko preteče.

AGATON: Gotovo!

SIMKA: Ama nemoj "gotovo", nego 'ajde, jer, bojim se, useliće se Gina.

AGATON: Hoće! 'Ajde da se nekako izvučemo. (Glasno). Pa ja i Simka odosmo. Nema šta više da sedimo. Poslužili smo se, popili smo kafu, pregledali smo kuću, nema zašto više da sedimo. 'Ajde, Simka, da podemo. Ostanite zbogom.

SIMKA: Zbogom!

AGATON i SIMKA (odu).

X

PREDAŠNJI bez AGATONA i SIMKE

SARKA (pošto su otišli): Ama, videste li vi: ovi nešto šuška-li, šuškali, pa odjedanput odoše?

GINA: I meni to pade u oči!

VIDA (prilazi Tanasiji, poverljivo): Evo, seci me gde sam najtanja ako ne znam šta su šaputali Agaton i Simka.

TANASIJE: Ama i ja bih kao rekao.

VIDA: Hoće da se usele, videćeš, hoće da se usele ovde.

TANASIJE: Pa sad, šta mu možeš, i bolje neka se useli neko od naših.

VIDA: Pa ako treba neko od naših, ti si valjda najpreči.

TANASIJE: Pa jest, al' eto, kad će već Agaton...

VIDA: Pa ono po tebi, kakav si, može ti Agaton i glavu po-jesti. Ne slušam ja tebe, nego ću kući, da spakujem malo prnjica, a i ovi da se razidu, pa evo mene, a ti, ako hoćeš, dođi! (Glasno). Pravo kaže Agaton, nema šta više da čekamo. 'Ajde, Tanasije, 'ajdemo. Bogami, jedva čekam da odem kući da se odmorim. 'Ajde, zbogom ostajte. (Ode).

TANASIJE: Pa jest, da se odmorimo. Zbogom! (Ode za Vi-dom).

XI

PROKA, GINA, TRIFUN, MIĆA, SARKA

SARKA: Ama, šta je ovo ljudi, sve neka šaputanja?

GINA: Baš, gledam ih pa se čudim.

SARKA: Ne volim, znaš, kad tako u familiji počnu šaputa-nja.

GINA: Pa nije ni lepo, da vidiš.

SARKA: Jer familija, dok se glasno grdi, svađa i ogovara, dotle se može reći da je to familijarna iskrenost i ljubav, ali kad počne da šapuće!

MIĆA: Pravo da vam kažem, prija-Sarka, i ja ne volim šapu-tanje. To nije otmeno.

SARKA: Pa nije, dabome! Eto tako, zbog nekog šaputanja, mene mal' nije oterao prvi muž. A zar bi to bilo otmeno da me je oterao?

TRIFUN: Još kad bi vi znali šta oni šapuću?

GINA: A ko će ih znati.

TRIFUN: Znam ja ako vi ne znate.

SARKA: Pa reci i nama.

TRIFUN: Odoše oni da se sprema pa da se usele ovde.

GINA: Šta kažeš?

TRIFUN: To što ti kažem!

PROKA: Ima pravo Trifun, to je i ništa drugo. Evo glave da će se Agaton useliti.

TRIFUN: E, ako će Agaton, onda ću i ja, bogami!

SARKA: A što ti opet?

TRIFUN: Pa Agaton će se useliti, je li, da čuva ove stvari da se ne raznesu i da se ne pokradu, a ja ću da se uselim da te iste stvari čuvani od Agatona. Poznajem ja njega dobro.

PROKA: Pravo kaže čovek.

TRIFUN: I neće me preteći, vala! Useliću se ja pre njega! Odoh ja! (Ode).

XII

PREDAŠNJI bez TRIFUNA

GINA: Pa to će ceo svet da se useli?

SARKA: Čudo nećeš i ti, prijatelj-Miće?

MIĆA: Ama ko kaže da neću! Ako je čija dužnost da se nađe ovde kao čuvar, onda sam to ja na prvom mestu.

SARKA: A da l' misliš ti da čuvaš stvari ili sestričnu?

MIĆA: Uostalom, priznajte, prija-Sarka, lepuškasta je.

SARKA: Priznajem, de!

MIĆA: Odoh ja po moj kuferčić. Biću ovde pre svih ostalih. (Ode).

XIII

PROKA, GINA, SARKA

GINA: Ju, ju, ju, pa to će cela familija da se useli u kuću?

SARKA: Cela, dabome!

GINA (Proki): A mi, zar koji smo najpreći?

PROKA: Pa ja mislim, Gino, i mi da se uselimo.

GINA: Da se uselimo, Proko, dabome, da se uselimo. Biće mi nekako tuga i, što kažu, jednako ću se sećati pokojnika... (Za-plače).

SARKA: Ama, prija-Gino, zašto sad plačeš zato što ćeš da se useliš? Dok ti plačeš, Agaton će da zauzme sve sobe.

GINA: Pravo kažeš! 'Ajde, Proko! (Pođe). A ti, Sarka?

SARKA: Ja neću da se naturam. Doći ću i ja, samo docnije, pa ako bude mesta i za mene, dobro, a ako ne bude, vratiću se svojoj kućici. Nema šta da brinem kad ste vi toliki tu.

GINA: Pa jes', pravo kažeš. Zbogom, Sarka.

SARKA: Zbogom pošla!

GINA (sa Prokom ode).

XIV

SARKA, DANICA

SARKA (pošto ostane sama, pođe desno u sobu, navili pa pređe u levu sobu. Usput već skida šešir i mantil).

DANICA (ulazi, i kad vidi da nema nikoga, čisto odahne du-šom).

SARKA (proviruje na vrata, komotna, razgolićena): Je l' te, molim vas, ima li ovde u kući kakvih papuča?

DANICA (Zgrane se): Vi ste ovde?

SARKA: Pa da, izabrala sam ovu sobu, tu sam se smestila, ali ne mogu tek ići po kući bez papuča.

DANICA (očajno krši ruke): Gospode bože!

ZAVESA

DRUGI ČIN

Ista soba

I

SARKA, MIĆA

SARKA (u muškom kućnom šlafroku, na nogama joj ogromne muške papuče; sedi na divanu i pušeći cigaretu razgleda jedan album).

MIĆA (dolazi spolja, nosi jedan kuferčić): Gle, pa vi ste već tu, prija-Sarka?

SARKA: Nisam ja već tu, nego nisam ja ni odlazila odavde.

MIĆA: Ostali ste?

SARKA: Ostala, dabome! Nije nego da mi drugi uzme ovu sobu sa balkonom. Željna sam da vidim malo sveta.

MIĆA: Ja sam morao otići do kuće da uzmem najpotrebnije stvari.

SARKA: Ama, kakve stvari, neću valjda ovde vek vekovati. Procunjala sam malo po kući pa našla pokojnikov šlafrok i papu-če, pa eto, šta mi fali?

MIĆA: A je l' još ko došao?

SARKA: Svi su došli.

MIĆA: Ama zar svi?

SARKA: Pa svi, dabome!

MIĆA: I zauzeli sobe?

SARKA: Zauzeli, nego! Eto, tu su, u toj sobi, Agaton i Simka. Ovde sam ja.

MIĆA: A ovamo?

SARKA: Tamo je Tanasije sa Vidom.

MIĆA: A Proka?

SARKA: On je tamo, iz dvorišta, a Trifun u onoj maloj sobi gore.

MIĆA: Pa gde ću ja?

SARKA: Jedino još nije zauzeta pokojnikova soba, ona gde je umro.

MIĆA: Pa meni, ustalom, ta soba i pripada.

SARKA: Možeš tamo, samo ako se ne bojiš.

MIĆA: Čega da se bojim?

SARKA: Pa, velim, da ti se nešto ne javi pokojnik noću u snu.

MIĆA: Neka mi se javi. Ja bih čak i voleo da mi se javi. Pra-vo da vam kažem, prija-Sarka, i voleo bih da progovorim s njim onako, u četiri oka.

SARKA: Baš, prijatelj-Miće, da te nešto zamolim. Ako ti se javi pokojnik, zapitaj ga, tako ti boga: kako mu padaju rod ovaj Agaton i Simka? Ovdje mi se popeše sa svojim srodstvom.

MIĆA: Ne brinite vi, prija-Sarka, zapitaću ja i za Agatona i za mnoge druge (penjući se uz stepenice), jer sad su svi bliski rod, kao da ja ne postojim. (Ode).

II

SARKA, GINA

GINA (dolazi spolja vrlo oprezno, okrećući se levo i desno i ne videći Sarku. Ona na prstima prelazi preko scene, noseći pod miškom veliku crnu kutiju u kojoj je srebrn servis).

SARKA (okrene se i spazi je): Otkud ti, Gino?

GINA (preplašeno cikne, stavi odmah kutiju za leđa i naslo-ni se na zid na kutiju, da bi mogla osloboditi ruke): Iju! Iju!...

SARKA: Šta ti je, more?

GINA (užasno uzbuđena): Ju, tako sam se prepala!

SARKA: Šta imaš da se prepadneš, nisam ja pokojnikov duh. A odakle ti, bogati?

GINA: Otuda... bila malo... izašla sam malo iz sobe kao da se prošetam, pa svratila u trpezariju da obrišem prašinu.

SARKA: Ju, prija-Gino, što da brišeš, valjda ima u ovoj ku-ći ko da briše prašinu?

GINA: Pa ima, nije da nema, i ubrisano je, nije da nije ubrisano, ali ja tako navikla.

SARKA: Jeste, pravo da ti kažem, i ja tako! Volim ti u tuđoj kući ubrisati nego ne znam šta da mi daš.

GINA: Pa to znaš, te i zadržah se tamo. Gledam, bože, one stvari, pa sve me podseća na pokojnika. Gledam onu stolicu na kojoj je sedeo, pa tanjir, pa nož, viljušku, pa sve me guši tuga; pa pogledam slanik pa mi pade na pamet: bože moj, pokojnik je, koliko juče, umakao u taj slanik... (Zaplače se).

SARKA: Eto ti sad, pa ne moraš ti zato plakati što je on um-akao u slanik.

GINA: Pa ne moram, al' tako, kad se setim, a mene guši.

SARKA: Ostavi, bogati, to, nego šta je tebi, ženo, te si se pilepila uz taj zid kao taksena marka?

GINA (zbunjeno): Kako da ti kažem... ovaj, i nisam se pilepila, nego tako, naslonila se; oduzele mi se nešto noge pa se naslonila malo.

SARKA: Pa idi u sobu, lezi.

GINA: Ne mogu, ne mogu da maknem.

SARKA: Da te povedem?

GINA: Neka, idi ti u svoju sobu pa ću ja već lako.

SARKA (prilazi joj): Kako da idem, zaboga, a tebe da ost-avim tako uza zid. (Hoće da je obuhvati rukom). 'Odi, nasloni se na mene!

GINA: (očajno): Ne, ne, ako boga znaš!

SARKA: Ju, crna Gino, šta ti je to za leđima?

GINA (prestravljeno): Koje?

SARKA (izvuče kutiju): Ovo!

GINA: To? Izgleda kao da je neka kutija.

SARKA: Nije kutija, nego srebrni serviz, Gino!

GINA: Biće, veruj, biće serviz, kad ti tako kažeš.

SARKA (otvori kutiju): Pa serviz, dabome!

GINA: Iju, iju, iju, ko bi to rekao?

SARKA: Ama šta: ko bi rekao?

GINA: Pa to; ja sam mislila, kutija.

SARKA: More, ostavi šta si ti mislila; nego zar ti, tako ti bo-ga, ništa manje nego srebrni serviz?

GINA: Tako mi boga, Sarka, uzela sam ga koliko uspomene radi. Ti znaš koliko ja žalim pokojnika.

SARKA: Znam, kako da ne znam.

GINA: Pa velim, za toliku žalost pravo je da uzmem kakvu sitnicu za spomen.

SARKA: Pa kad si htela sitnicu, što ne uzede slanik, kad te je on i inače ražalostio, nego čitav serviz?

GINA: Pravo da ti kažem, Sarka, uzela sam da ga sklonim. Vidim onog Agatona, zašao sa Simkom po kući, cunja na sve strane. Rekoh, ako Agaton spazi ovaj serviz... Znaš ga već kakav je, a ima pik na srebrne stvari.

SARKA: To je istina! (Seti se). Ju, pa on bi mogao i moj budilnik da skloni.

GINA: A u kojoj je sobi taj budilnik?

SARKA: Baš u njegovoj.

GINA: E, onda da znaš, taj budilnik je već u njegovom ku-feru.

SARKA: Šta kažeš?

GINA: To što ti kažem!

SARKA: Vala, neće mi ga majci oteti pa makar se rvali. Je l' reče da su Agaton i Simka tamo negde?

GINA: Tamo dabome!

SARKA: Dobro, Gino, nosi ti ovu sitnicu radi uspomene i skloni je u tvoj kufer, da nešto ne naide Agaton, a ja već znam šta ću.

GINA (polazeći): Samo, Sarka, znaš kako je, ovakve stvari ne treba razglašavati.

SARKA: Ne brini, de; znam ja šta je to familijarna tajna.

GINA: Pa jeste, to teba da ostane med' nama. (Ode noseći kutiju).

III

SARKA, AGATON, SIMKA

SARKA (obzire se levo i desno pa kad vidi da nema nikoga, a ona pažljivo odlazi u Agatonovu sobu).

AGATON (nailazi sa strane, za njim Simka. On ide kruto, jer je pod leđa od kaputa metnuo veliki srebrni služavnik koji do-njim krajem viri).

SARKA (izilazi iz njegove sobe noseći u depnu maramicu uvijen neki predmet. - Nju neprijatno iznenadi susret sa Agatonom i Simkom i zbuni se, te strpa paket u šlafrok).

SIMKA: Gle, otkud ti u našoj sobi?

SARKA: Htela sam, znaš, da obrišem prašinu... ama nije, kakvu prašinu, šta ja govorim? Nego, ne znam gde sam ostavila papuče?

AGATON: Pa eto ih na nogama.

SARKA (pogleda): Gle, istina!

SIMKA: Pa istina, dabome, i ne znam samo šta imaš u mojoj sobi da tražiš papuče?

SARKA: Bože, Simka, pa nismo, da kažeš, tuđini, pa da ne mogu da ti dođem. Toliko valjda mogu da ti uđem u sobu i da mi udeš u sobu.

SIMKA: Svoji smo i dođi mi kad sam ja u sobi, a nemoj mi se zavlačiti kad ja nisam tu.

SARKA: Bože, Simka, ne misliš valjda da sam ušla ne znam zašto?

AGATON: Pa nisi, samo znaš, taj paket...

SARKA; Prigladnela sam pa uzela dve zemičke, eto ti.

AGATON: Pa što tutnu zemičke pod kaput kad nas vide?

SARKA: Izgleda kao da ti nešto sumnjaš? E, jesi čuo, Agatone, tome se nisam nadala od tebe. Nisam valjda... ne boj se, ni-sam ja od takvih; pre bih dala da mi se odseku prsti no što bi se tuđe stvari dotakla. (U tome trenutku budilnik pod Sarkinim šlafrokom zazvrji strahovito glasno. Ona prebledi, prestravi se, zbu-ni, uz vrda se i cikne). Iju, iju, iju!

SIMKA: Šta ti bi, ženo?

AGATON: Ama ti kao da nešto zvoniš, Sarka?

SARKA (pritisne budilnik, guši ga, ali ne pomaže): Otkud zvonim, šta imam da zvonim?

AGATON: Zvoniš, bome, te još kako!

SARKA: Ama nije, kad ti kažem; nisam ja valjda električna baterija pa da zvonim.

AGATON: Evo, slušaj, Simka.

SIMKA (priđe bliže Sarki, da čuje).

SARKA (da bi zagušila glas budilnika, peva): Traj la, la, la! Traj, la, la!

SIMKA (krsti se): Bog te video, Sarka, pevaš u ovoj kući?

SARKA (užasno zbunjena): O, gospode bože! (Obzire se levo i desno i najzad u očajanju baca paket na fotelju pa klonulo i malaksalo seda na njega, ne bi li mu prigušila glas. Utom budilnik prestaje zvrjati; ona se umiri i gleda očajno čas Simku, čas Agatona): Ama, šta to bi, pobogu, ljudi?

AGATON: Zvonila si, Sarka; eto to je bilo, zvonila si.

SIMKA: I pevala si.

SARKA (krsti se): Neka je daleko od nas, al' biće da su to neki duhovi.

AGATON: Nisu to duhovi, Sarka, nego budilnik.

SARKA: Ju, kakav budilnik?

AGATON: Pa taj što sediš na njemu.

SARKA: Šta imam da sedim na budilniku; nikad u životu ni-sam sedela na budilniku, pa sad ću.

AGATON: Ja ti govorim o onome budilniku što si ga uzela iz naše sobe.

SARKA: Iju!

SIMKA: Bože moj, ko će kao bog! A ja kažem jutros Agatonu: navij, bogati, taj budilnik, da ga čujemo kako zvoni.

SARKA: E, pa eto, čula si sad!

SIMKA: Pa čula sam, dabome!

AGATON: Sramota, Sarka, moram ti reći, sramota! Mi nis-mo došli ovde u kuću da pljačkamo, nego da čuvamo pokojniko-vu imovinu, a ti... 'Ajde, bogati, Simka, ostavi je! (Pođe Ijutito i zaboravljaajući da mu je služavnik za leđima, okreće Sarki leđa).

SARKA (spazi služavnik): Čekaj, čekaj, prijatelj-Agatone. Sve hoću da te zapitam, pa mi nekako ne dade da dodem do reči: ama šta je tebi, čoveče, pa si se ukrutio kao mlada na viđenju?

AGATON: Ne znam, stegao me neki reumatizam u leđima.

SARKA: Pa vidim ja već to da je reumatizam, samo rekla bih da je srebrni reumatizam.

AGATON: Ako je i srebrn, ali bar ne zvoni.

SARKA: Pa ono ne zvoni, ali ako ja povučem užu, mogu zazvoniti sva četiri zvona sa saborne crkve.

AGATON: Ti imaš da čutiš!

SARKA: Pa ćutaću, de, samo htjedoh da ti kažem, što reče ti maločas, nismo mi došli u ovu kući da pljačkamo, nego da čuva-mo.

AGATON: Pa da čuvamo, dabome! Zato sam ja i uzeo ovo, nego zašto?

SARKA: Pa zato, dabome!

AGATON: I nije da sam se ja uvlačio u tuđe sobe pa da uz-mem, nego sasvim slučajno, više onako usput.

SARKA: Pa jest, što kažeš.

AGATON: Pođemo ja i Simka malo u baštu da uzberemo koji cvetić, pa tako pođemo u baštu pa svratimo u trpezariju, i ja tamo spazim ovaj služavnik, pa kažem Simki: Zašto da idemo u baštu da uzberemo cveće, bolje je da uzmemo ovaj služavnik.

SARKA: Pa bolje, dabome!

AGATON: I jeste. Rekoh, bolje, Simka, da ponesemo služavnik. A evo i da ti kažem zašto je bolje. Drugome ne bi' ali tebi ću da kažem. Vidiš i ovaj Trifun, on bi bio kadar, kad bi se doče-pao ovoga služavnika, da ga odnese pravo u Založnu banku, sa-mo da ima čime da se kocka. I ovo što sam ja uzeo ovaj služavnik, može se reći da sam ga spasao.

SARKA: Pa jest, što kažeš, i ja sam budilnik spasla.

AGATON: Pa dobro de, neka ti bude. Samo, znaš, Sarka, o tome ne treba da se čuje, jer ako navale svi da spašavaju...

SIMKA: Kakvi su, razgrabili bi celu kuću!

AGATON: Zato, 'ajde svako u svoju sobu pa da se rastovarimo.

SARKA (koja još uvek sedi na budilniku, ustaje): 'Ajde, bome, jer ja se nažuljih kao niko moj. (Razilaze se svako u svoju sobu).

MIĆA, DANICA

MIĆA (silazi niz stepenice dolazeći iz svoje sobe).

DANICA (dolazi istovremeno sa sredine).

MIĆA: Kakvo prijatno iznenađenje! U novome stanu pa prvi susret sa vama.

DANICA; U kome novom stanu?

MIĆA: Pa i ja sam se uselio ovde.

DANICA (zapreposti se): I vi?

MIĆA: Kako „i ja"? Pa ja na prvom mestu, ja pre no svi ost-ali.

DANICA; Ama šta je to, zaboga, šta se to dešava ovde, kao da je pusta kuća?

MIĆA: Odista, navalili svi.

DANICA; Sirota tetka, razbolela se od jeda, a i ja...

MIĆA: Ne vidim zašto se morala razboleti zbog toga?

DANICA: Pa kako, zaboga? Ovo je... ja prosto ne mogu da pojmim kako su se gospoda i gospođe mogli useliti. Je li ko pitao advokata; je li on to odobrio? Jeste li vi, na primer, pitali advoka-ta?

MIĆA: Kako, ja da pitam advokata? Šta imam ja da pitam advokata? On bi mogao mene da pita: Želite li, gospodine, da se uselite u kuću?! On mene, a ne ja njega.

DANICA: Pa je li vas pitao?

MIĆA: Nije, ali ne mora me ni pitati; ni ja njega, ni on me-ne.

DANICA: Ja ne znam zbilja šta da radim.

MIĆA: Budite spokojni. Jedna tako lepuškasta devojčica ne treba da se jedi.

DANICA: Nije nego valjda ravnodušno da gledam sve ovo šta se dešava.

MIĆA: Ravnodušno, ne. Eto, i ja kad sam kraj vas, nisam ravnodušan. I kad bi hteli da mi date prilike, vi bi se uverili da ja nisam ravnodušan prema vama.

DANICA: Gospodine, ja sam vas već jedanput opomenula na učtivost. Ako vam to nije dovoljno, ja umem i drukče da vas opomenem.

MIĆA: Bože moj, bože moj, tako lepa devojka, a tako gru-ba. Pa, zaboga, mi bi se morali nekako sporazumeti; sedećemo zajedno, u istoj kući, tako reći pod istim krovom.

DANICA: Varate se, gospodine, nikad pod krovom u kući gde ste vi.

MIĆA: Ne mislite se valjda seliti?

DANICA: I to ću učiniti, ali pre toga idem advokatu da mu saopštim šta se sve ovde dešava.

MIĆA: Šta se to njega tiče?

DANICA: Meni je poznato da je on staralac, da on vodi bri-gu o kući, pa će on najbolje i znati može li se od ove kuće praviti logor. (Ode).

MIĆA, AGATON, SIMKA

MIĆA (gleda za njom, seda, pali cigaru).

AGATON (vraća se iz sobe, za njim Simka): Gle, i ti si tu?

MIĆA (uvređeno): Kako to: gle, i ti si tu? Može biti ja bih pre vama mogao reći: gle, i vi ste tu?

AGATON: More, ja i ti ništa; nama i jeste mesto ovde, ali skrkala se cela familija.

MIĆA: Zar baš svi?

AGATON: Pa svi, dabome! Eto tu, u toj sobi je Sarka. Po ceo dan sedi na balkonu, a ako i iziđe iz sobe, ona zvoni. Tamo su Tanasije i Vida, po ceo dan sede u sobi i izračunavaju svakome od nas stepen srodstva sa pokojnikom. Tamo su opet Proka sa Ginom. Uzeli onu sobu gde stoji pokojnikova kasa, i Gina po ceo dan plače kraj kase. A tamo gore je Trifun; našao u trpezariji jedan stari špil karata pa sam samcit igra a deli udvoje.

SIMKA: A koju si sobu ti uzeo?

MIĆA: Ja? Onu koja mi i pripada. Uzeo sam pokojnikovu sobu.

SIMKA: Pa tamo još gori kandilo?

MIĆA: Ja sam ga, bome, ugasio.

SIMKA: Kako da ga ugasiš, zaboga? Pa to je gorelo za dušu pokojnikovu!

AGATON: Pa ako, Simka, gorelo je nedelju dana pa šta će mu više.

MIĆA: Dabome!...

VI

GINA, PREDAŠNJI

SIMKA (pri pojavi Gininjoj): Baš ovaj čas kažem prijatelj-Mići: ova naša prija Gina zavukla se u sobu pa po ceo dan plače.

GINA: Šta ću, ko će ožaliti pokojnika ako neću ja.

AGATON: A gde ti je Proka?

GINA: On ode u opštinu da potraži pravnoga referenta da ga pripita: imamo li mi prava da se uselimo ovde u kuću?

AGATON: A šta ima to da pita?

MIĆA: To se samo po sebi razume.

SIMKA: I što ne zapita Agatona. Agaton zna te zakone.

GINA: Pa vi i ne znate šta je sve bilo; došli ste na gotovo, kad je Proka već osvojio kuću.

MIĆA: Kako osvojio?

GINA: Ne znate vi kako je nas dočekala ona tetka, jer mi smo prvi stigli.

SIMKA: A šta ima ona tu da se meša?

GINA: Dočekala nas je kao da smo neprijatelji, a ne famili-ja. Nije nam htela dozvoliti da se uselimo u kuću; veli: njoj je poverena kuća pa ona ima i da je čuva.

SIMKA: Vidiš li ti, molim te, kako se ona pravi gazda na tu-đem imanju.

GINA: Zaključala kuću pa nas ne pušta.

SIMKA: Pa kako udoste?

GINA: Hvala bogu, Sarka je bila u kući, pa nam ona iznutra otvori, a Proka bome gurnu onu tetku laktom, te ona ode preteći, veli, javiče policiji. Eto zašto je Proka otišao da se propita.

SIMKA: Pa dobro, Agatone, ti bar znaš zakone, je l' može to da se ona žali policiji?

MIĆA: Ja mislim da mi kao familija imamo prava da se use-limo?

AGATON: Pa, kako da vam kažem; u tom pogledu je zakon vrlo rastegljiv, može da bude ovako, a može da bude i onako.

MIĆA: Ja to ne mogu da razumem kako zakon može i ovako i onako?

AGATON: Ima, ima takvih zakona!

VII

TANASIJE, VIDA, PREDAŠNJI

VIDA (trgne se): Ju, da nije ovo kakav dogovor? Da se mi vratimo ako smetamo?

SIMKA: Šta ima da smetate, i vašu brigu brinemo, jer i vas će da najuri policija kao i nas.

TANASIJE: Kako da najuri policija, zašto?

MIĆA: Zbog rastegljivosti!

TANASIJE: Zbog kakve rastegljivosti?

MIĆA: Zbog rastegljivosti zakona, zbog koje može biti i ovako i onako. Eto, pitajte prijatelj-Agatona.

TANASIJE: Što ne govoriš, Agatone?

AGATON: Šta imam da govorim. Mogu da nas najure ako smo se bespravno uselili u kuću.

SIMKA: Tetka nam preti da će nas policijom izbaciti.

VIDA: Iju, blago nama! Ama zar mi, familija, pa da nema-mo prava?

TANASIJE: Pa dobro, Agatone, ja mislim da ti to kao čovek od zakona najbolje znaš?

AGATON: Pa znam, dabome!

TANASIJE: E pa, kad si se ti uselio?...

AGATON: Ja, to je drugo! Nemoj ti na mene da gledaš. Da sam se ja sam uselio, to bi se nekako pred zakonom moglo pro-tumačiti, ali vi potegli svi pa napunili kuću.

SIMKA: Pa jes', dabome! 'Ajde ti, Tanasije, i ti, Vido, i re-cimo ovaj prijatelj Mića; dobro vi, al' što će ovde onaj Trifun, pa onda Sarka? I najzad svi drugi kako tako, al' da je pita čovek, ovu Sarku, šta će ona ovde?

VIII

SARKA, PREDAŠNJI

SARKA (obučena): Baš, rekoh, da izidem, da se vidim s kim. Osušila mi se usta u sobi.

AGATON: Pa jes', okvasi ih malo!

SARKA: Ju, pravo da vam kažem, baš je to uživanje jedna soba sa balkonom. Sedim tako na balkonu pa se osećam, pravo da vam kažem, kao da sam rođena na balkonu. A svet prolazi, prolazi, prolazi... Kažem vam, pravo uživanje.

IX

TRIFUN, PREĐAŠNJI

TRIFUN (pojavljuje se na stepenicama): Je l' to neki zbor? (Silazeći). Pa ti, brate Agatone, odsad kad hoćeš da držiš famili-jarni zbor, a ti zasviraj u neku trubu ili udri u doboš, pa da se zberemo.

AGATON: Gotovo i treba da se zberemo, jer imamo zajed-ničku nevolju da zbrinemo.

TRIFUN: E, a koju to?

AGATON: E pa tu, što ste svi potegli pa se uselili ovde. Da ste pustili mene samoga...

TRIFUN: Ako, bolje je da smo svi zajedno.

AGATON: Bolje, videćemo da l' će biti bolje!

X

PROKA, PREĐAŠNJI

PROKA (dolazi spolja): Jeste li svi tu?

SIMKA. GINA, TANASIJE, MIĆA: Šta je?

PROKA: Ne valja!

GINA: Šta ne valja,

PROKA: Bio sam kod našeg opštinskog advokata, pa mi on kaže da smo se mi protivzakono uselili u kuću.

AGATON: Pa dabome da ste se protivzakono uselili, kažem ja. Da ste vi mene samog pustili, sve bi drukče bilo.

TRIFUN: Pa jest, sasvim bi drukče bilo.

TANASIJE: Pa dobro, Agatone, 'ajde šta ti veliš, šta da se radi sad?

TRIFUN: Kako smo se uselili, tako da se iselimo.

GINA: Ju, ju, ko bi tu sramotu podneo od sveta?

PROKA: Bila bi odista velika sramota, nego da ti, Agatone, podeš do advokata.

AGATON: Koga advokata?

PROKA: Ovoga staraoca, pa da mu to nekako vešto objas-niš kako smo se mi uselili ovde u dobroj nameri.

AGATON: Za mene znam da imam dobre namere.

SARKA: A zar ja nemam?

AGATON: Jest, i ti.

GINA: Otkud pa samo vi? Svi smo došli s dobrim namerama.

SARKA: Pravo kaže Gina, svi smo došli s dobrim namerama.

PROKA: Ostavite sad to zašto je ko došao; nego šta veliš, Agatone, je l' da podeš ti do advokata?

NEKOLIKO GLASOVA: Treba, dabome!

AGATON: Pa kad velite, 'ajd da pođem!

MICA: A šta veliš, Agatone, kad se već onako upustiš s njim u razgovor, da li možeš nešto tom prilikom da ga ispipaš kako gla-si testament?

NEKOLIKO GLASOVA: Jest, jest. To bi dobro bilo!

AGATON: Probao sam ja to, nije da nisam probao, ali ne ide. Ni reci neće da kaže; veli, ne zna.

PROKA: Ama kako ne zna kad je on pisao testament?

AGATON: On zna, dabome, al' eto, ne možeš ni reč da mu iščupaš.

TRIFUN: Pa ti se, Agatone, uvek hvališ kako si vest islednik; pa eto ti, pokaži tu.

AGATON: Ne hvalim se ja, nego sam odista ja važio kao najveštiji islednik. Umeo sam od svakog krivca izvući priznanje.

E, al' ja sam imao za to naročite svoje metode. Pitam okrivljeno-ga ljudski i, što kažu, čovečanski, on neće da prizna. Neće, do-bro! Ja naredim da ga istuku u apsi, i kad ga oni dole premlate, on lepo prizna. Šta može drugo nego da prizna. Kažem ti, imao sam svoje metode i bio sam vrlo vešt islednik, al' ono je drugo, a ovo je drugo. Ne mogu ja tek narediti da se advokat istuče i premlati da bi priznao šta piše u testamentu.

TANASIJE: Pa ne može, dabome!

PROKA: Ama ostavite se, ljudi, praznih razgovora, dar ne gubimo vreme. Nego, dede, Agatone, da podeš ti advokatu.

VIDA: Reci mu da smo se mi ovde uselili kao familija; nis-mo mi tuđinci sa ulice.

SIMKA: I valjda imamo preča prava nego tetka.

MIC A: Recite mu, prijatelj-Agatone, da smo mi naslednici.

PROKA: I reci da mi inače poštujemo zakon i ne želimo da ga vređamo.

GINA: I reci mu da smo se mi uselili da čuvamo da ko ne raznese.

TANASIJE: I reci mu da smo svi čestiti, ugledni ljudi.

TRIFUN: I reci mu da ćemo mi pripitati i druge advokate.

AGATON: Ama nemojte vi mene učiti šta ću mu reći. Nosio sam se ja već toliko puta s advokatima, umeću valjda.

PROKA: E, pa hajde, bogati, pođi!

MICA (koji je stalno izvirivao kroz staklena vrata, ne bi li spazio Danicu): Nije potrebno da ide prijatelj Agaton, evo ga ad-vokat ide ovamo!

SVI (iznenađeno): Ide?

MICA: Da, ide s njom.

GINA: Je l' s tetkom?

MICA: Nije s tetkom, nego s onom.

SIMKA: Ama sa onom devojkom?

MICA: Pa ona je maločas otišla da javi da smo se mi uselili.

AGATON: E, onda to menja situaciju. Nego, znate šta? Ne možemo mi svi razgovarati s njim; ja mislim bolje će biti da se svi sklonite i da mene ostavite.

PROKA: Gotovo... Bolje je da ne vidi ovoliku gomilu.

AGATON: A ukloniću se i ja, neću da izgleda kao da sam ga naročito očekivao, nego ću ja posle naići kao slučajno.

TANASIJE: Jest, jest, da se razidemo! (Svi se razilaze u svo-je sobe).

XI

DANICA, ADVOKAT

ADVOKAT (dolazeći spolja s Danicom): Gde su dakle ti naseljenici?

DANICA (obučena je, pošto je došla spolja): Po sobama.

ADVOKAT: Po kojim sobama?

DANICA: Po svima, zauzeli su celu kuću.

ADVOKAT: Hm! neka vrlo zanimljiva porodica.

DANICA; Vama je to smešno?

ADVOKAT: Pa i vi treba da se smejete svemu tome: nema tu ničeg tragičnog.

DANICA: Ali kako da ne, zaboga, kad se tetka prosto razbolela od jeda.

ADVOKAT: Umirite se, sve će biti u redu.

DANICA: Hvala bogu!

ADVOKAT: Preduzeću odmah korake, samo, pravo da vam kažem, mislim se na koji način. Najjednostavnije bi bilo zva-ti policiju i izbaciti ih sve.

DANICA: Nemojte to, molim vas, bilo bi isuviše grubo.

ADVOKAT: To i mene uzdržava. To bi bio vrlo neprijatan događaj: izbacivanje cele ožalošćene porodice. Ko zna kako bi se to tumačilo, naš svet je sentimentaln.

DANICA; Ne, ne, nikako policijom; ako bi imali kakav dru-gi način?

ADVOKAT: Drugi bi način bio kad bih zahtevao od suda da se odmah otvori testament.

DANICA: Ja sam čula da se mora čekati četrdeset dana do otvaranja.

ADVOKAT: Da, to je bila samo pokojnikova želja, ali ona nema osnova u zakonu i ne mora se ispuniti.

DANICA: Pa zar ne bi ipak bilo bolje ispuniti želju pokojni-kovu?

ADVOKAT: I ja ne želim da je vređam, ali je on sam predvideo ovakvu mogućnost. U zapisniku u kome je izjavio želju da se testament otvori posle četrdeset dana, dodao je i ovo nekoliko reči: „sem ako staralac nađe za neophodno da drugače postupi". Ja bih dakle mogao naći da ovakva situacija nalaže neophodnost, i sutra bi već mogao biti otvoren testament.

DANICA: A šta bi time učinili?

ADVOKAT: Saznalo bi se ko je naslednik, i tada bi se svi ostali razbegli.

DANICA: Bi li u tom slučaju tetka i ja morali već sutra da se iselimo iz stana?

ADVOKAT: Mislim da to ne mora biti još sutra, a ko zna, možda se neće morati ni seliti.

DANICA: Kako to?

ADVOKAT: Pa, recimo, naslednik vas ne goni.

DANICA: Ali bi u tom slučaju već od sutra morali plaćati kiriju. Vi znate da mi pokojniku nismo plaćali kiriju. Tetka je vo-dila brigu o kući i u naknadu za to imali smo besplatan stan. Po-kojnik nam je i inače vrlo mnogo činio, naročito meni. Toliko pu-ta me je obradovao kakvim darom; tako, često je satima razgo-va-rao sa mnom, a jedanput, kada sam bila bolesna, nije se micao od moje postelje. To je bio tako dobar i plemenit čovek.

ADVOKAT: Sve mi je to poznato, pa stoga ja i mislim da će budući nasljednik imati puno obzira prema vama.

DANICA: Varate se! Oni me svi tako popreko i tako nepri-jateljski gledaju. Ovde, među njima, osećala bih se vrlo nelagod-no. Htela bih da se iselimo iako bi to tetki i meni donelo teške brige.

ADVOKAT: Zar je naći stan tako teška briga?

DANICA: Ne to, ali... Tetkini prihodi, jedna skromna pen-zija, nisu toliki da mogu pokrivati i kiriju i održavanje kuće. Mo-rala bih se i ja postarati da štogod privredim. Zbilja, bi li me u tom slučaju primili kao činovnicu u vašoj kancelariji? Makar to bila i najskromnija plata, samo da i ja nešto privredim.

ADVOKAT: Primio bih vas vrlo rado.

DANICA (radosno): Je l' istina? O, kako se radujem; a ka-ko će se tek tetka obradovati! Verujte, ona je zbog te brige i bo-lesna. Ona, istina, kaže da je bolesna od jeda zbog ovog čuda što se dešava po kući, ali ja mislim da je ona u stvari bolesna zbog brige koja nas očekuje. Smem li da odem i da joj kažem tu prijat-nu vest da ćete me primiti za činovnicu; verujte, to će biti kao kad bih joj dala lek. Smem li?

ADVOKAT: Ali smete, zaboga, ja ostajem pri reči koju sam vam dao.

DANICA (neobično zadovoljna): Izvinite, molim vas; od-mah ću se vratiti, ali moram da trknem do tetke da je obradujem. Odmah ću se vratiti! (Ode).

XII

ADVOKAT, AGATON

AGATON (najpre proviri kroz vrata pa kad vidi i uveri se da je advokat sam, izlazi): Baš, jedva sam čekao da ostanete sami. Imam važan razgovor sa vama.

ADVOKAT: Utoliko bolje, jer i ja imam sa vama važan raz-govor.

AGATON: E, to mi je milo. Nas dvojica i treba da razgo-va-ramo o svemu, jer jedino smo ja i vi onako ljudi od zakona.

ADVOKAT: Vi ste dakle čovek od zakona?

AGATON: Kako da ne, zaboga; bio sam dvadeset i sedam godina sreski načelnik.

ADVOKAT: O, pa utoliko bolje; vi ćete umeti da mi date jedno obaveštenje koje mi je vrlo potrebno?

AGATON: O, molim, vrlo rado!

ADVOKAT: Jeste li vi, kao sreski načelnik, kažnjavali slu-čajeve kad stoka, recimo ždrebe, nerast, june ili magare, ude u tuđu njivu?

AGATON: Kako da nisam... kažnjavao sam gazdu čija je stoka, a gazdu čija je njiva pregažena upućivao sam da premlati proščem stoku koja mu je ušla u njivu.

ADVOKAT: Pa dobro, to je stoka; ne razume ništa, a kako bi vi tek kaznili ljude, razumna, pismena stvorenja, koja uđu u tuđe imanje?

AGATON: A! Sada vidim na šta vi navijate. Pa jest, imate pravo. Kažem ja njima: ama nemojte, ljudi, to je protivno zako-nu, ali oni navrli.

ADVOKAT: Pa njima se, znate, i da oprostiti, ali vama, vi velite da ste čovek od zakona.

AGATON: Jesam, i verujte, ne bih nikad ja to učinio. Gde bih se ja ogrešio o zakon; ne daj bože! Ali vidim, uselila se gomila u kuću a nema ko da održava red, i onda, šta sam mogao. Eto, sa-mo zato sam se i ja uselio, da održavam red.

ADVOKAT: Pa lepo, a kada bi vi, kao što ste već bili sreski načelnik, slučajno, ovoga trenutka, bili član ovoga kvarta i kada bih ja došao k vama kao staralac i rekao vam: uselili se nekakvi ljudi u kuću o kojoj ja vodim brigu. Šta bi vi na to uradili?

AGATON: Zvao bih smesta podnarednika, dao mu još jed-nog žandarma i rekao bih mu: idi tamo i rasteraj onu stoku!

ADVOKAT: Znači, ja bih tako trebao da postupim?

AGATON: Mogli bi, ne kažem da ne bi mogli.

ADVOKAT: E ali, vidite, ja ne želim i neću tako da postu-pim.

AGATON: Savim, i ne treba!

ADVOKAT: Ja ću sasvim drukčije.

AGATON: Baš sam radoznao kako mislite?

ADVOKAT: Ja mislim ići u sud i zahtevati da se još sutra ot-vori testament.

AGATON: Zar može?

ADVOKAT: Zašto ne bi moglo?

AGATON: A pokojnikova poslednja želja?

ADVOKAT: To je samo želja; uostalom i sam testator je predvideo da se u slučaju ako staralac nađe za neophodno, može i ranije otvoriti testament.

AGATON: A je l' ima nešto neophodno?

ADVOKAT: Pa šta hoćete neophodnije no što se porodica protivzakono uselila u kuću?

AGATON: Sasvim. I odista, to bi najbolje bilo da se još su-tra otvori testament.

ADVOKAT: To ćemo i učiniti.

AGATON: A mi, je l' te, možemo do sutra ostati ovde u ku-ći?

ADVOKAT: Nije red, ali najzad, jedan dan...

AGATON: Pa jeste. Gde da se krećemo i selimo za jedan dan, a pravo da vam kažem, bila bi i sramota od sveta.

ADVOKAT: Dobro, onda ostanite do sutra!

AGATON: E, to je lepo od vas! Ama kažem ja njima: pa-metan je to čovek, taj advokat, neće on terati u krajnost. Znao sam ja to! E, baš vam hvala u ime cele porodice.

ADVOKAT: Molim. Saopštite dakle porodici da će se sutra otvoriti testament.

AGATON: Saopštiću ja to, ne brinite, ali ako mi dozvolite, hteo sam nešto onako sasvim izdaleka da vas pitam?

ADVOKAT: Pitajte!

AGATON: Saznaću sutra, je l' te, pa to ne menja stvar hoću li saznati danas ili sutra, al' znate, ja sam tako radoznao, ne mogu da izdržim do sutra.

ADVOKAT: Šta to?

AGATON: Voleo bih da znam šta ja nasleđujem?

ADVOKAT: Pa kad me već tako izdaleka pitate, evo da vam izdaleka i odgovorim. Ja ne znam šta piše u testamentu.

AGATON: Eh, ne znate, pa vi ste pisali testament?

ADVOKAT: Pa zato ga i ne znam što sam ga ja pisao. Da ga nisam ja pisao, ja bih mogao i reći što, al' ovako...

AGATON: Ja, znate, polažem velike nade na taj testament. Ono, i svi ostali polažu velike nade, al' ja mislim...

ADVOKAT: A svi očekuju nasledstvo?

AGATON: Pa svi, dabome, i svaki veruje da je glavni naslednik.

ADVOKAT: Pa što se onda ne pogodite međ' sobom?

AGATON: Kako da se pogodimo?

ADVOKAT: Kad svako od vas veruje da je glavni naslednik, znači da svi imate podjednaka prava, prema tome mogli bi lepo kao familija, prijateljski i sporazumno, da podelite imanje.

AGATON: Odista, to bi mogli. A šta mislite, bi li to starateljski sudija uvažio kad bi se mi sporazumeli pa mu sutra rekli: mi smo podelili imanje!

ADVOKAT: Sudija bi uvažio samo ono što piše u testamen-tu.

AGATON: Pa zar u testamentu ne piše da se sporazumemo?

ADVOKAT: Ja ne znam, ali strpite se do sutra, pa ako tako piše, onda se sporazumevajte. Nema smisla to ranije da činite.

AGATON: Pa jeste, pravo kažete.

ADVOKAT: Nemojte samo zaboraviti da saopštite porodici da je sutra otvaranje testamenta.

AGATON: Ama kako da zaboravim! Samo, moram to prvo da saopštim mojoj ženi. Ne znate vi kako je ona nestrpljiva da ču-je šta smo razgovarali ja i vi. Moram prvo njoj.

ADVOKAT: Izvol'te, izvol'te!

AGATON (ode).

XIII

ADVOKAT, DANICA

ADVOKAT (kad sagleda Danicu na zadnjim vratima): No, je l' se obradovala tetka?

DANICA: Kako da nije!

ADVOKAT: Samo, jeste li vi dobro razmislili o toj vašoj želji da budete moj činovnik?

DANICA: Ne vidim šta bih imala da razmišljam?

ADVOKAT: Ja sam, na primer, vrlo strog starešina.

DANICA: A ja sam vrlo savesna.

ADVOKAT: Pa onda, pedantan sam.

DANICA: Ja sam na dužnosti vrlo tačna.

ADVOKAT: Može se desiti da gdekad budem i nervozan.

DANICA: Ja umem da budem vrlo uzdržljiva i strpljiva.

ADVOKAT: Moram vam reći da sam na poslu i vrlo ozbi-ljan.

DANICA: To mi naročito imponuje.

ADVOKAT: Pa to je odista čudnovato kako se naše osobine slažu i, tako reći, dopunjuju se.

DANICA: Znači dakle da me s poverenjem možete primiti u službu.

ADVOKAT: Pa ipak, ja imam jednu osobinu, ili bolje reći manu, koja vam ni u kom slučaju ne može biti ugodna...

DANICA: A ta je?

ADVOKAT: Ja umem biti i ljubomoran.

DANICA (iznenađena): Ljubomoran? (Gleda ga dugo u oči). Ne razumem.

ADVOKAT (hteo bi da zabašuri utisak): Uostalom, to nije tako važna okolnost; to se vas ne mora ticati.

DANICA (još uvek pod utiskom): Ne razumem!

ADVOKAT (nespretno se izvlači): Dakle... da... ja sam već javio porodici; sutra se otvara testament i odmah zatim vi ćete bi-ti oslobođeni briga.

DANICA: Pa to ja, u onoj radosti nisam ni kazala tetki.

ADVOKAT: Recite joj!

DANICA: Hoću.

ADVOKAT: Recite joj sad odmah, ja vas i inače moram na-pustiti. Moram još ovoga časa da preduzmem korake da bih za sutra obezbedio otvaranje testamenta. Do viđenja, dakle! (Polazi).

DANICA (prateći ga): Do viđenja!

XIV

AGATON, SIMKA zatim SARKA

AGATON (dolazi iz svoje sobe, za njim Simka): Treba ih sve sabrati.

SIMKA: Pa da zademo po sobama.

AGATON: Ček' da zovemo Sarku, neka ih ona sazove. (Kuca na Sarkina vrata).

SARKA (dolazi): Je l' me zoveš, prijatelj-Agatone?

AGATON: Ne zovem te, nego, rekoh, imam važne stvari da saopštim familiji, pa ne znam kako da ih sazovem na zbor?

SARKA: Pa nećeš valjda da ih ja sazivam? Nisam ja tvoj opštinski biro.

AGATON: Ne možeš ni ti, dabome; nego kad bi nešto navi-la budilnik pa bi se oni sabrali.

SARKA: Ne bi se to tako čulo, bolje bi možda bilo kad bi ti, Agatone, udarao u služavnik. To bi se čulo te još kako.

AGATON: Pa jes', to bi se čulo, ali nezgodno je.

SARKA: E, pa ako ti je to nezgodno, bio si vlast pa si grlat; kad si se drao, ceo te je srez čuo, e pa zapni i sad.

AGATON: Pravo kažeš! (Metne šake na usta i razdere se). Oj, narode! Proko, o, Proko! Trifune, Tanasije, Mičo! Oj, oj! (Javlja se jedan po jedan iz svojih soba i pribiraju se).

XV

PORODICA

PROKA: Šta je pobogu, Agatone?

AGATON: Zberite se prvo svi!

TANASIJE: Svi smo tu!

AGATON: E, onda sedite, pa ću vam sve po redu kazati.

PROKA (sedajući): Jesi li razgovarao?

AGATON (pošto su svi posedali a on ostao na nogama): Razgovarao sam, dabome da sam razgovarao, i nisam zavijao onako izdaleka kao dosad, nego rekoh: ti znaš, sinko, zakone, ali ih znam i ja, pa 'ajde da se ponesemo. Te ti ja njemu odmah ona-ko od prve: zahtevam u ime cele familije da se odmah otvori te-stament.

PROKA i TANASIJE: A on?

AGATON: More, da vidiš, uzvrda se kad ću kako ja to ona-ko... nije da ga molim, nego zahtevam; pa poče da mi vrda: te po-kojnikova želja, te četrdeset dana, te ovo, te ono. Ali ja njemu: Po zakonu ne moram da čekam četrdeset dana, i neću da čekam! Tako ti ja podviknem njemu.

VIDA i SARKA: A on?

AGATON: Poče on opet da vrda: te paragraf sedamdeset drugi, te pedeset šesti, a ja njemu: a sto četrdeset sedmi, a sto četrdeset sedmi, gospodine? Kad to ću, a on prosto preblede i zbuni se.

VIŠE NJIH: Pa?

AGATON: Vide on da sa mnom ne može lako izići na kraj i da mu ništa ne pomaže vrdanje, pa pristade čovek.

SVI (uzbuđeno): Šta?

AGATON: Pristade da se otvori testament.

SVI: A!!!...

AGATON: Jest, jest, da se otvori testament.

SVI: Kad?

AGATON: I tu poče da vrda: pa dobro, gospodine Agatone, možemo ovih dana. Ne bome, podviknem ti ja njemu, nego ja zahtevam još sutra.

SVI: Još sutra!

AGATON: Nego šta!

PROKA: Pa je l' pristao?

AGATON: Kad sam ga doterao uza zid, kad je video da ne-ma gde, a on pristade.

SVI: Ama sutra?

AGATON: Sutra, dabome! (Ponosito). Eto, tako ja razgo-varam s advokatima!

PROKA: A šta kaže što smo se uselili?

AGATON: I tu je, da vidiš, bilo povuci potegni. Zapeo on kako nemamo pravo. Veli: drugo je to, gospodine Agatone, da ste se vi sami uselili, ali cela familija.

TRIFUN: Pa sad već ostavi to što je on tebi kazao, nego šta si ti njemu kazao?

AGATON: A ja njemu: Nema zakona koji zabranjuje, niti ima zakona koji propisuje da se familija može useliti ili ne useliti u pokojnikovu kuću. Pa kako nema o tome naročitih, pisanih za-kona, to se u ovome danome slučaju mogu primeniti prirodni za-koni, a po prirodnim zakonima familija ima prava da čuva imovi-nu svoga preminulog člana.

VIŠE NJIH: Tako je!

AGATON: Pa tako je, dabome, ali on, znaš kako je, advokatska posla, poče i tu da mi vrda, dok ja ne podviknuh: ja se ne selim iz kuće i nema te sile koja će me izbaciti.

PROKA: Sasvim!

AGATON: Kad on to ću, a on popusti kao udovica: Pa izvol'te, gospodine Agatone, pa nemojte se ljutiti, izvol'te, sedite u kući.

MIĆA: Pa sedećemo, dabome!

SARKA: Pa dobro, je l' to mi nećemo nikako više ni da se selimo?

AGATON: E pa ti opet! Šta hoćeš, celog života valjda da sediš na balkonu? Imamo pravo da sedimo dok se ne otvori testa-ment, a tada ostaje ovde onaj koji nasledi kuću.

MIĆA: Razume se!

SARKA: A meni se tako dopada moja soba.

TANASIJE: Pa kad si, Agatone, već tako priklještio advo-kata, zar nisi mogao da ga pripitaš i za ono?

AGATON: Koje ono?

TANASIJE: Pa ono: kako glasi testament?

PROKA: Pa eto, čućeš sutra.

VIDA: Ko će živ do sutra izdržati?

AGATON (Tanasiju): I po toj stvari sam ga ispitivao.

SVI (radoznalo se zbira ju): E???

AGATON: Jest, ispitivao sam ga.

PROKA: Pa? Govori, brate Agatone, govori!

AGATON: Ama neka je on sto puta advokat, stari sam ja islednik, ne može on meni izvrdati.

PROKA (radoznao, prgav): Govori već jedanput, kumim te bogom!

AGATON: Počnem ja, znaš, s njim razgovor o testamentu, ali onako izdaleka i vešto, da se on ne seti. Velim ja njemu: pošto ste vi pisali testament, to sve okolnosti govore da je vama testa-ment donekle poznat.

VIŠE NJIH: A on?

AGATON: A on samo gleda u zemlju i čuti, ne sme da me pogleda u oči, jer bih mu ja iz očiju pročitao testament. Ali, stari sam ja majstor, ne ispuštam situaciju kad je jednom ščepam. Okupim ti ja njega pitanjima; pa ukrštena pitanja, pa ukrštena pitanja.

PROKA (gori od nestrpljenja): Pa odgovori li on?

AGATON: Odgovori, ali sve onako, tuc muc, a ja opet na-valih, pa ukrštena pitanja, pa ukrštena pitanja, pa ukrštena pita-nja, pa ukrštena pitanja.

PROKA (očajno): Pa dosta, bre brate, sa tim ukrštenim pit-anjima!

SARKA: Dade li ti bar kakav ukršteni odgovor?

AGATON: Znaš kako je, nije mi odgovorio; ne mogu reći da mi je odgovorio, ali sam mu izvukao jednu reč. A meni je do-sta jedna reč, više mi i ne treba. Što kažu, reci: "Oče naš", pa mi je to dosta da te oteram na robiju. Na osnovu jedne jedine reči ja izvedem zaključak.

TANASIJE: Pa reče li bar tu jednu reč?

AGATON: Reče, dabome!

PROKA (drekne): Šta reče, pobogu čoveče?!

AGATON: Nije rekao otvoreno nego zavijeno, ali sam ja odmah izveo zaključak: da testament ostavlja porodici da po međusobnom sporazumu podeli imanje.

SVI (veliko iznenađenje): Au !!!...

AGATON: On ne kaže da je tako, ali meni je jasno kao dan da je tako.

TANASIJE (zabrinuto): Pa šta ćemo sad?

AGATON: Ja mislim, braćo i sestre, mi bi za taj slučaj tre-bali da budemo spremni.

TANASIJE: Kako spremni?

AGATON: Pa tako, da se sporazumemo. Mogli bi ovaj naš skup da pretvorimo u konferenciju.

TRIFUN: I, dabome, ti da predsestavaš konferenciji?

AGATON: Ne moram ja, zašto ja? Evo nek predsestava Trifun. (Sedne). On te stvari bolje zna, eto nek predsestava on.

PROKA: Ti, ti, Agatone!

SVI: Pa dabome!

AGATON: Zašto ja, eto Trifun.

TRIFUN: De, nemoj biti nakraj srca. Znaš bolje, priznajem ti, znaš bolje.

AGATON: E pa kad znam bolje, a ti se ne isprečavaj! (Prošeta značajno). Dakle, braćo, mi moramo biti spremni za slučaj da u testamentu piše da izvršimo deobu međusobno i po sporazu-mu. Kad nam sutra starateljski sudija pročita: ostavljam sve svoje imanje svojoj porodici s tim da ga ono po međusobnom sporazu-mu podeli, mi moramo odmah odgovoriti: mi smo se sporazumeli!

SVI: Tako je! Sasvim! Tako je!

AGATON: E, vidite, to bi imali još sad da rešimo.

TANASIJE: A kako misliš da bi se to moglo?

AGATON: Evo kako: da se prvo mi lepo, pošteno i bratski podelimo u bliže i dalje rođake.

SARKA: Eto ti sad, kako to može kad smo svi bliski rod?

AGATON: Nismo. Eto, prva ti nisi bliska.

SARKA: A po čemu opet nisam ja?

AGATON: Po tome što nisi!

SARKA: A ti si blizak?

AGATON: Blizak sam, dabome.

SARKA: Kako ti, tako i ja.

AGATON: E nije tako, Sarka. Nisi bliska; nisi bliska ti, nije blizak ni Proka, nije blizak ni...

PROKA (plane): Što ja?

SIMKA: Pa zato, Proko, što si ti rod po tvojoj prvoj ženi.

PROKA: Da sam ja rod po mojoj prvoj ženi, ne bi moja druga žena toliko plakala za pokojnikom.

VIDA: Pa pravo da ti kažem, Proko, mi se baš svi čudimo što se tvoja Gina toliko ubi plaćući.

GINA: Zato, ako hoćeš da znaš, što iskreno žalim, a ne kao vi.

SARKA: A što pa kao mi?

GINA: Metnuli ste crninu na sebe samo zbog toga testamen-ta, a ovamo nijedna suzu ne pusti.

SIMKA: Znamo mi, Gino, pošto je litar tvojih suza.

GINA: Iju! E, jesi čula!...

TRIFUN: Agatone brate, jesi li ti predsestnik ovoga zbora ili nisi? Ako ti pustiš žene da se objašnjavaju, onda nikad nećemo doći do sporazuma.

AGATON: Pravo kažeš, zapele kao da je ovo skupština kakvog ženskog udruženja. Da nastavimo mi; gde ono besmo sta-li?

PROKA: Ja nisam svršio svoju reč.

AGATON: E pa 'ajd., govori!

PROKA: Ne govorim ja napamet da sam blizak rod, nego imam i dokaze. (Vadi jedan veliki tabak hartije iz džepa). Ovo su dokumenta!

AGATON: Je l' krštenica?

PROKA: Nije krštenica, al' evo, pogledaj! (Razvija tabak).

AGATON (zagleda): Pa to nekakav plan?

TRIFUN: Pa Proka je arhivar u opštinskom katastru, pa zna valjda da pravi planove.

AGATON (zagleda): Pa to si ti izradio katastar naše famili-je?

PROKA: Nije katastar, nego stablo; je l' vidiš ovo stablo?

AGATON: Vidim, pa šta?

PROKA: E, to stablo, to je pokojnik.

AGATON: Ama pokojni Mata?

PROKA: Jeste!

AGATON: Može biti, jer i pokojni Mata je bio tako nešto malo nakriv.

PROKA: A vidiš li ovu granu ovde?

AGATON: Vidim!

PROKA: To je pokojni čika Rista Nikolić.

AGATON: Koj' čika Rista?

PROKA: Ujak pokojnog Mate.

AGATON: A, onaj, znam! Pa?

PROKA: E, vidiš, taj čika Rista imao je četiri sina: Spiru, Boška, Tasu i Miku. To su, vidiš, ove četiri grane što idu naniže.

AGATON: Vidim.

PROKA: A vidiš li ovu granu što visi od Mike naniže?

AGATON: Vidim, pa šta?

PROKA: To sam ja.

AGATON: Ti?

PROKA: Jeste, jer ja sam Mikin sin.

AGATON: E, ako si ti to što visiš o svojoj grani, onda da znaš, na niske si grane spao.

PROKA: Eto, zar to nije jasno kao dan. To su dokumenta brate!

SARKA: Ako je po tome, Proko, visim i ja valjda na nekoj grani, a ne samo ti.

TRIFUN: A kako bi bilo da nam Agaton prvo objasni po čemu je on tako blizak rod?

AGATON: Moje se zna.

GINA, PROKA, VIDA, TRIFUN i SARKA: Pa da čuje-mo?

AGATON: Ama, ako se počnemo baviti tako raznim deta-ljima, mi nikad nećemo stići do kraja; nego da odmah predemo na stvar; da mi izvršimo deobu nasleđstva prijateljski i bratski, kao što i dolikuje jednoj ovako otmenoj familiji.

PROKA: Pa 'ajde reci, kako, de da te čujemo!

AGATON: Evo da počnemo od Sarke.

SARKA: Ama, što ti uvek od mene počinješ?

AGATON: Pa tako nekako, uvek mi se nadeš pod rukom. Da počnemo dakle od Sarke. Šta njoj treba, jedna guša, jedna duša!

SARKA: Nemoj ti meni meriti ni po guši ni po duši, nego što je pravo.

AGATON:.. Moramo voditi računa i o potrebama. Drukčije su na primer tvoje potrebe, a drukčije su moje.

SARKA: Gle molim te!

AGATON: Da kažeš da joj treba sprema za udaju pa 'ajd, 'ajd! Ali to joj ne treba. Dvapat se udavala pa dosta joj je to.

SARKA: A po čemu dosta? Po čemu ti to meni meriš je li mi dosta ili nije. Ja najbolje znam da l' mi je dosta.

AGATON: Drugo je to da ima dece, ali eto, ni to nije bila kadra.

SARKA: Eto ti sad opet! Iju, još će mi izneti da nisam bila kadra. A po čemu nisam bila kadra?

AGATON: Pa eto, imala si dva muža pa ništa.

SARKA: Imala sam, to je istina, ali šta sam ja kriva što ni-sam imala kad. Šta sam poživela sa prvim mužem? Dve godine!... a sa drugim tri i sedam meseci, a to, brate, časom prođe, nemaš kad ni roditi. Nisam imala vremena, a ne što nisam bila kadra. Ali što ti meni decu, nemaš ni ti dece, pa šta?

AGATON: Ama ne prebacujem ti ja, nego velim da imaš dece, mogli bi ti i što više dati, ovako, ja mislim dosta ti je pet hi-ljada dinara u novcu i sve kujnsko posuđe.

SARKA: Iju, iju, iju, sram te bilo, Agatone! Kako ti to me-ni, kao da ja prosim od vas. Ja ne prosim, nego tražim ono što mi pripada.

AGATON: Pa dobro de, evo daćemo ti i onaj srebrni budilnik. Eto!

SARKA: Uzmi ga ti, Agatone, pa ga metni na srebrni služavnik, lepše će stajati.

TANASIJE: Jest, odista, Agatone, ti to nekako onako od oka meriš.

AGATON: Ama, čekaj, brate! Ja to iznosim više onako, kao predlog. Posle možemo razgovarati o tome pa negde skresa-ti, a negde i dodati po gdešto. Budite samo strpljivi!

VIDA: Pa 'ajde da čujemo dalje.

AGATON: Ovome Proki i njegovoj Gini da se da ona po-kojnikova njiva u Malom Mokrom Lugu i deset hiljada dinara u gotovom.

PROKA (skoči): Oho! To ti zadrži sebi, a ja hoću moj deo.

AGATON: Pa to ti je deo!

GINA: Zar ona prljuša njiva koja ne vredi ni lule duvana. Gle ti kako on to nama!...

PROKA: Ja tražim da Agaton prvo kaže šta on traži; da ču-jemo šta on misli da njemu pripada.

SVI (sem Simke): Jeste, to da čujemo!

AGATON: Kazaću ja već kad bude vreme.

SVI: Ne, ne, hoćemo sad da čujemo!

PROKA: Hoćemo da čujemo, pa prema tvojoj meri sebi da odmerimo.

AGATON: Ja mislim, brate, prvo vama da podelim, a meni šta ostane.

PROKA: Pa jest, što ostane. Nama njive u Mokrom Lugu i kujnsko posuđe i po dve-tri hiljade dinara, a tebi šta ostane. Ho-ćemo prvo da čujemo šta ti misliš da tebi pripada.

SVI: Da čujemo! Da čujemo!

AGATON: Pa dobro, evo da vam kažem! S obzirom dakle na to što sam ja najbliži rođak...

VIŠE NJIH: E, to ćeš izviniti! Po čemu to?

AGATON: Dobro, 'ajde onda ovako: s obzirom na moje rodbinske veze sa pokojnikom, s obzirom na to što sam ja šef fa-milije...

TRIFUN: Gle sad opet, a po čemu si ti šef familije?

AGATON: Po tome što sam ja u ime familije razgovarao s advokatom, a nisi ti! Dakle, ako hoćete, slušajte: s obzirom na rodbinske veze; s obzirom na to što ja predstavljam familiju; s obzirom na moje lične i opšte narodne potrebe; s obzirom na sve okolnosti i prilike u ovome danome trenutku, ja mislim da bi me-ni na prvome mestu pripala ova kuća.

SVI (opšti uzvik): Ua!!!...

AGATON: Čekajte: ova kuća sa celokupnim nameštajem, računajući tu i budilnik...

SARKA: I budilnik i služavnik i sve ostalo.

AGATON: Jest, i sve ostalo. Zatim...

TRIFUN: Kako, zar još?

AGATON: Pa još, nego šta?

PROKA (Trifunu): Pusti ga, molim te, da ga čujemo.

AGATON: Zatim, meni bi imali pripasti i oni dućani na Te-razijama.

SVI: Uha !!!...

AGATON: Nije to sve!

TANASIJE: Pa nije dabome!

PROKA: Taj ne ume da stane!

AGATON: A zatim i vinograd sa vilom na Topčiderskom brdu.

SVI: Uha!

TRIFUN: Kako bi bilo i akcije Narodne banke?

AGATON: Pa i akcije Narodne banke, nego šta!

PROKA: A meni njiva u Malom Morkom Lugu?!

SARKA: A meni kujnsko posuđe?!

MIĆA: A ja, ja kao da i ne postojim?

AGATON: Pa i ne postojiš, brate!

TRIFUN (Mići): Ne postojiš, razume se! Zar tebi nije jasno da ovde samo Agaton postoji?

TANASIJE; Valjda sam ja preči od jednog Agatona!

SIMKA: Samo ti, Tanasije, čuti!

VIDA: Ju, a što on pa da čuti?

PROKA: Braći i sestre, zar vi ne vidite da ovo nije familijar-ni sporazum i dogovor, nego pljačka?

SARKA: Pljačka, dabome. On akcije Narodne banke, a me-ni kujnsko posuđe.

TRIFUN: Nismo mi 52374 sreskih stanovnika pa da nam Agaton podvikne: "mirno"! a mi da stanemo u front i da trepćemo.

(Od ovih Trifunovih reči pa do svršetka scene dijalog teče vrlo naglo i živo, upada se u reč, govori se jednovremeno, preki-daju se govori, penje se ton i nastaje sve jače uzbuđenje, da bi se završilo burnim sukobom)...

TANASIJE: Svi smo mi ovde jednaki!

PROKA: Ne priznajem dogovor, ne priznajem šefa familije, ne prizanjem testament, ne priznajem ništa i nikoga.

AGATON: I tebe niko ne priznaje!

TRIFUN: To je pljačka!

MIĆA: I ta je pljačka protiv mene uperena!

GINA: Hoće čovek kuću i dućane!

SARKA: Veleposednik!...

VIDA: A pokojnik ga nije ni gledao.

SIMKA: Nije nego je tebe gledao, Vido!

PROKA: Ne pristajemo na sporazum!

TANASIJE: Svaki će da brani svoje!

AGATON: E, onda vam ne dam ništa!

SVI (gnevno): Ko ne da? Ko si ti?

AGATON (ščeпа stolicu): Ne približuj se!

PROKA: On hoće da se bije! (Ščeпа i sam stolicu).

TRIFUN: Ne dajmo se!

SVI (se uhvate za stolice i druge predmete, zauzimaju nasrtljiv stav, žene vrište, Mića se popeo na sto i umiruje mlatarajući rukama. Uznose se stolice i spušta se)

ZAVESA

TREĆI ČIN

Ista soba.

PORODICA bez AGATONA i SARKE

(Opšta utučenost i potištenost. Sede raštrkano svako zasebno i jedno drugom okrenuli leđa. Proka, očajna lica, nervozna šeta sa zabačenim rukama na leđima; Gina vezala glavu preko čela i hukće; Simka naslonila galvu na obe ruke; Vida okrenula svima leđa i sama sa sobom razgovara, kao da nekom čita lekciju; Mića se uvalio u fotelju, rukama zagrlio kolena i glupo gleda u tavan; Trifun uz jahao stolicu i naslonio čelo na naslon stolice; Tanasije očajna lica piše i briše nešto na parčetu hartije).

PROKA (posle izvesne pauze): Moj brate, moj brate, ko se ovome nadao?

SIMKA: Ovako izigrati familiju!

TANASIJE: Izigrati? Nije izigrati, nego podvaliti. Ovo je prosto podvala sa pokojnikove strane.

VIDA: Još kad smo stajali pred vratima starateljskog sudiје, meni zaigra levo oko, a meni levo oko nikad ne igra na dobro. A kad sudija počе da lomi pečate na testamentu, a meni kao da ne-što štrečnu: ju, rekoх u sebi, ovo nije na dobro!

GINA: Jadno ti dobro!

MIĆA: Sad svi tako, a tamo, kod sudiје, svi ste ćutali.

TRIFUN: Pa ne znam šta smo mogli?

MIĆA: Mogli ste da protestujete, kao što sam ja.

TANASIJE: Šta si ti?

MIĆA: Rekao sam otvoreno: ne priznajem testament.

TANASIJE: Pa šta?

MIĆA: Pa to, i rekao sam još: Mi protestujemo, i mi ćemo povesti parnicu za obaranje testamenta.

TRIFUN: Pa jest, kakva bi to familija mi bili kad ne bi oba-rali testament?

TANASIJE: Pa neće valjda tuđin da ga obara?

MIĆA: I ja mislim da mi ne treba da oklevamo, nego još da-nas da uložimo žalbu i da otpočnemo parnicu.

PROKA: Čekajte, ljudi, dok dođe Agaton. On je ostao u sudu da prepíše testament.

TANASIJE: Šta ima da ga prepisuje; svaki od nas zna šta je dobio.

PROKA: Ama nije zbog nas nego zbog advokata, jer on će posle iz suda otići doktoru Stojanoviću, to je za te stvari najčuve-niji advokat, pa će njemu da poveri parnicu, ali ne može s advo-katom razgovarati bez prepisa testamenta.

TANASIJE: Jest, čuo sam za toga Stojanovića.

PROKA: To je najčuveniji advokat za obaranje testamenta. Odličan, pravnik. Ili proglasi pokojnika za ludog, ili izmisli falsifi-kat, ili prosto ukrade testament. Kažem ti, odličan pravnik.

TANASIJE: Najbolje bi bilo kad bi pokojnog Matu oglasio za ludog. Jer, molim te, zar to nije ludo da on meni ostavi 5.000 dinara. Zamisli, 5.000 dinara!

VIDA: Kao da smo mi prosjaci.

TANASIJE: Pet hiljada dinara! Čudna mi čuda 5.000 dina-ra. Zna li on, kad sam ja predavao ključeve Trgovačkom sudu, da su moji drugovi iznosili 460.000? To su, vidiš, sume s kojima ja radim, a ne 5.000 dinara.

TRIFUN: Kao da je Agaton diktirao testament.

SIMKA: Ne greši dušu, prijatelj-Trifune. Da je on diktirao, izdiktirao bi sebi nešto a ne samo 5.000 dinara.

TANASIJE: Dosta je Agatonu i toliko.

SIMKA: E, a po čemu njemu dosta, a tebi nije?

TANASIJE: Drugo je Agaton, a drugo ja.

SIMKA: Gle, molim te!

TANASIJE: Meni je to nasledstvo bila jedina nada. O toj karti mi je visila sva sudbina!

TRIFUN: Ne treba nikad sve na jednu kartu secovati.

TANASIJE: Mislio sam da se izvučem iz stečaja, i kreditori-ma sam obećavao da se strpe dok umre Mate, a on - pet hiljada dinara!

PROKA: Opet, to je nekako okrugla suma.

TANASIJE: Ama kakva okrugla suma; pet hiljada, okrugla suma!

PROKA: Recimo. Ali zamisli meni, 3.000, tri hiljade! Pa to je užasno!

GINA: To taman koliko sveću da mu upalimo.

MIĆA: A šta ja tek da kažem? Dve hiljade dinara! Pa to nije dovoljno ni za napojnicu sudskim poslužiteljima. Ja to smatram prosto kao uvredu.

SIMKA: I kome ostavi? Kome?... Jednoj... ne znam kako da kažem?

GINA: Kaži, sestro, kaži!

SIMKA: Da ostavi jednoj vanbračnoj devojki.

TRIFUN: Pa ostavio je i crkvi i prosveti.

SIMKA: Ostavio je nešto, koliko reda radi i da pokrije sra-motu, ali sve ostalo njoj; kuću, vinograd, dućane, akcije, gotovi-nu, sve, sve njoj.

GINA: Sve bome!

VIDA: I zar može to po zakonu, prijatelj-Proko, da se ost-avlja vanbračnoj deci?

PROKA: E vidiš, i tu nam je pokojnik podvalio. Bez znanja familije on je imao vanbračnu ćerku.

SIMKA: I nije ga sramota bilo da javno u testamentu kaže da ima vanbračnu ćerku.

GINA: I vidite li vi samo kako se i ta devojkica pretvarala pred nama?

TANASIJE: A ne, tu ne treba grešiti dušu, ona nije ništa znala. Zar niste videli kako pade u nesvest...?

GINA: Čudna mi čuda, i ja bih pala u nesvest da sam sve nasledila.

MIĆA: Ja sam potpuno uveren da ona ništa nije znala,

VIDA: Bože moj, kako je on to sve vešto krio!

SIMKA: Ja mislim da mi taj testament možemo oboriti, jer ona je nezakonita ćerka, a mi smo zakoniti rođaci.

VIDA: Pa ono, ako ima boga i pravde božje, tako bi trebalo da bude.

TANASIJE: I onda 'ajde njoj, što kažu, ćerka mu je, pa kakva je da je, ali što ostavi crkvi i prosveti tolike pare! Zar nije bolje bilo da se ja izvučem iz stečaja? Crkva i presveta nisu pod stečajem.

GINA: Pa jest, prijatelj-Tanasije, al' opet, što kažu: bolje crkvi i prosveti nego jednoj nezakonitoj devojci.

MIĆA: Zbilja, i meni to ne ide u glavu da ta devojkica, koja je ipak vrlo lepa, ujedanput sad postaje bogata naslednica, a ja da primim legat od dve hiljade dinara.

VIDA: Rekoh li ja vama: ova devojkica liči na pokojnika, a vi svi na mene: Ua! kao da sam bogzna šta kazala. A ova Gina se čak i zaplaka što vređam pokojnika.

GINA: Pa liči, dabome da liči. Videla sam ja to odmah, al' nisam htela da govorim, iz poštovanja prema pokojniku.

PROKA: Eto ti šta ti vredi to tvoje poštovanje; ostavio ti iz poštovanja tri hiljade dinara, kao prosjaku.

GINA: To nek ostane njemu za parastos; taman da se plate tri sveštenika a ne jedan, kao što mu je njegov staralac platio.

SIMKA: Kako, zar nećeš da primiš tih tri hiljade?

GINA: Pa primiću, nije da neću primiti, ali mu neću kazati hvala; niti ću mu otići na parastos; niti ću mu požaliti laku zemlju.

VIDA: Ni ja bome!

GINA: Uostalom, ja se toliko i ne ljutim; nije da kažeš da sam mu rod neki pa da me je žao.

TRIFUN: Kako, nisi rod?

GINA: Pa tako, rod mu je prva žena Prokina, a ne ja.

SIMKA: Pa za čiji se ti račun, bogati, toliko isplaka?

GINA: Za Prokin račun.

TRIFUN: Pa dobro, Proko, a stablo, a grane?

PROKA: Ono je, znaš, crtao neki Rus, crtač u katastro, crtao je svoje stablo, jer on je praunuk kneza Beljajeva, pa je uzeo njegovo stablo, izbrisao sam kneza Beljajeva pa metnuo po-kojnog Matu; a tu gde ja visim, visio je unuk kneza Beljajeva.

TRIFUN: E, eto ti sad kad ti hoćeš da vidiš na tuđem granju.

PROKA: Bar da sam se pomogao!

TRIFUN: Pa znaš kako je, pokojnik je valjda mislio: dosta je ovom knezu Proki Beljajevu 3.000 dinara, pa ti toliko odredio.

II

SARKA, PREDŠNJI

SARKA (obučena u upadljivo crvenu ili šarenu haljinu, pod šeširom okićenim cvećem i pantljikama): Dobar dan, ožalošćena porodico! Dobar dan, šta mi radite, kako ste,?

SIMKA, VIDA, GINA: Ju, Sarka?!!!...

VIDA: Šta ti bi, bogati?

SARKA: Kako šta mi bi? Neka tetka nosi crninu, a ne ja. Osam dana nosim crninu za dve hiljade dinara, dosta mu je to!

GINA: Bogami, Sarka, pravo i kažeš. Ne znam zašto sam se i ja ocrnila, valjda za njegovih tričavih 3.000 dinara. Nisam valjda luda... (Skida crnu maramu koju je nosila oko vrata, ustaje i vadi cvet iz vazne pa ga zadeva u kosu). Što kaže Sarka, neka ga žali tetka!

TRIFUN: More, žene, da niste nešto preuratile? A ako Agaton sad dođe i donese nam vest da se advokat primio da obori testament?

SARKA: A zar je meni teško trknuti do kuće pa navući opet crninu?

TRIFUN: A ti, Gino, samo baciš cvet pa udariš opet u plač?

GINA: Pa jeste!

SARKA (ženama): Pravo da vam kažem, sestre, ja sam na čistoj šteti kad nosim crninu. Svako misli da sam u žalosti pa me gleda s nekim poštovanjem. A što će meni poštovanje, marim ti ja za poštovanje...

VIDA: Pa jest!

SARKA: Eto, znam, kad sam bila udovica sa prvim mužem, pa tako, vrtio se oko mene neki mlad profesor, a jo još u crnini; pa mi on kaže; "Imao bih, gospa-Sarka, nešto da vam kažem, al' ne mogu, jer poštujem vašu tugu!" Šta ima kog đavola da mi poštuje tugu, da ga pita čovek. Al' tako, vaspitan čovek pa poštu-je tugu!

III

AGATON, PREDŠNJI

AGATON (dolazi spolja).

SVI (opkoljavaju ga radoznalo, upravljajući mu jednovremeno pitanja): Dakle? Jesi li bio? Šta kaže?

AGATON: Polako samo, kazaću vam.

SVI: Govori brže!

AGATON: Dakle, stvar je propala!

SVI (razočarano): Šta?!!!...

AGATON: Eto, to što vam kažem.

PROKA: Ama propali smo?

AGATON: Propali, dabome!

SVI (teško razočarani): Au!!!...

MIĆA: Ama kako to propali, zašto propali?

AGATON: Ne možemo oboriti testament.

PROKA: Ja to ne razumem, zašto da ne možemo?

AGATON: Zato, brate, što je testament na zakonu zasnov-an, i zato što postoji naslednik koji je na zakonu osnovan.

SARKA: Ama zar vanbračna ćerka pa na zakonu osnovana?

AGATON: Kaže advokat: Kažite hvala bogu što vam je ost-avio i to malo legata, jer i to je imao prava da vam ne ostavi.

MIĆA: Dobro, neka je i tako, ali ja ne vidim zašto mi ne bi mogli voditi parnicu?

AGATON: Možemo, ko kaže da ne možemo; možemo i pla-titi advokata, i platiti takse, ali, upamti, kad dr Stojanović kaže da nam ništa ne pomaže, onda znajte da nam ništa ne pomaže.

PROKA: Pravo da ti kažem, Agatone, i meni to nekako ne ide u glavu. Kako to, familija, pa da nemamo prava da obaramo testament? To ne mogu da razumem.

AGATON: Veli advokat, nismo neposredni naslednici; kad bi se javio koji neposredni naslednik, taj bi još mogao.

TANASIJE: Ne znam zašto, ko bajagi, ja nisam neposredni naslednik?

AGATON: Nisi, Tanasije, pa šta ću ti ja. Nije niko od nas. Eto uzmi Sarku, je l' ona neposredna; nije, i ona je posredna.

SARKA: Šta sam ja?

AGATON: Posredna si.

SARKA: Ja te molim, Agatone, prestani jedanput da mi iz-nosiš takve stvari. Ja najbolje znam jesam li posredna ili sam ne-posredna.

AGATON: Ama ti to ne razumeš, to je pravnički izraz.

SARKA: Pa kad je pravnički, a ti ga kaži Simki i Gini i Vidi, a nemoj meni da ga prišivaš.

PROKA: Pa dobro, Agatone, je li advokat pročitao prepis testamenta?

AGATON: Jeste, reč po reč.

PROKA: Pa zar ne nađe makar jednu reč za koju bi mogao da se zakači?

AGATON: Ne, nego veli: dižite ruke!

PROKA: Uh, pobogu, ljudi, baš nas pokojnik poseće, pro-sto nas poseće!

TANASIJE: Mene i poseće i sahrani. Možete, ako hoćete, sad doći meni na parastos.

VIDA: Eto ti, Agatone, što ti nama pričaš kako je pokojnik bio dobar i plemenit čovek.

AGATON: Pa ono sam govorio kad sam se nadao, kao i vi.

TRIFUN: More kakav pošten, znam ja dobro njegovo po-štenje.

TANASIJE: Bio je to, braćo moja i sestre moje, jedan obi-čan zelenaš. Zamisli, od mene je naplaćivao kamatu.

AGATON: More, od tebe ništa; ako je i uzeo, nije ti uzeo više od dvadeset odsto, ali drugima je kožu drao, živima je kožu drao.

TANASIJE: I otimao je i zakidao sirotinji.

PROKA: Nema toga koji od njega nije propištao.

VIDA: Bome, taj nije imao srca.

GINA: Ni srca ni duše.

TRIFUN: Iskreno govoreći, pokojnik je bio prava lopuža.

AGATON: Lopuža, dabome, lopuža, bog nek mu dušu pro-sti! Znam kad od onoga grešnoga Sime Jovanovića naplati dvaput menicu. Kuka onaj i preklinje, nije šala 22.000 dinara. I platio čovek, ali mu ovaj nije vratio staru menicu, pa je izvukao i nano-vo traži. Plaće čovek, kune se, čupa kosu, gruva se u grudi, ali po-kojnik ni da čuje; veli mu: plati!

TANASIJE: Znam, dođem kod njega, kao kod rođaka i kao kod čoveka, pa mu velim: nemam, a on kao razbojnik drekne: plati!

MIĆA: Molim vas, kad je on mene bio kadar da odbije! Jed-anput tako zatrebalo mi je tri-četiri hiljade dinara. I zamislite, on meni kaže: ne dam!

TANASIJE: A mi još zapeli juče pa ga u sav glas hvalimo.

PROKA: Pa znaš kako je, drukče je bilo juče, a drukče da-nas.

TANASIJE: Ne vidim zašto: pokojnik kakav je bio juče ta-kav je i danas.

PROKA: Jeste, ne kažem da nije, al' juče smo mi bili drukči!

TRIFUN: Da mi je samo znati na osnovu čega smo se nadali kad smo svi znali da je pokojnik pravi poganac. Nismo ničemu ni trebali da se nadamo.

TANASIJE: Ja, braćo, tvrdim da je on nas opljačkao.

TRIFUN: Ako vas je i opljačkao, on vas je bar za života opl-jačkao, ali mene je opljačkao posle smrti. Onako mrtav iz groba opljačkao me je. Ostavio mi kao legat 3.000 dinara i nije ga mrzelo da u testament napiše: "mome rođaku Trifunu Spasiću 3.000 dinara, koju je sumu on već primio po priznanici od 14. februara prošle godine". Zamolio sam ga kao čoveka da mi pozajmi 3.000 dinara, i on mi sad to dugovanje ostavlja kao nasledstvo.

VIDA: Al' recite vi meni, molim vas, kako toga čoveka nije bilo sramota da javno prizna da ima vanbračnu ćerku; pa to je da se čovek na mrtvoga zgadi.

SARKA: A, što se toga tiče, on nije imao obraza i, ako će-mo iskreno da govorimo, pokojnik je, bog neka mu dušu prosti, u tom pogledu bio prava svinja.

SIMKA: Iju, Sarka!

SARKA: Jeste, jeste! Eto, nisam to htela nikad da vam go-vorim, ali kad sam ostala udovica od prvoga muža, nasrtao je na mene. I ja mu kažem: "Kako možeš, prijatelj-Mato, tako što i pomisliti kad smo rod?" - A znaš šta on kaže? Veli: "Ama kakav rod, ti si meni deveta rupa na svirali!" Zamislite, bezobraznik jedan, on meni da kaže da sam deveta rupa.

MIĆA: Odista, to je uvreda!

PROKA: Ovako krasnu familiju da opljačka za ljubav jed-nog vanbračnog deteta.

GINA: To mu nikad nećemo oprostiti!

SARKA: Pa dobro, prijatelj-Agatone, zar naši zakoni priz-naju vanbračnu decu? Ja znam da su vanbračna deca onako nešto uzgredno... onako... kako da kažem... kao kad je čoveku probu-šen džep pa usput ispadne para. Nije da kažeš da je on hteo da ostavi para na put, nego probušen mu džep pa ispalo. • f

AGATON: U staro, srećno vreme, vanbračna su deca sma-trana kao nezakonita.

SARKA: Pa zar su sad zakonita, pobugu brate?

AGATON: Nisu, al' se sad nekako drukče smatraju. Bio kod mene jedan mlad pisar, tek svršio školu, pa našlo se tako za plotom jedno žgepće, podmetnula ga majka. I znaš šta taj pisar kaže za to vanbračno žgepće; veli: i to je član društva?!

GINA: Iju, a kog društva?

AGATON: Šta znam ja?

SARKA: Pa valjda nije pevačkog društva?

AGATON: Nije pevačkog, nego, eto, oni tako kažu: i ono je član društva.

SARKA: Pa to onda i ova Matina?

AGATON: I ona je član društva!

SARKA (krsti se): Budi bog s nama!

VIDA: Pa je l' mi sad ovu devojkicu treba da smatramo kao svoju rođaku?

SIMKA: Iju, zar vanbračno dete pa rod?

PROKA: Ona je sramota za našu familiju.

GINA: Trebalo bi svi da je preziremo.

VIDA: Što se mene tiče, ja ću okrenuti glavu kad je sret-nem.

AGATON: A što se mene tiče, ja ću pljunuti kad je sret-nem i, evo, dajem vam reč da ću je u ime cele familije pljunuti.

MICA: Al' opet, kad se čovek zrelo razmisli nije ona kriva.

SARKA: Kako da nije kriva kad je vanbračna? Ona da je neka čestita, bila bi zakonito dete.

GINA: Sasvim!

AGATON: Mi kao porodica pozvani smo da bar pred sve-tom uzememo u zaštitu svoj ugled i svoju čast, i ja predlažem da donesemo jednu rezoluciju kojom ćemo se ograditi od te devojk-ice.

SARKA: Zašto mi da se ogradimo, nismo mi vanbračni, nek se ona ogradi.

AGATON: Ne razumeš ti to, Sarka, nećemo se mi plotom ograditi od nje, nego ćemo je se odreći.

SARKA: E, to je drugo!

AGATON: Objavićemo da je ne smatramo za rod, da je se odričemo i preziremo je.

SVI: Tako je! Pristajemo!

AGATON: I još da damo ovde poštenu reč da će svako od nas okrenuti glavu kad je sretne.

SVI: Tako je, pristajemo!

AGATON: I zato ja predlažem da se, u ime protesta, odmah ovog časa svi iselimo iz kuće.

SARKA: Uh, baš mi žao moje sobe!

AGATON: Nećeš valjda da dočekaš ona da nas izbacuje, ona?

GINA: Iju, zar bi i to moglo biti?

AGATON: Pa, naslednica je, ima pravo.

VIDA: Ej, teško nama šta smo dočekali!

PROKA: 'Ajdemo, Gino! Neću valjda da čekam da me tak-va jedna nezakonita ženska izbacuje.

GINA: 'Ajde da skupimo stvari. (Polazeći za Prokom). Pa odsad kad ti koji rođak umre, a ti se najpre dobro raspitaj šta ti je

ostavio, pa me onda teraj da plaćem, a ne ovako, isplakah se bambadava. (Ode za Prokom u sobu).

TRIFUN: Ja nemam bogzna koliko stvari, tek 'ajd da ih po-kupim. (Polazeći uz stepenice). Ono što sam bio dužan pokojni-ku, pošteno sam mu platio, pa odsad kad me vidi na parastolu, neka on meni upali svecu, a ne ja njemu. (Ode).

VIDA (Tanasiju): Pa i mi ćemo valjda?

TANASIJE: I mi, dabome, samo nešto se ja kao domišljam.

AGATON: Šta?

TANASIJE: Kaži ti meni, Agatone, ima li dokaza da je to njegovo vanbračno dete?

AGATON: Znaš kako je, Tanasije, kod tih stvari dokaz je dete. Vanbračno dete je samo po sebi korpus delikti.

TANASIJE: Korpus delikti?

AGATON: Jest!

TANASIJE: I mene jedan takav korpus delikti da izbací iz kuće?

AGATON: Može!

PROKA (obraćajući se slici): Pfuđ, Mato, sram te bilo!

VIDA: 'Ajde bogati, da ne gledamo bar očima ovo čudo!

TANASIJE: Hajde, dabome! (Odlaze u svoju sobu).

SARKA: A da me pita čovek šta ja čekam? Neću valjda se-deti ovde da gledam pokojnikovu sliku.

AGATON: Pravo kažeš, Sarka, treba da se rasturimo svi.

SARKA: Odoh ja da pokupim svoje prnjice. (Ode u sobu).

AGATON: A šta ti, mladiću, to računaš?

MIĆA (koji je izdvojeno sedeo i nešto beležio na jednoj har-tijici): Baš nešto da vas upitam, prijatelj-Agatone. Meni sve iz-gleda da ja baš nisam tako blizak rod sa pokojnikom?

AGATON: Pa i nisi.

MIĆA (pokazuje cedulju): Evo, baš nešto računam, pa izlazi da sam mu sedmo koleno.

AGATON: Što kaže Sarka, deveta rupa.

MIĆA: E pa onda, ja bih morao da uzmem ovu devojkú za ženu?

SIMKA: Iju, zar ovu vanbračnu?

MIĆA: Pa kad bi se udala, ona bi bila bračna.

AGATON: pa je F malopre donesmo rezoluciju da je plju-nemo?

MIĆA: Pa vi koji ste ženjeni, možete ostati pri toj rezoluciji, ali ja... pravo da vam kažem, mislim se nešto: zašto bi toliko imanje otišlo tuđinu u ruke? Zar nije bilje da ostane u familiji?

AGATON: Bolje, dabome, i bilo bi vrlo korisno kad bi to imanje nekako prešlo u tvoje ruke.

MIĆA: A posle, pravo da vam kažem, ja moram da se že-nim, jer od čega ću inače da živim?

AGATON: Pravo kažeš! Pa dobro, je F ti to samo tako planiraš, ili si već nešto udesio sa devojkom?

MIĆA: Nisam udesio, sve mi izgleda da me ta devojká nešto popreko gleda?

AGATON: Pa gledaj i ti nju popreko.

MIĆA: E, da sam ja nasledio, gledao bih je, al' ovako...

SIMKA: Pa ti si se vazda vrtio oko nje?

MIĆA: Vratio sam se, al' nisam ni slutio da će ona biti nas-lednica; da sam to slutio, drukčije bih ja; ovako mi izgleda da ne-ću uspeti...

AGATON: Radi šta znaš i umeš, nemoj me pitati, jer nas se ta devojká ne tiče.

MIĆA: A ja sam mislio da vas zamolim da mi nekako pomo-gnete.

AGATON: Ja? Šta mogu ja da ti pomognem?

MIĆA: Kad bi hteli, vi bi mogli da obrlatite devojkú.

SIMKA: Eto ti sad, otkud Agaton da obrlati devojkú. Ko je to tebi, bogati, prijatelj-Mićo, rekao da je Agaton kadar da obr-lati devojkú?

AGATON: Prvo i prvo, dragi moj mladiću, ja tu devojkicu prezirem, jer smo takvu rezoluciju doneli; i ja ne želim s tom de-vojkicom ni da se sretmem, a kamoli da razgovaram. A drugo, bra-te, otkud ja znam da obrlaćavam devojkice; ko ti je to kazao da ja umem da obrlaćavam devojkice?

MIĆA: Pa ne mislim ja tako, ali bili ste sreski načelnik, pa rekoš vest ste da se u svakoj situaciji snadete i da ljude obrlatite.

AGATON: Drugo je to, moj brajko, obrlatiti onoga što je u opoziciji da pređe u vladinu stranku. Za to sam vest, to je istina, al' to je drugo. Zatvori čovek dućan na vreme, a ti ga kazniš što je prekovremeno držao otvoren; pozoveš ga na neko saslušanje, na-pišiš poziv, ali mu ga i ne pošalješ i onda, razume se, ne dođe, i ti ga kazniš za nedolazak na poziv; rekne u kafani: „O gospode bo-že!“ a ti ga kazniš za javno psovanje boga i bogohuljenje; rekne: "Teška vremena, bome, eto ne mogu kraj s krajem da sastavim", a ti ga kazniš za pronošenje uznemiravajućih glasova; pljune pred vratima svoje radnje, a ti ga kazniš za pravljenje dubreta na jav-nom mestu. I tako iz dana u dan dok mu ne dosadi pa dođe i zacvili: "Aman!" Tad mu daš parče hartije pa on lepo napiše: "Do danas sam pripadao toj i toj partiji, a od danas..." i čovek dane dušom. Eto, tako sam ja obrlaćavao, ali ne mogu tako nju, ovu devojkicu. Ne mogu tek da je kaznim što je pljunula ili što je pre-kovremeno držala otvoren dućan.

SIMKA: Znaš šta, prijatelj-Mićo, ja ću tebi da kažem nešto. Pripitaj ti prija-Sarku, biće da ona najbolje zna kako se obrlaćavaju muškarci i žene.

AGATON: Eto, to ti sasvim pametno kaže Simka. Propitaj Sarku, niko ti bolje to neće reći od nje. A nas ostavi, ne možemo mi razgovarati s devojkicom koju preziremo. 'Ajde, Simka, da se mi spremimo pa da što pre idemo iz ove nečiste kuće. (Odu u svo-ju sobu).

IV

MIĆA, DANICA

MIĆA (zagleda opet u svoju ceduljicu).

DANICA (kad spazi Miću, oseti se neprijatno dirnuta).

MIĆA: O, draga rođako, hteo bih... upravo u neprilici sam da li da vam izjavim sažaljenje ili...

DANICA: Uzdržite se; nisu mi potrebne nikakve izjave.

MIĆA: Da, najbolje je preći preko toga. Život je odista tako čudan, tako pun iznenađenja.

DANICA: Da!

MIĆA: Ja, razume se, delim sa vama žalost kao rođak ili, ako hoćete pravo da vam kažem, mi nismo tako blizak rod. Sed-mo koleno. O, to je tako daleko da se može smatrati kao i da nis-mo rod.

DANICA: Utoliko bolje.

MIĆA: Da, ja nalazim da je s jedne strane to mnogo bolje. I stoga, vidite, ne kao rođak, ali kao čovek koji vas poštuje, koji vam je prijateljski naklonjen, ja sam vrlo zabrinut vašom usamljenošću. Vama predstoje tolike brige, a vi ste tako usamljeni.

DANICA: I ostaću usamljena, meni je usamljenost tako pri-jatna.

MIĆA: Da, do izvesnog vremena, to razumem. Ali to ne može uvek trajati; recimo šest meseci, dok traje prva žalost. Toli-ko, šest meseci.

DANICA: Šest godina!

MIĆA: Kako?!...!

DANICA: Šest godina!

MIĆA: Šest godina? Ko će to živ dočekati?

DANICA: Šta dočekati?

MIĆA: Pa tu dugu žalost.

DANICA: Meni neće biti duga.

MIĆA: Vama, ali... i mislite li vi za sve to vreme trajanja ža-losti da se ne udajete?

DANICA: Svakako ne, ali ne razumem šta se to vas tiče?

MIĆA: Pa zaboga, tiče me se kao rođaka.

DANICA: Rekoste da nismo rod.

MIĆA: Pa nismo, dabome! Jer... naravno... ja ne znam smem li da budem iskren?

DANICA: Molim!

MIĆA: Ja bih, vidite, želeo da popravim izvesnu nekorekt-nost koju sam učinio prema vama. Bio sam neoprezan, ili možda čak i razuzdan, i činio sam vam izvesne predloge na koje nisam imao pravo. Ja vas molim da predemo preko toga. Ja bih želeo tu nemilu stvar da popravim time što bih vas uverio da je imam vrlo ozbiljne namere, vrlo ozbiljne namere.

DANICA (iznenadena): Gospodine, zar Vi ne uvidate da ja nisam u položaju da vodim takve razgovore...

MIĆA: Ja sam samo želeo...

DANICA: Ako ste odista želeli da popravite svoju neko-rektnost i uvredu koju ste mi svojim predlozima naneli, vi ćete to najbolje postići ako uzmete svoj kufer i iselite se iz ove kuće.

MIĆA: Kako? Da se iselim?

DANICA: Da!

MIĆA: To je vaša naredba?

DANICA: To je moja molba.

MIĆA: Ispuniću vam je. Ja sam i bez te vaše molbe pošao baš ovoga časa da uzmem svoje stvari, utoliko pre sada. Samo, jedno bi' vas molio: možemo li, i kad možemo nastaviti ovaj raz-govor?

DANICA: Kroz šest godina, kad me prođe žalost.

MIĆA: To znači, nikada?

DANICA (sleže ramenima).

MIĆA (polazeći): Onda... ako je tako... ja vas molim, izbri-šite me potpuno iz spiska svojih rođaka.

DANICA: Učiniću tako kako vi želite!

MIĆA (ode uz stepenice).

V

DANICA, AGATON, SIMKA

AGATON (kad spazi Danicu, poleti i zagrlji je, a isto tako i Simka. On vadi maramu i briše suze): Drago, drago dete moje!

SIMKA: Slatka moja, rođena moja!

AGATON: Bože moj!... (Plače). Kako su velike božje na-redbe!

SIMKA: Gušim se, ne umem da govorim, slatko moje dete!

AGATON: Kažem ja Simki: ama ova mi je devojčica nešto prirasla za srce.

SIMKA: I meni. Ama čim sam te videla, a meni zaigralo ne-što ovde. Bože moj, što ti je krv rođena!

AGATON: Osećao sam ja još od prvog dana kad sam te vi-deo! Sećaš se, Simka, kad sam ti kazao osećam da mi je ovo dete nešto blisko.

SIMKA: A znaš šta ja njemu kažem, velim mu: kao da mi je od srca otpalo.

AGATON: Gospode, gospode, velika su dela tvoja!

DANICA (u nemogućnosti je da se odbrani, jer je za sve vreme jedno od drugog otima i grli). Ali, molim vas!

AGATON: I baš kažem Simki: 'Ajde da se nademo detetu, pa mi smo joj sad najpreči rod. Gde može ona sama da izide na kraj sa svetom. I evo da ti kažem šta sam već dosad u tvoje ime učinio: naredio sam svima ovima da se sele. Ti bi imala nevolje sa njima, ali ja umem i da podviknem. Počeli oni meni: te ovo te ono, ali ja njima: Jeste li čuli, nemojte vi misliti da je ovo dete bez zaštite dok sam tu ja! Naređujem vam lepim da se odmah ise-lite!

DANICA: I iseliće se?

AGATON: Pa oni ne bi, ali moraju. Znaju oni dobro da kod mene nema šale. Skupio sam ih sve ovde pa im podviknuo: mir-no, a oni stali u front pa sve trepću. A ja onda njima: Hoćete li lepim, ako nećete, ja ću okrenuti deblji kraj.

DANICA: Hvala vam!

AGATON: Nema tu hvala, to je moja dužnost. Još kad sam obišao pokojnika za vreme bolovanja, osetio sam ja da on ima nešto da mi poveri i sve se lomi: hoće li, neće li...

DANICA (zaplače se): Siromah otac!

SIMKA: Bog da mu dušu prosti!

AGATON: Kakav čestit čovek; teško će se još jedan takav roditi!

SIMKA: Teško, bogami!

AGATON: Pa kažem ti... lomi se, a čitam mu iz očiju; hoće da mi kaže: "Agatone, ja prečeg od tebe nemam, ostavlja tebi u amanet ovo dete!" Nije mi kazao, ali je jasno kao dan da je to hteo da mi kaže. Pa hajd' sad, kako da ne poslušas i ne ispuniš pokojnikovu želju? Gde bih ja tebe ostavio?

DANICA: Ali...

AGATON: Kaže meni Simka: to si, Agatone, dobro uradio što si tako strogo naredio da se ovi ise iz kuće, a hoćemo li i mi da se iselimo? Ama kako da se iselimo, kažem ja njoj, gde mogu da ostavim ono dete samo! Reći ćeš: ima tetku, ali tetka je tetka, a ja sam ja. Ne može tetka trčati kod vlasti, lepiti na akta taksene marke, nositi se s kirajdzijama, svadati se s familijom. Danica će se i onako useliti u veliku kuću, a mi ćemo u onu malu u dvorištu, onu gde ti sada stanuješ, samo da budemo tu, kraj tebe, da ti se nađemo.

DANICA: Ja ne znam, morala bih o tome govoriti s advoka-tom.

AGATON: S advokatom? Nemamo šta da razgovaramo s advokatom. Uostalom, od danas, kad nam preda imanje, on pre-staje biti naš advokat.

DANICA: Pa ipak, on se tako lepo ponašao prema nama, toliko se pokazo prijatelj, da ja ne želim ništa da učinim pre no što se posavetuje sa njim.

AGATON (zagleda je): Pa to ovaj... ti kanda misliš celoga života da se savetuješ sa njim?

SIMKA: A zašto da ne? Pravo da ti kažem, Agatone, nije to baš tako rđava prilika. Mlad, vredan, ozbiljan.

DANICA (zgranuta): Ali šta vi to govorite; zaboga, šta vi to govorite?

AGATON (Danici): A pravo da ti kažem, nije ni rđavo ima-ti advokata u kući. Kad imaš advokata u familiji, to ti je kao kad imaš revolver u kući.

DANICA (očajno se brani): Ali ne, zaboga, ne!

AGATON: I meni se, pravo da ti kažem, od prve taj čovek dopao.

SIMKA: Kako da ne! A bili bi odista lep par, osobito lep par!... .

DANICA (očajno): Ali ja vas molim, ja vas preklinjem, ne govorite takve stvari!

SIMKA: Pa mi, dušo...

DANICA (trpa prste u uši): Neću da čujem, neću ni reći da čujem!

AGATON: Samo, znaš, da budeš pametna pa da ti to meni ostaviš. Ja ću to sa njim udesiti. Ti ništa da se ne mešaš, ja ću to da udesim.

DANICA: Ali zaboga, prekinite, ja vas molim, prekinite! Ko vam je to kazao; ja vam nisam ništa kazala; meni nije do toga! Meni nije do toga! (Pobegne).

SIMKA: Što otera, more, dete?

AGATON: Pa zastidela se, red je da se zastidi. I ti se nekad stidela.

SIMKA: Zgodno ti ovo, Agatone, što se napravismo rod.

AGATON: Pa rod smo; istina, vanbračni rod, ali šta se to mene tiče. Zašto da ja okrećem glavu od devojke kad je nasledila toliko imanje? Bolje mi je da sam rod s njom nego sa Prokom i Ginom.

SIMKA: Pa bolje, dabome!

VI

ADVOKAT, PREDASANJI

ADVOKAT (dolazi spolja): A! Gosti su još ovde?

AGATON: A ne! Rasterao sam ih ja sve. Eno ih po sobama, pakuju se. Rekao sam im odlučno: Nezakonito ste ušli u kuću, nemojte nezakonitim sredstvima da vas izbacujem, nego 'ajde svako svojoj kući!

ADVOKAT: To ste dobro uradili.

AGATON: Umem ja to, a i moram se naći pri ruci našoj rodaci. Ona je dobra i skromna devojka, ne bi ona umela da se nosi sa alama i vranama, a tetka je stara, slaba, nije to za nju.

ADVOKAT: Pa da!

AGATON: Stoga smo se sporazumeli; ona da se useli u ovu veliku kuću, a ja sa Simkom u onu njihovu, malu da budemo tu, da im se nađemo.

ADVOKAT: A to ste se već sporazumeli?

AGATON: Pa da. Ona je doduše rekla da će se razgovarati sa vama, ali ja ne vidim šta ima tu da razgovarate. To je tako pro-sta stvar; ne mogu tek dve ženske ostati same u ovolikoj kući. Drugo je to docnije, kad se vi uselite u kuću.

ADVOKAT (iznenađen): Kako kad se ja uselim u kuću?

AGATON: Pa docnije, ima dotle vremena.

ADVOKAT: Ali molim vas, objasnite mi kako to mislite: kad se ja uselim u kuću.

AGATON: Pa ne mislim ja onako da se uselite, nego kad se venčate.

ADVOKAT: Ko da se venča, s kim da se venčam?

AGATON: Pa da se venčate; razume se, ne sa Simkom.

SIMKA: Ju, crni Agatone!

ADVOKAT: Molim vas, budite jasniji. Ja želim da znam šta vi to govorite; o čemu govorite; s kim da se venčam?

AGATON: Pa mislim sa ovom našom rođakom.

ADVOKAT: Ali kako možete, kako smete, ko vam je to ka-zao?

AGATON: To se ne kazuje; to se onako pozna. O, imam ja za to dobar nos.

ADVOKAT: Ali, po čemu ste vi to mogli zaključiti? To je glupost, to je vaša izmišljotina. Ni po čemu vi niste mogli tako ne-što zaključiti.

SIMKA: E, pa pozna se to, gospodine. Eto, malopre, kad smo s njom govorili o tome, pocrvene dete kao kuan rak.

ADVOKAT (zgranut): Kako, vi ste govorili s njom o tome?

AGATON: Razume se!

ADVOKAT: Ali ko vas je ovlastio da vodite takve razgovo-re?

AGATON: Što da me ovlašćuje ko kad je to moja dužnost i briga.

ADVOKAT: Ja vam zabranjujem, gospodine, da vodite takve razgovore!

AGATON: Pa ja...

ADVOKAT: Ja vas molim ni reći više!

AGATON: Sasvim! Simka, pazi, o tome ni reći više; kad bu-de vreme, ja ću to već... (Advokatu). Ostavite vi meni, kad bude vreme, ja ću već...

ADVOKAT: Razumite već jedanput, gospodine, ne ostav-ljam ja vama ništa. I ne mislim ja na tako što, razumete li, i ne mislim! (Ščepa se za kosu). I još i njoj ste govorili; mogu misliti koliko ju je to uvredilo u trenutku najveće žalosti. Vi joj se mora-te izviniti... ne, ne, ja ću joj se izviniti, ja ću joj se izviniti.

AGATON: Ali nemate šta, ja sam to vrlo pažljivo, roditeljs-ki.

ADVOKAT: Ne, ne, ja joj se moram izviniti. Ne bih hteo da ona pomisli još...

AGATON: Dobro, neka tako bude. Idi, Simka, zovi devojk. Reci joj da dođe ovamo, al' nemoj joj o toj stvari ništa govo-riti; to ću već ja.

SIMKA (ode).

ADVOKAT: Ali nećete, zaboga; jesam li vam rekao: nećete ništa i nikad govoriti o tome.

AGATON: Pa da, dok traje žalost.

ADVOKAT: Vi me već izvodite iz strpljenja! Ni kad presta-ne žalost, razumete li, ni kad prestane žalost. Ja se uopšte neću ženiti, ne mislim se ženiti.

AGATON: Nisam se ni ja mislio ženiti, ali, znate kako je. Ide čovek ravnim putem, ide, ide, pa kad se najmanje nada, na-gazi na kamen i spotakne se. Tako sam se i ja, vidite, spotakao o ovu moju Simku.

ADVOKAT (ne slušajući ga): Da, da...

AGATON: Čovek ne zna šta ga čeka u životu.

VII

SIMKA, DANICA, PREĐAŠNJI

AGATON: Odi ovamo, dete, treba da progovorimo s go-spodinom advokatom.

ADVOKAT: Nemamo šta da progovorimo; imam samo da se izvinim gospodici.

DANICA: Meni?

AGATON: Da, ja sam, znaš, razgovarao s njim o onoj stva-ri.

ADVOKAT: Ali, gospodine, ja vas molim, učinite. Razu-mite jedanput, ni reći više! (Danici). Gospodin je uzео sebi slo-bodu da, ni od koga ovlašćen, govori o izvesnim stvarima.

DANICA: Ja sam gospodina molila da me poštedi.

ADVOKAT: Ja ne bih želeo da vi to možda tumačite... go-spodinovi razgovori nemaju nikakve veze sa mnom; ja sam dale-ko od toga, i ja sam gospodina molio da mi ne pominje takve stvari, ali izgleda mi da gospodin ne uvida...

AGATON: Uviđam, kako da ne uviđam, i neću više ni pro-govoriti. Ja sam to samo onako: ona mi je rod, a ostala sama devojka, a vi ste čestit, mlad čovek, a vidim, dopadate joj se.

DANICA (očajno): Ali ko vam je to kazao?

AGATON: A vidim i ona se vama dopada.

ADVOKAT: Gospodine, ja to vama nisam nikad kazao.

AGATON: Pa rekoh... al' eto, i sam uviđam da nema smisla govoriti za vreme žalosti. Simka, ni reči više o tome!

SIMKA: Bože sačuvaj!

AGATON: A na mene nemojte se ljutiti, to su moje dobre namere, moje roditeljske brige.

ADVOKAT (okreće mu leđa, Danici): Potrebni su mi, go-spođice, izvesni podaci koje mi traži starateljski sudija. Vi mi ih verovatno ne bi mogli dati, ali gospođa tetka. Molim vas, dakle, da predemo na taj razgovor.

AGATON: Najbolje je da predemo na taj razgovor.

ADVOKAT: Bi li mogli zvati gospodu tetku?

DANICA: Ona je slaba, ako bi bili dobri da predemo tamo, k njoj?

AGATON: Pa da, možemo tamo preći.

ADVOKAT (Agatonu): Vi nam niste potrebni.

AGATON: Molim, kako vi kažete. Uostalom, ja sam tu, pa kad vam ustrebam, a vi me zovite.

ADVOKAT (polazeći za Danicom): Budite spokojni, neće-mo vas uznemiravati.

AGATON (kad su Danica i advokat već na vratima): A, ovaj, po onoj stvari nemojte ništa govoriti pred tetkom; to ostavi-te meni.

ADVOKAT: (vraći se uzbuđen): Ali, gospodine, hoćete li već jedanput umuknuti!

AGATON: Pa da, zato baš i kažem, ne treba govoriti o to-me!

ADVOKAT (diže očajno ruke i odlazi).

VIII

AGATON, SIMKA

AGATON: Vide li ti, Simka, kako ja udesih stvar. To ti je ono što kažu: treba umeti. Ne vredi ti znanje bez umenja.

SIMKA: Ama izgleda mi da se oni srde kad im spomeneš.

AGATON: Pa srde se, dabome, takav je red. I ti si se bajagi srdila kad su ti mene pomenuli, iako ti je u duši bilo milo.

SIMKA: Velim, znaš, da nešto ne pokvarimo.

AGATON: Ostavi ti to meni. Znaš me valjda; ništa ja do da-nas nisam pokvario. Pokvario sam, to jeste, izbore kad nisu bili po volji vladi; pokvario sam po koju državnu licitaciju kad nije bila po volji meni; ali to je drugo; to je politika, a ovo... Ostavi ti to meni pa češ videti kako će sve ići kao namazano. (Sa raznih strana iz raznih uglova i vrata kao i stepenika zbiraju se svi člano-vi porodice. Svi su natovareni kuferima i paketima; očigledno je da nose više no što su doneli).

IX

PORODICA

AGATON: E, jeste li se spremili?

TRIFUN, PROKA, TANASIJE: A ti?

AGATON: Ja? Što vi mene pitate, drugo sam ja.

PROKA: Kako drugo?

AGATON: Pa tako. Jeste, rod ste i vi, ne kažem da niste, ali, što kaže Sarka, svi ste vi, brate, deveta rupa.

SARKA: A koja si ti rupa, tako ti boga? (Oni onako natova-reni stoje u redu te prave jedan front ispred koga Agaton šeta).

AGATON: Koja sam da sam, preči sam od vas... zato, vidiš, ja ostajem ovde.

SVI: Ostaješ?

AGATON: Ostaje, nego; jer ko bi upravljao ovolikim ima-njem? Od ovoga trenutka imate mene da smatrate za šefa familije.

TRIFUN: Budi ti šef kome si i dosad bio a ne meni!

SARKA: Ni meni, bome ne!

AGATON: Vama ja i ne mislim da budem šef. Ne znam i što će mi da budem Sarki šef, ali mene imate da smatrate kao šefa celoga imanja, i od ovoga trenutka u ovoj kući samo moje naredbe važe.

SVI: Oho!!!!...

AGATON: Došli ste, videli ste kuću, pregledali ste sve, sedeli ste dan i noć, pa dosta. Došli ste sa praznim kuferima, a sad ih nosite pune, i uz to i neke pakete.

SARKA: Biće, Agatone, da i ti imaš paket:

AGATON: Ako ga imam, to se tebe ne tiče. Drugo sam ja a drugo vi, vi ste ovde privremeno.

TRIFUN: A ti stalno?

AGATON: Stalno, dabome! Vi ste ovde samo gosti, a ja sam u svojoj kući.

SVI: Oho, ho, ohoooooooo!!!!...

AGATON: Šta je, brate, šta se iščudavate?

PROKA: Ne iščudavamo se samo, nego se i čudimo i krsti-mo i pitamo se: Ko si ti i šta si ti?

AGATON: Znaš ko sam, pa što pitaš?

PROKA: Pitani, jer hteo bih da znam po čemu ti imaš veće-ga prava u ovoj kući nego ja i nego ovaj i nego ovaj i nego ovaj? Na osnovu čega si ti nešto drugo, i ko ti je dao prava da se ispravaš pred nama?

TRIFUN: Jeste, to hoćemo da nam se objasni.

AGATON: Jes', baš tebi da se objasni.

SVI: Hoćemo svi da nam se objasni.

PROKA: Inače nećemo da se selimo oдавde; ako ti imaš prava da sediš, onda imamo i mi!

SVI: Tako je! Nećemo da se selimo! (Svi spuštaju kufere na zemlju).

AGATON: Pa šta, kog davola, da vam objasnim?

PROKA: Da nam objasniš na osnovu čega se ti praviš gazda ovde?

AGATON: Mislite li vi da je to tako lako objasniti?

PROKA: Pa nije, dabome! Zato i ne pristajemo da se seli-mo.

AGATON: A ako vam objasnim, je l' onda pristajete?

SVI: Objasni prvo!

AGATON: Evo, brate, u čemu je stvar. Vi znate, je l' te, da je nasljednik ovoga imanja ona vanbračna devojka?

SVI: Znamo!

AGATON: E pa eto, zar vam nije sad jasno?

PROKA: Ama kako jasno; ako je ona vanbračna, nisi ti vanbračan; ako je ona naslednica, nisi ti nasljednik.

AGATON: Pa čekajte, pobogu ljudi, da vam kažem stvar do kraja. Ovoj devojci, vidiš, ja sam već dao blagoslov.

SARKA: Iju, kakav blagoslov?

AGATON: Tako, verila se, udaje se!

SVI: A!!!!...

MIĆA: To ne može biti, to ne sme biti.

AGATON: Tebe ćemo valjda da pitamo!

PROKA: Ama ostavite ga, ljudi, da nam objasni. Pa dobro, Agatone, ako se ona verila, i ako se ona udaje, nisi se ti verio i ne udaješ se ti. Mi pitamo otkud ti ovde?

AGATON: A što ne pitate za koga se udaje?

SVE ŽENE: Pa za koga?

AGATON: Za advokata, za onog njenog advokata!

SVI: Šta???!!!!...

MIĆA: Pa to je užasno!

AGATON: Za njega, jeste, i eto sad možete razumeti otkud ja ovde, i ja vam u ime njeno i u ime advokatove kažem: 'Ajde, brate, iselite se lepim. Ožalili ste kao porodica pokojnika koliko ste umeli i mogli, i to će vam biti isplaćeno.

GINA: Šta će nam biti isplaćeno?

AGATON: Biće vam isplaćeno što vam po testamentu pri-pada, i na četrdesetodnevni parastos ne morate ni doći.

SVI: I nećemo!

AGATON: Pa nećete, dabome, a i ne morate, jer naposljetku ne može se od vas ni tražiti da celog veka žalite pokojnika. Mi koji ostajemo u kući, mi ćemo ga i dalje žaliti i priređivati mu parastose i palićemo mu kandilo... (Seti se). Jest, bogami, sad mi pade na pamet da je porodica kad se uselila u kuću ugasila kandi-lo. 'Ajde, podi, Simka, pa upali ono kandilo u sobi gde je umro pokojnik, grehota je da ne gori.

SIMKA: Pravo kažeš! (Ode uz stepenik).

PROKA: Ama, ljudi božji, vidite li vi kako ovaj čovek zao-bilazi oko onog što ga pitamo? Te dao blagoslov, te devojka se isprosila, te advokat zet, te pokojnikovo kandilo, a nikako ne iz-vede stvar na čistinu. Što ti nama, brate, ne kažeš jasno i glasno: šta si ti, ko si ti; u čije ime si se ispršio?

AGATON: Dobro, reći ću vam, ali uzmite najpre kufere. (Svi dižu kufere). Evo u čemu je stvar: najpreči sam joj rod, pa me je zamolila da ostanem.

GINA: Zar vanbračna devojka pa rod?

TRIFUN: A rezolucija da je preziremo?

PROKA: I po čemu si ti najpreči?

TANASIJE: Ja sam joj mnogo preči.

MIĆA: A ja?

AGATON: Ne znam šta ste vi, ali ja sam joj najpreči i po prirodnim zakonima.

TRIFUN: Eto ti ga sad; gde pronađe prirodne zakone?

AGATON: Jeste, prirodni zakoni, jer po tim prirodnim zakonima i on me je zamolio da ostanem ovde.

TANASIJE: Koji on?

AGATON: Pa zet, advokat!

PROKA (ostalima): Ne možeš ga uhvatiti ni za rep ni za gla-vu. Ja vam, braćo i sestre, predlažem da se mi vratimo svaki u svo-ju sobu pa kad nam dođe advokat sa policijom, a mi da tražimo da se prvo Agaton izbaci.

SVI: Tako je!...

AGATON: Ama nije tako!

PROKA: E pa reci kako je?

AGATON: Ne mogu da vam kažem.

PROKA: Pa ne možeš, dabome!

AGATON: I ne smem da vam kažem.

TRIFUN: A što, da nije to počem kakva tajna?

AGATON (jedva je dočekao tu misao): Jeste, to je tajna!

SARKA: Iju, tajna!

AGATON: Pa tajna, dabome, nego šta misliš ti?!...

PROKA: Vidite li vi, ljudi, kako nas ovaj čovek zavatlava i igra sa nama kao da smo mi deca. Ne dozvoljavam da se sprdaš sa nama. (Ostalima). Zar vi ne vidite da on samo hoće da nas izbaci a on da ostane, zar ne vidite da je sad izmislio i neku tajnu?...

SVI: Nećemo da idemo!

AGATON (u zabuni je): Nisam, brate, izmislio, nego to je jedna velika tajna pa ne mogu, ne smem da vam ja kažem.

SVI: Kaži!

AGATON: Nikad vam to ne bi' poverio, ali... O, brate... (Svi se radoznalo skupe oko njega). Kad ste tako navalili. Ja ost-ajem ovde zato... čekaj, molim te (briše se maramom). Ja ostajem ovde zato, vidiš, zato što je taj advokat, što je isprosiu ovu vanbračnu devojk, pa on, vidiš, on je moj - vanbračni sin. (Jed-an opšti uzvik iznenađenja i zaprepašćenja. Svi ispuštaju kufere i pakete, a sve nadmaša vrisak Simkin na stepenicama, koja se vra-ća i silazeći niz stepenice čuje poslednje reči te pada u nesvest. Nema slika traje izvesno vreme).

AGATON (zastršen utiskom koji je učinila njegova laž, klo-ne i tupo gleda čas Simku čas ostalu porodicu. Najzad rezignirano diže ruke). E, sad sam udesio stvar!...

ZAVESA

POKOJNIK

- KOMEDIJA SA PREDIGROM U TRI ČINA -

LICA

PAVLE MARIĆ

MILAN NOVAKOVIĆ

SPASOJE BLAGOJEVIĆ

GOSPODIN ĐURIĆ

LJUBOMIR PROTIĆ

ANTA

MLADEN ĐAKOVIĆ

MILE

ALJOŠA

ADOLF ŠVARC

RINA

VUKICA

PRVI policijski agent

DRUGI policijski agent

MARIJA, ANA, SOFIJA, sobarice

Tri čina se dešavaju tri godine posle predigre.

PREDIGRA

Ukusno nameštena soba kod Marića.

I

PAVLE, MARIJA

MARIJA (sobarica, starica, dolazi spolja): Gospodine, jedan gospodin; kaže pozvan je.

PAVLE (za stočićem, zariven u jednu knjigu): A da, neka uđe!

MARIJA (ode na vrata.i propušta agenta.)

PAVLE (Mariji): Idite, javite gospodi!

MARIJA (ode levo.)

II

PAVLE, PRVI AGENT

PAVLE: Ako se ne varam, vi ste iz Uprave grada?

PRVI AGENT: Da, na vaš poziv...

PAVLE (nemarno): Stvar, doduše, nije tako tragična, ali moja žena, u prvome uzbuđenju, odmah je pozvala policiju. (Spazi Rinu na vratima.) Uostalom, evo moje žene, ona će vam objasniti.

III

RINA, PAVLE, PRVI AGENT

RINA (u elegantnoj jutarnjoj haljini): Gospodin je od policije?

PRVI AGENT: Da, gospođo!

RINA: Ne bih imala šta da vam objasnim, kod nas se noćas desila krađa.

PRVI AGENT: Možete li mi reći što bliže?

PAVLE: Reći ću vam ja. Moja žena i ja bili smo si-noć u pozorištu. Kada smo se posle jedanaest vratili, prošli smo kroz ovu sobu - ovde je odmah naša soba za spavanje - i, koliko sam ja video, sve je bilo u redu. Jutros, međutim, zatekao sam ovaj stočić, koji je inače zaključan, otvoren i u njemu sve ispreturano kao što vidite.

PRVI AGENT (prilazi ženskom stočiću za pisanje na kome je jedna fijoka izvučena i predmeti u njoj ispretu-rani): Inače, ništa drugo; samo to?

RINA: Da, samo to!

PRVI AGENT: Dozvolite, ko je prvi opazio?

PAVLE: Ja se najranije budim u kući, posao mi je takav, izlazim rano na građevinu; dakle, prošao sam ovuda i slučajno mi je palo u oči. Probudio sam odmah ženu i ona je telefonirala za policiju.

PRVI AGENT (razgleda stočić): Fijoka je očigledno nasilno otvorena. Znate li mi reći šta je ukradeno?

PAVLE: To je stočić moje žene, ona će to znati.

RINA: Ja ovde držim moj mali nakit i sitnice; obične toaletne sitnice. Imam uvek tu i po dve-tri stotine dinara svoga ručnog novca i sve je tu, čak i novac je tu. Raz-bijena je samo ova mala kasete, koja je inače zaključana i u kojoj ja držim svoja pisma. Iz nje je, vidi se, ukraden jedan deo pisama.

PRVI AGENT: Znači, dakle, da nije koristoljublje posredi. Utoliko pre ne bih mogao reći da je provalnik došao spolja. Imate li mlađe u kući?

RINA: Imamo devojkicu, ali u nju ne sumnjam; to je jedna čestita starica, već toliko godina kod nas.

PRVI AGENT (domišlja se): Možete li mi reći, jesu li samo izvesna i naročita pisma ukradena, ili je...?

RINA (zbunjena): Bože moj... ja ne znam... za mene su sva podjednako važna: ima među njima devojačkih, intimnih ...

PRVI AGENT (pošto je malo razmislio, posmatrajući i jedno i drugo): Ako je po volji, ja mogu povesti zvaničnu istragu, ali, ako dozvolite, mislim da je bolje ne davati stvari širi značaj no što je ima.

PAVLE I RINA (ćute.)

PRVI AGENT: Sve što se može konstatovati, to je da ovo obijanje nije iz koristoljublja i da provalnik nije došao spolja; on je u kući. Ja mislim da u dalje konsta-tacije ne treba ni ulaziti. Ja vas molim da me oslobodite. Gospodo, gospodine! (Ode.)

IV

PAVLE, RINA

PAVLE (zadubljen ponovo u knjigu.)

RINA (pošto je bacila jedan prezriv pogled na Pavla, polazi u svoju sobu. Na vratima se zadržava, okreće, naglašujući): Policijski agent je konstatovao da je kradlji-vac u kući.

PAVLE: Da, čuo sam!

RINA (ode u svoju sobu.)

V

PAVLE, MARIJA

PAVLE (digne glavu i pogleda za njom; kad vidi da je ona zatvorila vrata, odlazi telefonu, uzima telefonsku knjigu i traži izvestan broj.)

MARIJA (dolazi): Nadzornik građevine.

PAVLE: Aljoša? Neka uđe.

MARIJA (propušta Aljošu, a sama ode.)

VI

ALJOŠA, PAVLE

PAVLE: Šta je, Aljoša? - Je li tamo sve u redu?

ALJOŠA: Da, gospodin inženjer!

PAVLE: Jeste li pojačali broj na zemljanim rado-vima?

ALJOŠA: Da. Uzeo sam šest radenika više.

PAVLE: Cement se prevozi?

ALJOŠA: Da, gospodin inženjer...

PAVLE: A što ste napustili posao?

ALJOŠA: Ja čekao vas tamo, mislim doći ćete kao obično, kao svako jutro, pa, kad niste došli...

PAVLE: A jesam li vam potreban?

ALJOŠA (zbunjeno): Ja mislio vi dođete, pa kad ni-ste došli.

PAVLE: Govorite dakle šta je; zašto ste me čekali?

ALJOŠA: Gospodin inženjer! Ja vama mnogo blagodaran, beskonačno blagodaran. Vi bili moj otac, dobri, velikodušan otac. Pre tri godine vi mene primili u slu-žbu...

PAVLE: Ali našto toliko blagodarnosti! Vi ste dobar radenik, zadovoljan sam sa vama, pa svršena stvar,

ALJOŠA: I zato mene žal, neizmerno me žal i ja se bojim da vas ne uvredim. To ne bih hteo, ne bih hteo da vas uvredim.

PAVLE: Čudno mi izgledate, Aljoša. Vi kao da bi hteli nešto da mi kažete pa ne smete? Da niste nezado-voljni platom?

ALJOŠA: Ah, ne, gospodine!

PAVLE: Da vam nije težak posao?

ALJOŠA: Ne, ne, ne!

PAVLE: Dakle, šta je?

ALJOŠA: Došao sam da vam blagodarim za sve što ste za mene učinili i da vas zamolim da primite moj otkaz.

PAVLE: Otkaz? Našli ste bolje mesto?

ALJOŠA: Ne to. Ni za bolje mesto, ni za bolju platu ne ostavim, ali ali...

PAVLE: Onda ste bolesni?

ALJOŠA (vrti glavom ne dižući oči): Njet!

PAVLE: No, pa recite šta je?

ALJOŠA: Ja moram, ja moram da vam kažem, ja ne mogu da od vas krijem. (Pauza, lomi se i najzad diže glavu.) Vi znate moju Lidočku?

PAVLE: Vašu gospođu?

ALJOŠA: Da!

PAVLE: Čini mi se da sam je video jedanput kad je dolazila k vama na građevinu. Koliko se sećam, lepa i prijatna ženica.

ALJOŠA: Ona mene ostavila.

PAVLE: Napustila vas?

ALJOŠA: Da. Bio je tu jedan pevač, operski pevač, Pijerkovski.

PAVLE: Rus?

ALJOŠA: Ne Rus, Poljak. On je gostovao ovde...

PAVLE: On vam je odveo ženu?

ALJOŠA: Ona meni kazala, mnogo voli njega, ne može bez njega. Kazala mi zbogom, ja plakao, ona otišla.

PAVLE: To je skoro bilo?

ALJOŠA: Pre tri meseca!

PAVLE: Još pre tri meseca? No, pa to je dovoljno vremena; vi ste se izvesno dosad izmirili sa takvim sta-njem?

ALJOŠA: Ne, gospodin inženjer, ja ljubim Lidočku, ja mnogo ljubim Lidočku.

PAVLE: Ali kad ona vas ne voli?

ALJOŠA (uzdiše.)

PAVLE: Ne razumem zašto toga radi otkazujete; ho-ćete li da otputujete za njom?

ALJOŠA: Ne to. Ja ne hoću da joj kvarim sreću; ona tako srećna tamo sa njim. Zašto da joj kvarim sreću?

PAVLE: A mislite da je srećna?

ALJOŠA: Da, ona meni piše, piše da je srećna al' opet je moram da pomognem.

PAVLE: Novčano?

ALJOŠA: A ne; ima, ima ona. Ali, je l' dozvolite da vam pročitam pismo koje sam juče od nje dobio?

PAVLE: A odakle piše?

ALJOŠA: Iz Berlina. On tam ima angažman.

PAVLE: A šta vam piše?

ALJOŠA (razvija pismo): Piše ruski,

PAVLE: Razumeću toliko.

ALJOŠA (čita): "Miljenki moj... (Zastidi se.) Opro-stite, to nežnost...

PAVLE: Čitajte samo!

ALJOŠA (čita): "Mnje zdjes očenj harošo, ja sasvjem sčastljiva." (Govori.) Sčastljiva, to je srećna. (Čita.) "Dorogoj moj Andruša, každim dnjem bolje menja ljubit." (Govori.) On me svaki dan sve više voli. (Čita.) "On očenj laskovij ko mne; smptrit na menja kak na obraz." (Go-vori.) Čuva je kao ikonu. (Čita.) "Ja sčastljiva, ja sčastlji-vejšaja ženščina na svjetje." (Govori.) Ona najsrećnija žena na svetu. (Čita.) "Mojo sčastije odno obstojateljstvo trevožit."

PAVLE: To ne mogu da razumem.

ALJOŠA: Kaže, njenoj sreći samo jedno smeta. (Čita.) "Ja znaju što ti svjo vrijeme dumaješ obo mnje." (Govori.) Zna da ja stalno mislim na nju. (Čita.) "Jesli bi i ti ne dimal obo mnje, moje sčastije bilo bi v dvojne bolše."

PAVLE: Kad vi ne bi mislili na nju, ona bi bila dva-put srećnija.

ALJOŠA: Da! (Čita.) "Zdelaj odolženije, perestanj dumat obo mnje, s tim zdelaješ menja sčastljivejšej ženščinoj na svjete."

PAVLE: Ako prestanete misliti na nju, učinćete da bude najsrećnija žena na svetu,

ALJOŠA (Čita): "Do groba Ijubjaščaja tebja Lidočka."

PAVLE: Dakle, šta u stvari hoće ta žena koja vas do groba voli?

ALJOŠA: Hoće da ja ne mislim na nju.

PAVLE: No, pa to joj možete učiniti. Pišite joj da više nećete misliti na nju.

ALJOŠA: Ne mogu, ne mogu! Ja ne mogu da ne mi-slim na nju; ja hoću da je načinim najsrećnijom ženom na svetu. Zašto da ne bude srećna? Ne možemo ni ja ni ona na budemo srećni, pa neka bar ona bude, neka ona bude.

PAVLE: Pa kako vi to mislite učiniti je srećnom?

ALJOŠA: Ja tak moram misliti na nju. Ja nju ljublju. Ja moram misliti na nju... mrtav, neću misliti.

PAVLE: Kako mrtav?

ALJOŠA: Ja napisal njoj.

PAVLE: Šta ste joj napisali?

ALJOŠA: Ja napisal: "Kad ovo pismo primiš, mene će pokrivati talasi Dunava i tada neću više misliti na, tebe."

PAVLE: Šta govorite, čoveče; kakvi talasi, kakav Dunav?

ALJOŠA: Ja tak napisal.

PAVLE: Jeste li takvo pismo poslali?

ALJOŠA: Da, i zato sam došao da se vama izvinim, da se oprostim, da vam blagodarim.

PAVLE: Šta vi to govorite, Aljoša?

ALJOŠA (vadi iz džepa papire): Ovo su neplaćeni ra-čuni za pesak sa prevozom; ovo je nov ugovor sa cigljari; potpisan je; ovo su priznanice za plaćene uredske takse; ovo je vaša građevinska legitimacija koju ste mi dali zbog licitacije...

PAVLE (prekida pa): Zadržite vi, Aljoša, sve te pa-pire kod vas, ne ide se tako u smrt kako vi to zamišljate. Zar se za ljubav žene koja vas je izneverila ide u smrt? Naprotiv, baš u tom slučaju valja živeti, valja postojati. Ako joj uspavate savest, smejaće se vašoj smrti; ne, moj Aljoša, ne ide se u smrt za ljubav neverne žene.

ALJOŠA: Ne mogu!

PAVLE: Ne smete biti tako slabi.

ALJOŠA (hteo bi da oponira.)

PAVLE (prekide ga): Neće biti to samo to pismo. Aljoša, kod vas se sabralo i mnogo drugih mutnih osećanja, a četiri meseca napomog rada na građevini izmoro-rili su vam živce. Ima tu i malo nostalgije za zavičajem. Dok je bila kraj vas Lidočka, ispunjavali ste dušu osećanjima prema njoj; ostali ste sada usamljeni, prazne duše, i naišla je opet nostalgija i ispunila je. Sve je to vrlo razumljivo i, verujte, sve se to da preboleti.

ALJOŠA (vrti glavom poričući): Njet!

PAVLE: Slušajte vi mene, Aljoša, Čovek se podaje ženskim čudima; biva to i biće. Svi smo slabi, ali ne dotle da tim čudima žrtvujemo i svoju sudbinu. To samo malodušnici čine, a mi to ne smemo biti. Zar se u slučaju bure brodolomnik mirno predaje talasima? Ne, on grabi pojas za spašavanje i hita obali da stane nogom na čvrsto tle! Verujte, to je kod vas, kao što vam rekoh, umor živaca, razočarenje, i nostalgija. Slušajte, Aljoša, oslobađam vas danas rada, pa i sutra; odmorite se!

ALJOŠA (odbijajući): Ah!

PAVLE: Slušajte vi mene; provedite se malo, raz-vedrite se i sve će to proći. Znam, nemate izlišnih para. (Vadi iz budelara.) Evo vam pet stotina dinara.

ALJOŠA (buni se): Ali, gospodine inženjer...

PAVLE: Smatrajte to kao honorar za prekovremeni rad; morate to primiti! (Trpa mu u džep.) Pa idite, idite u "Rusku liru", u "Kazbek" ili... šta ja znam kako se sve zovu ti vaši lokali. Idite tamo, naći ćete svoje dru-gove, slušaćete balalajke i čućete pesmu vašeg zavičaja i... zaplakacete možda, ali te suze leče dušu, verujte, leče je. Tako učinite i videćete kako će sve to proći.

ALJOŠA: Njet, gospodine.

PAVLE: Vi otuda sa Severa, iako vas ne greje do-voljno sunce, nekako ste mekani, toplije ste duše, sanjalice ste. Mi nismo, ni smo trezveniji i, ako hoćete, otpor-niji smo. Zato poslušajte moj savet; videćete kasnije da je bio umesan.

ALJOŠA (braneći se sam od sebe): Ne mogu, ne mogu!

PAVLE: Poslušajte me ipak, Aljoša!

ALJOŠA: Ja njoj pisal.

PAVLE: No, pa? Budite mrtvi za nju.

ALJOŠA (odričući): Ah!

PAVLE: Bar me danas poslušajte pa ako vas ne pro-đe to raspoloženje, ako i sutra ostanete pri toj odluci, onda vaša sudbina biće jača od vas, ja vas ne mogu za-ustaviti. Hoćete li da me poslušate bar danas? ("Pruži mu ruku.)

ALJOŠA (pogleda ga u oči i bezvoljno mu daje ruku.)

PAVLE: Tako, tako! Idite malo u društvo, razvedrite se! (Pogleda ga.) Čekajte, ne možete takav. Vi nemate malo bolji kaput? Taj je iscepan i prljav, ne možete ta-kav ići. (Hoće da pođe u sobu.)

ALJOŠA: Ne, gospodin inženjer, ne, ne, ne! Već me sramota; sve na meni je od vas, i kaput, i košulja i cipele, ne, više ne!

PAVLE: Ta ostavite, molim vas! (Ode u sobu i vraća se, noseći jedan bolji kaput.) Tako, skinite to!

ALJOŠA: Ne tak, boga radi!

PAVLE: Ta skinite to, kad vam kažem!

ALJOŠA (skine.)

PAVLE (pomaže mu te oblači nov): Tako! Tako! Pre-bacite te papire, prebacite ih! A svoj kaput? Pa, može možda još poslužiti tamo na građevini. No, sad već izgle-date kao čovek koji može pristati u svako društvo. 'Ajde sad, tako kako sam vam rekao. Sutra kad se sretnemo, videćete kako ćete već drukčije gledati na život.

ALJOŠA (uvijajući svoj stari kaput iz kojega je preneo papire umotane u novine): Samo, znate, ja sam pi-sal... (Odlazi.)

VII

PAVLE, RINA

PAVLE (vraća se i naviruje najpre na vrata gde je Rina, pa kao da je opazio nešto ili čuo pokret, odlazi brzo mestu gde je u početku čitao knjigu, seda i prividno se zadubljuje u knjigu.)

RINA (dolazi iz svoje sobe obučena za izlaz, upućuje se izlaznim vratima, i ne osvrćući se nijednim pogledom na Pavla.)

PAVLE (kad ona iščezne dignu glavu, posle izvesne pauze diže se i zvoni.)

VIII

MARIJA, PAVLE

PAVLE: Gospoda je otišla?

MARIJA: Da!

PAVLE: Slušajte, ma ko da me traži, nisam kod kuće. Razumete li?

MARIJA: Razumem!

IX

LJUBOMIR, ISTI

LJUBOMIR (u tom trenutku pojavljuje se na vratima noseći jednu veliku knjigu): Je li slobodno?

PAVLE (malo zbunjeno i otežući): Da, da... izvo-lite! Uđite!

LJUBOMIR (osećajući nelagodnost koju je izazvao posetom): Ja nisam imao nameru da vas uznemiravam; hteo sam samo da predam ovu pozajmljenu knjigu devojci, ali je nisam našao. Izvinite, molim vas, izgleda da nisam u podesan čas došao. (Ostavi knjigu na sto.)

PAVLE: Ne kažem da ste u najsrećniji čas došli, ali to ne menja ništa; za svoga mladog prijatelja ja imam uvek vremena i raspoloženja. (Mariji.) Idite!

MARIJA (ode.)

X

LJUBOMIR, PAVLE

LJUBOMIR: Tako mi je neprijatno. (Hoće da pode.) Ako dozvoljavate?

PAVLE: Ta ostanite kad vam kažem. Zatekli ste me u jednom trenutku uzbuđenja... Uostalom, možda je to baš dobro što ste došli; ja ... meni je potreban u ovom trenutku prijatelj; ja imam potrebe u ovome trenutku da s kim progovorim. Sedite, molim vas!

LJUBOMIR (sedajući): Radovao bih se kad bih vam mogao biti od koristi.

PAVLE: Za onoga koji pati i iskreno saučešće je od koristi.

LJUBOMIR (iznenađeno): Kako... Vi patite?

PAVLE (trgne se): Ne, ne patim... Pa ipak, pošto se zavaravate, ipak, patnja je to! (Potreseno.) Mladiću, moja žena me vara! (Trgne se, jer mu se učini nepromišljeno što je poverio to jednom mladom čoveku, učiti i hoda uz-buđeno.)

LJUBOMIR (sa iznenađenjem prati ga pogledom.)

PAVLE (najzad oseti potrebu da se opravda i stane pred Ljubomirom): Ja ne znam zašto sam vam to malo-čas poverio, ali... tako, naišli ste, prvi ste naišli, a ja sam imao potrebu da glasno kažem ono što me guši od jutros.

LJUBOMIR: Ne žalite što ste mi se poverili; prija-telju ste poverili. Moje obaveze prema vama nisu tako obične; vi znate koliko vas cenim i poštujem. Bio bih srećan kad bih vas mogao utešiti bar.

PAVLE: U ovakvom slučaju svaka je uteha iluzorna; liči na izjavu saučešća koje se porodici umrloga kazuje.

LJUBOMIR: Pa... ipak. Možda sve to nije tako, mo-žda su vam samo zli ljudi došapnuli ružne stvari!

PAVLE: Da, došapnuli su, to je istina i ja sam preko tih šaputanja prelazio ali... (Vadi iz džepa rpu pisama.) Ovo su pisma njenog ljubavnika; izvršio sam razbojničku provalu i pokrao sam ih. Šaputanja su samo nagoveštavala neverstvo, ali mi nisu kazala i ime zavodnika, a ono je tu, tu je u mojim rukama, tu je njegovo ime! (Grče-vito gužva u pesnici pisma.) Tu je!

LJUBOMIR (osećajući se nelagodno sleže ramenima.)

PAVLE (uvek uzbuđen): Tu je ali ja ne smem, ne-mam hrabrosti da zavirim! Bojim se potvrdiće se moje slutnje, a to bi bilo užasno. To bi bilo porazno. Bojim se, bojim se istine; nije li zar bolje pobeći od istine? Do-voljno je već težak udar što znam da me vara; što će mi još i ovaj težak udar; s kim me vara. (Bori se.) Pa ipak, muči me, mučiće me, mučilo bi me kroz život. Zašto ne bih ispio do dna čašu gorčine koja mi je namenjena? (Otvara pismo i zagleda potpis. Nov nastup uzbuđenja.) Jeste, on je! Slutio sam, slutio sam...

LJUBOMIR (prilazi mu): Umirite se! Stišajte se! Sve te stvari u prvome trenutku izgledaju strašnije.

PAVLE: Moj drug iz detinjstva, moj školski drug, moj ortak u preduzeću, moj nerazdvojni prijatelj...

LJUBOMIR: Gospodin Novaković!

PAVLE: Da, on, on! Ah, kako je to podlo, kako je to odvratno!

LJUBOMIR (pauza. Neodvažno): I šta mislite sad činiti?

PAVLE: To se i sam pitam. Pitam se, a ne umem da se odlučim.

LJUBOMIR: Svakako ne mislite...?

PAVLE: Oterati ženu; osvetiti se zavodniku? Ah, to ne! Ali šta? Da bih doneo odluku, valja mi najpre preboleti, jer ipak, ja sam voleo tu ženu, valja mi preboleti to!

LJUBOMIR: Ja vas potpuno razumem, ali nisam ka-dar i ne pripada mi savetovati vas.

PAVLE: Bojim se da u ovom trenutku uzbuđenja ne donesem prenaplenu odluku. Da mi je da se osamim, da se povučem, da razmislim.

LJUBOMIR: Kad biste otputovali gde na dan-dva?

PAVLE: Kad bih otputovao? To bi možda najbolje bilo. (Kratko razmišljanje.) Tako ću učiniti, otputovaću.

LJUBOMIR: Na dva-tri dana.

PAVLE: Ne znam na koliko, ne znam ni kuda; u ne-poznatom pravcu, na neodređeno vreme. Nemam zasad jasne namere, ali osećam potrebu da se uklonim, da se udaljim, da se osamim, da prebolim. Da ne bih doneo prenaplenu odluku, jedini, je način da pobegnem sam od sebe. Hvala vam, prijatelju, vi ste mi dali bar savet.

LJUBOMIR: Ako vam je potrebna kakva moja usluga?

PAVLE (seti se): Da, dobro pomenuste, mogli biste mi učiniti jednu uslugu.

LJUBOMIR: Molim!

PAVLE (vadi iz portfelja pasoš): Da podete iz ovih stopa i da mi vizirate pasoš za inostranstvo. (Prelistava-jući pasoš.) Gle, kakva srećna okolnost! Pasoš je viziran pre šest nedelja kada sam pomišljao ići na sajam. Ta viza još važi. To je dobro, to je vrlo dobro! (Vraća pasoš u portfelj.)

LJUBOMIR (hoće da pođe): Ja ću vas ostaviti.

PAVLE (pružajući mu ruku): Računam na vašu dis-kreciju. (Seti se i trgne ruku.) Čekajte, setio sam se ovoga časa jedne velike usluge koju biste mi mogli učiniti.

LJUBOMIR: Molim!

PAVLE (ode u drugu sobu pa se otud vraća sa jed-nim voluminoznim svežnjem rukopisa vezanih između kartona, po obliku fascikula): Ovo je, mladi prijatelju, moja najveća dragocenost. Sedam punih godina ja radim ovo naučno delo iz oblasti hidrografije, radim ga sa verom da će učiniti naročiti utisak u naučnom svetu.

LJUBOMIR: Zar se i tom granom tehnike bavite?

PAVLE: Da, arhitekta, građevinski inženjer ali... mene je oduvek vrlo zanimala hidrografija i u slobodnim časovima bavio sam se njome. Hidrografski problem to je opštečovečanski problem; tri četvrtine globusa najziratnijega zemljišta pokriveno je močvarama, plitkim vo-dama i vodenim talozima a prenaseljenost izaziva teške krize i poremećaje u životu naroda! Ja sam pokušao čak da postavim u hidrografiji i nove metode. Ja vam sve to kazujem da vam ukažem na značaj ovoga dela i šta ono za mene predstavlja. Taj rukopis mirno počiva u fijoci moga stola, pod ključem, ali... ovoga časa me obuze jedna slutnja. Neće li se moja žena, u mome odsustvu, poslužiti istim metodom kojim sam se ja poslužio prema njoj; provaliti fijoku na mome stolu i pretražiti ga. Ona neće naći ništa što bi želela, ali možda baš zbog toga neuspeha, u besu, u srdžbi, u pakosti, a znajući koliko ja cenim ovaj rukopis, može doći na paklenu misao da iz osvete izvuče jedan, dva, tri lista.

LJUBOMIR: Ah!

PAVLE: O, u pakosnome besu žene su kadre da učine najnerazmišljenija dela. Ja bih hteo da obezbedim ovaj rukopis; poveravam ga vama.

LJUBOMIR (iznenađen poverenjem): O, gospodine!

PAVLE (daje mu ga): Poveravam ga vama; znate mu vrednost pa ćete ga umeti čuvati.

LJUBOMIR: Budite uvereni, čuvaću ga kao oči u glavi.

PAVLE: Tako, a sad zbogom!

LJUBOMIR: Zbogom! (Ode.)

XI

PAVLE, sam

PAVLE (sam, zove na telefonu): Alo... Alo! Radić i Todorović! Ko je na telefonu? To ste vi, gospodine Pe-tre? Ovde inženjer Marić. Hteo sam da vas obavestim da izvesno vreme neću biti ovde; međutim, kroz dva dana je rok vašem potraživanju. Obratite se, dakle, mome or-taku gospodinu Novakoviću; on ovlašćeno potpisuje fir-mu kao i ja, a tekući je račun na firmi... da, da, obratite se njemu.

XII

MARIJA, PAVLE

MARIJA (dolazi): Gospodin Novaković.

PAVLE (trgne se i uzruja): On?

MARIJA: Ja sam rekla da vi...

PAVLE: Ne, ne, neka uđe, pustite ga!

MARIJA (povlači se.)

XIII

NOVAKOVIĆ, PAVLE

NOVAKOVIĆ (nailazi vrlo ljubazno): Dobar dan. bio sam na građevini, pa vidim nema te. Rekoh da nisi što slab, te dodoh...

PAVLE (jedva se savlađuje): Nisi ti bio na građevini, niti si pomislio da sam ja slab, već te je moja žena poslala ovamo. Došla ti je maločas hitno i saopštila ti da sam ja izvršio provalu i da je vaša zajednička tajna otkrivena. Poslala te izvesno da ispitaš situaciju.

NOVAKOVIĆ: O kakvim ti to tajnama govoriš! Ja to ne razumem.

PAVLE (približi mu se i unese u lice): Nevaljalče!

NOVAKOVIĆ (uvređeno): Šta to znači?

PAVLE: Znači da si ti nevaljalac i nitkov!

NOVAKOVIĆ: Ja ne dozvoljavam da tako sa mnom govoriš!

PAVLE: Imaš pravo i ja uviđam da bi s tobom tre-balo drugače govoriti, ali... uzdržavam se i progovorićemo već! Dajem ti reč da ćemo progovoriti!

NOVAKOVIĆ (pošto se malo približio): Pa dobro, Pavle, govorimo otvoreno o stvari.

PAVLE: Ako ti misliš da je to otvoren razgovor što ćeš mi učiniti priznanje, onda se varaš. Meni tvoje pri-znanje nije potrebno.

NOVAKOVIĆ: Ne priznanje, ali možda opravdanje.

PAVLE: Zar nevaljalstvo ima opravdanja?

NOVAKOVIĆ: Ti si nesumnjivo u pravu, uvređen si, ugroženo ti je samoljublje.

PAVLE: Čast!

NOVAKOVIĆ: Samoljublje!

PAVLE: Neka je dakle i samoljublje, ali otkud ti, otkud tebi pravo da mi ga razoravaš?

NOVAKOVIĆ: Bože moj, Pavle, zar ti nisi kadar trezvenije da gledaš u život? To je život, takav je život. Tako je to otkako je sveta i veka. Ti si zauzet poslovima, odlaziš u ranu zoru na građevinu, ručaš s nogu, vraćaš se s večeri umoran, pa i takav sav se posvećuješ knjizi i nekakvim naučnim radovima. Nisi kadar da posvetiš ženi ni nekoliko ljubaznih reči. Žena, međutim, mlada, voli život, zahteva pažnju, usrdnost.

PAVLE: I to će sve postići razoravajući brak, i to će sve postići sramnom saradnjom moga druga, prijatelja, ortaka u poslu.

NOVAKOVIĆ: Ja ili ko drugi, to ne menja stvar. Ja sam slučajno imao dovoljno vremena; imao sam možda i načina da joj ukažem pažnju...

PAVLE: I dovoljno podlosti da zaboraviš na sve ob-zire.

NOVAKOVIĆ: Ne vidim zašto tebe to sve toliko uz-buđuje? Ima slučajeva sa kojima se čovek mora miriti u životu. Uporstvo u ovakom slučaju je pravo divljaštvo...

PAVLE (plane gnevom na ovaj cinizam, odjuri i otvara vrata, dohvati stolicu i zamahne njome): Napolje! Napolje!

NOVAKOVIĆ (polazeći): Divljaštvo, zar ne?

PAVLE: Napolje!

NOVAKOVIĆ (udaljava se.)

XIV

PAVLE, MARIJA

PAVLE (pošto se stiša od uzbuđenja zvoni.)

MARIJA (ulazi.)

PAVLE: Marija, spremite rublje, odvojte ono plavo odelo i sve drugo što je potrebno.

MARIJA: Hoće gospodin na put?

PAVLE: Da!

MARIJA: Na duži put?

PAVLE (nervozno): Otkud ja to znam?

MARIJA: Pitam zbog kofera, 'oću li onaj veći ili...?

PAVLE: Nemojte nijedan, ne treba mi! Neću nijed-nu maramicu da iznesem iz ove kuće... Ne treba mi!

MARIJA: Kako gospodin želi.

PAVLE: Ne treba mi ništa. Idite, zvaću vas!

MARIJA (odlazi.)

XV

RINA, PAVLE

PAVLE (jedan trenutak razmišljanja, zatim izvadi iz džepa sva pokradena pisma, zgužva ih i baci sa odvratnošću na pod.)

RINA (dolazi i upućuje se pravo njemu; staje pred njim ali bez hrabrosti i onoga ponosa koji je ranije imala): Ja bih htela, Pavle, da se objasnim s tobom.

PAVLE: Žalim, ali ja nemam za to dovoljno vreme-na; ja ovoga časa putujem.

RINA: Kuda?

PAVLE: U neodređenom pravcu.

RINA: Na duže vreme?

PAVLE: To ne znam, ali bolje računati na duže, na vrlo dugo vreme.

RINA (prestrašeno): Znači li to...?

PAVLE (polazeći): To znači da ja putujem. (Ode napio, zalupivši vrata za sobom i ne osvrćući se.)

RINA (sagledav sad tek svu istinu, cikne za njim): Pavle! (Klone u stolicu kraj izlaznih vrata i zajeca.)

ZAVESA

PRVI ČIN

Ukusno nameštena soba Milana Novakovića.

I

NOVAKOVIĆ, RINA

NOVAKOVIĆ (po svršenom jutarnjem času sedi za stolom malo smučeno, držeći jednu srebrnu kašičicu u ruci i posmatrajući je.)

RINA (sedi prema njemu u raskošnoj jutarnjoj ha-ljini): Opet si nešto sumoran, opet neki oblačak. (Ustaje, zađe mu za leđa i zagrli ga.) Nikakav oblačak; hoću da mi je sve vedro.

NOVAKOVIĆ: U srećnom braku uvek je vedro.

RINA: No, a zar naš brak nije srećan? Imaš li da mi prebaciš što?

NOVAKOVIĆ (brani se odlučno): Ali ne!

RINA (ljubi ga): No, pa onda razvedri se.

NOVAKOVIĆ: To nije ništa, sitnica, ne вреди ni go-voriti.

RINA: Dakle, ipak nešto?

NOVAKOVIĆ: Da, ali beznačajna sitnica.

RINA: Da čujem, hoću da čujem šta je?

NOVAKOVIĆ (pokazuje na kašičicu): Vidiš ovaj monogram. Tvoje prezime iz prvog braka. Već dve i po go-dine kako smo se uzeli i ti se tragovi još vuku.

RINA: Ali, zaboga, Milane!

NOVAKOVIĆ: Pa da, priznajem i sam da je to sit-nica, ali ipak, neprijatno je to svakoga jutro podmetati mi pod nos ovaj monogram, svakoga jutro podsećati me na prvog muža.

RINA (grleći ga, slatko se smeje): Bože moj! bože moj! Nikad mi nije ni na kraj pameti palo a ništa lakše... (Zvoni.) Zbilja, nikad mi nije ni na pamet palo.

II

ANA, PREĐAŠNJI

ANA (mlađa ljepuška devojka, uđe.)

RINA (pokazuje na sto): Skupite ovo. Slušajte, Ana, ubuduće nećete stavljati više ove srebrne kašičice. Daćete posrebrene iz malog kredenca.

ANA: Da, znam!

RINA (uzme jednu kašičicu): A posle, kad gospodin ode u kancelariju, uzećete ovu kašičicu i otići ćete... vi znate onu malu juvelirsku radnju preko puta "Kasine", taj je juvelir radio za mene. Otići ćete, dakle, i zapitaćete ga, može li ovih dvanaest kašičica pretopiti i izraditi nove.

ANA: Molim! (Dotle je sve skupila na služavnik i ode.)

III

PREDAŠNJI, bez ANE

RINA: Eto, je l' tako?...

NOVAKOVIĆ (ljubi je): Kako si ti pažljiva i odlučna.

RINA: Nego! Zar da dozvolim jedna sitnica da mi muti sreću?

NOVAKOVIĆ (ustajući grli je): Hvala ti, ti me pro-sto pretrpavaš dokazima o tvojoj ljubavi.

RINA: Ja to ne činim što hoću da te ubedim u svoju ljubav, već tako osećam, osećam da tako moram da či-nim.

NOVAKOVIĆ (ljubi joj ruku): Zbogom, zlato moje!

RINA: Bože moj, kako sam detinjasta. Ovoga časa pade mi na pamet kako bi to divno bilo da se nisi primio državne službe pa po ceo dan da sediš kod kuće, da pri-padaš samo meni i ja samo tebi. (Smeje se.) Detinjasto, zar ne?

NOVAKOVIĆ: Pa ipak, godi mi ta tvoja detinjarija. Zbogom dušice!

RINA (grleći ga prati do vrata): Još nešto. Odavde idi u kancelariju kako hoćeš, putuj ako hoćeš po sata donde, ali na podne, daj mi reč da ćeš na podne brzo, brzo doći kući.

NOVAKOVIĆ: Razume se! Razume se! (Na vratima se poljube i on ode.)

RINA (još uvek na vratima govori napolje): Ana, is-pratite gospodina!

IV

RINA, ANA

RINA (ostaje na vratima još neko vreme pozdravlja-jući rukom, zatim ulazi.)

ANA (dolazi.)

RINA: Otišao gospodin?

ANA: Otišao.

RINA: Ana, ja odoh da se obučem a vi se spremite za izlaz. Da, dobro se setih! Kad podete do juvelira, svra-tite i u Poenkareovu ulicu do gospođe Slucki, pitajte je dokle ću čekati taj negliže. Nedelju dana obećava, recite joj, ljutim se!

ANA: Molim!

RINA (ode u levu sobu.)

V

ANTA, ANA

ANTA (sredovečan, mršav, ćelav. On upada usplahi-ren osvrćući se za sobom kao da ga neko goni. Seda na stolicu i neponuđen): Ana, čašu vode!

ANA: Molim! (Ode i malo zatim se vrati sa čašom vode.)

ANTA (ispija naiskap): Hvala! Gde je gospođa?

ANA: Ona se oblači.

ANTA: Oblači? Zar je njoj u ovakvim trenucima do oblačenja?

ANA: Biće brzo gotova!

ANTA: Brzo! Brzo! Ženske se nikad ne oblače brzo. (Seti se.) Uostalom, recite mi, Ana, je li gospođa od ju-tros uzbuđena?

ANA: Kako uzbuđena?

ANTA: Pa znate valjda šta znači to uzbuđena žena; bili ste valjda i vi koji put u životu uzbuđeni?

ANA: Gospođa je sasvim kao obično raspoložena.

ANTA: Nije onako ništa čula što bi je uznemirilo?

ANA: Ne, koliko ja znam, ništa.

ANTA: Idite, zovite je, recite joj stvar je vrlo važna, ne mora baš sva dugmeta zakopčati. Idite!

ANA (ode.)

VI

ANTA, zatim RINA i ANA

ANTA (nervozno se kreće u stolici i velikom džep-nom maramom briše znoj sa čela i oko vrata.)

RINA (obučena, iznenađena i uznemirena): Šta je zaboga, da se nije desilo što?

ANTA (Ani, koja je dopratila Rinu): Ana, još jednu čašu vode!

ANA (iziđe.)

ANTA: Nije, nije ništa!

RTNA: Ali vi ste tako uzbuđeni?

ANTA: Razume se da sam uzbuđen, bićete i vi uz-buđeni kad čujete.

RINA: Dakle, ipak se desilo nešto, govorite zaboga!

ANA (donosi čašu vode.)

RINA (Ani): Udaljite se!

ANA (ode.)

RINA: Govorite, govorite, da nije ko teško bolestan?

ANTA: Ta idite, molim vas, kome je u ovakvim pri-likama do toga da bude bolestan.

RINA (prestravljena): Ili... ne daj bože, mrtav mo-žda?

ANTA: Mrtav? Hm, mrtav! Dobro bi bilo, ali u tome i jeste stvar što nije mrtav.

RINA: Ali ko zaboga, o kome govorite vi? Nemojte me mučiti?

ANTA: Patite li vi od srca?

RINA: Da!

ANTA: E pa, eto vidite, zato i moram stvar da vam saopštim pažljivoj izdaleka.

RINA: Dobro! Samo govorite već jednom.

ANTA: Hoću, ali kažem vam, samo pažljivo. Sedite, molim vas.

RINA (sedne.)

ANTA (kad ona sedne): Čaša vode je ovde!

RINA (nestrpljivo, uznemireno): Govorite, govorite!

ANTA: Recite mi, dakle, sećate li se vi svoga devojaštva?

RINA: Kakvo je to pitanje?

ANTA: Rekao sam vam, moramo izdaleka poći; da-kle, sećate li se vi svoga devojaštva?

RINA: Pa, da, zaboga!

ANTA: Vi ste, razume se, pre nego što ste postali žena, bili devojka?

RINA: Ali, gospodine.

ANTA: Znam, hoćete da kažete da se to samo po sebi razume, ali ja hoću samo da konstatujem. Dakle, vi ste udajom prestali biti devojka?

RINA (uvređeno): Ali, gospodine, ako je to šala, vrlo je neukusna. I ja...

ANTA: Budite strpljivi, već prelazimo na samu stvar. Vi ste se udali, lepo, a šta je zatim bilo?

RINA: Ostala sam udovica.

ANTA: E, tu sam vas, vidite, čekao. Taj vaš podatak nije tačan.

RINA: Kako nije tačan?

ANTA: Čujte, samo dozvolite, ja moram biti obazriv.

RINA: Ali šta je vama, gospodine Anto, od jutros; kakve su to zagonetke, kakvi su to razgovori?

ANTA: Strpite se malo, molim vas. Odmah ćemo celu stvar izvesti načisto. Da vidimo najpre na osnovu čega vi tvrdite da ste udovica? Vaš muž jednog dana naljutio se na vas, napustio je kuću, rekao da ide ne zna gde i ne zna kad će se vratiti. Takav ste iskaz dali pred is-tražnim organom.

RINA: Da, tako je!

ANTA: I on je otišao, upravo nestao je. Sutradan nađeno je kraj Dunava njegovo odelo, u kaputu su na-đeni njegovi dokumenti, čak i lična legitimacija i stvar je bila jasna. Leš je tek posle šest nedelja nađen daleko niz Dunav, razume se deformisan, ali je utvrđeno da je šest nedelja u vodi, tačno toliko koliko je prošlo od ne-stanka vašega muža, zatim inicijali na košulji bili su ini-cijali vašega muža i mi smo ga svečano sahranili. Vi ste išli za sandukom, a i ja sam bio na pogrebu.

RINA (nestrpljivo): Ali, zaboga, što mi pričate te stvari već hiljadu puta pričane i prepričavane? Dovde mi je došlo; ne želim ni da mislim na sve to.

ANTA: Dobro, predimo, dakle, preko toga! Ali, ima jedna stvar preko koje ne možemo preći, a to je šta ste vi uradili kada ste ostali udovica?

RINA: Udala sam se.

ANTA: Eh, to je ono, vidite, što ste pogrešili; niste se trebali udavati.

BINA: To je moja stvar, gospodine, i ne dozvoljavam nikome da ulazi u ocenu...

ANTA: Pa ipak, pogrešili ste. Eto, baš znam jedan slučaj sa nekom Savetom Tomić. To je jedna čestita al' sirota žena. Radi tako po kućama i izdržava se.

RINA: Ali, gospodine, ostavite se vi Savete Tomić; kakva vam je sad Saveta pala na pamet. Upadnete u kuću kao smušen, govorite tajanstveno i u zagonetkama, ner-virate me, uzbudite, i sad nekakva Saveta.

ANTA: Nije to, zaboga, nekakva Saveta, već je to autentična Saveta i kad budete saslušali, vi ćete se u to uveriti.

RINA (sedne rezignirana): Dakle, govorite!

ANTA: Ta Saveta Tomić izgubila je muža u ratu. Poginuo je i sahranili ga tamo na frontu. Ona je dobila i zvanično izvešće da je poginuo i prema tome bila je udovica. Kao takva, dakle kao autentična udovica, ona se preuda za nekog konduktera. Dok je bila sama, mučila se pa htela žena da zbrine sebe. I lepo je živela i sa ovim drugim mužem i živela bi verovatno još i dalje ali, jed-nog dana, posle tri godine, vrati se njen muž živ iz rop-stva.

RINA (pretrne, skoči i gleda ga pravo u oči.)

ANTA: I, razume se, drugi brak je odmah pao, jer Saveta nije bila udovica kada se udala za drugog muža. I ona je morala da se vrati prvom mužu.

RINA (uzbuđena, bleđa): Gospodine, da li vas ja razumem?

ANTA: Uzmite malo vode, uzmite, uzmite!

RINA (pokoravajući se nesvesno srkne vodu.)

ANTA: Sedite!

RINA (bacajući se u fotelju, očajno krši ruke): Go-vorite, tako vam jedinoga boga, govorite!

ANTA: Video sam ga!

RINA (cikne prestrašeno): Koga?

ANTA: Njega!

RINA (očajno): Koga, zaboga?

ANTA: Vašeg prvog muža.

RINA: Ovo je užasno, ovo je mučenje na koje me stavljate! Zašto, zašto ste došli da me mučite; ko vas je poslao? Šta je to što vi govorite; ko vam je takvu ludost ulio u glavu; šta hoćete vi, govorite, šta hoćete?

ANTA: Ja sam ga video.

RINA: Poznajete li vi njega?

ANTA: Kako da ga ne poznajem; ostao sam mu du-žan deset hiljada dinara, bog da ga prosti!

RINA (u najvećem uzbuđenju): To je... to je ne-moguće... to vaš bolestan mozak... to je... Gospode bože, ja ću da poludim!

ANTA: Nemojte! To ne smete ovoga časa.

RINA: Ne, to nije istina; recite da nije istina, re-cite, recite! Ili, ako bi bila istina, ja ne znam, ne umem da mislim.

ANTA: A šta bi bilo tek da vam nisam ovako pažljivo i izdaleka saopštio?

RINA (dočepa nervozno telefon): Alo, alo! Gospodin Novaković? Kako, još nije došao u kancelariju? Vidite, molim vas, to je nemoguće. Nije! (Ostavi slušalicu.) Oh, bože!

ANTA: Što njega uznemiravate?

RINA: Da s kim ću se savetovati ako ne s mužem?

ANTA: Pa jeste, pravo imate!

RINA (opet prilazi telefonu ali ne markira još bro-jeve): Slušajte, nemojte mi dozvoliti da pravim uzbunu; ako je to šala ili - ako ste prevideli...

ANTA: Ali ko bi se time šalio! Mislite valjda meni je prijatno što sam ga video. A video sam ga, nisam ga prevideo. Ristić trgovac stajao baš pred svojom radnjom i užasno se iznenadio kad ga je video. Čovek je prosto prebledeo. Pokojnik mu je prišao, rukovali su se i dugo su razgovarali na vratima radnje. Kad su se rastali, ja sam prišao gazdi Ristiću i pitao sam ga: "Je l' te, molim vas, koji je to gospodin koji je sada sa vama razgovarao?" "To, je čovek", veli mi gazda Ristić, "kome sam bio na pogrebu; to je inženjer Marić, i sad mi objašnjava kako se sve to moglo desiti." Eto, tako mi je kazao gazda Ri-stić, koji je lično s njim razgovarao.

RINA: Alo! Alo! Gospodin Novaković? Kako, još nije došao u kancelariju? (Nervozno ostavlja slušalicu.) To je užasno! To je nemoguće! Ja ću vas lepo moliti, rođače, da odete lično; ta nije daleko, ministarstvo građevina, da odete, znate, on već mora biti tamo,

zadržao se možda u kojoj drugoj kancelariji, ali je bez sumnje tamo. Nađite ga pošto-poto i recite mu neka sve ostavi, sve, i neka žuri kući.

ANTA: Ta doći će on u kancelariju, doći će za koji čas. Budite strpljivi.

RINA: Ne, ne, ne mogu biti strpljiva, ja ne mogu da izdržim ovo, ne mogu da izdržim, idite, molim vas!

ANTA (ustaje): Dobro! Da pođem!

RINA: Dodite vi sa njim!

ANTA: Da, da, to se razume. (Ode.)

VII

ANA, BINA

RINA (zvoni.)

ANA: Molim!

RINA (rasejano): Ovaj... šta sam ono htela, ne znam... zaboravila sam... Kad se setim, zvaću vas.

ANA (ode.)

VIII

MILE, RINA

MILE (dendi, napudrovan i nalickan, prilazi joj, grli je i ljubi): Šta mi radi moja Bubika?

RINA (padne mu glavom na rame): Ah, Mile, ja sam tako nesrećna. Tako nesrećna.

MILE: Ali zašto, grlice moja?

RINA: Nećeš verovati kad ti kažem... I ja još ne verujem, neću da verujem, ne mogu da verujem! To bi bilo užasno!

MILE: Ali šta je, zaboga? Ti si tako uzbuđena.

RINA: Stvar je tako neobična, tako fantastična, da ja ne umem da se snađem, ne umem da se priblerem, ne umem da mislim.

MILE (miluje joj ruku): Dakle, reci mi, šta je?

RINA: Zamisli, moj prvi muž, muž koji je izvršio samoubistvo davljenjem, pojavio se, živ je.

MILE (iznenađeno): Kako, kako? Živ? Koješta, to je nemoguće; ti, draga moja, imaš malu groznicu; eto, imaš i temperaturu, to se tebi pričinja u mašti, u groznici.

RINA: Znala sam da nećeš verovati? Da, da, nije za verovanje, pa ipak... možeš misliti, koliko je to mene uzбудilo.

MILE: Umiri se, Bubi, to ne može biti istina.

RINA: Istina je, o istina je; nešto mi kazuje da je istina; ne znam šta, ali nešto mi kazuje.

MILE: Ali, zaboga, njegov je leš nađen, utvrđen je identitet...

RINA: Bilo ih je tada koji su sumnjali i tvrdili da sve što je nađeno nije još dovoljan dokaz, ali tri godine nije se javljao; to je bio najveći dokaz.

MILE: Ti bi odista bila u teškom položaju kad bi sve to bila istina.

RINA: Morala bih mu se vratiti; zamisli, morala bih mu se vratiti. Ja sam sad tek u ovom novom životu po-znala šta znači to sreća u braku i sad zar da se vratim u bračno ropstvo. Izgubila bih i tebe, Mile! (Padne mu u zagrljaj i jeca.)

MILE: Budi hrabra, Bubi. Naći će se valjda izlaz iz svega toga, treba se posavetovati s kim!

RINA: Posavetovati? S kim ću se vraga posavetovati kad evo pola sata zvonim i tražim svoga muža, a njega nema u kancelariji, otišao je bog te pita kuda, a još nije stigao...

MILE (gleda u sat na ruci): Pre deset neće ni stići u kancelariju.

RINA: Tvrdiš; kao da pouzdano znaš?

MILE: Znam kao i ti što znaš. On u ovo doba, pred odlazak u kancelariju, uvek svrati kod Lidočke na kafu. To tako biva svakoga dana, sve otkako se Lidočka vratila iz Berlina.

RINA (ravnodušno): Bavi li se tamo dugo?

MILE: Dok ne posrće kafu, do deset otprilike.

RINA: Ko će to da sačeka, ja moram što pre s njim govoriti.

MILE: Madam Salev, susedka Lidočkina, na istom je spratu, ima telefon; ako želiš?

RINA: Ah, to ne, ne bih želela uznemiravati ga. Ne sme on ni slutiti da ja znam. U tome i leži harmonija našega braka što jedno drugo ne uznemiravamo.

MILE: Onda ti ne ostaje ništa drugo do strpljenje.

RINA: Strpljenje! Kao da je to tako lako biti strp-ljiv.

MILE: Najbolje nemoj misliti na to. Evo ja ću ti skrenuti misli na druge stvari. Draga moja golubice, ostao sam sasvim bez troška, mršav sam kao zimski komarac. Kroz dva-tri dana imam neka primanja, ali dotle, bi li mi mogla pozajmiti tako oko dve stotine dinara?

RINA (vadi iz kesice i daje mu): Ti si tako često u novčanim nepravilnostima.

MILE: Šta ću, šta mogu, otimam se koliko mogu, ali život je tako komplikovan!

IX

ANTA, FREĐAŠNJI

ANTA (ulazi): Nema ga, eto ti, nema ga!

RINA (Milu): Dakle, kao što vam rekoh, gospodine, moj muž i ako bi došao ne bi vas mogao primiti; ima izvesnih briga. Uostalom, najbolje će biti da ga po va-šem poslu potražite u kancelariji, on nerado prima kod kuće.

MILE (ljubi joj ruku): Tako ću učiniti, gospodo. Iz-vinite! Zbogom! (Ode.)

X

RINA, ANTA

RINA (pošto mu je krišom dobacila poljubac, obraća se Anti kad Mile ode): Ja ne znam zašto postoje kance-larije kad molioci i kod kuće uznemiravaju činovnike. Dakle, nema ga?

ANTA: Nije tamo.

RINA: Pa ipak, on je tamo!

ANTA: Sad idem otud.

RINA (uzima slušalicu i traži broj): Alo, alo! Ti si, Milane, je li ti si? (Anti.) Eto!

ANTA (iščudava se.)

RINA: Jesi li čuo što? Nisi ništa čuo? Pohitaj odmah kući! Nisi još ni seo? Nemoj ni sedati, molim te. Pohitaj, stvar je vrlo hitna i vrlo ozbiljna; ja ću izluditi očekujući te... Požuri, molim te! (Ostavlja slušalicu.) Evo ga ide!

XI

SPASOJE, ISTI

SPASOJE (novopečeni bogataš): Dobar dan želim! (Ljubi ruku Rini.) Izvinite, kucao sam dvaput. Ne želim da vas uznemiravam, svratio sam samo da vas umolim: moja bi ćerka htela da pogleda po radnjama štofove za venčanu haljinu, jer, znate već, venčani dan se približava. A ona to ne bi htela bez vas, ona tako veruje u vaš ukus da ne bi htela bez vas.

RINA (nestrpljivo): Da, samo, sad ne; imam prečih briga, zajedničkih briga, koje se tiču i vas.

SPASOJE: Mene?

RINA: Vi niste ništa čuli?

SPASOJE: Ne znam šta bih imao čuti?

RINA (Anti): Kako to, gospodin Anto, niko sem vas nije čuo?

ANTA: Ja nisam čuo, ja sam video.

SPASOJE: Šta si kog đavola video?

ANTA: Reći ću ti. Patiš li ti od srca?

SPASOJE: Da, nešto malo.

ANTA (zvoni): Razume se, to ti i pripada u tim go-dinama.

XII

ANA, PREDAŠNJI

ANA (dolazi): Molim.

ANTA: Ana, donesite čašu sveže vode.

ANA: Molim. (Ode.)

XIII

PREDAŠNJI bez ANE

ANTA (Spasiju): Sedi, molim te, jer stvar moram da ti saopštim pažljivo i izdaleka.

RINA: Ta ostavite se, molim vas, te vaše pažljivosti. (Spasiju.) Gospodin je beskrajan. Reći ću vam ja: čovek o kome svi znamo da je umro, da je pokojnik, čovek ko-jega smo sahranili, živ je.

SPASOJE (posrne i drekne): Ko to, ako boga znate?

ANTA: Onaj čiju si kuću na Terazijama i sve ostalo imanje ti nasledio.

SPASOJE: Ta idite, molim vas; ludost, kao da smo deca... koješta... otkud to može biti?

RINA: I ja ne mogu da verujem.

SPASOJE: Ko bi još tako što verovao i ko je, mo-lim vas, takvu glupost mogao izmisliti?

RINA: Meni je naš rodak, gospodin Anta, doneo vest.

SPASOJE: Ti?

ANTA: Ja.

SPASOJE: Šta ti piješ ovako izjutra?

ANTA: Ne pijem ništa, ali bih mogao sad ispiti ceo motor benzina i ne bi mi ništa bilo.

SPASOJE: Reci mi, molim te, kako si mogao na takvu glupu misao doći?

ANTA: Video sam ga, video sam ga svojim rođenim očima.

SPASOJE: Koga?

ANTA: Pokojnog Pavla Marića.

SPASOJE: Ama koga Pavla Marića?

ANTA: Onoga čiji si ti naslednik.

SPASOJE: Ama ostavi se ti toga nasledstva, već reci ti meni... Uostalom, nema šta da mi kažeš, nemam šta da te pitam. Reći ćeš mi glupost koja je nemoguća. Razumem i još kad bi rekao: "čuo sam", premda bih te ja i za to kaznio za prenošenje lažnih glasova, ali reći: "vi-deo sam", reći "video sam", to je prosto zločin.

ANTA (uporno): Video sam ga!

SPASOJE (nervozno): Opet on!

RINA: Možete misliti kako je tek meni bilo kad mi je gospodin saopštio.

SPASOJE: U, 'ajde da si kazao na primer: "Ugasilo se sunce", lepo, primam; što svetli mora se jednog dana ugasiti. Primam! Da si kazao, na primer: "Tutor te i te crkve progutao je toranj crkveni"; lepo, i to primam. Ima tutora koji gutaju crkvene prihode a kad im se proširi stomak, oni su kadri, razume se, da progutaju i toranj i svih pet zvona. Lepo, primam i to! Primam da je Dunav promenio tok i sad teče uzvodno; primam da je vlada re-šila da izvrši slobodne izbore; sva čuda na svetu primam, razumeš li, sva čuda, ali da si video čoveka koga smo mi pre tri godine sahranili, e to ne mogu da primim! I da te pita čovek zašto si potrčao to gospodi da saopštiš? (Ri-ni.) Mogu već misliti kako vam je bilo kad ste čuli?

ANTA: A možeš misliti kako je tek meni bilo kad sam ga video.

SPASOJE: Čujete li ga, on to, pa to.

ANTA: Verujte, kad sam ga video a meni se presekoše noge pa ne umem skoro da koračam. I odjedanput me svega obli znoj, pa onda kao da mi je neko tako ozno-jenom spustio krišku leda u košulju, poduhvati me jeza u leđima i počnem da dršćem.

SPASOJE: Ne znam šta imaš ti kog đavola da dršćeš?

ANTA: Kako šta, a onih deset hiljada dinara?

SPASOJE: Pa ti si se na sudu zakleo da si mu vra-tio tu sumu.

ANTA: Zakleo sam se, ne kažem da se nisam za-kleo, ali on tada nije bio živ, a sad je živ.

SPASOJE: Dakle, to tebe žulji?

ANTA: Pa to, dabome!

SPASOJE: Čekaj, molim te, sad ću ti reći. (Vadi iz džepa jednu knjižicu i prelistava je.) Ovo je krivični za-konik, ja tu knjigu uvek nosim sobom kao ručnu knjigu. Vrlo je korisna, čovek se mnogo čemu nauči iz nje. To su tako reći uputstva za život. (Našao je stranu.) E, evo, paragraf sto četrdeset četvrti, krivokletstvo. (Čita u sebi.) Dakle, godina dana robije i godina dana gubitka građan-ske časti. Može i više, ali na jednu godinu možeš onako sigurno da računaš.

ANTA: Ko to?

SPASOJE: Pa ti!

ANTA: Zašto ja?

SPASOJE: Pa za krivokletstvo.

ANTA: Ama kako ti to meni, robija. I to odmeravaš kao kilu šljiva ili luka. Robija, taman posla!

SPASOJE: I gubitak građanske časti.

ANTA: To već i ne marim, može se lepo živeti i bez građanske časti. Ali robija, gospodine, to je već nešto drugo. I ono što me buni, to je otkud ti, zašto ti to meni odmeravaš?

SPASOJE: Uostalom, ja bih čak i trebao da budem taj koji te tuži, jer ti si u stvari meni zajeo tih deset hi-ljada dinara.

ANTA: Gle sad!

SPASOJE: Meni, da! Kad je kreditor izvršio samoubistvo, obrazovana je masa i ti si dugovao masi, a ta masa pripala je meni u nasledstvo kao najbližem srod-niku.

ANTA: A, sad razumem što si se ti tako obradovao kad si čuo malopre da je Pavle Marić živ. Pa da, ko bi se obradovao ako ne bi ti kao najbliži rođak?

RINA (nervira se njihovim razgovorom): Ali, zaboga, vi govorite o svemu, samo ne o onome što je u ovom tre-nutku najvažnije.

ANTA: Pa da, gospodin meni: robija. Tako tek, ro-bija, kao da drugog zanimanja u životu nema nego ro-bija. I zašto ne bi gospodin zavirio malo u ta svoja uput-stva za život da i sebi odmeri koju godinu?

SPASOJE: Ja nisam nikome za jeo deset hiljada di-nara.

ANTA: Pa nisi, dabome! To je sitnica za tebe, ne-ćeš valjda da se prljaš za takve tričarije. Ali trospratna kuća na Terazijama, veliki plac kod železničke stanice i dva dućana u Kralja Petra ulici, to je već nešto.

SPASOJE: Pa šta hoćeš tim da kažeš?

ANTA: Tri krivokletstva, sedam lažnih uverenja, če-tiri advokata i nasledstvo. Pogledaj ti u ta tvoja uputstva, pa vidi šta tamo piše za takve slučajeve?

SPASOJE (cepti od uzbuđenja i sune na njega sa stegnutim pesnicama kao da bi toga časa da ga smrvi, uzdrži se i prilazi mu): To si sad rekao i nikad više!

XIV

NOVAKOVIĆ, ISTI

NOVAKOVIĆ (ulazi uzbuđen): Zaboga, zaboga, je li to moguće?

RINA (pohita mu u susret): Ti znaš?

NOVAKOVIĆ: Sad, na putu, sreo sam se sa gospo-dinom Tadićem i on mi kaže, video ga je, razgovarao je s njim. Nisam dotle ni sanjao zašto me zoveš.

ANTA: I ja sam ga video!

NOVAKOVIG: Baš video?

ANTA: Ovako kao što vas gledam.

SPASOJE: Pa to znači, gospodo, ne može čovek ni u smrt verovati? I smrt se prolagala. (Vadi iz džepa.) Mo-lim vas, je li ovo posmrtna lista ili nije?

ANTA (zaviruje): Jesi li i ti potpisan na njoj?

SPASOJE: Nije nego ti! Je li ovo posmrtna lista, pitam ja vas; jesmo li čoveka sahranili...?

ANTA: Parcela sedamnaesta, grob trideset deveti.

SPASOJE: Je l' lepo i pošteno sedeo tamo tri go-dine, je li? Pa otkud sad najedanput živ? I zar to može tako da bude? Zar to može kako ko hoće? Ja mislim da u uređenim zapadnim državama mora postojati o tome kakav zakon i po tom zakonu: ko je mrtav, taj je mrtav. Kod nas, međutim...

ANTA: Ne može država nikoga naterati da bude mrtav.

SPASOJE: Pa, to znači, ja nisam siguran da se jed-noga dana ne pojavi i moja pokojna žena, koja je umrla pre jedanaest godina. I dođe lepo, je l' pa: "Dobar dan", a ja njoj: "Dobar dan, izvolite!"

NOVAKOVIĆ: Nije ovde pitanje šta može da bude a šta ne može; nego, on je tu!

SPASOJE: Ali kako? Odakle? Je li ustao iz groba! Je li vaskrsao? Je li pobegao; s čega je pao: s drveta, s Meseca ili sa Marsa?

NOVAKOVIĆ: Kažu da je doputovao.

SPASOJE: Šta ima da doputuje od groblja dovde i kojim to vozom? Gospode bože, ja ne umem da mislim; to mi se prvi put u životu dešava da ne umem da mislim. (Sedne.)

RINA (Milanu): Zar ništa bliže nisi saznao?

NOVAKOVIĆ: Da, saznao sam, vele nije bio mrtav.

SPASOJE: Pa da, on će sad to da poriče.

NOVAKOVIĆ: Odseo je u "Ekscelzioru".

SPASOJE: Koja je to parcela?

NOVAKOVIĆ: U hotelu "Ekscelzioru". Eto, to je sve što sam saznao. (Seti se.) Ah, da, još nešto. Raspitivao se kod Radića i o tome gde ja stanujem; veli posetiće me.

ANTA: Vas?

NOVAKOVIĆ: Mene, ili... moju ženu, možda...

RINA (prestrašena): Mene? Zašto mene?

ANTA: Pa vi ste mu najpreči.

RINA: Ja?

ANTA: Pa da, jer vi ste, u stvari, sad njegova žena.

RINA (pritrči i zgrabi čvrsto muža): Milane, je l' isti-na što taj gospodin govori?

NOVAKOVIĆ (zbuni se): Ja ne znam! (Anti.) Na osnovu čega vi to tako govorite?

ANTA: Na osnovu Savete Tomić.

SPASOJE: Evo ti ga sad, kakva ti je sad ta Saveta Tomić?

ANTA: To je ona što se udala misleći da je udovica, a kad se vratio prvi muž, nju sud, po potrebi službe, bez putnih i selidbenih troškova, premesti iz drugoga u prvi brak.

RINA (uznemirena, Milanu): Je li to moguće?

ANTA: Kažu, tako je po zakonu.

NOVAKOVIĆ (hteo bi da uteši Rinu): Ja ne verujem da bi jedan zakon mogao služiti nasilju, jer to bi bilo nasilje.

RINA (grleći Milana): Ja neću da se rastanemo!

NOVAKOVIĆ: Budi mirna, Rina! Ne postoji zakon koji ruši srećne brakove.

SPASOJE (razmišljao je i slušajući njihov razgovor): Sve što vi govorite, sve je to sporedno, sasvim sporedno. Ovde je glavno i osnovno pitanje kako može jedan čovek, koga smo mi pre tri godine pošteno i srdačno sa-hranili, kako može taj i na osnovu čega...

XV

LJUBOMIR PROTIĆ, PREĐAŠNJI

LJUBOMIR (donosi nekoliko brojeva raznih novina. On je bleđ i vrlo zbunjen): Šta je ovo; šta je ovo zaboga!? (Seti se.) Pardon, gospodo! (Prilazi Rini i ljubi joj ruku. obraća se ostalima.) Šta je ovo?

RINA: Vama je rdavo?

ANTA (zvoni): Patite li od srca?

ANA (ulazi.)

ANTA (Ani): Čašu vode!

ANA (odlazi.)

LJUBOMIR (umoran i klonuo sede u fotelju): Ništa, ništa, bolje mi je, ništa. Šta je ovo, šta je ovo zaboga?

NOVAKOVIĆ: Ko vam je rekao?

LJUBOMIR: Ko? (Pruža mu listove.) Eto, pune su novine.

SVI (dreknu): Novine? (Razgrabe mu i svako otvara po jedan broj.)

ANTA: Au, ala su krupni naslovi.

SPASOJE (čita jedan naslov): Čujte samo, molim vas: "Mrtvi se dižu."

ANTA (čita): "A kad dođe suđeni dan smrti, mrtvi će se dići iz grobova."

NOVAKOVIĆ (čita): "U parceli sedamnaestoj grob-nica dvadeset deveta otvorila se i mrtvac se digao."

LJUBOMIR (čita): "Mrtvi ustaju, mrtvi govore."

ANA (donela je čašu vode.)

LJUBOMIR (ispio je vodu.)

SPASOJE: Ne nalazim da je stvar tako interesantna da bi joj novine morale toliku pažnju ukazati.

LJUBOMIR: Možete misliti kako mi je bilo kad sam na ulici saznao poražavajuću vest. Do tog časa nisam ni pojma imao. Čekajući na tramvajskoj stanici otvorio sam novine i privukao mi je pažnju upadljivi naslov: "Mrtvi ustaju, mrtvi govore!" Pročitah prve redove i na jedan mah me obli znoj!

RINA: Isto tako i mene.

LJUBOMIR: Obli me znoj po čelu, a ruke počеше da se hlade, zamagli mi se pred očima i ja se naslonih na zid.

SPASOJE (uzima ga pod ruku i odvodi na stranu. Poverljivo): Ne razumem ja, zete, što tebe ta stvar toliko uzbuđuje? Razumem sve ostale, ali tebe...? Šta si ti mo-gao imati sa pokojnim Marićem?

LJUBOMIR (nervozan, uzbuđen, još uvek): Ne mo-žemo sad o tome govoriti.

SPASOJE: To mora da je neka pozamašna suma?

LJUBOMIR: Da, tako nešto!

NOVAKOVIČ (uvek zadubljen u novine): E pa evo i tačnog opisa kako se sve to desilo. Čitav intervju.

SVI (pribiraju se oko Novakovića): Čitajte, čitajte!..

LJUBOMIR (odvojio se, sada potišteno, ali ipak prati tok čitanja.)

NOVAKOVIČ (čita): "Na pitanje našeg saradnika, je li to sve bilo prethodno smišljeno i po izvesnom planu izvedeno, gospodin Marić je odlučno odbio da je tu bilo ma kakve namere. On ovako objašnjava događaj: "Desio mi se sudbonosni događaj; žena mi je učinila grubu ne-pravdu i to mi je nanelo težak bol. Jer, ma i razočaran, ja sam tu ženu i u trenutku kada sam zbog nje patio..."

RINA: Molim te, pređi preko tih banalnosti.

NOVAKOVIČ: "Bio sam neobično uzbuđen, nisam znao šta ću da radim toga trenutka."

ANTA (Rini): Pati li on od srca?

SPASOJE: Ama ne prekidajte! Čitajte, molim vas!

NOVAKOVIČ (čita): "Kada sam hteo da donesem odluku, uplašio sam se od sebe. Uvideo sam da bih mogao doneti prenaplenu odluku zbog koje bih se docnije ka-jao. Tada mi pade na pamet da se udaljim, da pobežnem, da se uklonim iz sredine koja mi je sva izgledala odvratni saučesnik; da se usamim i priblerem i tad tek da donesem odluku šta ću i kako ću. Rešio sam se da otpu-tujem ne kazujući nikome kuda. Uostalom, ja i sam tada nisam znao; pošao sam na put ma gde. Kada mi je kon-dukter tražio kartu, ja je nisam imao; kad me je upitao, ja nisam znao dokle ću putovati. Najzad se odlučim za Beč, tamo će mi biti najprijetnije, jer poznajem Beč."

ANTA: Sasvim. I da se posle dva-tri dana vratio, sve bi bilo u redu.

SPASOJE: Ali, ne prekidajte, zaboga!... (Novakoviću.) Molim vas, čitajte dalje!

NOVAKOVIČ (čita): "U Beču sam odseo u jednom hotelu u blizini univerziteta i dva-tri dana sam sedeo usamljen, obuzet svojom brigom. Četvrtog dana sišao sam u Kertner ne bih li u onim kafanama gde uvraća ju naši mogao da se vidim s kim. Nisam nikoga našao, ali su o zidu visili beogradski dnevna listovi. Uzmem najnoviji broj jednog lista, otvorim i iznenadim se kad opazim svoju sliku. Već iz samih naslova saznam da sam izvršio samoubistvo davljenjem u Dunavu i pročitam puno de-talja o svome samoubistvu. Najpre sam se smejao, a zatim mi pade na pamet: "Gle, pa ovo bi mogao biti najsrećniji izlaz iz situacije. Važiti kao mrtav a biti živ."

SPASOJE: On to smatra kao najsrećniji izlaz iz si-tuacije. Hvala mu lepo!

ANTA: Pa on to sa svoga gledišta.

SPASOJE: Sa svoga dabome, ali imamo i mi svoje gledište. (Novakoviću.) Čitajte, molim vas, dalje!

NOVAKOVIČ (čita dalje): "Odlučih se dakle na to, i, kako je Beč nezgodno mesto, jer svakoga trenutka može čovek sresti poznanika, prvim vozom krenem u Nemačku, u Hamburg, i u okolini Hamburga, u jednoj fabrici, srećno nađem zaposlenje, gde provedem pune tri godine neopažen, jer se nigde van toga predgrađa nisam kretao."

SPASOJE: I da ga pita čovek što je napuštao tako srećno zaposlenje, što nije ostao tamo pa mir bog.

ANTA: Možda je čovek hteo da obide svoje imanje?

SPASOJE: Možda! A možda da i naplati svoja po-traživanja koja nisu naplaćena.

RINA (nervozno): Ja ne mogu, ja ne mogu nikako da se priblerem ni da se umirim.

SPASOJE: Pa dobro, koga smo mi sahranili?

NOVAKOVIČ: Odgovara on i na to pitanje.

SPASOJE: Šta kaže, boga vam?

NOVAKOVIČ (čita): "Na pitanje našeg saradnika ko je onda mogao biti davljenik na kome je bilo njegovo odelo, pri kome su bili njegovi dokumenti, gospodin Marić veli: "Mislim da će to biti moj bivši nadzornik na građevini, ruski emigrant Aljoša."

SPASOJE: Aljoša!?

NOVAKOVIĆ (nastavlja čitanje): "Toga dana kad ću ja poći na put, Aljoša mi je izjavio da ima samoubilačke namere, rekao mi je čak izrikom da će se u Dunav baciti. On je na sebi imao moje iznošeno odelo, on je pri sebi imao moja dokumenta. Samo je on mogao biti taj sa-moubica."

SPASOJE: Aljoša!?

ANTA: I ti si Aljoši položio venac na grob?

LJUBOMIR (očajan): Sad, dakle, znamo sve. Kao što vidite, situacija je očajna.

SPASOJE: Dabome da je očajna!

LJUBOMIR: Mi ovoga trenutka, u ovoj uzbuđenosti nismo ni kadri dogledati sve posledice.

ANTA: Nismo dabome! (Novakoviću.) Eto, na primer, vi biste ostali bez braka.

RINA (zagrlj čvrsto Milana): Ah, to ne, samo to ne!

ANTA (Spasiju): Pa, zatim, ti bi ostao bez imanja.

SPASOJE: A zatim ti bi otišao na godinu dana ro-bije.

ANTA: Opet! Kazao sam ti da sam na tu reč osetljiv.

SPASOJE: Hteo sam, znaš, samo da izložim sve po-sledice. Ali, ima jedna koja je teža od svih. To je go-spodin Đurić. Šta će tek reći na sve to gospodin Đurić?

NOVAKOVIĆ: No!

SPASOJE: Čovek koji je uložio sve svoje iskustvo, sav svoj ugled i veze u ogromno preduzeće u koje smo mi uložili kapital i znanje, šta će tek reći? Jer, ako bi se primilo takvo stanje, to jest, ako bi se priznalo da je Marić živ, celo bi se naše preduzeće iz temelja srušilo.

ANTA: To je još najmanje!

'SPASOJE: Najmanje? Kako najmanje? Jesi li čuo koji put za veliku finansijsko-tehničku grupu "Ilirija a. d."?

ANTA: Da, čuo sam, znam!

SPASOJE: To je, gospodine, grupa koja traži od dr-žave koncesiju za isušivanje svih močvara, podvodnih te-rena, jezera i uopšte svih vodenih taloga u našoj kralje-vini. To je jedan ogroman dvanaestogodišnji posao koji predviđa i ogromne tehničke objekte: najmanje deset velikih gvozdених mostova, oko stotinu betonskih mostova i veliki broj tunela i propusta. Ogromno nešto, razumeš li?

ANTA: Ne vidim samo kakve veze to ima?

SPASOJE: Kakve veze? Svi smo tu uneli što smo imali. Gospodin Novaković je, na razne takse i prethodne troškove, na izradu planova i druge stvari, uneo oko pola miliona dinara gotovog novca. Gospodin Protić, odnosno moj budući zet a sada verenik moje kćeri, izabran je za tehničkoga direktora celoga preduzeća. Da, gospodine, a to nije izabran zato što je moj zet, već kao stručnjak. Moj zet je pre dve godine štampao svoje veliko naučno delo "Melioracija tarizacije". To je delo napravilo ogrom-nu senzaciju. Na osnovu toga dela izabran je i za vanrednog profesora univerziteta, jer, gospodine, to nije delo samo obične naučne vrednosti, već je to jedna naučna revolucija u oblasti hidrotehnike po novim metodama rada koje su u njemu iznesene.

ANTA (zadivljen): Kako ti to naučno govoriš?

SPASOJE: Učio sam, gospodine, sve sam ja to na-učio napamet da bih mogao o toj stvari govoriti.

PROTIĆ (Spasiju): Ja vas molim, oče, ne govorite više o tome; govorite o čemu drugom.

SPASOJE: Hteo sam da mu objasnim.

ANTA: A kakve veze sve to ima sa tobom?

SPASOJE: Pre svega ta velika tehničko-finansijska konzorcija nema osnovnog kapitala. Sav kapital na kome je zasnovana konzorcija to je što joj je generalni direk-tor gospodin Đurić, brat ministrov.

ANTA: A Švarc i Rozendorf?

SPASOJE: Sware i Rozendorf to su obični trgovački agenti; jedan je agent neke fabrike automobilskih guma a drugi fabrike češljeva i drugih celuloidnih proizvoda. Reći ćeš zašto smo i njih uvukli u konzorciju, kad su obični agenti? Zato, gospodine, što našoj državi, našim novčanim zavodima i našoj čaršiji ne imponuje preduzeće u kome nije po jedan Švarc ili Rozendorf. I, najzad, mi njih i ne smatramo kao obične agente. Mi smo ih pro-glasili za predstavnike velikih inostranih kapitala. Švarc važi kao predstavnik belgijskih a

Rozendolf kao predstav-nik anglo-saksonske kapitala. Uostalom, nama i ne treba kapital, jer mi ćemo koncesiju, kad je dobijemo, verovatno i prodati, ali ono što nam treba to su prethodni troškovi i kaucija. Prethodne troškove podneo je gospodin Novaković, a kao kauciju ja sam dao svoju trospornu kuću na Terazijama.

ANTA: Pa tu kuću dao si kao miraz uz kćer.

SPASOJE: Da, ali privremeno je zalažem za kauciju. Eto, razumeš li sada situaciju? I zamisli sad, na sve to pojavi se jedan mrtvac, proguta tu kauciju i proguta celo preduzeće "Iliriju". Može li se to dozvoliti, recite, može li se to dozvoliti?

NOVAKOVIĆ (nervozno): Pa zato, zaboga, govorimo o tome a ne o "Iliriji".

SPASOJE: O čemu?

RINA: O njemu, o pokojniku. On može svakoga časa naići; svakoga trenutka kad se otvore vrata, ja zastrepim.

SPASOJE (zbunjen, ali kao pribira se): Pa... neka dođe...

NOVAKOVIĆ: Da, ali pitanje je kako ćemo se po-našati prema njemu?

SPASOJE: Kako? To je tako prosta stvar. Mi ne možemo priznati da je on živ; to bi bilo protiv naših interesa kad bismo mi priznali da je on živ. Ponašaćemo se, dakle, kao prema pokojniku.

ANTA: Kako to misliš: je l' da se prekrstimo kad ga vidimo?

SPASOJE: Ti možeš i da se prekrstiš, ali što se mene tiče, ja ću smatrati da on ne postoji. Ako dođe, smatraću kao da nije došao, ako me pozdravi, neću ga ni otpozdraviti; ne mogu se ja zadržavati sa mrtvacima. No, hvala lepo!

ANTA: A ako progovori?

SPASOJE: Neću mu odgovoriti.

RINA: Ja ću okrenuti glavu; ja ne želim da ga vidim.

SPASOJE: A mislite valjda da ja želim?

NOVAKOVIĆ: Vi mislite, dakle, da je najbolje ignorisati ga, potpuno ignorisati.

SPASOJE: Kao da ne postoji.

SVI (odobravaju.)

XVI

ANA, PREDAŠNJI

ANA (donosi vizit-kartu i predaje Novakoviću.)

SVI (prestravljeni): On?

NOVAKOVIĆ: On!

SVI (uznemireni su i gledaju tupo među sobom.)

NOVAKOVIĆ (prevrće kartu u ruci i razmišlja. Naj-zad odluči): Neka uđe.

ANA (ode.)

SPASOJE (jedva se odvaži): Za mene ne postoji.

SVI: Ni za nas. (Zauzimaju raznolike stavove. Spasoje prekrsti ruke na trbuh i zagleda se u tavanicu; Rina se sakrije iza leđa Novakovićevih; Protić seo u jednu du-boku fotelju, utonuo u njoj i zaklonio oči; Anta uzeo ma-ramu korsem da obriše nos, pa ga zabo u maramu i ne diže ga.)

XVII

PAVLE, PREDAŠNJI

PAVLE (ulazi i pogleda po svima): Dobar dan!

SVI (niko mu ne odgovara, niko ne okreće glavu. Ostaju u stavu u kome su bili.)

PAVLE (duža pauza, on ih posmatra i najzad ponav-lja): Dobar dan, želim!

SPASOJE (ne osvrćući se, gledajući i dalje u tava-nicu, savladan prgavošću): Čuli smo!

PAVLE: Mislio sam... očekivao sam...

SPASOJE (zaboravlja se): Šta ste kog đavola očeki-vali; niste valjda mislili da ćemo pasti u nesvest kad se pojavite?

PAVLE: To ne, dragi nasledniče, ali sam mislio predusrećete me radošću kojom se u porodici predusreću u takvim izuzetnim i neobičnim slučajevima. Vratio sam se, zaboga, iz mrtvih.

SPASOJE: To je vaša stvar!

PAVLE: Ne samo moja već i moje porodice. Zar se žena, supruga, neće obradovati povratku muža za kojega je mislila da je mrtav?

RINA (buni se i krije iza Milana.)

PAVLE (Spasiju): Ili vi, na primer, kao najbliži ro-đak? Kažu, vi ste na sudu dokazali da ste moj najbliži rođak, a vidim (vadi iz džepa svoju posmrtnu listu) i na posmrtnoj listi prilikom moga pogreba potpisali ste sa kao ucveljeni rođak. Tako blizak rođak kao vi morao bi se obradovati.

SPASOJE (zbunjeno): Morao bih, ne kažem da ne bih morao, ali ne mogu ja dozvoliti da se vi igrate sa mojim osećanjima. Čas vam padne na pamet da umrete, i ja treba da plačem; zatim vam padne na pamet da oživite, i ja treba da se radujem. Pa vi to tako možete terati doveka i onda ne treba, jel'te, ja ništa drugo da radim nego čas da plačem a čas da se smejem!

PAVLE (pogleda oko sebe): Pa onda, i ova druga gospoda. Moj drug i ortak, na primer...?

NOVAKOVIĆ: Mi smo se, gospodine, rastali još za vašega života!

PAVLE: Da, da, ali gospodin Anta, rođak moje žene. Najzad, preskočimo njega.

ANTA: Sasvim, preskočimo mene!

PAVLE: Ali moj mladi prijatelj, gospodin Protić, prema kome sam ja imao toliko ljubavi i poverenja i kome sam ja...

PROTIĆ (slomljen prilazi mu): Ja vas molim, gospo-dine, dozvolite mi da o tome nasamo govorimo.

PAVLE: Molim! Velite li vi, gospodine Anto, da na-samo govorimo?

ANTA: Rekli smo, mene ćete preskočiti.

PAVLE: A moja supruga možda?

RINA (trgne se kao pod ubodom, preživljuje težak momenat, i najzad promuklo šapuće): Izvolite se obratiti mome suprugu!

NOVAKOVIĆ: Gospodine, vaša bivša žena preudala se legalno za mene i mi danas živimo u jedinom srećnom braku. Ne vidim na osnovu čega vi toliko apostrofirate moju ženu i na osnovu čega joj se obraćate?

PAVLE: Na osnovu toga što sam živ.

SPASOJE: To treba, gospodine, dokazati! Ne može to tako; dođe ma ko i kaže: "Ja sam živ!" Istragom je utvrđeno da ste vi izvršili samoubistvo i prema tome vi ste mrtvi; vi ste pred zakonom mrtvi i vi ste za sve nas mrtvi. Sahraniли smo vas, i to svečano. Ja sam sa gospo-dom išao za sandukom, moj zet je držao govor, moja ćerka je šest nedelja nosila crninu, a ja sam vam položio venac na grobu; pa šta hoćete više; i šta bi vi mogli tra-žiti više?

PAVLE: Ja sam vam vrlo blagodaran na tolikoj pa-žnji!

SPASOJE: Davali smo vam četrdesetodnevni i godi-šnji pomen.

PAVLE: Vrlo sam vam zahvalan.

SPASOJE: E, pa šta biste, dakle, još? Mi smo sa svoje strane učinili sve što smo samo mogli. Šta hoćete još?

PAVLE: Ništa ja neću; došao sam da vam blagodanim za sve pažnje koje ste mi ukazali.

SPASOJE: Toga radi niste morali dolaziti.

PAVLE: Mislite, dakle, da mi nemamo o čemu više da razgovaramo?

SPASOJE: Ja ne vidim o čemu bismo mogli razgo-varati?

PAVLE: Zar vi ne vidite da se mojim dolaskom menja situacija? Da se upravo menja iz osnova ceo red stva-ri. O tome bismo imali šta da progovorimo.

SPASOJE: Ja ne vidim da se menja situacija a, najzad, ako vi nalazite da je izmenjena, ja ću vam dati prijateljski savet kako da se iz te izmenjene situacije izvučete.

PAVLE: Molim, rado ću vas čuti.

SPASOJE: Ako vaš dolazak ima da znači pretnju svima nama, onda vam moram reći da ste u zabludi. Mi-slite li vi da je to lako porušiti sve što je izgrađeno posle vaše smrti? Varate se! Za vas bi jedini izlaz iz situacije bio kad biste se vratili odakle ste i došli i pomirili se s tim da ste mrtvi.

PAVLE: Da, to bi bio jedini izlaz iz situacije, ali ima još jedan i ja sam se za ovaj drugi odlučio.

SPASOJE: A taj je?

PAVLE: Da ostanem ovde, među vama! (Opšti pokret negodovanja.)

NOVAKOVIĆ: To nije među nama, nego protiv nas!

PAVLE: Ako vi tako hoćete.

SPASOJE: To znači, gospodine... razmislite, još je-danput!

PAVLE: Tri godine sam ja razmišljao.

SPASOJE: O takvim stvarima nije dosta ni trideset godina razmišljati.

PAVLE: Oprostite, gospodo, što sam vas uznemirio. Meni je potreban bio ovaj susret pre nego što pođem dalje. Mislio sam da svakome posebno načinim posetu.

ANTA: Mene preskočite!

PAVLE: Ali utoliko bolje kada sam vas našao na okupu. Praštam se, gospodo. (Hoće da pođe.)

SPASOJE: Čekajte! Je li to vaša poslednja reč?

PAVLE (zastane): Moja poslednja reč: ja sam živ i ja hoću da živim! (Ode.)

SPASOJE i SVI (zapanjeni pogledaju među sobom.)

SPASOJE (prvi se pribere i viknu za njim iako je već otišao Pavle): Ali i mi hoćemo da živimo! Anto, po-trči za njim i dovikni mu: "I mi hoćemo da živimo; i mi hoćemo da živimo!"

ZAVESA

DRUGI ČIN

Lepo nameštena soba u Spasojevoj kući.

VUKICA, SPASOJE

VUKICA (ukusno obučena, svetlih manikiranih nok-tiju, počupanih obrva i raskošno obojenih usana. Sedi zavaljena na kanabetu raskalašno prebačene noge preko noge i pušeci cigaretu): Ne razumem zašto se od mene krije razlog?

SPASOJE: Ne krije se, dušo, ali je taj razlog takve prirode...

VUKICA: Mora da je to vrlo čudan razlog. Zakazati dan venčanja, objaviti to tako reći celom svetu, štampati i pozivnice, pa ujedanput obustaviti sve to... Pa to je čitav skandal! I zašto, zašto?

SPASOJE: Naišle su iznenadno vrlo velike brige.

VUKICA: Brige, brige, pa ti ih imaš uvek.

SPASOJE: Da, imam ih, al' ovo su, kako da kažem, izuzetne brige. Tiče se ove naše konzorcije. Naišli smo na jednu vrlo veliku smetnju kojoj se nismo nadali i svi smo zabrinuti, i tvoj verenik tako isto.

VUKICA: Da, i taj gospodin verenik. Do pre neki dan je po dva i tri puta dnevno dolazio; piljio mi u oči kao mače; govorio mi ljubazne reči i opisivao mi najlepšim bojama naš budući bračni život. A od prekjuče, jedva svrati po koji put i to nešto zbunjen, rasejan, ne ume ni da govori.

SPASOJE: Pa, kažem ti, sve nas je pritislila briga, zato nam i nije do venčanja sad. Ja hoću da mi venčanje moje jedinice bude najveseliji dan u životu... (Miluje je po kosi.) Strpi se samo, videćeš, sve će dobro, sve će lepo biti.

VUKICA: Još na sve to ti mi dovodiš tetka-Agniju.

SPASOJE: Ali ne dovodim je ja, zaboga! Srela me je juče pa veli: "Doći ću sutra da obidem Vukicu!" Nisam joj mogao reći: "Nemoj dolaziti, ne trpi te Vukica."

VUKICA: Ne trpim je, pa to ti je!

SPASOJE: Ali, dušo moja, moramo je trpeti. To je najpre moja sestra, od tetke doduše, ali tek sestra, a za-tim to je jedna vrlo bogata usedelica,

VUKICA: Pa? Jesam li joj ja kriva? Što se nije udala kad je trebala?

SPASOJE: Ne znam, ali ona je bogata. Doduše, ona se nosi mišlju da sve svoje imanje ostavi nekoj humanoj ustanovi; sve matore devojke, znaš, boluju od humaniz-ma, ali, ja mislim da će ona voditi računa i o tebi.

VUKICA (odlučno i kapriciozno): Ne trpim je!

SPASOJE: Ne razumem zašto je baš toliko ne trpiš? Šta ti je našao učinila?

VUKICA: Nesnosna mi je. Hoćeš li mi verovati, tata, da ni o čemu drugom ne razgovara, kad joj odem, do o prvoj bračnoj noći? Samo o tome, samo o tome; a uz to se još prenemaže i uzdiše.

SPASOJE: Ne treba joj zameriti; svak uzdiše za svo-jim idealom.

VUKICA: Pa zar bračna noć ideal?

SPASOJE: Ideal je, sine, sve ono što čovek ne može da postigne.

VUKICA: I sad ja da ispaštam zato što ona nije po-stigla svoj ideal!

ANTA, PREĐAŠNJI

ANTA: Dobar dan! Dobar dan, gospođice Vukice!

VUKICA: Dobar dan!

SPASOJE (Vukici): Ostavi nas za časak, imamo raz-govor baš povodom te naše brige.

VUKICA: Molim! (Ode.)

III

ANTA i SPASOJE

SPASOJE: Jesi li ga pronašao?

ANTA: Jedva! Nije on, znaš, saradnik koga lista ili da ima svoj list, pa da ga možeš lako naći.

SPASOJE: Nego?

ANTA: On je onako, dođe mu kao neki leteći novi-nar; on veli da je publicista. Piše, znaš, onako, ispod ruke.

SPASOJE: Pa takav nam i treba. Znaš li mu bar ime?

ANTA: Da, znam! Mladen Đaković. Kažu, niko kao on ne zna napisati tako oštro i strašno, da se onome koga napadne prevrću i dedine kosti u grobu. Niko kao on, kažu, ne ume tako od crnoga na napravi belo, a od beloga crno.

SPASOJE: Hoće li doći?

ANTA: Doći će još danas pre podne.

SPASOJE: Ali mu nisi govorio radi čega ga zovem?

ANTA: Bože sačuvaj. Učinio sam toliko da ga pro-nađem, ali, pravo da ti kažem, ne želim da se ja pletem u stvar. Ti znaš dobro da sam ja preskočen, pa zašto onda da se sam poturam pod sekiru?

SPASOJE: To što si preskočen, nemoj da računaš mnogo: ako se sručimo, sručićemo se svi, a i tebi tvoja godina ne gine.

ANTA (trgne se): Opet ti! Pa, majku mu, zar ne možeš jedanput da se otkačiš od te godine!

SPASOJE: Ja to onako uz reč.

ANTA: Nemoj ni uz reč, brate!

IV

AGNIJA, ISTI

AGNIJA (mladalački obučena i našminkana matora devojka. Ona donosi lep buket cveća): Dobar dan želim! (Rukuje se sa Antom pa sa Spasojem.) Kako, zar ti sam kod kuće?

SPASOJE! A, ne, tu je Vukica. (Na njenim vratima.) Vukice, 'odi, 'odi, 'odi ovamo, došla je tetka Agnija!

ANTA (digao se već ranije): Pa 'ajde ja da idem.

SPASOJE: Danas će doći, je li?

ANTA: Još pre podne.

SPASOJE: Dobro, pa uvrati.

ANTA: Hoću, zbogom gospođice Agnija!

AGNIJA: Zbogom!

ANTA (ode.)

V

SPASOJE, AGNIJA

SPASOJE: Ama šta radi to dete? Vukice!

AGNIJA: Nemoj je zvati, htela bih da progovorim s tobom.

SPASOJE: Šta imaš kog đavola da razgovaraš sa mnom, eto ti Vukice pa razgovaraj s njom.

AGNIJA: Htela sam da te pitam, znaš, za to odlaga-nje venčanja. Znaš li ti da se to napolju vrlo rđavo tu-mači?

SPASOJE: Šta se mene tiče kako se napolju tumači! Ostavi taj razgovor, molim te, razgovaraćemo drugi put o tome. Vukice, Vukice!

VI

VUKICA, PREĐAŠNJI

SPASOJE (kad Vukica naide): Gde si, dete, zaboga?

VUKICA: Dobar dan želim, tetka!

AGNIJA: Dobar dan! Slatko moje! (Ljubi je.) Ovo je za tebe. (Daje joj buket.)

VUKICA: Hvala, tetka!

AGNIJA: Pa kako je, kako je; jesi li već sita ra-dosti?

VUKICA: Oh! Da! (Razgleda buket.) Gle, kako je to lepo cveće!

AGNIJA: Sama sam ga birala kod cvečara. Htela sam da liči na jedan buket koji je meni tako draga uspomena.

VUKICA: Iz mladosti svakojako?

AGNIJA: Da... da... iz ranijih dana. Dobila sam, tada, takav isti buket sa vizit-kartom na kojoj je pisalo: "Cveću cveće."

VUKICA: To je tako lepo! A šta je pisalo s druge strane vizit-karte?

AGNIJA: Ništa! Samo ime: Sima Tešić, artiljerijski kapetan.

VUKICA: O, mogu misliti kako vam je to draga uspo-mena.

AGNIJA: Kako da ne! Drške od cveća iz toga bu-keta još čuvam...

VUKICA: A čime ste vi, tetkice, nagradili darodavca buketa za tu pažnju?

AGNIJA (ko bajagi zbunjeno): Čime? Ničim, čime bih ga mogla nagraditi?

VUKICA: Priznajte, priznajte ipak, morali ste ga tek nečim nagraditi?

AGNIJA (zbunjeno): Pa, bože moj... nagradila sam ga jednim ljupkim osmehom. Čime drugim miože devojkica nagraditi kavaljera? Ali ostavimo taj razgovor o prijatnoj prošlosti, razgovarajmo bolje o sadašnjosti, o buduć-nosti, o tebi. Jesi li se već odlučila kakvu ćeš venčanu haljinu praviti?

VUKICA: Nisam, ali na to neću ni da mislim, pošto je svadba odložena.

AGNIJA: Pa ako je odložena, odložena je momentano, ali će je biti. Je li, Spasoje?

SPASOJE (koji se zario bio u neko pismo, trgne se): Pa da, razume se!

AGNIJA: A na venčanu haljinu treba za vremena misliti. Danas ima tako mnogo tih modnih žurnala da je vrlo teško odlučiti se. Pa onda materijali. Dođi kod mene, toliko puta sam ti rekla, dođi kod mene, ja imam preko trideset mustara materija za venčane haljine. Dođi da razgledaš.

SPASOJE: A što će ti, boga ti, tolike mustre?

AGNIJA: Tako, birala sam, volela sam da pravim zbirku. Pa zašto ne? Jedan pravi zbirku poštanskih ma-raka, drugi zbirku novca, lula, starih satova, jelenskih ro-gova; što ne bih i ja imala svoju pasiju? Pravim zbirku mustara materija za venčanu haljinu; to je moja pasija.

VUKICA: Pa što zamerate, tata, tetki; bolje to no da zbira mačke k'o strina Jovanka.

SPASOJE: Ne zameram, samo ne razumem kako je ne mrzi da ide po radnjama i traži da joj se seku oni komadići krpa.

AGNIJA: Nemoj da kažeš, Spasoje, ima i to svoje draži. Udem u radnju i uputim se najstarijem pomoćniku. "Gospodine, ja bih želela da mi pokažete materije za venčanu haljinu!" Pomoćnik odmah napravi ljubazno lice i služi me s zadovoljstvom, misleći da sam ja srećna vere-nica. I to traje čitavih pola sata. Meni dosta i tih pola sata.

SPASOJE: Pa dosta!

AGNIJA (Vukici): Slatko dete moje, kako bih volela da mi pokažeš tvoje rublje i preobuke koje si spremila.

VUKICA: Pa pokazala sam vam već.

AGNIJA: Ako, volim opet da vidim. (Sapčujući joj.) Pravo da ti kažem, ja se ne slažem s tim da obučesh onu belu svilenu pižamu prve braćne noći; ja sam za liht pla-vu košulju.

VUKICA (ocu, očajno): Eto, kažem ja!

SPASOJE: Šta to?

VUKICA (zbunjeno): Kažem ja da moj verenik neće doći. (Pogleda u sat na ruci.) Koje je već doba a njega nema.

SPASOJE: Doći će! Nemoj biti nestrpljiva.

AGNIJA (zagrlj Vukicu i vodi je u sobu): Slatko ne-strpljenje! 'Ajdemo!

VUKICA (prolazeći kraj oca): Kažem ja!

AGNIJA i VUKICA (odu u sobu.)

VII

ĐAKOVIĆ, SPASOJE

ĐAKOVIĆ (robustan tip, aljkavo obučen): Dobro dan želim! Mislim da nisam pogrešio adresu?

SPASOJE: A s kim imam čast?

ĐAKOVIĆ: Ja sam Mladen Đaković...

SPASOJE: Ah, vi ste taj novinar?

ĐAKOVIĆ: Ne novinar, publicista!

SPASOJE (ponudi ga rukom da sedne): Mislio sam da je to svejedno.

ĐAKOVIĆ: Ne, gospodine. Novinar je vezan za list, za urednika, za izdavača; ja sam slobodan, pišem kad hoću i šta hoću: brošure, letke, pamflete i, uopšte, takve stvari.

SPASOJE: Da, to je ono što bi u ovom slučaju i tre-balo, i radi čega sam hteo sa vama da razgovaram.

ĐAKOVIĆ: Molim!

SPASOJE: Kažu da ste vi u polemici kadri dokazati da je crno u stvari belo a belo da je crno.

ĐAKOVIĆ: Sve se može osporiti i potvrditi, zavisi od moći logike. U čemu je, uostalom, filozofija starih grčkih filozofa Protagore, Isokrata i Eshila? Suština je njena u tome: da svako da sadrži u sebi svoje ne, a svako ne nosi u sebi svoje da. Sve zavisi od moći logike.

SPASOJE: Pa vi to imate, kažu.

ĐAKOVIĆ: Da, logika, to je moja moć! Bog, vidite, svakom čoveku daruje po nešto; vama je, na primer, dao pare, meni je dao logiku. On ne daje jednome sve a dru-gome ništa. Ne može on vama dati logiku i pare, je l' te; to dvoje ne ide zajedno. On je meni dao ovo, a vama ono i rekao: "Evo vam, pa vi sad se razmenjujte. Ti stavi gazda-Spasiju u službu tvoju logiku, a on će tebi staviti u, službu svoje pare."

SPASOJE: Kako: "staviti u službu svoje pare"?

ĐAKOVIĆ: Pa tako, ja ću to što vi želite lepo na-pisati, a vi ćete to što ja napišem lepo platiti, je l' tako?

SPASOJE (ustežući se): Pa, da!

ĐAKOVIĆ: Dakle, pošto smo se načelno sporazumeli, izvolite sad preći na detalje i izložite mi stvar. (Vadi pa-pir i pisaljku i sprema se da piše.)

SPASOJE: Stvar je u ovome: jedan je čovek umro pre tri godine i sahranili smo ga. Ja sam lično bio na pogrebu.

ĐAKOVIĆ: Bog neka mu dušu prosti!

SPASOJE: E, ali sad je potrebno i dokazati da je on mrtav.

ĐAKOVIĆ: Ništa lakše, izvolite mi samo reći u kom stilu želite da se to napiše?

SPASOJE: Kako u kom stilu?

ĐAKOVIĆ: Pa, mislite li visokim stilom, na primer: "Iščeznuće individuuma iz životne zajednice proizlazi iz neminovnosti procesa kome se sve pojave u prirodi potčinjavaju", ili želite da ja njemu prosto kažem: "Ti si, brate, umro!"

SPASOJE: Pa ovo je mnogo jasnije.

ĐAKOVIĆ: Reći ću mu, dakle: "Ti si, brate, umro, a da si umro evo ti dokaza: prvo i prvo, ti nisi živ."

SPASOJE (prekida ga): Ali on je živ.

ĐAKOVIĆ: Ko je živ?

SPASOJE: Pa taj što je umro.

ĐAKOVIĆ: Ja vas ne razumem?

SPASOJE: Dakle, on je u stvari umro, kao što sam vam kazao, i sahranili smo ga pre tri godine, ali sad se najedanput javlja da je živ.

ĐAKOVIĆ (zavrti glavom): Hm! Hm! Hm! To je već malo neobičniji slučaj! Imao sam prilike da dokazujem da je živ čovek koji leži već godinu dana u grobu. Bilo je potrebno da i mrtvi glasaju za izbore narodnih poslanika, al' to je drugo. Drugo je to dokazati da je mrtav čovek živ, a drugo da je živ mrtav.

SPASOJE: Znam, al' kad ima dokaza.

ĐAKOVIĆ: Kojih dokaza?

SPASOJE: Pa posmrtna lista, pogreb, grob.

ĐAKOVIĆ: Grob? Grob nije dokaz kad čovek postoji. Je li postoji on?

SPASOJE: Pa on kaže da postoji.

ĐAKOVIĆ: E, to je ono, vidite, a njemu se u ova-kvom slučaju mora verovati.

SPASOJE: Pa, dobro, zar vaša moć logike ne može nekako da dokaže da on ne postoji?

ĐAKOVIĆ (razmišlja): Hm! zaista težak problem, sem kad bi se nešto poslužili Ajnštajnovom teorijom.

SPASOJE: A kakva je to teorija?

ĐAKOVIĆ: Po Ajnštajnovoj teoriji sve su pojave u životu relativne. Moglo bi se, dakle, uzeti da je taj čovek samo relativno živ.

SPASOJE: Kad bi to moglo nekako na osnovu koje druge teorije?

ĐAKOVIĆ: Dobro, 'ajde da predemo na drugu teoriju. Kažite vi meni otvoreno ovo: taj čovek vama smeta ako je živ! Kvari vam račune, ne?

SPASOJE (snebiva se): Pa, kako da kažem!

ĐAKOVIĆ: Kazali ste već; dosta mi je da vas razumem. Dabome, teško je to vraćati ono što je čovek već nasledio.

SPASOJE (teško uzdahne): Teško!

ĐAKOVIĆ: E, lepo! Sad smo načisto i sad ja vidim jasno celu situaciju. I ako se o svemu ozbiljno razmisli, biće prerano kada da se o tome piše. Pardon, to je samo moje mišljenje al' ako vi želite, ja ću pisati; samo, znate, pisanje će izazvati i odgovor, pa onda ako iznesete stvar na sva zvona, to će vas vrlo brzo odvesti pred sud, a meni izgleda u ovome slučaju da vi imate sve razloge da izbegnete sud.

SPASOJE: Pa da, šta će mi sud?

ĐAKOVIĆ: E, pa zato, vidite, bolje je da vi tu stvar uredite nekako izbegavajući javnost. Ja, verujte, nemam računa da vam dajem ovakav savet, jer kad bih napisao, ja bih vam mnogo više naplatio; ovako za savet moram se zadovoljiti i sa hiljadu dinara.

SPASOJE (zgrane se): Kako? Hiljadu dinara za nepisanje?

ĐAKOVIĆ: I tu još nije uračunat honorar za ćutanje.

SPASOJE: Kakvo ćutanje?

ĐAKOVIĆ: Pa, gospodine, recite vi meni, šta meni smeta sad, kad sam već ušao u samu tajnu, da bacim je-dan letak: "Mrtvi su ustali, živi se spremaju da ih po-novo sahrane."

SPASOJE (preneražen): Nećete valjda?!...

ĐAKOVIĆ: Dakle, vidite šta vredi moje ćutanje, a ja vam ne tražim više od hiljadu dinara za sve to.

SPASOJE: Dobro, dobro, daću!

ĐAKOVIĆ: Lepo, sporazumeli smo se. Savetovao sam vam da ne čačkate i ne stavljate na velika zvona. Dobro!... Ali, vi ne možete sedeti skrštenih ruku, vi morate nešto činiti...

SPASOJE: Pa da!

ĐAKOVIĆ: E, i u tom pogledu daću vam jedan savet.

SPASOJE: Opet hiljadu dinara?

ĐAKOVIĆ: I dve i tri i četiri... ali ja neću da vas ucenjujem, zadovoljiću se samo sa hiljadu dinara, što sa onom prvom hiljadom čini dve hiljade.

SPASOJE (uzdahne): Dve hiljade dinara?!

ĐAKOVIĆ: Dve, dabome, ali slušajte me najpre pa ćete videti da vredi. Vi, porodica... ja mislim da ste vi porodica sa dotičnim živim mrtvacom?

SPASOJE: Da!

ĐAKOVIĆ: Skupite se, dakle, svi i oglasite za luđaka tu osobu, koja blagodareći sličnosti sa pokojnikom... je li sličan?

SPASOJE: Kao pljunut.

ĐAKOVIĆ: Dakle, oglasite ga za luda i uputite ga na posmatranje. Udesite zatim što treba, - tome ne treba da vas učim, - i on će biti proglašen za luđaka. Verujte, kod nas je lakše proglasiti čoveka ludim no pametnim. Dokaz vam je, gospodine, što sam i ja bio tri meseca u ludnici.

SPASOJE: Vi?

ĐAKOVIĆ: Da, pred izbore narodnih poslanika na-šlo se da sam lud; posle završenih izbora našlo se da sam pametan.

SPASOJE (zabrinut): O tome se vašem predlogu da razmišljati.

ĐAKOVIĆ: Razume se da se da razmišljati i sad uvi-đate, valjda, da nisam precenio?

SPASOJE (seti se): Ah, da! (Teška srca vadi iz port-felja dve hiljadarke i daje mu ih.)

ĐAKOVIĆ (ustaje): Hvala, gospodine, i kad god vam zatrebam ja vam stojim na raspoloženju, bilo da što napišem, bilo da vam kakav koristan savet dam.

SPASOJE: Hvala!

ĐAKOVIĆ: Ne želim više da vas uznemiravam. Zbo-gom, gospodine!

SPASOJE: Zbogom!

ĐAKOVIĆ (ode.)

VIII

AGNIJA, VUKICA, SPASOJE

AGNIJA (izleti iz Vukićine sobe): Ukus, ukus, ukus! U svakoj sitnici, to ti se mora priznati.

VUKICA: Sad ne možete reći da vam nisam sve po-kazala?

AGNIJA: Ah, da, sve, sve, sve! Boga mi, dete, ti ćeš biti retka mladica tako lepo opremljena. I to sve sama; nisi htela ni mene da zoveš da ti pomognem.

VUKICA: Nisam htela da vas uznemiravam.

AGNIJA: Ali, zašto, zašto, kad znaš da je spremanje svadbene opreme moja najmilija zabava.

SPASOJE: Pa zvaćemo te već, ima još da se sprema, a ima i vremena.

AGNIJA: Pa ima, dabome, kad je već odloženo venčanje.

SPASOJE: Ama što si okupila to pa to!

VUKICA: Nemojte mi, tetka, molim vas, ni pominjati to venčanje. (Ode levom stočiću i nade tamo sebi neku zabavu.)

SPASOJE: Pa, dabome, najbolje je ne pominjati ga.

AGNIJA (prilazi Spasiju poverljivo): Spasije, ne mogu, znaš, pred detetom da ti kažem, a napolju se neke čudne stvari, šapuću.

SPASOJE: Znaš li ti, bogati, šta se o tebi šapuće?

AGNIJA: Iju!

SPASOJE: Ako ti ne znaš, ja znam i ja nikad nisam došao da ti kažem to što se šapuće o tebi, pa nemoj ni ti meni kazivati šta se šapuće o meni.

AGNIJA: Ja to u najboljoj nameri.

SPASOJE: Nemoj ni u najboljoj nameri.

AGNIJA: Dobro, dobro, nikad više! (Prilazi Vukici.) Pa nemoj, dušo, zaboraviti kad ti bude gotova ona drap haljina; htela bih da vidim kako izgleda.

VUKICA: Ne, neću zaboraviti.

AGNIJA (poljubi je, zatim pruža ruku Spasoju): Pa ne zameri, Spasoje! Zbogom! (Ode.)

IX

VUKICA, SPASOJE

VUKICA (pošto je ispratila Agniju, klone u fotelju umorna): Uh!

SPASOJE: Pravo kažeš; uh!

VUKICA: Ne mogu da izdržim, pa to ti je.

SPASOJE: Ni meni nije lako, ali šta ćeš...

VUKICA: I da znaš šta ona sve raspituje, ta to je užasno.

SPASOJE: Ja, dušo, očekujem posetu brata gospo-dina ministrovog. Imamo poverljive razgovore, pa bih te molio, kad naiđe, da nas ostaviš same.

VUKICA: Razume se, ti znaš da ti ja nikad ne dosa-đujem u takvim prilikama. Uostalom, ja i inače imam da nastavim jedno pismo koje sam još juče počela da pišem. (Polazi, ali u tom trenutku otvaraju se zadnja vrata i na-ilazi Ljubomir. Vukica se zaustavlja.)

X

LJUBOMIR, ISTI

VUKICA: O, kakvo iznenađenje! Kakvo iznenađenje!

SPASOJE: Baš dobro te si naišao; ja već nemam moći da te branim pred tvojom verenicom.

LJUBOMIR (pošto je poljubio Vukicu u ruku i sa Spasojem se rukovao): Zar sam toliko kriv?

VUKICA (Spasoju): Čuješ li ga, tatice, on to naziva krivicom? (Ljubomiru.) To nije krivica, to je zločin. Za-nemariti verenicu kao što vi to činite, navići verenicu na dve i tri posete dnevno, pa ujedanput to razrediti; navići verenicu na tople i nežne razgovore pa ujedanput preći u profesorsku rasejanost, dozvolićete da je to težak zločin.

LJUBOMIR: Pa, zaboga, oče, što se vi žalite da me ne možete odbraniti kad znate zašto to sve tako biva?

SPASOJE: Kažem joj, to su izvesne brige koje su naše zajedničke, ali koje će proći, proći će. Ja njoj nikad o tim stvarima ne govorim. Šta će joj?

LJUBOMIR: Ne bih hteo da ostanem krivac u očima svoje verenice.

SPASOJE: Znaš šta, idi ti tamo s njom u sobu pa se brani; verenici se uvek lakše odbrane u četiri oka.

LJUBOMIR: Da, tako je! (Uzme Vukicu za ruku i odlaze u njenu sobu.)

XI

SPASOJE, SOFIJA

SPASOJE (zvoni.)

SOFIJA (ulazi): Molim!

SPASOJE: Sofija, ja očekujem posetu jednog gospo-dina. Kad on bude došao, brinućete se da nas niko ne uznemirava. Ma ko bio, recite da nisam kod kuće.

SOFIJA: Razumem, gospodine! (Odlazi i vraća se.) Gospođa i gospodin Novaković.

SPASOJE: A, oni? Neka izvole!

SOFIJA (propušta Novakovićive pa ode,)

XII

NOVAKOVIĆ, RINA, SPASOJE

NOVAKOVIĆ: Dobar dan želim.

SPASOJE: Dobar dan! (Rukuju se.) Otkud vi tako iznenada?

RINA: Nimalo iznenadno. Obećala sam gospođici Vukici da ću ovih dana doći da zajedno obiđemo izvesne radnje.

SPASOJE: Ah, da, ona mnogo polaže na vaš ukus, samo...

NOVAKOVIĆ: I, zamislite, sad i ja moram da idem po radnjama.

SPASOJE: Što vi?

NOVAKOVIĆ: Moja žena ne sme ni koraka od kuće sama.

RINA: Zamislite da se sretnemo, ja ne znam šta bih radila.

SPASOJE: Dakle, bićete i jedno i drugo pošteđeni. Pošto sam odložio venčanje, to sam obustavio i sve ku-povine... Ima za to uvek vremena. Ali ste vi i inače uvek dobro došli, Vukica će vam se radovati.

RINA: E, onda 'ajdemo k njoj malo. (Htela bi da pođe.)

SPASOJE: Samo za časak. Hteo bih nešto da vas zapitam. Vi rekoste, ići ćete advokatu da se konsultujete?

NOVAKOVIĆ: Bio sam!

SPASOJE: Pa?

NOVAKOVIĆ: Advokat potvrđuje da je moj brak pojavom prvoga muža odista anuliran, i da se moja žena mora vratiti svome prvom mužu.

RINA: To bi bilo užasno; to bi bila najsvirepija ka-zna!

NOVAKOVIĆ: Advokat veli da bi jedini izlaz bio, kada bi prvi muž poveo brakorazvodnu parnicu, razveo se sa ženom pa se ja posle ponovo venčao sa njom. I ja, pravo da vam kažem, mislim takvu ponudu da učinim njemu.

SPASOJE: Kome njemu?

NOVAKOVIĆ: Pokojniku.

SPASOJE: Da ga umolite da povede brakorazvodnu parnicu!

NOVAKOVIĆ: Pa da, šta će mu žena koja ga ne voli?

RINA: Ja ne bih mogla preživeti to da mu se vratim.

SPASOJE: Čekajte, molim vas! Nije to tako prosta stvar kao što vam izgleda. Da bi mogao voditi brakoraz-vodnu parnicu, on treba da je živ.

RINA: Pa živ je!

SPASOJE: Živ je, znam ja da je živ, al' mi to ne smemo priznati. Zna li šta znači to priznati mu zakon-ski da je živ? To znači da se svi mi sručimo na osuđeničku klupu, to znači da svi mi, ni krivi ni dužni, na pravdi boga stradamo.

RINA: Znae kako je, gospodin-Blagojeviću, kad lađa tone, svako sebe najpre spašava.

SPASOJE: A tako vi smatrate stvar? Svako sebe! Pa dobro, onda neka svako sebe i gleda. Samo, nemojte požaliti ako ja pre doplivam do obale nego vi.

NOVAKOVIĆ: To vi kao da nešto pretite, gazda-Spasoje?

SPASOJE: Ne pretim, ali eto, vi kažete kad lađa tone, a zaboravljate da će sa tom lađom potonuti i vaših pola miliona gotovog novca.

NOVAKOVIĆ (trgne se): Ne mislite valjda...?

SPASOJE: Mislim, mislim. Vi zaboravljate da u ovoj celoj stvari vaš brak nije najvažnija pojava.

NOVAKOVIĆ: Ne zaboravljam, samo...

SPASOJE: E, kad ne zaboravljate, a vi budite strp-ljivi. Ja danas, na primer, imam važan razgovor sa jed-nim vrlo merodavnim gospodinom. U njegovu se pomoć ja vrlo mnogo nadam.

NOVAKOVIĆ: Pa razume se da ćemo biti strpljivi.

SPASOJE: Idite lepo kod Vukice u sobu, tamo je i njen verenik, pa se zabavljajte, a meni ostavite da bri-nem i vašu brigu. Izvolite, izvolite. (Rini, prateći je.) Boga vam, gospođa Rina, utičite i vi na Vukiou da se umiri, vrlo je nervozna što je odloženo venčanje.

RINA: Oh, da, da!

RINA i NOVAKOVIĆ (odu u Vukičinu sobu.)

XIII

SOFIJA, SPASOJE

SOFIJA (dolazi spolja): Jedan gospodin.

SPASOJE: Nije ti rekao ko je?

SOFIJA: Ja mislim da je taj gospodin što ga oče-kujete.

SPASOJE: Ah, pa da! Pusti ga odmah!

XIV

PAVLE MARIĆ, SPASOJE

SPASOJE (kad spazi Marića na vratima, neprijatno se iznenadi): Ah, vi? Otkud vi?

PAVLE: Zar moja pojava još uvek tako iznenađuje?

SPASOJE (malo zbunjeno): Nisam očekivao.

PAVLE: Osetio sam potrebu, pre no što pristupim izvesnim merama, da još jedanput progovorim sa vama, i to u četiri oka.

SPASOJE; Ne vidim o čemu bismo imali da razgo-varamo.

PAVLE: Ako vi nalazite da nemamo o čemu da raz-govaramo, ja još manje imam potrebu za taj razgovor. Ja sam samo želeo da izbegnem javni skandal.

SPASOJE; Pa kad ste hteli da izbegnete javni skan-dal, što ste onda uopšte i dolazili; što niste ostali tamo gde ste bili?

PAVLE: To mi je bila namera. Mislio sam da uredim stvar sa rukovanjem mojim imanjem, da uredim još neke odnose pa da se vratim.

SPASOJE: Sta imate da uredite stvar sa rukovanjem vašega imanja; ta je stvar, uređena.

PAVLE: Da, vi ste stvar uredili, to Vam priznajem, ali je potrebno da je i ja sa svoje strane uredim.

SPASOJE: Kažite vi meni, kad, smo već ovako u četiri oka, biste li vi pristali da mi iskreno i prijateljski razgovaramo; onako otvoreno, licem u lice?

PAVLE: Zašto ne?

SPASOJE: Onda izvolite sesti. (Nudi ga cigaretama.)

PAVLE (seda u fotelju i zagleda je): To je ona fotelja iz moje radne sobe.

SPASOJE: Nećete valjda reći da su i cigarete vaše? (Pošto je i sam pripalio i seo.) Hoćete li hteti iskreno da mi otkrijete svoje namete? Mislim, hoćete li mi reći šta mislite preduzeti i šta mislite činiti?

PAVLE: Reći ću vam, zašto ne. Nema u mojim namerama ničega što bi se moralo prikriti. Tako, na primer, što se tiče gospodina Milana Novakovića koji mi je pre-oteo ženu i što se tiče moje žene koja me je duboko uvredila...

SPASOJE: Tražićete razvod braka, to već znam.

PAVLE: Ne, neću tražiti razvod braka; ostaviću to pitanje uvek otvoreno; ostaviću ih da žive u braku koji nema zakonske osnove.

SPASOJE: Ostavićete ih da večito strepe za svoj srećni brak.

PAVLE: A srećni su zaista?

SPASOJE: Tako oni kažu,

PAVLE: No, pa zašto bih ja to kvario?

SPASOJE: A što se tiče onoga sa deset hiljada di-nara?

PAVLE: To je najmanje, o tome ću na kraju misliti.

SPASOJE: Pa jest, pravo kažete, jer on, u stvari, nije vas ni oštetio nego mene.

PAVLE: Kako vas?

SPASOJE: Pa kad se posle vaše smrti obrazovala masa kod suda, pozvani su svi dužnici da polože masi svoje dugovanje. Da je on tada položio, ta bi suma meni pripala kao nasledniku mase.

PAVLE: Dakle, ostaviću vam ga, pa ga vi progonite. Nije pravo da vas toliko ošteti.

SPASOJE: Dobro, a... (ne ume da nađe zgodnu for-mu pitanju)... ovaj... šta sam ono hteo da kažem? A, kako mislite da se odnosite prema meni?

PAVLE: To je stvar najčistija i najjasnija. Nasledili ste me, jer je sud bio u zabludi da sam ja mrtav, a po-što sam ja živ, pada samo sobom to nasleđe, i vi ćete se iseliti iz ove kuće i predati mi je kao i sva ostala imanja.

SPASOJE: Gle, molim te!

PAVLE: Tako će, razume se, biti ako kod vas sret-nem potrebno razumevanje; ako ne, onda ću poći dru-gim putem. Optužicu vas da ste lažni naslednik; moj advokat već pribira podatke o lažnim uverenjima i lažnim svedocima koje ste vi priveli sudu dokazujući da ste mi bliski rođak, iako smo mi, to vi najbolje znate, rod samo po tome što je vaša majka bila žena nekakvog rođaka moje majke. I tada će, razume se, parnica dobiti sasvim drugi oblik.

SPASOJE (zabrinuto razmišlja): Hm! Hm! Hm! To, dakle, mislite?

PAVLE: Da, to!

SPASOJE: Al' to bi, gospodine, bio u najmanju ruku zločin, to što vi mislite da radite. Zna li vi da sam ja ugledan i uvažen član društva; da sam ja...

PAVLE (prekida ga): Pardon, ja ne mislim da vam uzimam ugled, već samo imanje; ugled vam ostavljam.

SPASOJE: Boga vam, jesu li svi pokojnici tako na-ivni kao vi, ili ste vi to izuzetno! A šta je ugled nego imanje; oduzimate li mi imanje, oduzeli ste mi i ugled.

PAVLE: Da, sećam se, jer pre nego što ste prisvojili ovo imanje, vi ste bili niko i ništa.

SPASOJE: Razume se da sam bio niko i ništa.

PAVLE: Da, da, sećam se.

SPASOJE: I sad razumete valjda što se ja bunim protiv vaše pojave i zašto ne mogu priznati da ste živi.

PAVLE: Razumem, da, razumem, ali šta ćete; teško je naći ma kakav izlaz koji bi za vas bio podesan.

SPASOJE: Ima ga, i vi da ste kojom srećom došli pravo meni, stvar bi već odmah, prvoga trenutka, bila rešena.

PAVLE: Radoznao sam kakav?

SPASOJE: Mi smo kazali, razgovaraćemo iskreno. Dakle, reći ću vam. Ja imam jedan vrlo dobar plan po kome ni ja ni vi ne bismo bili oštećeni.

PAVLE: Da ga čujem!

SPASOJE: Pre svega ostalog, vi pristupate razvodu braka sa vašom bivšom ženom. Pomoći ćemo vam svi, ja ću vam dati materijal koji je dovoljan za tri brakoraz-vodne parnice.

PAVLE: Pa onda?

SPASOJE: Onda, kad ste oslobođeni svoga prvog braka, vi ćete zaprositi moju ćerku i ja ću vam je dati. Što me gledate tako čudnovato? Zaposićete moju ćerku i ja ću vam je dati, a kao miraz dajem vam celokupno imanje koje je nekad bilo vaše.

PAVLE: Interesantan predlog; na taj način ja bih bio svoj sopstveni zet.

SPASOJE: Na taj način bilo bi sačuvano imanje i ugled moj i vaš.

PAVLE: I u tom slučaju vi biste priznali da sam ja živ?

SPASOJE: Da, u ovakom izuzetnom slučaju.

PAVLE: Ne razumem nešto samo; vi nudite kćer koja je verena?

SPASOJE: U tome baš i možete videti kolika je žrtva koju ja činim. Zamislite, imati za zeta jednog profesora univerziteta, proslavljenog naučnika, velikog naučnog pi-sca i sve to žrtvovati, dozvolićete da nije mala stvar.

PAVLE: Ja mislim da je žrtva i veća, jer to dvoje mladih izvesno vezuje ljubav, a vi biste i to razorili.

SPASOJE: Pa da, i to!

PAVLE: Jer kad biste vi i izgubili imanje koje ste zetu obećali kao miraz, on bi izvesno ostao veran veridbi sa vašom ćerkom?

SPASOJE (malo zbunjeno): Pa da... izvesno, jer to je jedan vrlo čestit čovek, verujte, to je jedan redak ka-rakter.

PAVLE: Verujem vam! A kad bi taj "redak karak-ter" izgubio katedru profesora univerziteta i izgubio ime naučnika, vaša bi ćerka izvesno ostala verna svojoj veridbi?

SPASOJE: E, to je već u pitanju.

PAVLE: Onda ste vi odista u teškom položaju, jer to vam se može desiti.

SPASOJE: Šta mi se može desiti?

PAVLE: Pa to da izgubite zeta, ne zato što bi vas on napustio, već zato što bi vaša gospodica ćerka napu-stila njega.

SPASOJE: Ja vas ne razumem.

PAVLE: Zar vam vaš zet nije nikad ništa govorio o zločinu koji je učinio prema meni?

SPASOJE: Nikad ni reči! A kakav zločin, o kakvom zločinu vi to govorite?

PAVLE: Ja njegovom postupku ne umem drugo ime da izaberem.

SPASOJE: Je li velika suma koju vam duguje?

PAVLE: Veća no što bi se mogla zamisliti.

SPASOJE: Pobogu, šta je taj čovek s tolikim novcem učinio?

PAVLE: Nije reč o novcu; reč je o delu koje se ne da novcem odmeriti.

SPASOJE: Ne razumem.

PAVLE: Trebalo je da vas vaš zet upozna s tim, jer vi u ovome trenutku treba da znate svu težinu svog po-ložaja.

SPASOJE: Moga položaja? Zašto moga?

PAVLE: Videćete zašto. Vaš zet je bio nekada moj mladi prijatelj; ja sam ga iz školske skamije uveo u ži-vot; umeo je da steče i moju naklonost i moje poverenje. Kada sam pošao na put, ja sam tome mladom gospodinu poverio na čuvanje veliki rukopis moga naučnoga rada na kome sam punih sedam godina kapao. On se, čim se uverio da sam umro, i pošto me je eventualno ispratio do groba, vratio zadovoljan sa pogreba i štampao je moje delo pod svojim imenom.

SPASOJE (zatetura se od iznenađenja): Kako... zar ono delo???!

PAVLE: Da, ono delo na osnovu kojega je on dobio katedru na univerzitetu, na osnovu koga je on proglašen naučnikom, na osnovu koga je on postao direktor te vaše "Ilirije", na osnovu koga je postao zet i na osnovu koga ste mu vi dali toliki miraz.

SPASOJE (očajno hukne i klone u fotelju zarivši glavu u ruke. Posle izvesne pauze on diže glavu i pita tiho i nepouzvano): Možete li vi to dokazati da je tako?

PAVLE: Razume se!

SPASOJE (pribira se i diže): To znači vi ste rešeni?

PAVLE: Rešen sam, idem pravim putem.

SPASOJE (promisli se časa pa se ohrabri i diže se): Zna li vi da se i na pravom putu može naići na pre-pone?

PAVLE: Na sudu će se i te prepone savladati.

SPASOJE: Mislite? (Šeta uzbuđeno, hteo bi kao da kaže nešto pa ne zna šta će.) Ja ne znam upravo šta da vam kažem.

PAVLE: Ja mislim ništa više; obavešteni smo do-voljno i ja i vi!

SPASOJE: Ta ono, obavešten sam, ne mogu reći da nisam obavešten...

PAVLE: E, onda prestaje potreba za svaki dalji raz-govor. Inače sam vas i suviše zadržao; zbogom, gospodine rodače!

SPASOJE (jedva čujno): Zbogom!

PAVLE (ode.)

XV

LJUBOMIR, SPASOJE

SPASOJE (gleda za njim kao čovek koji ne zna šta će i odakle će poći; najzad prilazi vratima Vukicine sobe i dovikuje): Ljubomire! Ljubomire!

LJUBOMIR (dolazi.)

SPASOJE: Bio je ovde Marić, sad je izišao.

LJUBOMIR: Šta hoće?

SPASOJE? Čudne mi je stvari kazao, vrlo čudne stvari.

LJUBOMIR: Izvesno nešto interesantno, sa onoga sveta?

SPASOJE: Ne, već sa ovoga sveta. On tvrdi da si ti svoj naučni glas i ugled ukrao.

LJUBOMIR: Ne razumem kako se glas i ugled može ukrasti; to nije tabakera ili kišobran.

SPASOJE: Nije, ali on tvrdi i veli da ima za to do-kaza, da ti je dao na čuvanje svoj rukopis a ti, pošto si ga otrpao do groblja, vratio se i štampao delo pod svo-jim imenom.

LJUBOMIR (cinički): A šta sam trebao da radim, da li da i rukopis strpam u grobnicu i s njim sahranim?

SPASOJE: Dakle, znači ti ne sporiš, ti, u stvari, priznaješ...

LJUBOMIR: A vi možda nalazite da je to zločin? Verujte da nije, jer tako to biva u životu; od mrtvoga se otima ono što se može. Neko mu otme ženu, neko delo, a neko kuću i celokupno imanje. Šta ko stigne!

SPASOJE (ujede se za usne): Pa... ipak, ima neke razlike. Na osnovu takve otimačine ti si postao profesor univerziteta; na osnovu toga što si profesor univerziteta, ja sam ti dao kćer i ogroman miraz...

LJUBOMIR: Sve je to isto, nema nikakve razlike. Na osnovu toga što ste vi oteli imanje postali ste bogat čovek; na osnovu toga što ste bogat čovek vi ste tražili i našli zeta profesora univerziteta. Verujte, sve je to jedno isto.

SPASOJE: Ti govoriš tako bezobrazno, zaboravlja-jući sasvim na dužno poštovanje prema ocu svoje verenice.

LJUBOMIR: A ne, oče, nikada ja ne zaboravljam to dužno poštovanje; ali ja mislim, ovo je čisto poslovan raz-govor.

SPASOJE: Pa poslovan, jeste poslovan. (Seti se.) A "Ilirija"?

LJUBOMIR: Šta "Ilirija"?

SPASOJE: Pa ti si direktor... To preduzeće je svetskog značaja... Ako ti oduzmu katedru, ako izgubiš glas naučnika...?

LJUBOMIR: To će biti manje štete po to preduzeće no ako vi izgubite imanje koje važi kao kaucija kod države.

SPASOJE (klonuo): Jeste, tako je! (Uzdahne.) Tako je! (Ućuti oborene glave.)

LJUBOMIR (posle izvesne pauze): Imate li još što sa mnom da razgovarate?

SPASOJE: Ništa više!

LJUBOMIR: Ako me ipak zatrebate, ja ću biti ovde kod svoje verenice. (Ode.)

XVI

SPASOJE, SOFIJA

SPASOJE (klonuo u fotelju duboko se zamisli.)

SOFIJA (dolazi): Jedan gospodin.

SPASOJE (trgne se i obasja mu se lice nadom): Ah, to je on. (Užurbano.) Neka uđe, uvedi ga odmah, neka uđe.

SOFIJA (odlazi i propušta gospodina Đurića.)

XVII

ĐURIĆ, SPASOJE

ĐURIĆ: Dobar dan, želim!

SPASOJE (sav blažen): Dobar dan, gospodine Đuriću. Baš u dobar čas ste došli, u dobar čas! Izvolite, mo-lim vas, sedite!

ĐURIĆ (sedajući): Dakle, radoznao sam, jeste li po-stigli što?

SPASOJE: Ništa. S tim čovekom ne može se ništa lepim postići.

ĐURIĆ: A razgovarali ste?

SPASOJE: Da, bio je ovde, došao mi je kao naručen; razgovarali smo opširno i sasvim otvoreno.

ĐURIĆ: Šta veli?

SPASOJE: On ne samo što ne pristaje ni na kakav sporazum, nego još i proširuje svoje napadačke namere.

ĐURIĆ: Preti?

SPASOJE: To već, da meni preti oteti imanje, to već je poznato, ali sad preti i mome zetu.

ĐURIĆ: A čime njemu?

SPASOJE: Nećete prosto verovati, veli: "Srušiću ga, oduzeću mu katedru na univerzitetu." Prikazaće ga kao lažnog naučnika. Molim vas, taj čovek tvrdi da je on napisao ono naučno delo, a da ga je moj zet pod svojim potpisom štampao.

ĐURIĆ: Oh, to je teška optužba, i to u najgorem tre-nutku. Stvar "Ilirije" se ovoga časa nalazi pred sednicom ministarskog saveta; svaki trenutak može nam doneti koncesiju, a koncesija predstavlja milione... milione!...

SPASOJE (zanosno): Milione!

ĐURIĆ: I u takvom jednom času kad već dogledamo te milione...

SPASOJE (nastavlja): ...da dođe jedan nasilnik, da otme moju imovinu koja služi kao kaucija; da sruši jed-noga zeta, odnosno ne zeta, nego jednoga direktora preduzeća.

ĐURIĆ: Valja o toj stvari ozbiljno razmisliti.

SPASOJE: Ja vas molim, razmislite i za mene; verujte, ja nisam više kadar razmišljati.

ĐURIĆ: Vidite, celu stvar ne treba posmatrati sa jednoga ličnoga gledišta kao što to vi činite. Stvar zahteva da se posmatra sa jednog širega, tako reći državo-tvornoga gledišta. Zar ne vidite vi u celoj ovoj pojavi izvestan sistem, sistem sa rušilačkim tendencijama? Taj

se čovek zavukao tamo negde, u neki tajanstveni kut Evrope, u neku fabriku veli, a ja bih rekao u neku in-ternacionalnu razoračku celiju. Ko zna čemu se on tamo naučio; ko zna kakve su mu sve ideje zamaglile zdrav razum? Zar ne vidite na šta on udara? Na sve što je svetinja. Zar ne vidite da on preti da poruši upravo ono na čemu društvo počiva? Pođite, molim vas, redom, pa gledajte na šta on udara? Hoće da poruši onom čoveku brak...

SPASOJE: I to jedan srećan brak!

ĐURIĆ: A brak je, gospodine, jedan od prvih osnova društva. I, šta dalje, hoće da preotme imovinu, privatna imovinu!

SPASOJE: I to još moju imovinu.

ĐURIĆ: I najzad hoće da unizi, da obori, da zgazi autoritet. U svome rušilačkom besu on hoće da svuče s vi-sine jednog naučnika.

SPASOJE: Gospode bože, meni je sad tek prasnulo pred očima; sad tek ja jasno doглеdam prave namere toga čoveka!

ĐURIĆ: Da, da, gospodine, tako treba posmatrati ovu stvar. A kada se tako posmatra, onda se da jasno sagle-dati da ova pojava sadrži u sebi jednu opasnost šireg obima.

SPASOJE: Opasnost, razume se da je to opasnost!

ĐURIĆ: I briga koja u ovom času vas tišti ne može i ne sme ostati samo vaša briga; to je briga celoga dru-štva, to je briga i same države, ako hoćete.

SPASOJE: Pa hoću dabome! Nek država primi na sebe tu brigu.

ĐURIĆ (Pauza. Razmišlja): A sad, recite vi meni, treba li u takvim slučajevima dati zakonu reč? Je li za-kon kadar da dogleda onu širu opasnost koja se krije iza rušilačkih namera obučenih u forme zakonske?

SPASOJE: Ne!

ĐURIĆ: Jer, šta će uraditi zakon? Evo šta: "Ovo je moja greda i ja molim zakon da mi se vrati." Zakon kao zakon, nema gde pa veli: "Tvoja je greda, uzmi je!" Ali šta će biti ako je na toj gredi nazidana kuća, zar zato da bi ti dobio jednu gredu, treba da se poruši cela kuća? Šta je veće, šta je važnije, pitam ja vas: kuća ili greda?

SPASOJE: Kuća!

ĐURIĆ: Tako je! I sad zamislite "Iliriju" kao kuću, jer to je jedna organizacija, zasnovana na širokim osno-vama, i sad dođe neko i kaže: "Dajte mi moju gredu." Da gredu, ali ako mi gredu izvučemo, srušiće nam se cela "Ilirija" na glavu.

SPASOJE: Užasno!

ĐURIĆ: Još ako je... imate li vi slučajno telefon?

SPASOJE: Eto vam ga pri ruci.

ĐURIĆ (odlazi telefonu i traži broj): Alo, alo... To je gospodin šef kabineta? Jeste li vi, gospodine Markoviću? Ovde je Đurić. Dakle? (Posle saopštenja koje čuje, lice mu se obasja radošću.) Hvala! Velika hvala! (Napu-šta slušalicu i ide Spasoju raširenih ruku uzvikujući): "Ilirija!" "Ilirija!" (Zagrlj ga čvrsto.)

SPASOJE: "Ilirija"?

ĐURIĆ: Da!

SPASOJE: Svršeno?

ĐURIĆ: Da!

SPASOJE (poleti mu u zagrljaj): "Ilirija!" Milioni! (Na jedan mah se trgne.) A greda?

ĐURIĆ: Kakva greda?

SPASOJE: Ona što može da se izvuče pa da padne kuća?

ĐURIĆ: Ne brinite; sad smo na konju. Svršićemo i to; dodite još danas k meni! Ja moram samo do mini-starstva; hoću očima da vidim ministarske potpise. Do-đite još danas, smisliću već ja dotle ili, bolje reći, ja već imam izvestan plan; ne brinite! Zbogom! (Ode.)

SPASOJE: Zbogom! (Prati ga do vrata.)

XVIII

SPASOJE, RINA, NOVAKOVIĆ, LJUBOMIR, VUKICA

SPASOJE (vraćajući se od vrata, trlja zadovoljno ruke, šapćući): "Ilirija!" "Ilirija!" (Odlazi Vukičinim vra-tima.) Deco, gospodo, ovamo, ovamo!

SVI (dolaze): Šta je?

SPASOJE (razdragano): "Ilirija!" "Ilirija!" "Ilirija!"

XIX

ANTA, PREDAŠNJI

ANTA (upadne zadihan): Dobar dan! Gospode, go-spodo, važno saopštenje. Pati li ko od vas od srca? (Od-leti zadnjim vratima, Sofiji.) Pet čaša vode! Stvar je, go-spodo, prijatna, ali moram iz obazrivosti početi izdale-ka...

SPASOJE: Hoćete valjda da nam saopštite da je dobijena koncesija za "Iliriju"?

ANTA (razočaran): Dakle, znate? (Ode zadnjim vra-tima.) Sofija nije potrebna voda!

SPASOJE: Da, gospode i gospodo, milioni su dobi-jeni, to jest, koncesija je dobijena. 'Odite, 'odite svi na moje grudi...

ANTA (pritrči mu u zagrljaj.)

SPASOJE (gurne Antu): Ama ne vi; akcionari, ova-mo na moje grudi, braćo i sestre, akcionari. (Zagrlj sve ukoliko može i kliče.) "Ilirija!" "Ilirija!"

ZAVESA

TREĆI ČIN

Radna soba kod Spasoja.

I

SPASOJE, SOFIJA

SPASOJE (stoji kraj stola i otvara poštu,)

SOFIJA (donosi jedno pismo.)

SPASOJE (uzimajući ga): Od koga?

SOFIJA: Ne znam, doneo jedan dečko.

SPASOJE (otvara pismo, čita u sebi i mršti se. Čita ponovo i gunda): Dabome! Znao sam ja to! Dabome da sam znao! (Sofiji.) Je li tu taj dečko?

SOFIJA: Jeste, čeka odgovor.

SPASOJE: Pa da, čeka odgovor; razume se da čeka odgovor, a to znači da ja treba da odgovorim, je li?

SOFIJA: Ja ne znam, gospodine.

SPASOJE: Pa ko će drugi, nego ja? Moram odgovoriti; mogu se ja buniti koliko hoću, al' moram odgovoriti. (Vadi iz portmonea i odbrojava pet stotinarki, pa ih stav-lja u jedan koverat koji lepi.) Na, daj mu odgovor kad već moram odgovoriti.

SOFIJA (primi pismo i odloži, ali na vratima zastaje): Jedan gospodin!

SPASOJE: Koji je to?

SOFIJA: Ne znam, ne poznajem.

SPASOJE: Neka uđe!

SOFIJA (povlači se i propušta Mila.)

II

SPASOJE, MILE

MILE (sa kožnom torbom pod pazuhom klanja se i pruža pismo.)

SPASOJE (otvarajući pismo): Opet pismo. O, brate, šta su okupila ta pisma od jutros? (Čita potpis.) A, ovo je od gospođe Rine!

MILE: Da, gospođa me je uputila k vama.

SPASOJE (pročita pismo): A tako? E milo mi je, izvol'te, izvol'te, sedite, mladiću.

MILE (sedne.)

SPASOJE: A, vi ste, kako mi gospođa piše, pisar kod advokata Petrovića.

MILE: Da!

SPASOJE: Tom se advokatu obratio takozvani Pavle Marić, da ga zastupa?

MILE: Da, da povede krivični postupak protivu vas.

SPASOJE (trgne se): Protivu mene? Kako protivu mene? Zašto protiv mene! A vama je stvar, izgleda, bliže poznata?

MILE: Da, ja radim po tom predmetu.

SPASOJE (uznemiren): Šta radite? Kako radite? Re-cite mi, molim vas, u čemu je stvar. Hoće da digne tužbu, velite? Pa dobro neka digne, ali zašto protivu mene? To mi recite, zašto baš protivu mene?

MILE: Ne samo protivu vaš, četiri tužbe.

SPASOJE (nudi mu cigaretu): Kakve četiri tužbe?

MILE: Vas tuži što ste mu lažnim dokazima kod suda prigrabili imanje. Traži povraćaj imanja i podiže krivičnu optužbu protivu vas.

SPASOJE: Gle, molim te! Krivičnu!? A one ostale tri?

MILE: Jednu protivu gospodina Milana Novakovića za preljubu i narušavanje braka.

SPASOJE: To sam već mislio, a treću?

MILE: Treću protiv profesora univerziteta gospodina Ljubomira Protića za krađu rukopisa i objavljivanje isto-ga pod svojim imenom!

SPASOJE: Ala je taj zapeo! A četvrtu optužbu?

MILE: Protivu nekoga Ante Milosavljevića za krivo-kletstvo.

SPASOJE: Pa zar ni njega nije preskočio? A vi, ovaj, šta sam ono hteo da kažem, pa je l' to onako sasvim oz-biljno, tužbe?

MILE: Bogami, moj šef kad je razgledao materijal, uzviknuo je: "Poklaću ih kao piliće!"

SPASOJE: Koga će poklati kao piliće?

MILE: Pa vas!

SPASOJE: Šta ima on mene da kolje i zašto, molim vas, baš mene da kolje?

MILE: On to misli onako figuralno.

SPASOJE: Ne volim ja te stvari ni figuralno. Uosta-lom, kažite vi meni, je l' on već podneo te tužbe?

MILE: Ne, nije, sad ih radi, pa ću ih onda ja pre-pisati.

SPASOJE: Vrlo dobro! Vrlo dobro! Vi ćete ih, dakle, prepisivati! A i vi možete onako da otegnete prepisiva-nje, zar ne? Nama je potrebno da se ta stvar malo otegne.

MILE: Da, ja sam već dao reč gospođi Rini da ću otezati,

SPASOJE: Vrlo dobro! Vrlo dobro! Verujte, mladiću, bićemo vam vrlo blagodarni i gledaćemo na nekakav na-čin da vam se odužimo.

MILE: To bi najbolje učinila, ja sam to već govorio gospođi Rini, kada biste me, recimo, uzeli u službu u vaše društvo "Ilirija". Vi ćete izvesno imati potrebe za više činovnika?

SPASOJE: Razume se! A vi imate od kvalifikacija?

MILE: Da... kako da vam kažem... imam nedovr-šenu gimnaziju; imam nedovršenu trgovačku akademiju, imam nedovršenu srednju tehničku školu; imam nedovr-šeni pravni fakultet...

SPASOJE: Uopšte niste dovršeni. Uostalom, i šta će vam, za vas je najbolja kvalifikacija to što vas poznaje gospođa Rina.

MILE: To je, znate, jedno slučajno poznanstvo.

SPASOJE: Pa da, slučajno, tako sam i mislio. Da-kle, ja vam rado obećavam službu, samo, razume se, kad društvo počne rad. To neće biti tako brzo, ali čim počne rad.

MILE: A dotle?

SPASOJE: Dotle? Dotle strpljenje!

MILE: Da, svakojako, samo, znate, ja imam tako skromnu platu kod gospodina advokata, a život je tako skup.

SPASOJE: Ah, da!... Sad razumem. Vi biste izve-sno želeli da budete nagrađeni za uslugu koju ćete nam učiniti?

MILE: Bože sačuvaj, to nikako; ja to činim čisto iz pažnje i poštovanja prema gospođi Rini. Druga je stvar kad bi mi ponudili kakav mali zajam, to da, to bih pri-mio bez pogovora, ali nagrada, to bi bila uvreda.

SPASOJE: A koju sumu predstavlja ta uvreda?

MILE: Odnosno taj zajam?

SPASOJE: Pa da, to mislim.

MILE: Ja nikad nemam običaj da tražim više no što mi odista treba. Meni bi momentano trebalo, recimo, pet stotina dinara.

SPASOJE (vadi nevoljno novac iz džepa): Toliko naj-više, ne bih vam zasad ni mogao dati više. (Daje mu.)

MILE (primajući): Samo, molim vas lepo, to ne treba da zna gospođa Rina.

SPASOJE: Razume se. Ono što znate vi i gospođa Rina, ne treba da znam ja; ono što znamo ja i vi, ne treba da zna gospođa Rina. To se u računici, čini mi se, zove pravilo trojno.

MILE (smeje se): Da, da! Dakle, ja ću vas stalno izveštavati o tome kako se stvar razvija kod advokata. (Po-lazi.)

SPASOJE (prateći ga): I otezati stvar, otezati koliko god možete.

MILE: Sluga sam ponizan! (Ode.)

III

ANTA, SPASOJE

SPASOJE (čita ponovo Rinino pismo i smeška se.)

ANTA (dolazi s praga): Evo me!

SPASOJE: E, nađe li?

ANTA: Pa nađo', dabome!

SPASOJE: Je l' onako k'o što sam ti rekao?

ANTA (daje mu kuvertić): Evo!

SPASOJE (vadi iz kuvertića neku fotografiju): Jeste, sasvim dobro! Gde nađe, boga ti!

ANTA: Ne pitaj, muke sam video. Obišao sam sve fotografe, one što slikaju za pasoše, i preturao, preturao, preturao po nekim kutijama punim slika i naposletku, eto, našao sam.

SPASOJE: Vrlo dobro!

ANTA (sedajući): Ali, mislim se nešto... zar, zaboga, u ovolikoj kući nema njegovih fotografija?

SPASOJE: Bilo je, ali meni treba ovaj format za pasoš.

ANTA: A gledao sam usput i lokale za kancelarije "Ilirije". Našao sam dva-tri, ali dve sobe.

SPASOJE: Malo je to. Nama samo za činovništvo treba četiri sobe.

ANTA: A imaćete veliko činovništvo?

SPASOJE: O, pa posao će biti ogroman.

ANTA: Pa dobro, zar za mene nema tu posla?

SPASOJE: Nemaš, brate, pare, a tu su potrebne pare. Eto, da nisi zajeo onih deset hiljada dinara, mogao bi za taj novac da kupiš akcije...

ANTA: Ne moram ja biti akcionar.

SPASOJE: Nego?

ANTA: Onako, neko nameštenje. Ja sam u ovoj državi jedini nezaposleni penzioner, a ne može se reći da nisam sposoban.

SPASOJE: Sposoban si, ne kažem da nisi i hoćeš da potrčiš, ali, pravo da ti kažem, malo je nezgodno da ti budeš nameštenik takvog jednog preduzeća.

ANTA: Zašto?

SPASOJE: Pa... zbog onog.

ANTA: Koga onog?

SPASOJE: Pa zbog onog tvog krivokletstva.

ANTA: E, to jest, to ti priznajem, ja i ti nismo za takva preduzeća.

SPASOJE: Ti, brate, ti, a ne ja.

ANTA: Pa mislim, znaš, zbog onih lažnih svedoka i falsifikovanih uverenja.

SPASOJE (plane): Rekao sam ti, jedanput za svagda, da to više ne pominješ.

ANTA: A što ti meni pominješ?

SPASOJE: Drugo sam ja a drugo ti. Zakleo si se krivo, pa šta? Ko si i šta si sad! Niko i ništa, imaš u džepu koliko ti treba za tramvaj i to ti je sav kapital. Drugo je to da si ti od onih deset hiljada što si mi ih zajeo napravio sto hiljada, pa od sto dvesta, od dvesta četiri stotine i tako dalje! Drugo je to, imam da ti skinem kapu i nikad da ne pomenem krivokletstvo. Šta je to kri-vokletstvo kad ti stojiš na osam stotina hiljada kapitala? Ceo svet ima da ti skine kapu, a nikom ni na pamet da ne padne krivokletstvo.

ANTA: To jest, evo tebi svi skidaju kapu.

SPASOJE: Skidaju, dabome, i u tome i jeste razlika između tebe i mene.

ANTA: Pa jest, tako je, samo, vidiš, ja mislim trebaće vama u preduzeću i takvih ljudi kao što sam ja.

SPASOJE: Možda će i trebati, ali nekako, brate, nisi čovek srećne ruke, pravo da ti kažem, nisi srećne ruke.

ANTA: Po čemu opet nisam?

SPASOJE: Eto našao si mi onog publicistu!

ANTA: Pa šta?

SPASOJE: Pa to, uzео mi dve hiljade dinara prekjучe, a vidi danas šta mi piše. (Vadi pismo iz džepa.) Slu-šaj šta mi piše od jutros. (Čita.) "Poštovani gospodine, sa-znao sam pouzdano da će ovih dana sve novine pisati nadugačko i naširoko po onoj stvari. Materijal im daje sam onaj koji po vašem uverenju nije živ. Ako bi novine to objavile, one bi mi otele kapital koji ja već imam u ruci ili, bolje reći, otele bi mi zalogaј iz usta. Da ih pretečem, ne ostaje mi ništa drugo do da još noćas ispišem brošuru i sutra po podne da je pustim u prodaju. Ili to ili da se uzdržim, ali uzdržavanje bi bilo veliko požrtvovanje s moje strane, a požrtvovanje se danas vrlo skupo plaća. Ja bih, u svojoj skromnosti, mogao biti zadovoljan i sa hiljadu dinara." Evo!

ANTA: Pa šta si radio?

SPASOJE: Podvalio sam mu. Poslao sam mu pet sto-tina.

ANTA: Hoće li biti dosta za uzdržavanje?

SPASOJE: Dosta je, nego! Ti bi se uzdržavao i za dvadeset dinara, pa neće on za pet stotina.

ANTA: A to što kaže za novine, i ja sam čuo.

SPASOJE: Šta si čuo?

ANTA: Čuo sam da je Marić zvao sve novinare kod sebe i čuo sam...

SPASOJE: A nisi čuo i da je zvao advokata?

ANTA: Šta će mu advokat?

SPASOJE: Podneo je tužbu, tužio je tebe.

ANTA: Zašto mene?

SPASOJE: Za krivokletstvo.

ANTA: A što samo mene, zar nikog drugog?

SPASOJE: Tužio je i nas ostale, ali to nije krivično. Tužio je onoga da mu je oteo ženu, tužio je mene da sam mu oteo imanje, a to, brate, nisu krivična dela. Tebe tuži za krivokletstvo, a to je najmanje godinu dana robije.

ANTA (nervira se): Znam, kazao si mi, koliko puta si mi već kazao. (Zabrinuo se.)

SPASOJE: Kao što vidiš, nije te preskočio.

ANTA: Nije, a baš je mogao.

SPASOJE: Mogao je, ne kažem da nije; mogao je i mene da preskoči, ali eto nije hteo!

ANTA (češe se): O, majku mu, baš mi se ne ide u 'apsu.

SPASOJE: Ne ide se ni meni, prijatelju! Misliš ti to je lako: ove godine idem u Karlsbad; ove godine idem na Bled, a ove godine idem u 'aps. Ne ide se ni meni.

ANTA: Pa dobro, šta ćemo sad?

SPASOJE: Imamo, bogami, da zapnemo. Ja ću da primam na sebe sud a ti primi na sebe novine. Iz ovih stopa potrči, prodi sve redakcije, idi od urednika pa do onoga što savija novine, reci im neka se strpe, samo dva-deset i četiri časa neka se strpe, pa će sutra već dobiti materijal za jednu ogromnu senzaciju. Tako im reci i čim što uspeš, dođi da me izvestiš.

ANTA (diže se i kao hteo bi da pode): A ovaj... ono kod suda?... Ne volim nikako s tim sudom da imam posla.

SPASOJE: Rekao sam ti, ono ću ja da guram i već sam preduzeo potrebne korake.

IV

AGNIJA, PREDAŠNJI

AGNIJA: Dobar dan, želim. Gle, i vi ste tu, prijatelj-Anto, baš dobro. Htela sam i inače da vas potražim da vam kažem: ja sam onu stvar sasvim drukčije čula no što ste mi vi pričali.

ANTA: Može biti, može biti, ali to ne menja stvar.

AGNIJA: Dakle, nije tačno da je pokojni Marić imao mladež više leve usne.

ANTA: Dobro, pristajem; nije imao, samo, molim vas, mene izvinite, nemam kad da razgovaramo, imam vrlo hitna posla. Je li, Spasoje, da imam hitna posla?

SPASOJE: Da, da! Idi odmah!

ANTA (Agniji): Izvinite, molim vas! (Ode.)

V

AGNIJA, SPASOJE

AGNIJA: A i s tobom imam da razgovaram, Spasoje.

SPASOJE: O čemu?

AGNIJA: O tome što se napolje govori. Moram ti reći, brine me, brat si mi.

SPASOJE: Šta ti imaš, molim te, moju brigu da brineš?

AGNIJA: Kako da ne? Eto, srela me je juče gospođa Draga Mitrović pa me pita: "Ama zašto je to gospodin Spasoje najedanput odložio venčanje svoje kćeri, kad su sve pozivnice za svadbu štampane. Ima tu nešto!"

SPASOJE: Moja će se ćerka venčati kad je meni volja a ne kad je gospa-Drage volja, a pozivnice je lako i po drugi put štampati.

AGNIJA: I nije to samo gospođa Draga. Jaoj, kada bi ti znao šta se sve govori i zbog te svadbe i zbog mnogo čega drugog.

SPASOJE: Rekao sam ti jedanput za svagda, ne tiče me se šta svet govori.

AGNIJA: Ja sam išla, bogami, i kod gospa-Naste, gledala mi u šolju.

SPASOJE: U kakvu šolju, pobogu ženo?! ...

AGNIJA: U šolju od kafe! Slušaj ti što ti ja kažem, ta gospa Nasta gledala je i samim ministrima, i kazala im, kažu, tačno kad će da postanu bivši. Kažem joj, ve-lika nevolja, velika briga. I znaš li šta mi kaže kad je pogledala u šolju?

SPASOJE: Neću da znam, razumeš li, neću da znam, sada ću još i u neakve šolje da verujem.

AGNIJA: Kako? Ne veruješ u šolju?

SPASOJE: Ne verujem.

AGNIJA: Pa ti onda ne veruješ u boga.

SPASOJE: Ama šta ti mešaš boga sa šoljom od kafe?

AGNIJA: Pa sudbina; bog deli sudbinu a šolja ti samo unapred kaže tu sudbinu.

SPASOJE: Ostavi, molim te, ludorije, nego kad si već došla, učini mi jednu uslugu, za koju ću ti reći hvala. Meni je, vidiš, vrlo potrebno da Vukicu odstranim od kuće bar na jedan sat. Ja imam ovde izvesne susrete koji mogu biti prijatni a mogu biti neprijatni, pa ne bih hteo da je ona tu.

AGNIJA: No, pa to nije teškoj povešću je da biramo materiju za venčanu haljinu. Samo da si mi bar javio, pa da sam ponela moju zbirku mustara, ali svejedno, znam ja i napamet šta u kojoj radnji ima.

SPASOJE: Neće to biti tako zgodno. Znaš da sam koliko juče odložio svadbu i kazao Vukici da ne kupuje još venčanu haljinu, pa ne mogu sad tek... Nego ako bi mogli što drugo.

AGNIJA: Znaš šta? Mogla bih joj ponuditi da pođe sa mnom i da sama izabere srebrni servis. Gledala sam u dve-tri radnje servis za dvadeset četiri osobe; to bi' želela da joj dam kao svadbeni poklon, al' bolje bi bilo da sama učini izbor.

SPASOJE: E, eto, to je vrlo dobra ideja. Na to će izvesno pristati. (Odlazi levim vratima.) Vukice, Vukice, dušo, 'odi ovamo, došla je tetka Agnija. (Vraćajući se.) I, molim te, zadržavaj je koliko možeš više.

VI

VUKICA, PREDAŠNJI

VUKICA: Gle, vi tetka, otkud vi tako iznenada?

AGNIJA (ljubeći se s njom): Poslom, dušo, i to vrlo važnim poslom. Došla sam da pođemo zajedno.

VUKICA: Da pođemo? A kuda?

AGNIJA: Da mi pomogneš, dušo, da ti izaberem svadbeni dar.

SPASOJE (Vukici): Pa trebalo bi da pomogneš tetki u izboru.

AGNIJA: Reći ću ti u čemu je stvar! Ja sam, vidiš, želela da ti kupim spavaću sobu, ali Spasoje je tome bio protivan. Veli, on je naručio kompletan nameštaj.

SPASOJE: Razume se!

AGNIJA: A ja sam želela da ti darujem spavaću sobu po mome ukusu.

VUKICA: To bi izvesno bilo nešto neobično.

AGNIJA: Ja sam uvek sebi zamišljala bračnu sobu otvoreno plave boje. Tom bojom bi se morali obojiti i zi-dovi, naročito plafoni. I, zamisli, sad, u takvoj sobi bračnu postelju otvoreno plave boje, plav pokrivač i nebesno plave lopte na lusteru. Oh, bože, kako bi to bilo lepo; bračni par bi imao utisak da se nalazi na nebu. Ja sam sebi uvek takav nameštaj zamišljala.

VUKICA: Šteta, odista, što niste imali prilike.

AGNIJA (iskreno uzdahne): Dabome da je šteta! Da-kle, pošto je Spasoje bio protivan, to sam se ja rešila za srebro za dvadeset i četiri osobe, čisto, teško srebro!

SPASOJE: To može da bude lepa stvar.

VUKICA: Pa zašto sam vam ja potrebna?

AGNIJA: Našla sam tri garniture u tri razne juvelirske radnje, pa ne znam za koju da se rešim. Volela bi' ti to sama da odlučiš.

SPASOJE: Odista, Vukice, kad će to već tebi pri-pasti, bolje je neka je po tvome ukusu.

AGNIJA: Za mene ne igra ulogu manja ili veća raz-lika u ceni; za mene je glavno da se tebi dopada ono što ću ti dati.

SPASOJE: Pa pođi, Vukice.

AGNIJA: Svakojako! Ja ne bih želela da bez tebe uzimam.

VUKICA: Kad bi to moglo drugi put, danas me tako boli glava.

SPASOJE: A ko ti garantuje da te i drugi put neće boleti glava?

AGNIJA: I, veruj, kad izideš na vazduh, proći će te.

VUKICA (jedva se reši): Dobro najzad. Samo da se spremim. (Ode u svoju sobu.)

AGNIJA: Evo, i ja ću ti pomoći. (Ode za Vukicom.)

VII

SPASOJE

SPASOJE (sam. Ide telefonu i zvoni): Alo, alo! Vi ste, gospodine Đuriću? Izvinite što vas uznemiravam, ali stvar izgleda vrlo ozbiljna. Čuli ste, je l' te, i vi ste čuli? Kažu, njegov advokat već sprema tužbu za sud. To sam pouzdano čuo, a sprema i kampanju preko novina. Tako ste i vi čuli, je l' te? Pa dobro, zar se tome ne može stati na put; zar ne bi moglo cenzura da zabrani pisanje o tome, jer, najzad, našto je onda cenzura, ako neće da štiti časne i ugledne građane? Najzad, ako neće da štiti nas kao pojedince, onda neka štiti preduzeće "Ilirija"; to preduzeće čini čast državi, a skrhati nas znači skrhati preduzeće. Kako. Kako? Pa da, učinio sam sve, dostava je već pred policijom, imenovani su i svedoci, sve, sve, sve je učinjeno. Više nego to, onom policijskom agentu kojega ste mi uputili kazao sam u deset i trideset da bude ovde, jer sam u to doba pozvao Marića! Doći će, jer sam mu rekao da dođe radi definitivnog sporazuma. Sa Švarcom? Pa da, sve sam pripremio i pozvao sam Švarca.

VIII

ŠVARC, PREDAŠNJI

ŠVARC (u tom času nailazi. On je elegantno obučen gospodin.)

SPASOJE (kad ga spazi, mane mu rukom da čeka i on nastavi dalje na telefonu): Evo ga, ovoga trenutka naišao je gospodin Švarc. Da, da, gospodine Đuriću, tako ću postupiti, svršiću ovoga časa sa gospodinom Švarcom. Da, ne smemo dalje odlagati, ili - ili, i to još danas, pa šta nam da bog! Izvestiću vas, o da, izvestiću vas! (Ostav-lja slušalicu.) Gde ste, zaboga, gospodin Švarc, triput sam slao po vas?

ŠVARC: Izvinite, nisam znao da je stvar hitna.

SPASOJE: Ta kako da nije hitna! Izvolite, sedite!

ŠVARC: Blagodarim. (Sedne.)

SPASOJE: Vi imate viziran pasoš za inostranstvo?

ŠVARC: Da, vi ste mi naredili da ga viziram kako bih bio spreman da odmah krenem na put čim se kon-cesija dobije.

SPASOJE: Je li vam pri ruci?

ŠVARC (vadi ga iz džepa): Ja se nikad od pasoša ne odvajam.

SPASOJE (uzima pasoš.) Taj ćete mi pasoš ustupiti.

SVARC (iznenađeno): Kako?

SPASOJE: Taj ćete mi pasoš ustupiti, a sutra ćete ići u policiju i prijaviti da ste pasoš izgubili ili vam je možda ukraden.

ŠVARC (buni se): Ali, gospodine!

SPASOJE: Tiče se jednog krupnog pitanja i vaš je veliki interes da se to pitanje reši onako kako mi želimo.

ŠVARC: Ali kako ja mogu ostati bez pasoša?

SPASOJE: Kazao sam već, sutra se obratite za nov pasoš.

ŠVARC: Hoće li mi ga dati?

SPASOJE: Čuli ste maločas razgovor sa gospodinom ministrovim bratom? Vi vidite valjda da ja sve radim po njegovim uputstvima, pa šta onda lupate glavu kad ima ko za vas da brine.

ŠVARC (sneбивa se): Pa ipak... Kako da kažem, stvar nije zgodna. Ja ne znam na šta će se upotrebiti moj pasoš i moje ime.

SPASOJE: Nikakav zločin. Toga se ne morate bojati. Naprotiv, vaš pasoš poslužiće da se učini jedno dobro delo, razumete li, dobro delo.

ŠVARC: Verujem, gospodine, ali je stvar ipak vrlo nezgodna.

SPASOJE: Hoćete li da vam telefonsku vezu dam sa gospodinom Đurićem, neka vam on lično objasni?

ŠVARC: Hvala, verujem... samo... je l' sigurno da ću ja sutra dobiti nov pasoš?

SPASOJE: Sutra ili, recimo, prekosutra,

ŠVARC: A kažete, mogu biti bezbrižan?

SPASOJE: Sasvim!

ŠVARC: I mogu ići?

SPASOJE: Čekajte! (Otvora pasoš i nožićem za hartiju odlepljuje njegovu fotografiju i daje mu je.) Može vam trebati.

ŠVARC (još više uznemiren): Ali, gospodine, ovo je...

SPASOJE: To je to što sam vam kazao, budite, dakle, bez brige!

IX

VUKICA, AGNIJA, ISTI

AGNIJA (izlazi iz Vukićine sobe): Mi smo gotove.

SPASOJE: Što ste se toliko zadržale?

AGNIJA: Pa znaš, zaboga, devojačkim razgovorima nikad kraja nema.

SPASOJE (predstavljajući ih): Gospodin Švarc, član upravnog odbora "Ilirije", moja ćerka, moja sestra.

ŠVARC (klanja se.)

VUKICA: Tatice, ako bismo se mi nešto duže zadržale?

SPASOJE: Ništa, ništa, ja i inače imam posla! (Švarcu, koji nestrpljivo čeka.) Dakle, tako, gospodine Švarc.

ŠVARC: Hvala. Dozvolite! (Klanja se duboko damama i odlazi.)

X

SPASOJE, AGNIJA, VUKICA

AGNIJA (ispitujući pogledom Švarca): Otmen neki čovek!

SPASOJE: Nije otmen! Ženjen je!

AGNIJA: A, tako!

SPASOJE: Šta sam ono hteo reći? (Vukici.) Da, ne-moj ti zbog mene da žuriš. Razgledaj dobro te servize, jer, znaš, to su stvari koje se jedanput za ceo život kupuju.

AGNIJA: I ja joj to kažem! 'Ajdemo, Vukice.

VUKICA (poljubi oca u obraz i ode sa Agnijom.)

XI

SPASOJE

SPASOJE (osvrće se desno kao da vidi gleda li ga ko; vadi iz džepa fotografiju iz kovertića koju mu je doneo Anta, zatim vadi iz fijokey bočicu gumirabike i maže poledinu slike a zatim je lepi na Švarcov pasoš, i presuje šakom.)

XII

SOFIJA, SPASOJE

SOFIJA (dolazi): Jedan gospodin od policije.

SPASOJE: Neka uđe, neka odmah uđe.

SOFIJA (povlači se i propusti agenta,)

XIII

DRUGU AGENT, SPASOJE

SPASOJE: Vi dolazite?

DRUGI AGENT: Da vam se stavim na raspoloženje.

SPASOJE: Stvar vam je poznata?

DRUGI AGENT: Da.

SPASOJE: Imate li uputstva?

DRUGI AGENT: Rekli su mi da ćete mi ih vi dati.

SPASOJE: Dobro, vrlo dobro. Prati li vas ko?

DRUGI AGENT: Dva žandarma, eno ih na ulici.

SPASOJE: Nemojte ih ostavljati tamo, palo bi u oči. Neka uđu u moje dvorište, a vi ćete otići u sobu do ove i čekati dok vas ne pozovem. Onoga za koga vam ja garantujem nemojte uznemiravati. Inače... već znate.

DRUGI AGENT: Molim!

SPASOJE: Izvol'te, dakle, u prvu sobu desno. (Prati ga do spoljnih vrata.) Sofija, odvedite gospodina u moju malu sobu. (Vraća se.)

XIV

LJUBOMIR PROTIĆ, ANTA, PREĐAŠNJI

ANTA: Sreo sam gospodina zeta; on je već išao po redakcijama.

SPASOJE (Protiću): Išao si?

LJUBOMIR: Da, ali teško se može uspeti. To je sen-zacija prve vrste, to se ne ispušta lako iz ruke.

SPASOJE: I pišaće?

LJUBOMIR: Uspeo sam da odložim za dva dana; obe-ćao sam im da će dotle imati još senzacionalnije otkriće.

SPASOJE: Vrlo dobro, vrlo dobro; dan-dva, toliko dana i treba; dan-dva.

LJUBOMIR: A gospodin Anta mi veli da je onaj već predao stvar advokatu.

SPASOJE: Da, tuži gospodina Antu.

ANTA: Sve nas tuži.

LJUBOMIR: Krivično?

SPASOJE: Ja ne znam, ali mislim da nas tuži admi-nistrativno, a gospodina Antu krivično.

ANTA: Tuži nas sve podjednako, nema tu razlike.

LJUBOMIR: A zašto tuži?

SPASOJE: Gospodina Novakovića tuži što mu je oteo ženu, mene tuži da sam mu ko bajagi oteo imanje, tebe tuži...

LJUBOMIR (prekine mu znakom reč da ne govori pred Antom.)

SPASOJE (seti se): Ah, da... tebe tuži za ono.

LJUBOMIR: A gospodina Antu?

ANTA: I mene tuži za ono.

LJUBOMIR: To znači, i mi bismo morali uzeti advo-kata?

SPASOJE: Meni je najbolji advokat moja čista savest.

ANTA: I meni!

LJUBOMIR: Pa ipak... čista savest ne zna paragra-fe, a paragrafi su vrlo opasna stvar.

ANTA (više za sebe): Vrlo opasna!

SPASOJE: Pitanje bi bilo samo, je l' da uzmemo zajedničkog advokata ili svako posebno! U svakom slu-čaju, ne treba da pre nagljujemo. Savetovaću se o tome još i sa gospodinom Đurićem,

LJUBOMIR (hteo bi da pode u sobu.) Vukica je ta-mo?

SPASOJE: Ne, ona je izišla sa tetkom Agnijom, zabaviće se možda malo više.

XV

NOVAKOVIĆ, RINA, PREĐAŠNJI

SPASOJE (kada ih opazi na vratima): No, hvala bogu!

RINA: Tako me je bolela glava...

SPASOJE: Sve nas, gospođo, danas boli glava, ali, nema se kud; stvar je vrlo ozbiljna, moramo se zajednički posavetovati i zajednički se brinuti, jer svima nam gori krov nad glavom. Zato sam vas i uznemirio, i zvao vas da svakako dođete. Marić je predao stvar advokatu, i za dan-dva bićemo optuženi.

NOVAKOVIĆ: Pa ništa, uzećemo i mi advokata i branićemo se.

SPASOJE: Branićemo se? Lako je vama kazati bra-nićemo se, jer, najzad, šta vi imate da izgubite, ništa?

NOVAKOVIĆ: Kako ništa?

SPASOJE: Pa tako, on vas tuži da ste mu preoteli ženu. I ako izgubite parnicu, šta ste izgubili, ženu i ništa više. A to bar nije nikakav gubitak.

RINA (uvređena): Kako vi to mislite, gospodine?

SPASOJE (trgne se): To jest, pardon, ja mislim gu-bitak žene nije nikakav materijalni gubitak, a ovde je reč o materijalnom gubitku. Pa, posle, preotimanje tuđe žene nije krivično delo, to je danas samo jedan sport i ništa više. Prema tome, tužba protiv vas dabome da nije opasna, ali uzmite ovoga grešnika Antu, na primer.

ANTA (buni se): A što ti opet mene?

SPASOJE: Pa kao primer.

ANTA: Uzmi, brate, sebe kao primer.

SPASOJE: I sebe i sve nas, jer vi se najzad varate, gospodine Novakoviću, da ćete jevtino proći time što će vam uzeti ženu. Predstoji vama i težak materijalni gu-bitak. Vi ste uzeli gospodu Rinu u uverenju da Marić nije živ, ako se međutim njemu dosudi žena, to znači da je on živ, ako je on živ, onda ode cela "Ilirija" do đavola. Sve će se skrhati, sve; razume se, propašće i vaših pola miliona dinara, koliko ste dosad uložili u ovo preduzeće.

NOVAKOVIĆ (prestravljen): Mojih pola miliona? Zar mogu, zaboga, propasti?! Kada bi se to desilo, verujte, meni ne bi ništa drugo preostalo do da izvršim samoubistvo.

SPASOJE: Eto, vidite! Zaj treba dozvoliti da dođe do toga? Izvršite vi samoubistvo, izvrši moj zet samoubistvo i izvrši Anta samoubistvo; naposljetku neka i ne iz-vrši Anta samoubistvo, al' šta mi je vajde od njega. Ne mogu se ja sam boriti, moramo svi zajedno.

ANTA: Pa dabome!

SVI (odobravaju.)

SPASOJE: Moramo se boriti, i to na život ili smrt. Mi ne smemo birati sredstva, jer je ovde u pitanju naš opstanak. Morate biti na sve gotovi, razumete li, na sve!

NOVAKOVIĆ: Kako vi to zamišljate, to "na sve"?

SPASOJE: Reći ću vam ceo plan. Ceo dan i celu noć sam ga smišljao. Ne velim da sam ga sam smislio; u osno-vi to je plan gospodina Đurića, i ja sam ga samo raz-radio. Gospodin Đurić se sav založio da se ovaj plan i ostvari, pa je učinio sve potrebne korake kod vlasti. Vla-sti će nam biti potpuno pri ruci.

NOVAKOVIĆ: Sudske vlasti?

SPASOJE: Ne, stvar baš i jeste u tome da se ne dođe do sudskih vlasti. Marić je prijavljen policiji kao opasan elemenat, kao predstavnik razornih organizacija iz inostranstva, što ću posvedočiti ja, vi gospodine Novakoviću, gospoda Rina, moj zet i Anta. Na tu svjedodžbu morate biti spremni, ako eventualno do nje dođe.

NOVAKOVIĆ: Šta da posvedočimo?

SPASOJE: Sve, sve, što ga može ocrniti, sve što ga može predstaviti kao rušilački elemenat, kao tuđinskog agenta, kao anarhistu, sve što ga može upropastiti, razumete li?

ANTA: I ono što nismo ni videli ni čuli?

SPASOJE: Ne "i ono što nismo videli ni čuli", nego upravo to što niste ni videli ni čuli, to imate da posvedočite.

NOVAKOVIĆ (ustručava se): To bi ipak bilo, kako da kažem...

SPASOJE: Recite!

RINA: Bilo bi možda nevaljalstvo.

SPASOJE: Pa nevaljalstvo, dabome, nego šta vi mi-slite! Mislite valjalstvo će vam pomoći. Učio sam i ja u hrišćanskoj nauci valjalstvo, al' drugo je hrišćanska na-uka a drugo je život. 'Ajde, izvol'te mi reći vi, gospoda Rina, šta vam je milije: valjalstvo ili samoubistvo gospodin-Milanovo? Ili izvolite mi vi, gospodine Novakoviću, odgovoriti: volite li valjalstvo ili vaših pet stotina hilja-da; ili recimo ti, zete, voliš li valjalstvo ili... (uzdrži se.) Ili ti, Anto, 'ajd reci ti: voliš li valjalstvo ili godinu dana robije? 'Ajd, reci?

LJUBOMIR: Odista težak, vrlo težak položaj.

SPASOJE: Težak, dabome. Nevaljalstvo je sila, sila, gospodine, i to sila starija i jača i od samoga zakona. Ceo se svet danas klanja nevaljalstvu, samo Anta ko bajagi...

ANTA (brani se): Šta ja?

SPASOJE: Nešto mi se mrštiš, hteo bi valjda ti da predstavljaš vrlinu u našem društvu?

XVI

SOFIJA, ISTI

SOFIJA (donosi kartu): Gospodin.

SPASOJE (čita kartu): Gospodin Marić. Neka ude!

SOFIJA (odlazi.)

SPASOJE: Gospodo, opominjem vas, budite spremni na sve!

XVII

MARIĆ, PREDAŠNJI

MARIĆ (ulazi i klanja se. Niko ga ne otpozdravlja. Obraća sa Spasiju): Ja sam došao po vašem naročitom pozivu.

SPASOJE: Da, ja sam vas umolio da dođete.

MARIĆ: Poručili ste mi da bi to imao da bude definitivni razgovor između nas.

SPASOJE: Da, definitivni.

MARIĆ: Pošto sam ja po celoj stvari doneo definitivnu odluku, ne osećam potrebu još i za nekim definitivnim razgovorom; pa ipak, došao sam da čujem.

SPASOJE: Dobro ste uradili, u vašem je velikom interesu što ste tako uradili.

MARIĆ: Mislite?

SPASOJE: Ne mislim, nego znam. Kako i inače ne-mamo dovoljno vremena za razgovor, preći ćemo odmah na stvar.

MARIĆ: A razgovaraćemo ovako, javno?

SPASOJE: Da, pred svima prisutnima. Ja sam ih naročito i pozvao radi toga, jer što vam budem govorio, biće i u moje i u njihovo ime.

MARIĆ: Molim!

SPASOJE: Vi znate da vas u stopu prati policija?

MARIĆ (iznenađen): Policija?

SPASOJE: Da, i mene ne bi iznenadilo ako se njeni agenti već ovoga trenutka nalaze pred mojom kućom ili možda u dvorištu ili možda čak i tu, pred vratima.

MARIĆ: Tako sam opasan?

SPASOJE: Opasniji no što vi mislite, jer sve vaše radnje, svi vaši pokreti, sve vaše mahinacije, otkrivene su.

MARIĆ: To je vrlo interesantno.

SPASOJE: I za policiju je vrlo interesantno.

MARIĆ: Mislite li vi kazati što bliže o tim mojim radnjama i mahinacijama?

SPASOJE: Upoznaću vas sa celim materijalom koji je prikupljen protiv vas kako biste mogli sami da ocenite opasnost u kojoj ste.

MARIĆ: Biću vam zahvalan.

SPASOJE: Vi ste, gospodine, agent i eksponent jedne anarhističke organizacije, kojoj je cilj rušenje države, rušenje društva i društvenog poretka.

MARIĆ (smeje se): To je sve?

SPASOJE: To nije sve; uverićete se da nije sve kad vam iznesem materijal. Početak istrage vodi od nekakve krađe pisama u vašoj kući...

MARIĆ: Ljubavnih pisama?

SPASOJE: Tako vi kažete, ali istraga drukčije ka-že... To je bila krađa pisama koja vas teško kompromituju i koja otkrivaju svu vašu razornu akciju. Čim su ta pisma uhvaćena, vaš intimni saradnik u toj akciji, ne-kakav ruski emigrant Aljoša, izvršio je samoubistvo, a vi ste prebegli preko granice i skriveno ste živeli u emi-graciji tri godine.

MARIĆ: To sad prvi put čujem. To su bila, dakle, po-litička pisma?

SPASOJE: Ne politička već revolucionarna, anarhi-stička.

MARIĆ: Moglo bi se i tako reći, ako se neverstvo ženino shvati kao anarhija u braku.

SPASOJE: Policiji je poznata sadržina tih pisama.

MARIĆ: Tako, policija ih je čitala?

SPASOJE: Nije ih čitala, jer je gospođa uništila sva pisma želeći da vas spase.

MARIĆ: Vrlo sam blagodaran! Ali po čemu onda po-licija zna da su pisma revolucionarna, sem ako to go-spođa ne tvrdi?

SPASOJE: Razume se da ona to tvrdi.

MARIĆ: Tako?! To znači da će gospođa to i posvedočiti ako treba.

SPASOJE: Dabome da će posvedočiti.

MARIĆ (obraćajući se Rini): Voleo bih da mi to i sama gospođa kaže.

RINA (zbunjena, uzbuđena, čisto grca): Ja... ja...

MARIĆ: Da, da, da, gospođa će svedočiti, jer to potpuno odgovara njenom shvatanju morala.

NOVAKOVIĆ: Gospodine, ja vam ne dozvoljavam da vređate moju ženu.

MARIĆ: Ja vređam svoju ženu; gospođa je samo vaša naložnica.

NOVAKOVIĆ: Dok nosi moje ime...

MARIĆ: Ime? Ne znam da li za vas to znači što, ali za gospođu ne! Nosila je ona i moje ime, pa ipak je imala svoje naročite poglede na moral; nosi sada vaše ime ima-jući uvek svoje naročite poglede na moral.

RINA (guseći se od uzbuđenja i mržnje koja joj u tom trenutku plamt iz očiju, plane odjednom i drekne): Dosta! (Prkosno.) Svedočiću, svedočiću! (Ona od uzbuđe-nja klone u fotelju.)

MARIĆ (mirno i ravnodušno): Verujem vam! (Novakoviću.) Pa i vi ćete izvesno svojom svedodžbom to po-tvrditi; i vama je poznata sadržina tih pisama?

SPASOJE: Da, i gospodin će to potvrditi. I ne samo to, već će gospodin svedočiti i o anarhističkoj propagandi kojoj ste vi vodili među radnicima na građevini, o sum-njivim tipovima, agentima raznih internacionalnih orga-nizacija koje ste dovodili sa strane i zapošljavali ih na građevini da biste im prikrili trag.

MARIĆ: Gospodin će to posvedočiti?

SPASOJE: I mnogo štošta više.

MARIĆ (pogleda Novakovića pravo, u oči, pa kad ovaj obori pogled, on mu sa dubokim prezrenjem okrene leđa obraćajući se Spasiju): Razume se da iz reda tih besprekornih svedoka neće izostati ni vaš poštovani gospodin zet?

SPASIOJE: Ni on, gospodine. I njegova će svedodžba biti najteža protiv vas.

MARIĆ: Tako?

SPASIOJE: Vi ste, polazeći u emigraciju, a da bi uklo-nili tragove koji vas terete, poverili ovome mladom čoveku izvesne vaše rukopise, za vas dragocene kako ste vi rekli.

MARIĆ: Tako je!

SPASIOJE: Eto, vidite, vi ne poričete osnovni fakat. Pa da, istina se ne može poricati. Posle vašega pogreba, moj zet, ne znajući šta da radi sa ostavljenim rukopisi-ma, uzeo ih je razgledati i na svoje veliko iznenađenje on je tu našao najpoverljiviju revolucionarnu prepisku sa raznim organizacijama u inostranstvu. Prepisku koja ne vodi u tamnicu, već pravo na vešala. Mladi čovek se našao u zabuni; nije svakojako želeo da zadrži takve spise kod sebe, a da ih preda policiji, našto, našto vas teretiti kad ste vi već bili mrtvi? Moj zet se posavetovao sa go-spodinom Antom, kao čovekom od iskustva, i oni su za-jedno doneli zaključak da svu tu korespondenciju spale u interesu vašega mira i spokoja na onome svetu.

MARIĆ (sa užasnom odvratnošću): Vaš zet će to posvedočiti?

SPASIOJE: Da!

MARIĆ: A to će potvrditi i gospodin Anta?

SPASIOJE: Gospodin Anta? On će se i zakleti na sudu, ako to treba.

MARIĆ: Bednik!

ANTA (Novakoviću više poverljivo): Eto ti sad, po čemu sam ja bednik?

MARIĆ: Gospodine Protiću, ja bih želeo da od vas čujem; hoćete li vi zbilja smeti tako što da tvrdite?

LJUBOMIR (ćuti.)

SPASIOJE: Reci mu, reci, slobodno mu reci!

LJUBOMIR (mučen savešću jedva šapće): Da... svedočiću tako!

MARIĆ (plane): Nitkove!

(Opšti pokret.)

MARIĆ: Ja sam mislio, vi ste običan lopov, a vi ste više nego to, vi ste drumski razbojnik.

ANTA: Oho!!!

SPASIOJE: Nemojte se uzbuđivati, gospodo; gospodin se nema čim drugim braniti do uvredama.

MARIĆ (još uvek uzbuđen): A vi ste očekivali da ću se ja braniti? Od čega? Od koga? Od vas, moralnih bednika!

ANTA (Novakoviću): Eto sad opet, sad smo svi bednici!

MARIĆ (trgne se i pribere): Nisam smeo dozvoliti sebi da se uzbuđim. Ovakve pojave i u ovoj sredini nisu dovoljan razlog za uzbuđenje. (Spasiju.) Vratimo se, da-kle, maločašnjem ćaskanju. Recite mi, na primer, moj dragi i najbliži rođače, recite mi, hoćete li i vi što sve-dočiti?

SPASIOJE: Kakvo je to pitanje? Razume se da ću reći sve što znam. Ne može se od mene tražiti da budem nesavestan i da prikrijem ono što znam.

MARIĆ: A šta je to što vi znate i što bi eventualno opteretilo vašu savest?

SPASIOJE: Znam tačno o velikim sumama u stranoj valuti, koje su vam poverljivo stizale iz inostranstva, znam...

MARIĆ: I taj ćete iskaz potvrditi uverenjima sličnim onima koja ste u sudu podnosili o našem srodstvu?

SPASIOJE: Ja znam kako ću to potvrditi, to je moja stvar.

MARIĆ (ponovo se uzbuđuje): Bože moj, da li je mo-guće sve to što čujem; da li ste zbilja vi rekli sve to što sam čuo? Nemoguće je zamisliti toliko nevaljalstva sa-brana kod ovoliko malog broja ljudi. Ljudi - da, dobro sam kazao, jer, najzad, svako je od vas čovek, svako od vas ima i jednu trunku čovečanstva.

SPASOJE: Ima je, uveriću vas da je ima; uveriću vas koliko smo mi čovečanski i koliko sam ja u ovakvom trenutku, vodio računa o svojim rođačkim obavezama. (Vadi iz džepa Švarcov pasoš.) Ja sam, gospodine, pripremio već viziran pasoš za Nemačku i druge zemlje. Vi se po tome pasošu zovete Adolf Švarc, jer pod svojim imenom vi ne biste mogli preći granicu. Na pasošu je vaša slika. (Daje mu ga.)

MARIĆ (zgranut): Pasoš?... Zašto pasoš?...

SPASOJE: Da se možete bez smetnje i za vremena ukloniti iz zemlje.

MARIĆ: Ukloniti? (Ščepa pasoš.) Dajte ga, dajte ga, dajte mi taj dragoceni dokumenat. (Trpa ga hitno u džep.) Ovo je najveći pismeni dokaz vašeg nevaljalstva. Ne dam vam natrag ovaj dokumenat, po cenu glave vam ga ne dam!

SPASOJE: Ne tražim vam ga, čuvajte ga, trebaće vam. Kad budete odlučili hoćete li deset ili petnaest go-dina provesti usamljeni, nevideni, nečuvani i pod tuđim imenom u kakvoj prijatnoj nemačkoj ili holandskoj ili ako hoćete švedskoj varoši; ili ćete deset ili petnaest go-dina provesti usamljen, nečuvan i neviden u kakvoj tamničkoj ćeliji, vi ćete tada shvatiti vrednost ovoga pasoša.

MARIĆ: U tamnici... u ćeliji? šta ću ja tamo, za-što? Zato zar što tražim da mi razbojnici vrate opljač-kanu čast, trud i imanje? I zato je l' te, zato sam ja agent anarhističkih ćelija što hoću da izobličim vas, otimače i razbojnike. Zar za vas to znači rušenje društva i dru-štvenog poretka? Zar jedna perverzna žena, jedan lažan prijatelj, jedan razbojnik na katedri univerziteta, jedan otimač tuđe imovine i jedan krivokletnik; zar su to stu-bovi na kojima počiva taj vaš društveni poredak? I zar je onaj koji traži da mu se oteta moralna i materijalna imovina vrati, zar je to razoran elemenat? O, bedni nit-kovi, koji ne zaslužujete čak ni da čestit čovek pljune na vas!

SPASOJE: Dozvolili smo vam da kažete sve što ste hteli reći, a i čuli ste već sve što vam je trebalo čuti; sad treba još i da se uverite da sve to nije samo prazan raz-govor. (Zvoni. Pauza. Nema tišina.)

XVIII

SOFIJA, PREDAŠNJI

SOFIJA (pojavi se.)

SPASOJE: Sofija, čeka li ko napolju?

SOFIJA: Da, ovde je pred vratima jedan gospodin od policije, a u dvorištu su dva žandarma.

SPASOJE: Recite tom gospodinu neka uđe.

SOFIJA (ode.)

XIX

PREDAŠNJI bez SOFIJE

MARIĆ (gleda zaprepašćeno sve redom): To je, dakle, istina, je l' te? To je istina?

SVI (ćute.)

MARIĆ: Govorite, zaboga, je li to istina? Gospodine Spasoje, gospodine Protiću, gospodine Novakoviću, gospo-dine Anto, govorite, govorite je li to istina?

SVI (ćute.)

MARIĆ: Ja moram u tamnicu, je l' te? U tamnicu ili u izgnanstvo, da biste vi na mojoj tekovini mogli živeti? Je l' te? (Pogleda ih, ali oni ne dižu pogled. Sa gorčinom i bolom.) O, koliko mnogo nevaljalstva a koliko malo hrabrosti; zar niko, niko zar ne sme da kaže je li to istina, je li sve to istina?

XX

DRUGI AGENT, PREĐAŠNJI

DRUGI AGENT (Spasaju): Izvinite, ja dolazim službenim poslom.

SPASOJE: K meni?

DRUGI AGENT: Po saznanju, ovoga trenutka nalazi se u vašoj kući jedna osoba za kojom se na sve strane prestonice traga. Sem vas i gospodina (pokazuje na Novakovića) koje lično poznajem, ja molim da se ostala go-spoda legitimišu. (Anti.) Vaša legitimacija, gospodine?

ANTA (zbunjeno čeprka po džepovima): Ja ovaj... nemam pri sebi...

SPASOJE: To je moj rođak, ja garantujem za njega.

DRUGI AGENT (Ljubomiru Protiću): Gospodin?

LJUBOMIR (već je pripremio knjižicu i daje mu je.)

SPASOJE: Gospodin je moj zet, profesor univerzi-teta.

DRUGI AGENT (vraćajući Protiću knjižicu): Blagodarim! (Obraća se Mariću): Vaša legitimacija? (Opšti tajac sa izvesnim uzbuđenjem.)

MARIĆ (jedan trenutak mučne borbe i savlađivanja): Koga vi, u stvari, tražite?

DRUGI AGENT: Ja tražim bivšeg inženjera Pavla Marića.

MARIĆ (uzbuđen): Vi tražite Pavla Marića?

DRUGI AGENT: Molim vašu legitimaciju!

MARIĆ (ophrvan i slomljen, malodušno i rezignirano vadi iz džepa Švarcov pasoš, i predaje): Ja se zovem Adolf Švarc! (Opšti diskretni pogled i izmena pogleda.)

SPASOJE (brzo prihvata situaciju): Gospodin Švarc je član uprave preduzeća "Ilirija" i po poslovima toga društva on putuje danas... a sad već (gleda u sat) prvim vozom, u jedanaest i deset, u Nemačku, i dalje možda. Kao što vidite, pasoš mu je i viziran.

MARIĆ (primajući od agenta pasoš): Da, ja putujem, prvim vozom u jedanaest i deset.

SPASOJE (Mariću): Potrebne instrukcije dobili ste, morali biste požuriti da ne biste propustili voz.

MARIĆ (s prezrenjem): Požuriću, ne brinite, neću propustiti voz. (Pogleda ih još jednom, sve redom.) Da, požuriću, idem, ja idem! (Ode.)

XX

PREBAŠNJI bez MARIĆA

DRUGI AGENT: Jesam li završio povereni mi posao?

SPASOJE: Ne, još ne. Molio bih vas još za jednu uslugu. Moja su kola dole, sednite u njih i idite hitno na stanicu, jer nema ni pet-šest minuta do voza. Uverite se lično je li ovaj gospodin otputovao.

DRUGI AGENT: Molim! (Odlazi.)

SPASOJE (prateći ga): I izvestite me!

XXII

PREDAŠNJI bez AGENTA

SPASOJE (vraćajući se od vrata dokle je ispratio agenta): Gospodo, priberite se i danite dušom.

ANTA (duboko dahne.)

NOVAKOVIĆ: Ne umem da se priberem, verujte, ne umem da se priberem.

LJUBOMIR: Odista, svemu se drugom čovek pre mo-gao nadati.

SPASOJE: Ja sam verovao u našu pobedu, jer sam uvek cenio onu narodnu mudrost da pravda mora na kra-ju krajeva pobediti.

RINA: Pa dobro, kuda će on sada?

SPASOJE: On se vraća u pokojnike.

NOVAKOVIĆ: Mislite li, odista, da je time on sišao s pozornice?

SPASOJE: O, sad više no ranije. Pre je emigrirao pod svojim sopstvenim imenom, sada pod tuđim. Time je sam sebe oglasio za pokojnika.

ANTA: Pa jeste... ali ovaj... ako se on opet tamo kroz tri godine javi?

SPASOJE: U tom slučaju tvoja godina ne gine. Što se nas ostalih tiče, mi ćemo dotle razviti posao, blokiraćemo se milionima i tada niko nam ništa neće moći.

NOVAKOVIĆ: Samo... jeste li vi uvereni da će on otići?

SPASOJE (gleda na sat): Ovoga trenutka on je već u vagonu. (Duga pauza.)

SVI (ćute.)

SPASOJE (i dalje gleda u sat): Ovoga trenutka voz je krenuo. (Telefon. On mu prilazi.) Alo, alo... da, ovde Spasoje Blagojević... Da, da, dakle seo u voz i kre-nuo?... Hvala... hvala na obaveštenju! (Ostavlja sluša-licu, pobedonosno. Čuli ste izveštaj agenta. A sad, po-kojniku neka bog da rajsko naselje, a mi nastavimo naš redovni život!

XXIII

VUKICA, AGNIJA, ISTI

VUKICA (ocu): Jesam li se mnogo zadržala?

SPASOJE: Ne, ne, tačno si na vreme došla. Rekao sam vam, gospodo, mi nastavljamo redovan život. I počecemo ga sa jednim veseljem. Sine, zete, venčanje što pre, sutra, prekosutra, najdalje u nedelju. (Zagrli Vukicu.) Da, mi nastavljamo život; mi nastavljamo život! (Opšti pokret zadovoljstva.)

ZAVESA

KULTURNI TESTAMENT

Spor je tempo kojim mi koračamo u plemenitoj težnji da se uvrstimo u redove kulturom i napretkom daleko izmaklih naroda; spor je tempo da mi u bliskoj, pa možda i u daljoj budućnosti ne možemo dogledati ostvarenje tih svojih težnji. Ne leži uzrok tome u ne-dostatku duha, u nedostatku duhovnih moći naših, već u težnjama i materijalnim i moralnim prilikama i uslovima pod kojima se naša mlada kultura razvija. Kulturni izrazi, kulturni pokreti, pregnuća u našem su društvu još uvek pojave drugog i trećeg reda; nosioci tih izraza, po-kreta i pregnuća, dakle, graditelji kulture, kod nas su maltene izlišni ljudi, čak toliko izlišni da se njihova reč odstranjuje čak i kad se rešava o najvažnijim kulturnim pitanjima. Sem toga, mlada kultura kao i mlada biljka za svoj razvitak i procvat traži atmosferu zračniju no što je ova koju joj naše podneblje nudi. Pod našim, tako če-sto mutnim podnebljem, mlada se biljka ne može da razvija u stablo, niti da da punu cvast, kao što ni du-hovno stvaralaštvo ne može doći do punoga izražaja, te stoga mnoga reč ostaje nedorečena, mnoga misao možda neiskazana, mnogi tok presušuje na samome izvoru svo-me ili bar ne daje sve izobilje svoje duhovne moći.

Ma koliko snažan, duhom, pojedinac nije kadar ni svojim naporima ni eventualnim svojim ličnim uspesima da izmeni ove prilike; tek udružene sve duhovne moći, jednom zajedničkom i istrajnom akcijom, moći će kul-turnim pregnućima da prošire duhovne vrednosti u našoj sredini i moći će da im obezbede značaj koji one imaju u razvitku jednog kulturnog mladog društva.

5. decembar 1937.
Branislav Nušić

IZBOR IZ KRITIKE

Velibor Gligorić:

GOSPOĐA MINISTARKA

U komediji Gospođa ministarka dao je vanredno živ i sliko-vit tip jedne takve patrijarhalne žene čiji je muž iznebuha postao ministar. Ilustrujući ličnost Živke, gospođe ministarke, Nušić je u njoj oživeo i onu ženu „s belom reklom" iz Ben-Akibovih kozerija, onu plahovitu ženu koja natura svoju volju mužu, gospodari u kući, a iz žudnje za gospodstvom i isticanjem svoje ličnosti sposobna je da pravi najveće gluposti. Nušić je ovom tipu i gospi Živki dao vrlo verne lokalno markantne izraze sirovosti i prostote, unevši u njega i dinamične poteze duhovite, sveže živahnosti. Ilu-strujući prohteve gospođe Živke, kada je postala ministarka, Nu-šić je parodirao porodični i društveni život tadašnjih ministarskih žena, sve ono što su one učinile da podvuku svoj društveni pre-stiž.

Gospođa Živka, kada je postala ministarka, zabranjuje svom sinu Raki, beogradskom mangupčetu, da se druži sa ulič-nom decom, već mu preporučuje da se druži sa sinom engleskog konzula, hoće da promeni zeta koji joj kao sitan činovnik više ne konvenira, te udatu kćer želi da uda za konzula Nikarague, i silno žudi da se vozi ministarskim fijakerom. Komika izvire iz ovih nje-nih želja, iz suprotnosti tih želja sa njenom primkivnom patrijarhalnošću, a u isto vreme ta komika verno slika pokondirenost ta-dašnjih ministarskih žena i njihove metamorfoze.

Gospoda Živka je prava patrijarhalna žena koja je, kako Nušić reče, "izgubila ravnotežu" kada je postala ministarka. Ona je slične građe u prirodi i naravi kao gazda Jevrem u Narodnom poslaniku, samo je mobilnija, aktivnija i gramzivija u pogledu uspeha. Kao da je izvukla glavni zgoditak na lutriji, toliko je ona ošamućena vešću da joj je muž postao ministar. Otkazala je nje-na zdrava, praktična domaćićka pamet. Ona, slično Femki, Sterijinoj ličnosti iz Pokondirene tikve, podražava više društvo, želela bi da usvoji manire toga društva i smešna je u svim onim situa-cijama u kojima njena primitivna priroda i primitivni rečnik ko-jim se služi demantuje njene pokušaje da se ponaša kao ministar-ka.

U gospa-Živki dao je jednu osobinu tipičnu za ženu malograđanku, za onu njenu uobrazilju da se u životu sve može samo ako se hoće. U toj uobrazilji muškarac se obično vidi kao biće sla-be volje, kao biće koje pred životnim problemima zastaje ne-praktično i nesnalažljivo, te se zbog toga mora voditi materins-kom brigom uspehu. Takva žena drastično naziva muškarca "šonj-om" i sve njegove postupke, obzirne i skrupulozne, procenjuje kao nerealne i štetne za uspeh u životu. Okružena svakodnevnim praktičnim životnim iskustvom, sukobljena i sa životnim prepre-kama koje izgledaju nepremostive, veruje da je u životnoj borbi prekaljen ratnik i da je u njoj smelija i oštroumnija od muškarca. Živka nastrada zbog toga ubeđenja. Njeni postupci stvaraju tak-ve zablude iz kojih izbija najpre porodični, pa zatim društveni skandal, i to izaziva pad vlade, gubitak ministarskog položaja, a sa njim sve privilegije i blagodeti o kojima je Živka sanjala.

Živkina težnja da se oslobodi zeta koji pripada običnom sve-tu i da uda kćer za čoveka koji nosi zvučnu titulu stvaraju zaplete-ne porodične odnose i sukobe koje je Nušić iskoristio za vodviljske situacije. Rat se vodi između nje i zeta u stilu benakipske hronike. Nušić ispisuje narodnu poslovicu: ko drugom jamu kopa, sam u nju pada. Zapleti koje je Nušić stvarao oko toga sukoba bi-li su tipa njegove zabavne igre, onog njegovog živahnog raspolo-ženja da na račun odnosa u patrijarhalnoj malograđanskoj poro-dici, kao što su, ria primer, odnosi između tašte i zeta, zbija obešnjačke šale. Živka u komediji tip je ministarke doba kad se u Beogradu vozilo fijakerom, a u isto vreme i tip tašte malo-građanskih slojeva društva toga doba.

Želja patrijarhalne, primitivne malograđanke da bude dama dala je povoda Nušiću da stvara i na njoj komične situacije. Živ-ka želi da uđe u prve redove društva i da se ponaša po protokolu otmeneog sveta. Fotografise se, štampa pozivnice, uzima učitelja za društveno ponašanje, zatim profesionalnog udvarača i rutiniranog intimnog prijatelja novih ministarki. Komika izbija iz suk-oba njenog domaćeg patrijarhalnog morala sa novim životom da-me koji je tom moralu oprečan.

Komika takođe izbija iz nesklada koji je frapantan između njene patrijarhalnosti, naslikane od strane Nušića u jarkim bojama, i oblika života koji Živka želi da usvoji da bi bila dama, a oni su u punoj suprotnosti, u punoj protivrečnosti sa patrijarhalnošću. Očevidno je za publiku da ovakvoj Živki kakvu je Nušić nasli-kao, a naslikao je kao tipičnu patrijarhalnu domaćicu koja tek što je skinula libade, ne priliči ni šesir ni fotografisanje, ne pristaju joj ni vizitkarte, a kamoli da ima profesionalnog ljubavnika, se-kretara Ministarstva spoljnih poslova. Nušić je u karikaturi nje-nog susreta sa Ninkovićem, diplomatskim činovnikom koji izvlači klase na račun svojih rutiniranih odnosa sa ministarkama, prokrijumčario satiru koja se odnosila na tadašnju diplomatiju, na ulaz u nju i karijeru u njoj. U stvari, u toj karikaturi izrazilo se komentarisanje malograđanskog sveta koji je s velikom radoznalošću pratio društvene skandale u diplomatiji.

Jedna od situacija koja sadrži najviše satire u ovoj komediji je Živkin susret sa porodicom, kada porodica dolazi da izmoli od nje protekciju. Porodice su zadobijale društvene privilegije kada njihov član postane ministar. Pojavljivali su se najdalji rođaci s pretenzijama na privilegiju, kao da je u pitanju deoba nekog veli-kog nasleđstva. Kakvi apsurdni prohtevi izbijaju u ministarskim porodicama pokazao je Nušić u situaciji kada Živkini rođaci, za koje ona već nije znala i da postoje, izlažu svoje želje i apetite. Među njima je i nepoznati rođak koji se ušunjao u Živkinu poro-dicu kao onaj "neko" u Sremčevoj Ivkovojoj slavi. Komika raste iz njegove nametljivosti i drskosti.

Protekcija je jedan od motiva koji žive i u ovoj komediji. Zet hoće klasu i povlašćen položaj zbog toga što mu je tast postao ministar, diplomatski činovnik Ninković hoće klasu zbog toga što čini lične usluge Živki ministarski. Živkina rodbina želi razne povlastice i privilegije samo zato što im je ministarka rod, admi-nistrativni pisar očekuje unapređenje samo zato što je javio Živki da joj je muž postao ministar. Sve ove želje imaju osnova, korena u društvenoj i političkoj stvarnosti kako Srbije pre prvog svetskog rata, tako i Srbije posle toga rata. Satira na društvene i poli-tičke prilike, dakle, data je u ovoj komediji, ali posredno, kroz humor, šalu zabavu, živahan i vedar smeh, onaj smeh koji ne nosi u sebi porugu. Međutim, malograđanstvo je moglo naći u kome-diji svoje ogledalo. Društveni odnosi, koji su svima bili neposred-no poznati, dali su u živoj, vernoj, i to u vernosti prisnoj, intim-noj, tako reći familijarnoj slici u komediji.

Ličnost Živke je predvodnik svim akcijama u komediji. Ona spada u najmarkantnije, najživopisnije i najsočnije likove srpske književnosti. Ostale ličnosti u komediji su njoj podređene, nalaze se u njenoj sviti. Naj plastični ja je među njima ličnost ujka-Vasa, živa u karakteru, u crtama lukavstva i pritvorstva, kao i praktič-nog duha, onakvog od koga se kuju "drveni" advokati i lažni svedoci, a još više u homoru koji je Nušić dao obilato ovoj ličnosti. Zabavan je lik konzula Nikarague, no, ovaj lik je zbog drastične komike kojoj je u vodviljskim situacijama izložen, zbog odmazde koju je Nušić priredio čiftama koji se zvučnim titulama kindure, više ličnost lakrdije nego komedije.

Humor je različit i u ovoj Nušićevoj komediji. Ponegde ima sastirčnih zrnaca u njemu, ponegde je čista šala. Njegova atrak-tivnost je najviše u tome što je on izvlačen neposredno iz života, iz društveno-familijarnih odnosa, iz intimnog života sredine. Je-zik tog humora je jezik svakodnevnice, plod je oštroumnih pišče-vih zapažanja, njegovog bogatog, životnog iskustva, njegove veo-ma mobilne, životne radoznalosti, velikih sposobnosti za uoča-vanje smešnog u životu. Često se o tom humoru pomeša svakod-nevno životno iskustvo sa satiričnim aluzijama, onima kojima je inače pun tekući humor kojima se na ulici prate i komeritarišu društveni i politički događaji. Nušićev humor je i u ovoj komediji sav u živopisu sredine, sav iz njenih sokova. Humor omogućuje da i ličnosti komedije budu veoma žive, neposredne, unutra in-tenzivno aktivne, uz to da se u njima ogleda veoma slikovito pro-sek sredine. Poneki put je Nušićev humor i drastičan, ali i takav on pristaje ličnosti kojoj je dat, kao i terenu sa koga je iznikao.

Ono što ovoj komediji daje karakter zabavnog vodvilja to je radnja koja je u lakom zapletu, sprovedena često s tendencijom da se pomoću takvog zapleta stvore jaki komični efekti u širokim slojevima publike. Radnja se zapliće u benakipski feljton u onoj situaciji kada Živka, umesto zeta, uhvati konzula Nikarague u so-bi kod služavke. Sukobi između Živke i njenog zeta, oko kojih su ispletene vodviljske situacije, ne sadrže kvalitetniju invenciju i u literarnoj materiji su ispod portreta ličnosti, atmosfere i živopisa sredine.

(Velibor Gligorić, Branislav Nušić, Zbornik Branislav Nušić, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1965, 249-253)

Josip Lešić:

OŽALOŠĆENA PORODICA

Nušić Ožalošćenom porodicom ostvaruje još jedan komični "grupni portret" koji, nasuprot Mister Dolaru, pokušava da izraziti karakterološki individualizira. Jer, sama činjenica da lica nisu označena neutralno i uniformno, u smislu njihove funkcije, kako je to učinjeno u Mister Dolaru, već nose određena i kon-kretna imena, ukazuje da je Nušić nastojao da im da bar mini-malna obilježja lika. Međutim, Nušić se ne trudi da ih potpuno razgraniči i individualizira, jer, uprkos svih karakteroloških razli-ka, glavni zadatak svakog člana "ožalošćene porodice" ponaosob je identičan. Ovaj „hor" od devet članova, predvođen Agatonom Arsićem kao korifejem, nalazi se u središtu radnje i zauzima cen-tralni prostor i najviše mjesta u komediji, tako da "skup lica", od-nosno "ožalošćena porodica" postaje glavni junak, i to jače i izrazitije nego što je to bilo mondensko društvo u Mister Dolaru. Nu-šić zaista spretno raspoređuje i vodi "porodicu" od devet članova kroz zaplet komedije, i s obzirom da se u najviše scena ova "gru-pa ličnosti" pojavljuje kompletna i da živi istovremeno i kao "skup" i kao djelići toga "skupa", pokazuje njegov izuzetni smi-sao za komponovanje ne samo vizuelnih već i složenih dijaloških tabloa.

Stvorivši tako od porodice glavnog junaka, Nušić se u struk-turi komedije vraća na provjereni trodijelni model (ABA). U kratkoj ekspoziciji mi zatičemo glavnog junaka, odnosno "hor", u crnini, pun sućuti, kako se vraća sa groblja, gdje je održan sedmodnevni parastos pokojnom Mati Todoroviću. Prividno, glavni junak se nalazi na mirnoj liniji, a crnina i tuga mu daju određenu psihološku i emotivnu uniformnost. Međutim, "poremećaj na terasijama života" se već desio, i to odmah nakon smrti Mate Todorovića, u trenutku kada je iskršlo pitanje nasljedstva i testa-menta. Ali, "stabilni i solidni" građanski red i poredak postoje i maska tuge i sućuti još uvijek pokriva lice. Porodica odaje počast pokojniku, koji je bio "pošten i čestit", nikome taj nije zajeo, ni-kome oteo", "davao je šakom i kapom", a njegova iznenadna smrt predstavlja nenadoknadi-vi gubitak za "našu porodicu".

Postepeno, Nušić skida tu lažnu masku "ožalošćenosti" ali još uvijek ne otkriva glavni pokretački motiv. U početku se ja-vljaju uobičajna "familijarna" ogovaranja, koja omogućavaju in-dividualiziran je "grupnog portreta", da bi neprimjetno iskrsnulo i pitanje nasljedstva, odnosno odluka pokojnika da se testament ne smije otvoriti sve dok ne prođe četrdeset dana od njegove smrti. Obilazak pokojnikove kuće i razgledanje njenog bogatstva rasplamsava pljačkaške apetite. Maske se lagano skidaju. Gramzljivost i nezajazljivost su jači od "stabilnog i solidnog po-retka", odnosno od "tuge" i "žalosti". Prisustvo nepoznate i sumnjive devojke i njene tetke unosi podozrenje u porodicu, strah da bi neko drugi mogao da "opljačka" nezaštićeno pokojni-kovo imanje. I kako svaki član "hora" očekuje od testamenta da riješi njegove egzistencijalne probleme, ovaj strah postaje do-minantan i poput metastaze zahvata "hor pljačkaša". Od tog tre-nutka "glavni junak" potpuno odbacuje masku i započinje "sna-ženje" sa normalne linije, u ovom slučaju "ožalošćenosti" i suću-ti. Nušić radnju komedije vodi u dva pravca: "hor" u odnosu na sumnjive uljeze i strance (Danica, tetka, advokat Petrović), koji ugrožavaju pokojnikovo imanje; i članovi "hora" između sebe, takođe u odnosu na Matino bogatstvo.

Pri izgrađivanju konstruktivnog plana komada Nušić se uglavnom služio "mozaikalnom" a ne arhitektonskom metodom. "On stvara u dve dimenzije, ne u tri. Situacija se niže do situacije spretno i vešto, ali ipak jedna do druge, ne jedna iz druge." Ovo mišljenje Josipa Kulundžića u potpunosti se odnosi možda najvi-še na Ožalošćenu porodicu, u kojoj ne postoji spiralno razvijanje zapleta, jer nema ni izrazitije intrige, bar ne u onom obliku kakav se javlja u nekim drugim njegovim komedijama (na primjer, Go-spod ministarki). I dok je ranije, "silaženjem" sa normalne linije ili narušavanjem onog Frajevog "stabilnog i solidnog poretka", započinjao razvoj komedije, u Ožalošćenoj porodici komično se ostvaruje nizan-jem situacija, pa se čini kao da prelistavamo ne-poznati porodični album u kome su slike iz života porodice po-redane hronološki, ali tako da svaka predstavlja zaustavljeni tre-nutak nekog važnog događaja.

Umjesto jedinstvenog centralnog zapleta, za koji se, kako kaže Gogolj, moraju da "vežu sva lica" u komadu, Nušić je montažom sekvenci ostvario drugi dio Gogoljeve maskime, "zahvatajući ono što uzbuđuje više ili manje sva lica" u komediji. I zato je Ožalošćena porodica najmanje komedija intrige a najviše kome-dija naravi. Slično Sterijinim Rodoljupcima, u kojima se javlja "grupni portret" lažnog rodoljublja, kad ono bitno što uzbuđuje sva lica, tako je i u Ožalošćenoj porodici pohlepa i pljačka osnov-no pokretačko uzbuđenje porodice. I Sterija i Nušić nižu situaci-je, kao neku vrstu vizuelnih i dijaloških tabloa, i umjesto razvi-janja intrige, oni razvijaju i variraju ovo osnovno i sveobuhvatno uzbuđenje.

Prelistavajući Nušićev porodični album, moguće je ispod svake slike situacije, ispisati određenu opisnu legendu, na prim-er: ožalošćena porodica nakon sedmodnevnog parastosa, famili-jarna ogovaranja ili ko je ko u porodici, nepoznata i sumnjiva lica i njihova veza s pokojnikom, porodica razgleda kuću Mate Todorovića, porodično savjetovanje ili odluka o useljavanju, porodica osvaja kuću pokojnika, porodica počinje da pljačka pokojnikovo imanje, itd. Nizanjem ovih komičnih porodičnih tabloa, Nušić efektno pokazuje kako "hor pljačkaša" sve više zahvata opsesija pohlepe. Ovo osnovno uzbuđenje izjeda i razara "grupu" i dopri-nosi deformaciji i izvitoperenosti.

Realistički oblikovane fotografije u porodičnom albumu, ko-je smo vidjeli u ekspoziciji i početkom razvoja radnje, postepeno dobijaju sve izrazitiju karikaturalnost i grotesknost, i to u srazmjeri sa porastom pohlepe. Strah od Danice i tetke, pa i advokata Petrovića, prerasta u opšti strah, jer više niko nikome ne vjeruje. Osvojivši na silu pokojnikovu kuću, "hor" gubi onu početnu kompaktnost zajedničkog interesa, a umjesto nje se javljaju sve izrazitije pojave pojedinačnih pljačkaških i egoističkih kombinacija. Započinje sablasna pljačka pokojnikove imovine.

Razbijena porodica, raspoređana po sobama, vodi pravi ma-li rat, otima, sumnja, podozrijeva i strepi. Osnovno uzbuđenje pohlepe i pljačke širi se poput neke opake bolesti. Od mirne i ožalošćene atmosfere do groteskne tuče sa stolicama u finalu drugog čina, Nušić je nadahnuto vodio ovaj "hor", pokazujući poste-peno njegov "preobražaj" i narušavanje "stabilnog i solidnog porетка". Iz scene u scenu mi pratimo "silazjenje" "grupe" kroz sve faze "hlađenja duše i hlađenja osećanja", ali, "do tačke smrzavanja" on ne dolazi, već se po običaju zaustavlja i brzo vraća na početnu normalnu liniju.

Otvaranje testamenta, koje je trebalo da bude vrhunac radnje i da donese glavni preokret, dešava se između činova, tako da se "šok" koji pogađa porodicu javlja u smanjenom intenzitetu. Nušić je zbog toga prisiljen da izgrađuje još jedan obrt u radnji, kako bi treći čin doveo do konačnog raspleta. Slično Gospodi mi-nistarki, i u Ožalošćenoj porodici kao da se drži Sarseovog savjeta da dobro komponovana drama mora da ima bar dvije scenes a faire. Međutim, u oba slučaja, Nušić drugi vrhunac radnje ostvaruje vodviljski, olakšavajući i umekšavajući započetu tragigrotesknu liniju.

U Gospodi ministarski razvija se komični nesporazum oko pitanja ko je pisac anonimne novinske paskvile (zamjena ličnosti: Če-da i Ujka Vasa); dok se u Ožalošćenoj porodici javlja Agatonovo nasilno miješanje u intimne odnose Danice i advokata Petrovića, kao posljednji pokušaj da se zadrže bar neke pozicije u pokojni-kovoj kući. Ovaj dodatak i uslovljava završetak komedije Agatonovim verbalnim kalamburom, iza koga će uslijediti komična "ži-va slika":

AGATON: Nikad vam to ne bih poverio, ali... O, brate... (Svi se radoznalo skupe oko njega), kad ste tako navalili. Ja ost-ajem ovde zato... čekaj, molim te. (Briše se maramom). Ja ost-ajem ovde zato, vidiš, zato što je taj advokat, što je isprobio ovu vanbračnu devojkicu, pa on, vidiš, on je moj vanbračni sin. (Jedan opšti uzvik iznenađenja i zaprepašćenja. Svi ispuštaju kufere i pa-kete, a sve nadmaši vrisak Simke na stepenicama, koja se vraća i silazeći niz stepenice čuje poslednje reči te pada u nesvest. Nema slika traje izvesno vreme).

AGATON (zastrašen utiskom koji je učinila njegova laž, klone i tupo gleda čas u Simku, čas ostalu porodicu. Najzad rezi-girano diže ruke): E, sad sam udesio stvar!...

Ako ovu "nemu sliku" uporedimo sa završetkom Revizora, a u pitanju je, nema sumnja, isti postupak zaleđenosti, onda će nam biti jasno koliko je Nušić bježao od onog završnog Gogoljevog "užasa", ne želeći da mu smijeh bude ni gorak, ni žučan, ni otrovan. I zato, najbolje Nušićeve komedije redovno započinju u jednom negativnom pravcu, da bi na kraju, u trenutku kada se čini da će pisac zamahnuti "knutom", brzo napuštale to opasno po-dručje "smrzavanja". Ovaj bijeg i preokret uslovljava i naglo unošenje druge vrste humora, onoga koji "izazivajući smeh na usnama ublažava surovosti života".

(Josip Lešić Nušićev smijeh, Beograd, 1981, 61-66)

Miloš Savković

POKOJNIK

Nušić će nam ovoga puta, pored dobre komedije, ostaviti još i dvostruki dokumenat: s jedne strane podatke o moralu našeg vremena u obrascima i primercima tipova koje je izvršno izabrao i, s druge strane, i naročito, najubedljiviji podatak o tome koliko je i njega, jednog Nušića, vreme nagnalo da zaboravi na zabav-ljanje, da se zabrine, da se naljuti, da mesto meke gumene palice šale uzme oštri bič pravde i duboke satire. Ta trostruka vrednost, slivena u stvari u jednu - dobra komedija, analiza morala današnjice i transformacija Nušića - ostaje trostruka i po rezultatima: za pozorišni repertoar pravo osveženje, za publiku stvarna korist, za Nušića jedini pravi put kojim mora da ide dalje (ne samo u kome-diji, već i u zbilji - jer mu je njegova komedija pokazala, kako iz-gleda zbilja, a mi smo uvereni da Nušić neće sebe poreći).

Mi ne mislimo da je potrebno hvaliti njegove stare vrline, elastičnost u hvatanju zapleta i radnje. Ali moramo podvući veštinu sa kojom je stari motiv o epskoj Penelopi prekuvao u živu karikaturu moderne Penelope našega veka, a romantiku Enoha Ardena u komediju o stvarnosti novca. Nušić do sada još nije bio dao svoju komediju o novcu. Mister Dolar je na bazi mistifikacije, stoga u njemu nema stvarne borbe. Ožalošćena porodica je borba malograđanskog stila. Beograd nekad i sad je u epizoda-ma. Dr je dobio tempo vodvilja. Međutim, tek je Pokojnik doneo pravu drhtavicu današnje groznice novca. U tome je Nušić prilično zakasnio, u njegovim dosadašnjim komedijama novac, kao socijalni faktor, bio je ili spoljni dekor ili uzgredni motiv. Nušić je i do sada osećao njegovu dinamiku, ali nije umeo da je formira u eksploziv komedije i satire. Pa ipak, evo, najzad je na-šao svoj pravi izraz i za komediju velike, banalne i svirepe istine svih današnjih odnosa, novca i igre i borbe oko njega. Sada je upravo taj motiv u centru komedije, a svi drugi su uzgredni ili bolji namenjeni življoj ilustraciji glavnog motiva.

Mi ovo ističemo upravo zato što istorijsku važnost ove nove Nušićeve transformacije treba vidno podvući ne samo kao književni ili pozorišni već mnogo više kao socijalni fenomen. Drugim rečima, svi izukršteni dodiri, težnje, žedi i strasti naše banalne današnjice u borbi oko novca diktovani su Nušiću ovaj izraz ko-medije. Harlekin se svuda veselo smeja, na putu oko sveta, po beogradskim salonima, klubovima, ministarskim kabinetima itd. - pa kad je video da se oko njega više niko ne smeje, on je napra-vio - gorku grimasu. Nije ni lako smejeti se pod ostrim fijucima zimske košave našeg savremenog društvenog života. (...)

I ovde, kao i kod Balzaka, dinamika stvarnosti našeg građanskog društva, koje i završava svoju formaciju, kulminira, ali u isto vreme pokazuje i vidne znake brzog raspadanja, namet-nula je Nušiću jednu određenu koncepciju prave socijalne kome-dije naših dana. Samo, Nušić je "motiv Penelope" proširio. Pored Penelope, koja je u stvari oterala svoga Odiseja u svet, ovde su dobili mnogo vidnijeg mesta drugi, isto tako prosečni elementi društvenog morala: univerzitetski profesor koji teče svoju nauč-nu karijeru pomoću tuđih prisvojenih rukopisa naučnih dela, štampanih pod svojim imenom, i pored sitnijih epizodnih figura, koje ipak bacaju svoju svetlost na celokupnu borbu, naročito tip malograđanina koji se proždrljivo baca na tuđe ogromno imanje i bogati se preko noći samo jednom veštom mahinacijom koju po-maže čitav aparat buržuaskog društvenog sistema;

Upravo u analizi toga aparata Nušić je i pokazao snagu prave satire. "Pokojnik" je, besan na svoju ženu zbog njenog neverstva, otišao u svet. Posle nekoliko godina njega već odavno smatra-ju mrtvim, naime na obali Dunava bilo je nađeno njegovo odelo, a docnije i njegov deformisani "leš". Međutim, upravo posle ne-koliko godina, kad se njegova žena bila preudala i već počela da vara i novog muža, kad je njegov prijatelj štampao njegove ruko-pise i time dobio katedru na univerzitetu, kad je njegov rođak nasledio njegovo imanje - pojavljuje se "pokojnik". Grom je utoliko jači što nebo nije samo vedro već i ružičasto - upravo bu-dućnost. Naime, rođak je na osnovu kapitala "pokojnikovog" os-novao akcionarske društvo "Iliriju" i uspeo preko ministrovog prijatelja da od države dobije milion kao potporu. U to preduzeće ulaže i novi muž svoj novac, a novi "profesor" univerziteta bi-će direktor novog preduzeća. Sve to pada pred pojavom "pokoj-nika". On je već podneo tužbu na sve njih, pošto niko od njih i ne pomišlja da mu vrati njegovo imanje. U prvom delu te borbe Nušić je naročito dobro izvukao sve crte malograđana, koji sasvim snobovski igraju "visoko društvo": sav njihov kukavičluk, grabljivost, grimasu krvožeđi, strah, sve naličje njihovog morala u ra-spadanju.

U drugom delu dao je analizu organizovane kampanje da se spasu sve pozicije: kupovanje štampe, da ne bi pisala o "skanda-lu", angažovanje ministrovog "prijatelja", da se zauzme i on, da bi stvar dobila drugi tok, angažovanje vlasti i policije da čitavu stvar preseče. Sve je to njima i uspeo. "Pokojnika" su oglasili "razornim elementom", anarhistom, revolucionarom, opasnim čovekom po utvrđeni društveni red - i namjeravaju da ga uhapse. On ruši jedan srećan brak, jer traži sebi ženu natrag; on ruši priznate autoritete, jer od profesora univerziteta traži sebi natrag svoja dela; on ruši državu, jer hoće da kompromituje preduzeće "Iliriju", koja treba da bude stub ekonomije našeg društva. Svi se spremaju da svedoče protiv njega. Ali mu u isto vreme spremaju pasoš pod tuđim imenom - i u trenutku kad policijski agent dolazi da ga uhapsi, on pokazuje lažni pasoš i opet, zasvaga, beži u svet. Tu se kontrast i poanta u ironiji penju na vrhunac: iz društva je isključen i optužen za "rušenje braka, autoriteta, države i svo-jine" upravo čovek kome je to društvo srušilo i brak, i autoritet i imanje.

Mislimo da ne treba naročito dodavati da je to jedro i sočno tkivo komedije Nušić obradio izvrsnom lakoćom radnje, zapleta i tempa. To važi naročito za sve ličnosti, koje su dobile izrazite tipske crte prave velike komedije. Možda je samo gdegdje ostao pokoji potez nušićevske lakrdije (kod penzionera i usedilice - ko-ji su ipak u celini izvrsni tipovi), ali to je skoro neprimetno u hu-ku glavne radnje.

Međutim, samo jedna ličnost, "pokojnik", ostaje neodređena, gotovo mutna. Mi to kažemo zato što iz nje proviruju i negativne crte u pogledu zaključnog morala čitave komedije. Moral te lič-nosti je u čitavom sukobu neprimetan, naročito publici, a mi bis-mo rekli da je i samom Nušiću ostao neprimetan. Njemu je bio potreban sukob, stoga o kristalisanju socijalne psihologije u jed-nom određenom tipu, izgleda, nije mnogo vodio računa.

Nušiću je bilo potrebno da prema čitavom frontu grabljivaca, kukavica i razbojnika stavi jednog "čestitog čoveka", čak izvesnih herojskih kontura individualnosti našega građanskog veka. Tako je mogao lako dobiti jedan određeni sukob za plastiku "morala komedije" i izvesnu parolsku dinamiku. Na stranu to što su i takva plastika i taj zvuk parole sasvim zastareli... Ali je ovak-va konstrukcija frontova u sukobu ostala neodređena. Ovaj česti-ti čovek brani, pre svega, svoje imanje, prema tome, on se lično društveno afirmira.

Razume se, mi nemamo ništa protiv toga što on brani "svo-je" imanje od razbojnika, ali je to imanje veoma veliko, a socijalno-psihološki ostaje nemotivisano: kako je on, veliki specijalista u tehnici, došao do toga imanja? Ne mislimo ovim da kažemo da je komediju trebalo razviti i u ovom pravcu. Ali je ličnost "pokoj-nika" u sklopu društvenog organizma ostala neodređena. On nije nijednom jedinom crtom komičan, naprotiv, ima nešto tragično u ovome malome heroju građanske čestitosti koji, sam protiv svih, pada kao žrtva svih struja pred kojima nije hteo da savije glavu. Prema tome, on je simpatičan, a u stvari, on se ne bori ni za šta drugo do za "svoje" ogromno imanje. Razume se, on se ne služi razbojničkim sredstvima, kao njegovi protivnici, on ide putem zakona. On je inteligentan, snažan, hrabar, učen, vredan, pošten u građanskom smislu - ima sve vrline građanskog društva, prema tome, čitav mali heroj. Međutim sa svim tim svojim osobinama on se bori samo za "svoje" imanje, koje je ogromno i koje je on svakako "stekao" samo svojim vrlinama vrednoće, inteligencije, poštenja, hrabrosti, učenosti. Skoro bi ostalo mišljenje - sudeći po moralu ove ličnosti - da ogromno imanje zakonito smeju da imaju samo ljudi velikih ličnih kvaliteta.

Mi ne kažemo da je Nušić upravo hteo da doturi i ovakvu slučajnu apologiju ove moralne ideje. Naprotiv, on se istinski za-ložio, svom snagom svoga talenta, koji je ovoga puta pokuljao mladalačkom snagom, da pokaže stvarnost naličja našeg društve-nog života. Ali u tom zamahu on nije obratio čak ni dovoljno pažnje na moral ličnosti "pokojnika", upravo, dopustio je, da u koncepciju toga morala ude jedno konvencionalno laičko tuma-čenje. Mi ovo podvlačimo zato što ne bismo želeli da se u ovim danima svakovrsnih tumačenja i optužbi desi to da njegovog ma-log heroja u borbi za afirmiranje ličnih velikih kvaliteta, mere svim merama današnjice i tumače raznovrsnim ideologijama. Nu-šić je ovde samo utoliko pogrešio što je ostavio neizvučene sve crte svoga junaka i time dao mogućnost da se njegov moral tuma-či zastarelim principima građanske etike.

(Miloš Savković, Nušićev Pokojnik (Harlekinova gorka grimasa), Srpski književni glasnik, Nova serija, 1937, knj. LII, br. 7, str. 550-554)

Vaso Milinčević

NUSIĆ KOMEDIOGRAF

Branislav Nušić je nesumnjivo jedan od naših najplodnijih pisaca. Njegova sabrana dela, nastala tokom pedesetogodišnjeg književnog stvaralaštva, iznose više od dvadeset i pet obimnih knjiga. Za njega je karakteristično da se ogledao gotovo na svim književnim rodovima, ali mu je ipak najznačajniji komediografski rad u kome je njegov raskošni talenat našao svoje najbolje ovaploćenje. Neke njegove najuspelije komedije prikazivane su i još se uvek prikazuju i na stranim pozornicama, širom Evrope. I ne samo komedije nego i druga Nušićeva dela, pre svega po-pularna Autobiografija i humorističke priče i feljtoni, imaju svoje brojne čitaoce kod nas i na strani.

Nušić je Beogradanin. U Beogradu je proživio najveći deo života, rođen je 1864, a umro 1938) i odatle je crpao najviše tema za svoja književna dela. Međutim, Nušićovo detinjstvo više je vezano za Smederevo, gde mu se otac, trgovac, ubrzo preselio posle njegovog rođenja. U to vreme u Smederevu, kao i u drugim našim palankama, nije bilo pozorišta, ali su zato pozorišne putujuće družine išle od mesta do mesta i davale svoje skromne pred-stave i tako donekle razbijale palanačku učmalost. Slučaj je tako naneo u Smederevo i pozorišnu trupu tada čuvenog glumca Dimića i mladi Nušić, protiv volje roditelja, provodio je mnoge večeri na predstavama, srećan ako bi mu se koji glumac obratio za kakvu sitnu uslugu. Ali uskoro se radoznanom dečaku pružila neočekivana prilika da osnuje svoje "pozorište". Naime, ista ta družina, čije je predstave tako rado gledao, kako nije imala novca da plati troškove, založila je svoje skromne rekvizite kod Nušićevog oca da ih više nikada ne zatraži natrag. Trinaestogodišnji Nušić odmah osniva "svoje pozorište" u kome neumorno i sam igra zajedno sa svojim vršnjacima od kojih su neki (Jevta Ugričić i Čeda Popović) docnije takode postali humoristi. Samo, brzo se pokazalo da za pozorište nije dovoljno imati jedino deko-racije i kostime, već su potrebni i pogodni komadi za izvođenje. Mladi glumci sami su se dovijali za repertoar. Nušić, kao najzagrejaniji i najsposobniji, počinje da prerađuje narodne pesme za pozornicu, ugledajući se na slične komade koji su se tada davali. Tako je sam napisao dva komada koje je njegovo "pozorište" s uspehom izvodilo, ali njega su, kako se docnije sećao, već tada "Sterija i Trifković više privlačili no Hajduk Veljko i Musa Kesedžija". Pod njihovim uticajem napisao je kao trinaestogodišnjak prvu šaljivu igru, Rida brada, (verovatno po tuđoj ideji), ali se već iz tog dečakčkog sastava mogao naslutiti budući blistavi komediograf sa dubokim razumevanjem zahteva scene i pravim osećanjem za logičan razvoj dramske intrige. Prelaskom u Beo-grad, gde nastavlja školovanje, Nušić ostavlja svoje dečje pozorište, ali one naivne dečje predstave u koje je utkao i deo svoga detinjstva, poslužile su mu kao dragocena priprema za njegovo buduće književno stvaralaštvo za pravo pozorište, kome je po-klonio oko pedeset različitih komada - više nego iko pre i posle njega u našoj književnosti.

Sem braće Ilića, u čijoj je znamenitoj kući bio rado viđen gost, Nušić je u Beogradu stekao još jednog dragocenog poznanika: otkrio je, naime, velikog pisca Nikolaja Gogolja, posebno njegovu bitku satiru na rusku birokratiju - Revizora. S Revizorom i uopšte s Gogoljem tada se listom oduševljavala velikoškolska omladina i u njegovim delima i Nušić nalazi snažnu inspiraciju za svoje stvaralaštvo. Najviše pod njegovim uticajem, sa nepunih dvadeset godina, piše (1883) značajnu komediju Narodni poslanik s kojom se pred-stavio tako reći kao izgrađen, zreo dramski pisac. Ohrabren po-voljnim mišljenjem Milutina i Vojislava Ilića i socijalističkog pesnika Koste Arsenijevića, svojih mladih prijatelja kojima je pročitao svog prvenca, Nušić komediju nudi Narodnom pozorištu! Laskave ocene koje su o komediji izrekli ugledni recenzenti Milovan Glišić i Laza Lazarević, članovi pozorišnog odbora, opravdale su smelost mladog autora, ali delo ipak nije stavljeno na repertoar niti je izvedeno. Šapčanin, upravnik pozorišta, konzervativac po ubeđenju, do strahopoštovanja odan režimu i dina-stiji, niti je smeo niti hteo da u pozorištu koje "visi o vrhovnoj brizi" vlade, izvodi delo u kome se ismeva lažni parlamentarni sistem i izbor poslanika vladine stranke. Ništa nisu pomogle ni izvesna ublažavanja koja je Nušić u nekoliko navrata izvršio. Delo je ostalo da čeka povoljnije prilike.

Iako ga neuspeh s Narodnim poslanikom nije obes-hrabrio, Nušić je ipak za neko vreme ostavio pero. S jedne strane da bi završio pravne studije (započeo ih je u Gracu, a dovršio na Velikoj školi u Beogradu), a takode i zbog učešća u srpsko-bugarskom ratu. Doživljava iz tog avanturističkog i bratoubilačkog rata, koji je mnogo ogorčio napredne intelektualce, opisao je Nušić u zapaženim crticama - pripovetkama Pripovetke jednog kaplara u kojima je došlo do izražaja njegovo iskreno čovekoljublje i saosećanje sa onim bezimenim malim ljudima posle rata. Nušićevo opoziciono, proturežimsko osećanje samo se pojačalo i on 1887. piše drugu, takode satiričnu komediju Sumnjivo lice, u kojoj još oštrije osuđuje režim i u čijem se tekstu više puta pominje dinastija "i to ne baš uvek dovoljno pažljivo i ne onim lojalnim tonom kakav je toj reči pripadao u doba kada je komad pisan" - kako je sam autor okarakterisao delo. Razume se, zbog toga ni ova komedija nije primljena za prikazivanje u pozorištu uprkos tome što je i sam upravnik priznao njenu lite-rarnu i scensku urednost. Štaviše, plašljivi upravnik ozbiljno je savetovao smelog autora da spali svoje delo kako ne bi imao nikakvih neprimika.

Ova komedija, po priznanju samog Nušića, pisana je pod di-rektnim uticajem Gogoljevog Revizora. Na originalnom ruko-pisu, tvrdi pisac, nije stajalo uobičajeno "komedija u dva čina", već "gogolijada u dva čina". Ali, uzevši od Gogolja osnovnu ideju, Nušić je ipak stvorio originalno i snažno umetničko delo, čvrsto vezano za naše tlo i domaće prilike. I kao što je Gogolj u Revizoru nepoštedno žigosao celokupnu gubernijsku birokratiju, tako je i Nušić satikom zahvatio samo jezgro upravne vlasti jednog pograničnog sresa - sreskog kapetana i niže policijsko činovništvo - parodirajući preko njih ne samo provincijsku birokratiju nego i čitav sistem upravne vlasti u obrenovićevoj Srbiji. Doduše, ta satira, mada otvorenija i oštija nego u Narodnom poslaniku, ipak nije data direktno, onako ogoljeno i nasrtljivo kao kod Domanovića. Prožeta humorom, čak s mnogo humora, koji neodoljivo izvire iz svake situacije, gotovo iz svake reči, ona je opet nedvosmisleno jasna i razumljiva i običnom gle-daocu ili čitaocu i u suštini njene žaoke nisu pretrpele skoro nikakvo oštećenje. Sve se svodi na to da je Nušić u šali, u neoz-biljnom tonu, kazao veoma ozbiljne i neprijatne istine i njihovo dejstvo ublaženo je samo onoliko koliko ih sama situacija ubla-žava. Nušić je, s obzirom na postojeće prilike, morao tako postu-piti, zakriti bar prividno svoje prave misli i otrovne strelice, a osim toga, ublažavanje je dolazilo i otuda što je on po prirodi bio više humorista nego beskompromisni satiričar i prosto je nemoguće (i u ovoj komediji, a docnije će to biti još teže) odvojiti Nušića koji izobličava od Nušića koji se smeje i druge zasmehava. Drugim rečima, kod njega se satirični i humoristični elementi najčešće poistovećuju, prerastaju jedan u drugi i proističu jedan iz drugog. To je jedna od bitnih osobina Nušića satiričara i ko-mediografa. Otuda, mada je ova komedija izgrađena na principu zabune i komičnih situacija, ona pored duhovite forme ima i snažan sadržaj što onomogome doprinosi njenom umetničkoj i dru-štvenoj urednosti i čini je jednim od najznačajnijih Nušićevih ostvarenja. Prikazujući sreskog kapetana i druge predstavnike vlasti, pisare i praktikante, na službi i u porodičnom životu, Nušić je na živim i upečatljivim primerima pokazao nepodnošljivu zagušljivost i ustajalost palanačke sredine u Srbiji krajem devet-naestog veka. Pokazao je kako su u tim primitivnim palankama - mrtvom moru, odnosno u celoj Srbiji, "vedrili i oblačili" primitivci i pokvarenjaci kao kapetan Jerotije i pisar Vića uz blagoslov viših vlasti. Ali Nušić, uvek spreman na smeh i podsmeh, uživa i da prikaže njihovu ograničenost i glupost, zapuštenost i zaparloženost, i stavlja ih u situaciju da u nizu komičnih scena sami pokažu ko su i kakvi su. Iako priglupi i ograničeni, pa već i usled toga smešni, s obzirom na dužnosti koje obavljaju, (ali važno je da je ipak svaki smešan na svoj način) ti birokrati nisu ništa manje opasni po društvo. Svaki je pravi majstor u svome "fahu": kapetan da dobije klasu zato što hapsi nevine ljude prikazujući ih kao buntovnike i revolucionare; Vića da dobije krupniji zalogaj preko ucene i podmetanja krivice; Žika je pravi "stručnjak" za pravdu i zakone i onaj njegov "mali prst" simbol je podmitljivosti vlasti i bezakonja u Srbiji. Nušić je tu naznačio i spreg vlasti i zelenaša kao u Glišićevoj Glavi šećera. Onaj nesretni Joška iz Trbušnice moraće da plati barem dvaput istu obligaciju gazda-Miladinu jer će i tu dejstvovati Žikin "mali prstu" koji je bio jači od samog zakona! A čitava radnja ove blistave komedije i na momente ljute satire, razvija se spontano, dinamično, bez nategnutosti i konstrukcije, kao što je i smeh, kojim je ovde sve preliveno, spontan i životan. Taj gromoglasni smeh kojim nas Nušić daruje, njegova je vrlina i slabost. Osetivši neodoljivu moć smeha, Nušić ga ponekad i zloupotrebljava, preteruje u korišćenju viceva i šala koje je neumorno improvizovao u svakoj situaciji. Srećom, u Sumnjivom licu najčešći je smeh od više vrste, smeh osmišljen i usaglašen sa osnovnom idejom dela, nije sam sebi cilj. I zato ova komedija ostavlja utisak celovitosti i poseduje i unutrašnje bogatstvo, što nije čest slučaj kod Nušića. U njoj humor nije samo plod zabuna, intriga i zapleta nego su i ličnosti same po sebi smešne zahvaljujući svojoj život-nosti i plastičnosti. Pri njihovom vajanju Nušić se, kao i obično, inspirisao na primerima uzetim neposredno iz onajstve stvarnosti i policijski činovnici bi, da je delo prikazivano na pozornici, mogli sebe prepoznati iz datih likova. Ali pogrešno bi bilo suziti zna-čenje ove komedije samo na određeno vreme. Ima u njoj, kako je to i sam Nušić istakao u jednom predgovoru, "aluzija koje nisu zastarele... jer u birokratiji celoga čovečanstva, svih naroda i svih rasa, ima elemenata koji su opšti i večiti..."

Nušić nije dopao zatvora zbog ove smeke komedije, ali nje-govo slobodoumlje iz ovog perioda ipak nije ostalo nekažnjeno. Naime, iste, 1887. godine, osuđen je na dve godine zatvora zbog satirične pesme Dva raba u kojoj u providnoj aluziji osuđuje kralja Milana što je prisustvovao pogrebu majke ("babe") generala Franasouiea i tako joj ukazao počast koju je uskratio proslavlje-nom ratniku majoru Kataniću. Režim je nastojao da u korenu uguši svaku kritiku i slobodoumniju misao i zato je kazna bila tako stroga. Tada je i Vojislav Ilić, zahvaljujući samo društvenim vezama svoje čuvene kuće, jedva izbegao zatvor zbog pesme Maskenbal na Rudniku.

Nušić ne napušta književni rad ni u zatvoru. Tu su nastali njegovi autografski zapisi - Listići, ali u njima nema više one borbenosti iz komedija. Vidno je otupela oštira njegovog prkosnog pera. Ima, doduše, još uvek poneku bodlju, ali satirične aluzije daleko su zavijenije i obazrivije iskazane. Promenjen, odnosno ublažen stav karakterističan je i za komediju Protek-cija u kojoj je u izvesnom vidu izmenjen pravac kritike. Istina, osuđuje se i u njoj birokratija, ali ne ona najviša. Ministar je tu prikazan kao dobrodušan čovek koji je gotov da svakom pomogne, čak pokazuje razumevanje i širokogrudost prema ljudima koji su ga oštro napadali u štampi.

Ubrzo posle izlaska iz zatvora, Nušić je primljen u državnu službu (u diplomatiju) i na različitim dužnostima, od pisara do vicekonzula (u Bitolju, Prištini i Solunu) proveo je nekih desetak godina. I ranije je tražio službu, odmah posle završetka studija, ali je nije mogao dobiti "zbog pogana jezika i još poganija pera" - po rečima ministra koji mu je odbio molbu. U tom periodu gotovo je prestao da piše za pozorište. Dao je nekoliko knjiga putopisa i knjigu pripovedaka iz muslimanskog života (Rama-zanske večeri). Pred kraj veka opet je u Beogradu i najviše vremena provodi u duhovitom društvu boemski nastrojenih pisaca okupljenih oko časopisa "Zvezda", koji je izdavao i uređivao Janko Veselinović. Mada je s Veselinovićem, Domanovićem, Glišićem, Sremcom i drugim proveo mnoge noći u čuvenoj kafani "Dardaneli", opet nije zanemario književni rad. Neumoran je u pisanju. Na anonimnom konkursu Narodnog pozorišta 1899. tri njegova komada su nagrađena ili otkupljena ("Tako je moralo biti", "Ljiljan i omorika" i "Običan čovek") što je odjeknulo u ondašnjim kulturnim krugovima kao prvorazredno iznenađenje. Verovatno je i to, a ne samo njegovo prijateljstvo sa ministrom prosvete, doprinelo da bude postavljen za upravnika Narodnog pozorišta. Na tom mestu ostao je do 1902. a zatim je u nekoliko navrata penzionisan i ponovo vraćan u službu (na druge dužnosti), već prema tome kako su se menjale vlade. Neko vreme proveo je u Novom Sadu (1905) kao upravnik novosadskog pozorišta, da bi se, napustivši i tu dužnost, posvetio novinarstvu: postao je redovan saradnik "Politike". Zbog saradnje sa obrenovićevskim režimom uoči 1903. Nušić je dosta napadan od svojih savremenika i to je donekle uticalo na ocenu njegove književne delatnosti u tom periodu. Pomalo je potcenjen kao pisac. Doduše, to nije bilo bez ikakvog osnova - njegovi komadi pisani u to vreme zaista su lišeni društvene satire tako karakteristične za njegove prve komedije, ali Nušić se nikada nije spustio do običnog zabavljača malograđana, čak ni u Putu oko sveta, koji je kritika na-vodila kao primer površnosti i neozbiljnosti. Inače, tada je nastao i njegov popularni humoristički roman Opštinsko dete, a iz tog vremena su i čuvene humoreske iz "Politike" objavljivane pod pseudonimom Ben-Akiba. Te humoreske, gde je Nušićev humoristički talenat zablistao još jednom u punom sjaju, u svoje vreme su nepravedno zapostavljane, mada neke od njih mogu da nađu mesta i u najstrožoj antologiji humoristične proze, uz dela svetskih humorista. (Na pr. "Kikadonska posla", "Hram sv. Luke u Rovcima", "Ministarsko prase" i dr.).

U predvečerje prvog svetskog rata, naročito u burnim danima aneksije Bosne i Hercegovine i balkanskih ratova, Nušić je razvio veliku aktivnost u nacionalnom radu što se odrazilo i na njegovom književnom delu iz tog perioda. Piše patriotske komade Hadži-Loja, Danak u krvi, Knez od Semberije i druga dela, od kojih se neka danas tako reći ne znaju ni po imenu. Posle balkanskog rata, u kome je i sam učestvovao, Nušić je ponovo stupio u državnu službu. Upućen je u Makedoniju i u Bitolju je bio okružni načelnik, a u Skoplju organizator i uprav-nik pozorišta i urednik lista "Slovenski jug". Tu ga je zatekao i prvi svetski rat. Posle povlačenja kroz Albaniju živeo je u emi-graciji u Italiji, Francuskoj i Švajcarskoj. Rat mu je doneo tešku ličnu tragediju - oduzeo mu je sina jedinca. Ratne strahote opisao je u knjizi Devetsto petnaesta i unekoliko u drami Velika nedelja. Izuzev kraćih šala (namenjenih vojnicima) "Svetski rat" i "Dva lopova" u prvim posleratnim godinama Nušić gotovo potpuno prestaje da piše dela humorističkog karaktera. Okreće se istorijskoj drami i tragediji ("Nahod", "Tomaída") ali iako je imao ozbiljnih umetničkih pretenzija, u tom književnom rodu nije postigao značajnije rezultate. Ta dela su interesantna više kao pokušaj da se obnovi istorijska drama koju su negovali Nušićevi prethodnici nego kao ozbiljan umetnički domet.

Pre nego što se ponovo vratio komediji, svome pravom do-menu, Nušić je 1924. napisao duhovitu Autobiografiju, u kojoj je "na originalan, humorističko-satiričan, način prikazao svoje detinjstvo i mladost, kao i onovremene prilike. Usput je ocrtao, više u karikaturi, čitavo društvo i razne njegove institucije, za-državši se naročito na prosvetnom sistemu, ne propustivši da osudi i nepravde odnosu u društvu. Nasmejao se gromko na svoj i na tuđi račun i kroz vedru šalu izneo mnoge istine o svom vremenu i uopšte o životu i ljudima.

Gospođa ministarka je bilo prva od niza komedija i šala koje je Nušić napisao u poslednjoj deceniji svoga plodnog života. Iako napisana 1929, po fabuli i predmetu radnje, po liko-vima i njihovim karakteristikama Gospođa ministarka može da se priključi komedijama iz ranijeg, predratnog perioda. U njoj je samo na momente zahvaćen i poneki elemenat iz savremenog društva. U ovoj komediji, gde je naizmenično isprepletana šala i satira različitog stepena - što je uostalom jedna od opštih karakteristika Nušićevog komediografskog rada - dominira upe-čatljivi lik priproste i sirove gospa-Živke, koja, postavši iznenadno gospođa ministarka, gubi ravnotežu i doživljava najrazličitije (razume se spoljašnje prividne) preobražaje. Ta situacija pružila je Nušiću izobilje dragocenog materijala da u karikaturi predstavi porodični i društveni život ondašnjih ministarskih žena koje u težnji da se uzdignu do gospodstva i položaja postaju neodoljivo komične. Komika se tu javlja, kao i obično, usled nesklada iz-među želja i stvarnosti. Prikazujući patrijarhalnu primitivnost, sirovost i bezobzirnu gramzljivost tih ljudi iz "viših krugova", Nušić je ujedno i satiričar. On je vrlo dobro zapazio i naznačio izvitoperene, nastrane prohteve kod njih, tako karakteristične za malograđane i uopšte skorijevice. Prikazujući celu "ministarsku porodicu", dao je komediji šire društveno obeležje jer svi elementi iz kojih je satkana ova duhovita komedija uzeti su neposredno iz života, iz društvene i političke stvarnosti predratne i poratne Srbije.

U težnji da uvek bude aktuelan hroničar svoga protivurečnog i promenama bogatog vremena, da proprati i analizira svaku novu pojavu u društvu, u ostalim komedijama iz poslednjeg perioda Nušić zahvata probleme savremenog društva. Slika smenu gene-racija i protivurečnosti između starog i novog vremena ("Beograd nekad i sad"), licemernost i trulost građanskog društva i njegovog morala ("Ožalošćena porodica"), gramzivost i vladavinu novca ("Mister-Dolar", "D-r"). Uvek više sklon patrijarhalnim oblicima života, naročito kad je u pitanju porodica, ismejao je u komediji Uže društvenu aktivnost žena i zanemarivanje porodice i u tom peckanju ima i konzervativnih predubedenja. U svojoj poslednjoj (dovršenoj) komediji Pokojniku uvek nasmejani Nušić uzdigao se do domanovićevske satiričnosti, oštro izobličivši čitavo jedno društvo i sve njegove moralne norme. Valjda tu prvi put njegov poslovni smeh gubi vedrinu i pretvara se u gorku grimasu bola i ogorčenja. Oštrom satirom je prožeta i nedovršena Vlast (smrt ga je preduhitрила pre nego što je dovršio) u kojoj se, kao što već sam naslov govori, vratio svojoj omiljenoj tematici iz prvih komedija, neposrednom izobličavanju vlasti i birokratije. Tako je još jednom ubedljivo potvrđeno da je Nušić pre svega i iznad svega komediograf - blistavi humorista, ali i satiričar.

BILJEŠKE O PISCU

Branislav Nušić je rođen 8. oktobra 1864. godine u Beogradu, u trgovačkoj porodici. Otac Đorđe Nuša i maj-ka Ljubica dali su mu ime Alkibijad, koji će mladi Nušić, zajedno sa prezimenom Nuša, nositi sve do svoje dva-desete godine. U romantičnom zanosu jednog vremena, a u skladu sa "opštim posrbljavanjem imena, od Branka Radičevića do Đure Daničića", i on mijenja svoje pomalo arhaično ime i prezime Alkibijad Nuša i postaje Brani-slav Nušić. Dok je uđio osnovnu školu u Smederevu (1870-1874), gdje mu je otac prešao sa trgovinom, Nušić se prvi put susreće sa glumcima i pozorištem. Ovaj iz-nenadni i uzbudljivi susret sa putujućom družinom Mihaila Dimića bio je, po riječima samog Nušića, više nego subonosan, jer će pozorište od tog trenutka postati nje-gova osnovna duhovna preokupacija, ljubav koja će tra-jati tokom čitavog života.

Duhovna klima koju je stvorio Svetozar Marković, pojava "mladog radikalizma" u političkom i društvenom životu Srbije sedamdesetih i osamdesetih godina, knji-ževni krug koji se okupljao u kući pjesnika Jovana Ilića, djela ruskih pisaca Černiševskog, Turgenjeva, i, naročito, Gogolja i njegovog Revizora, - sve to imalo je presudan uticaj na idejno formiranje mladog Nušića u vremenu dok je u Beogradu završavao gimnaziju (1874-1882), pri-premajući se da započne svoj u literarnu i pozorišnu ak-tivnost. Studiranje pravnih nauka započeo je u Gracu, a zatim nastavio u Beogradu, gdje je i diplomirao na Ve-likoj školi (1886). Godine 1885. učestvovao je u srpsko-bugarskom ratu kao dobrovoljac. Zbog jedne političke i antidinastičke pjesme koja je nosila naslov Dva roba, štampane u tadanjem Dnevnom listu (1887), osuđen je na dvije godine zatvora, ali je pomilovan poslije godinu dana izdržavanja kazne u požarevačkom zatvoru. Po po-vratku sa robije "mladi buntovnik" se iznenada našao u materijalnim nedaćama, pa je prisiljen da zatraži zapo-slenje u nekoj državnoj ustanovi. Poslije dužih natezanja i odbijanja postavljen je za državnog službenika u nacionalno-

propagandnom odsjeku ministarstva inostranih djela, i upućen u Prištinu, kao pisar srpskog konzulata (1889). Službovao je još u konzulatima u Solunu, Skoplju i Bitolju (gdje se 1893. oženio Darinkom, kćerkom Božidara Đorđevića, trgovca).

Za vrijeme studiranja, i u toku diplomatske službe, Nušić je napisao čitav niz pozorišnih djela, komedija i drama: Narodni poslanik, 1883; Sumnjivo lice, 1888; Pro-tekcija, 1889; Prva parnica, 1897; Običan čovek, 1899; Lji-ljan i Omorika, 1899; Tako je moralo biti, 1900; Knez Ivo od Semberije, 1900; - od kojih su dvije prve i najbolje, Narodni poslanik i Sumnjivo lice, zbog svoje otvorenosti i satiričnosti ostale ne prikazane sve do 1896, odnosno 1923. godine. Istovremeno sa pozorišnim radom, Nušić sarađuje u mnogim listovima i časopisima i objavljuje slje-deća djela: Pripovetke jednog kaplara, 1886; pripovijetke-kozerije Listići, 1889; putopise: Kraj obala Ohridskog jezera, 1894; S Kosova na sinje more, 1894; i zbirku pri-povijedaka Ramazanske večeri, 1898.

Godine 1900, poslije deset godina provedenih u di-plomatskoj službi, Nušić prelazi na rad u ministarstvo prosvjete, prvo kao sekretar ministarstva, a zatim je po-stavljen za dramaturga i zamjenika upravnika Narodnog pozorišta u Beogradu. Poslije nepune dvije sezone pro-vedene u pozorištu podnosi ostavku i po molbi je penzionisan, da bi iste godine (1902) bio reaktiviran i postavljen za komesara pošta i telegrafa; međutim, odbivši da primi ovu službu, ponovno je stavljen u penziju. Nemiran i ne-stalan duh, nesposoban da se smiri, stalno nezadovoljan i u pokretu, Nušić će od 1900. do završetka rata, 1918, neprestano mijenjati ne samo službe već i mjesta slu-žbovanja. Tako je 1903. postavljen za šefa Odsjeka za nacionalnu propagandu pri predsjedništvu vlade; 1904-1906. upravnik je Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu; 1906-1907. dramaturg je u beogradskom Narod-nom pozorištu; 1908-1912. bavi se novinarstvom, saradnik je i urednik mnogih listova i časopisa; 1912, za vri-jeme balkanskih ratova, postavljen je za prvog načelnika u oslobođenom Bitolju; 1913. upravnik je i organizator pozorišta u Skoplju; 1915. povlači se sa srpskom vojskom preko Albanije na Krf; 1916-1918. boravi u Italiji, Fran-cuskoj i Švajcarskoj. Ova dinamična životna biografija ispunjena je i praćena adekvatnom stvaralačkom dinami-kom. U prvoj deceniji ovog stoljeća Nušić piše brojna dramska djela: Šopenhauer, 1902; Pučina, 1901; Pod sta-rost, 1903; Naša deca, 1903; Greh za greh, 1905; Pod obla-cima, 1905; Svet, 1906; Rastko Nemanjić, 1906; Jesenja kiša, 1907; Danak u krvi, 1907; Hadži Loja, 1908; Iza bo-žjih leđa, 1910; Put oko sveta, 1910; Knjiga druga, 1910; Opasna igra, 1910; Žena bez srca, 1910; zatim, roman Opštinsko dete, 1902; putopis Kosovo, 1902; i zbirku feljtona Ben-Akiba, koji su izlazili u Politici 1904-1907 (I knj. 1907, II knj. 1932, III knj. 1935).

Po završetku rata Nušić se vratio na staru dužnost, nastavljajući prekinuti posao na upravničkom mjestu Na-rodnog pozorišta u Skoplju. Godine 1919. postavljen je za prvog načelnika u novoosnovanom umjetničkom odje-ljenju ministarstva prosvjete u Beogradu, da bi 1923. bio ponovno penzionisan. U vremenu od 1925-1928. nalazi se kao upravnik sarajevskog Narodnog pozorišta, zatim je kratko vrijeme bibliotekar Narodne skupštine, nakon čega je definitivno stavljen u penziju (1929). Prva posli-je-ratna decenija u Nušićevom literarnom i pozorišnom stvaralaštvu protiče u znaku izvjesne pasivnosti i zatišja, naročito na planu humora. Krvava ratna epopeja, dra-matično povlačenje kroz Albaniju i, naročito, smrt sina Baneta u ratu uticali su da zamukne Nušić - komedio-graf. Pored ovih subjektivnih faktora, ovom stvaralač-kom zatišju doprinio je vjerovatno i negativan stav Srp-ske akademije nauka, koja, povodom šezdesetogodišnjice njegovog života, 1924, "ne samo što ga nije izabrala, nego ga nije ni kandidovala za svoga člana", degradirajući tako čitav njegov komediografski opus. Razočaran, umoran, Nušić napušta Beograd i odlazi za Sarajevo. On piše ma-nje, uglavnom drame, bajke i istorijske tragedije: Velika nedelja, 1920; Tuđinče, 1920; Knejinja od Tribola, 1924; Tomaida, 1924; Nahod, 1925; Večnost, 1930; zatim, po-tresnu ispovijest o povlačenju kroz Albaniju Devetsto petnaesta, 1921; dok na planu humora objavljuje samo farsu u jednom činu Svetski rat, 1923; i humorističku prozu Autobiografija, 1924.

U trenutku kada je izgledalo da je Nušićev književni opus završen, u starosti, on će za nepunih deset godina koliko mu je ostalo od života, iznenadno i neočekivano, sa mladalačkim poletom i čudesnom energijom, napisati svoja najbolja djela, vrativši se ponovno svojim početnim inspiracijama i svome neiscrpnom izvoru - humoru, i to onom humoru, jednom jedinom, "koji izazivajući smeh na usnama ublažava surovosti života". Ova posljednja stvaralačka decenija donosi sljedeće velike komedije: Go-spođa ministarka, 1931; Mister Dolar, 1932; Beograd ne-kad i sad, 1933; Ožalošćena porodica, 1934; U jež, 1935; Svinja, 1935; Dr, 1936; Pokojnik, 1937; i nedovršenu Vlast; zatim čitav niz komedija u jednom činu: Kirija, Muva, Dva lopova, Kod advokata, Miš, Kijavica, Analfabeta, Detto, 1931. Istovremeno, Nušić objavljuje Pripovetke, 1931, 1932, 1936; i humoristički roman za djecu Hajduci, 1934. Godine 1932. izlaze mu Celokupna dela u 20 knjiga, a 1935. drugo i dopunjeno izdanje u 25 knjiga. Ono što nije uspio da ostvari povodom svoje šezdesetogodišnjice, ostvariće deset godina docnije; naime, 1933. postaje član Srpske akademije nauka.

Umrlo je u Beogradu 19. januara 1938.

J. L.

LITERATURA

Velibor Gligorić, Branislav Nušić, Zbornik Branislav Nušić, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1965, str. 173-279.

Vladimir Petrić, Osobnosti smešnoga u Nušićevim komedi-jama, Zbornik Branislav Nušić, Zavod za izdavanje udžbenika SR Srbije, Beograd, 1965, str. 143-172.

Josip Kulundžić, Fragmenti o teatru, Novi Sad, 1965, str. 189-216.

Milan Đoković, Branislav Nušić, Beograd, 1964.

Bora Glišić, Nušić njim samim, Beograd, 1966.

Zbornik Branislav Nušić (1864-1964), Beograd, 1965.

Josip Lešić, Nušićev smijeh, Beograd, 1981.